

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ

BAĞDÂTLI RÛHÎ'NİN TERKÎB-BENDİ BAĞLAMINDA ESKİ TÜRK
EDEBİYATINDA EĞİTİM

Nurgül AKINCI

(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul, 2022

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ

**BAĞDÂTLI RÛHÎ'NİN TERKÎB-BENDİ BAĞLAMINDA ESKİ TÜRK
EDEBİYATINDA EĞİTİM**

**IN THE CONTEXT OF BAĞDÂTLI RÛHÎ'S TERKÎB-BEND STUDY OF
EDUCATION IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE**

Nurgül AKINCI

(Yüksek Lisans Tezi)

DANIŞMAN

Prof. Dr. Üzeyir ASLAN

İstanbul, 2022

**Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.
© 2022**

ONAY

Nurgül AKINCI tarafından hazırlanan “Bağdâtlı Rûhî’nin Terkîb-bendi Bağlamında Eski Türk Edebiyatında Eğitim” konulu bu çalışma, 21/02/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda aşağıdaki jüri üyeleri tarafından başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

TEZ DANIŞMANI Prof. Dr. Üzeyir ASLAN

JURİ ÜYESİ Prof. Dr. Mesut ŞEN

JURİ ÜYESİ Doç. Dr. Ahmet KOÇAK

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

21/02/2022

Nurgül AKINCI

ÖZ GEÇMİŞ

- 2012 Açık Öğretim Lisesinden mezun oldu.
- 2017 Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalından mezun oldu.
- 2018 Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı yüksek lisans programına giriş yaptı.
- 2019 İstanbul Sultanbeyli Hüsnü Özyeğin Anadolu Lisesinde edebiyat öğretmeni olarak göreve başladı.
- 2020 İstanbul Kartal Selçuk Eraydın Anadolu İmam Hatip Lisesinde edebiyat öğretmeni olarak göreve başladı.

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatı alanında yapılan çalışmalar, mazide yaşamış şairlerin seslerini, duygularını, düşüncelerini, yaşadıklarını, şahit olduklarını, tenkitlerini vs. bugünkü insanlara ulaştırmaktadır. Biz bugün bu şairlerin ifadelerinden yola çıkarak geçmişteki insanların dünyalarına, hayatlarına, acılarına, sevinçlerine ortak oluyoruz. Bugünden bakarak onların yaşadığı bazı hadiseler bize yabancı gelse de umumiyetle birçok şeyin tekerrür ettiğini, zaman ve mekân değişse de aradan geçen onca zamana rağmen aslında pek bir şeyin değişmediğini anlıyoruz. Bu yönüyle geçmişteki şairlerin söyledikleri bugünkü insanlar için tükenmez bir hazinedir. Yine Attilâ İlhan'dan ilhamla söylemek gerekirse zamanın görünmez mezarlığında, tenhalarda şiir söyleyerek dolaşan saf saf şairlerin gür sesini, çılgılığını bizden esirgemeyen, geçmişin şairlerini unutulmanın gayya kuyusundan çekip çıkaran yazmalara bu vesileyle çok şey borçluyuz.

Türk edebiyatının ilk sözlü ürünlerinden bu yana asırlardır şairler tarafından şiirler ortaya konmuştur. Şairler, şiirleri aracılığıyla kendilerini tanıma yoluna girmiş, unutulmaya karşı çıkmış, kendilerince anlam arayışlarını ifade etmişlerdir. Şairlerin ortaya koydukları edebî birikim, zamanla devasa bir hazineye dönüşmüştür. Onların dile, kültüre, sanata, edebiyata yaptığı katkılar milletin hafızasına nakşolmuş, gönüllerde en derin yerlere ulaşmıştır. Tüm bu çabalardan hâsıl olan edebî metinler de hem onları ortaya koyanlar hem de bunları takdir eden ve benimseyenler için çok büyük kıymet arz etmiştir. İnsanlar bu metinlerin unutulmaması, sonraki nesillere ulaşması maksadıyla onları saklama yoluna gitmiştir. Mecmualar da bu gizli hazinelerin gün yüzüne çıkarılması hususunda bize yardım eden oldukça zengin kaynaklardır.

Bu çalışma, İstanbul Fatih'teki "Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecmû'a-yı Eş'âr"da kayıtlı, istinsah tarihi bilinmeyen, 148+1 varaktan oluşan şiir mecmuasının 1^b-43^a varaklarının transkripsiyonlu metni, şiirlerin nesre çevrilmesi ve söz konusu varaklardaki şiirlerin biçim ve muhteva bakımından incelemesinden ibarettir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünden sonra "İlgili Literatür" bölümünde şiirlerin transkripsiyonlu metni verilmiş ve söz konusu şiirlerin

hemen altında dipnotlarla diliçi çevirilerine yer verilmiştir. 43 varaklık bu bölümde 8 şaire ait terkîb-bend, tercî'-bend ve müseddes nazım şekillerinden oluşan toplam 11 şiire yer verilmiştir. Bu şairlerin dîvânlarında kayıtlı şiirler, dîvân neşirleriyle karşılaştırılmış, yazma ve dîvândaki farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir. Bu mukayeseler aracılığıyla en sağlam ve güvenilir metne ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında şiirlerin nesre çevirisi yapılırken de aynı ihtimam gösterilmiştir. Şiirlerin nesre çevirisinde çalışmamızın konusu olan yazma esas alınmakla birlikte zaman zaman anlama en uygun kelime ve ifadeler tercih edilmiştir. Bazen de yazmadaki ve şairin dîvânındaki farklı kelime ve ifadelerin her ikisinin de anlama uygun olduğu görülmüş ve şiirin nesre çevirisi verilirken iki çeviri yapılmıştır. Veznin bozuk olduğu beyitler dipnotlarda “ Bu beyitte vezin kusurludur.” ibaresiyle belirtilmiştir.

Çalışmamızın son bölümü olan “Bulgular ve Yorumlar”da Mecnû‘a-yı Eş‘âr’ın 1^b-43^a varaklarındaki şiirlerin çeşitli açılardan incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde önce mecmuaya dair genel bilgiler verilmiş, daha sonra ise klasik şiirimizdeki nazire ve nazirecilik geleneğine değinilmiştir. Çalışmamıza konu olan mecmuada, incelediğimiz şiirlerdeki vezinler ve nazım şekilleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bundan sonra Mecnû‘a-yı Eş‘âr’ın 1^b-43^a varaklarında yer alan şairlerin hayatı ve edebî şahsiyetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun için şairlerin neşredilmiş dîvânları varsa bunlar esas alınmış, yoksa da çeşitli biyografik kaynaklar taranarak bilgilere ulaşılmıştır. Bir sonraki bölümde ise çalışmamıza konu olan şiirlerde geçen şahsiyetler hakkında genel bilgiler verildikten sonra şiirlerden de beyit örnekleri gösterilmiştir. Bu bölümün son kısmında ise şairlerin şiirlerinde tenkit ettikleri benzer hususlar ortak bir başlık altında toplanmış, şairlerin neleri tenkit ettikleri yorumlandıktan sonra beyit örnekleri verilmiştir.

Bu çalışmada yüzyıllar önce elyazısıyla yazılmış şiirler okunup anlamlandırılmaya çalışıldı. En sağlam ve güvenilir metne ulaşılmaya çalışırken bazı zorluklarla da karşılaşıldı. Bugünden bakarak tam manasıyla kavrayamadığımız beyitler, mısralar oldu. Bunun sebepleri, mecmuanın yazımından bugüne kadarki süreç içerisinde hâsıl olan değişimler ve müstensihin yazısından kaynaklı hatalardır. Böyle çağlar öncesinde yazılmış metinler üzerinde yapılan çalışmalarda bazı hataların olması muhtemeldir. Hem şiirlerin okunuşunu hem de nesre çevirisini defaten gözden geçirip incelememize

rağmen gözümüzden kaçan şeyler olabilir. Bu hataların şimdiden mazur görülüp hoşgörüyü karşılanmasını ümit ediyoruz.

Bu çalışmanın vücut bulmasında ilmini ve desteğini esirgemeyen, hem tezle hem de kendisine danıştığım başka mevzularda bana yol gösteren, tecrübeleriyle yoluma ışık tutan kıymetli hocam Prof. Dr. Üzeyir ASLAN'a hürmetlerimi ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Tezin yazım aşamasında her ihtiyacım olduğunda benden yardımlarını ve desteğini esirgemeyen arkadaşım Melike Kübra ÇAYCIOĞLU'na gönülden teşekkürlerimi sunarım. Tezimi yazarken her anlamda hayatımı kolaylaştırmaya gayret eden kardeşim Bedriye AKINCI'ya da ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında 2210A Genel Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programı ile tezimi maddi açıdan destekleyen Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumuna (TÜBİTAK) teşekkürlerimi sunarım. Zorlandığım her aşamada benden desteklerini esirgemeyen, burada adını sayamadığım nice dostuma da sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Nurgül AKINCI

Şubat, 2022

BAĞDÂTLI RÛHÎ'NİN TERKÎB-BENDİ BAĞLAMINDA ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA EĞİTİM

ÖZET

Bağdâtlı Rûhî'nin Terkîb-bendi Bağlamında Eski Türk Edebiyatında Eğitim adlı çalışma, İstanbul Fatih'teki "Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecmû'a-yı Eş'âr" numarada kayıtlı antoloji niteliğindeki şiir mecmuasının 1^b-43^a varakları üzerinedir. Mecmû'a-yı Eş'âr'ın çalıştığımız kısmında 43 varakta toplam 8 şaire ait 11 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin nazım şekilleri ise terkîb-bend, tercî'-bend ve müseddestir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Tezin "Giriş" adını taşıyan birinci bölümünde çalışmamıza dair genel bilgiler verilmiştir. "İlgili Literatür" adını taşıyan ikinci bölüm "Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecmû'a-yı Eş'âr" numarada kayıtlı şiir mecmuasının 1^b-43^a varaklarında yer alan şiirlerin transkripsiyonlu metni ve bütün şiirlerin hemen altında dipnotlarla verilen diliçi çevirisinden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde araştırmanın yönteminden bahsedilmiştir. "Bulgular ve Yorumlar" adını taşıyan son bölümde mecmua hakkında genel bilgilerden ve mecmuanın ortaya çıkışından itibaren geçirdiği serüvenden bahsedilmiştir. Ardından nazire ve nazirecilik geleneğine yer verilmiştir. Bundan sonra da çalışmamıza konu olan mecmuanın fizikî özelliklerinden bahsedilmiş, çalışmamızda yer alan şiirlerin vezinleri ile nazım şekillerine dair bilgiler sunulmuştur. Hemen ardından şiirlerde kendilerinden bahsedilen şahsiyetler hakkında genel bilgilere ve şiirlerden beyit örneklerine yer verilmiştir. Bu bölümün son kısmında ise şairlerin şiirlerinde tenkit ettikleri konular ortak bir başlık altında toplanmış, her konuya uygun beyit örnekleri sunulmuştur. Beşinci bölümde çalışmamızdan yola çıkılarak genel sonuçlara ulaşılmıştır. "Kaynakça" kısmında ise tezin hazırlanmasında başvuru kitaplar ve makaleler yer almaktadır. Tezin "Ekler" bölümünde çalışmamıza konu olan mecmuanın ilgili varaklarının tıpkıbasısına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, nazire, şiir, Rûhî-yi Bağdâdî, terkîb-bend, tercî'-bend, müseddes, tenkit.

IN THE CONTEXT OF BAĞDÂTLI RÛHÎ'S TERKÎB-BEND STUDY OF EDUCATION IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE

ABSTRACT

In the context of Bağdâtlı Rûhî's terkîb-bend Study of Education in Classical Turkish Literature “Public Library of Literary Works Ali Emîrî Collection of poems: saved in page 547 poetry collection. It is qualificated like an anthology. They are on 1^b-43^a pages in the poetry magazine. This study consists of 43 pages. There are 11 poems belong to 8 poets. This poems verses are terkîb-bend, tercî‘ -bend and müseddes.

Our study consists of four sections. In the thesis “introduction” part, there is general information about our study. In the second part that is called “Related Literature” consists of Public Library of Literary Works Ali Emîrî Collection of poems: saved in page 547 poetry collection. It is qualificated like an anthology. They are on 1^b-43^a pages in the poetry magazine. This part consists of poems with transcriptions and intralingual translations of poems. In the third section the method of research is mentioned. In the last section that is called “Findings and Comments”. There is general information about magazine and experiences of magazines since their appearance in Literature. Then we mention about paralel forms of poems. Next we refer magazine’s physical features that is our research’s topic. We present poems’ meters and general information about verse of poems. There are general information about people who are written in poems. There are also examples of couplets. In the last part of this section there are critics of poets about poems’ topic. These are collected in a common title, couplets examples are presented according to every topic. In the fifth part we mention about general result for our research. In the ‘Reference Part’ there are books’ names are used for thesis and articles. In the thesis’s appendices part there are mazagazine pages which is the topic for our research and imitation pages of magazines.

KEYWORDS: Magazine, nazire, poem, Rûhî-yi Bağdâdî, terkîb-bend, tercî‘ -bend, müseddes, critics.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONAY.....	I
ETİK BEYANI.....	II
ÖZ GEÇMİŞ.....	III
ÖN SÖZ.....	IV
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
İŞARETLER.....	XIV
ÇEVİRİYAZI ALFABESİ.....	XV
TABLolar LİSTESİ.....	XVI
I. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.1.1. Problem Cümlesi.....	2
1.1.2. Alt Problem Cümleleri.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.5. Araştırmanın Varsayımları.....	5
II. BÖLÜM: İLGİLİ LİTERATÜR.....	6
2.1. Mecmuanın Fizikî Özellikleri.....	6

2.2. Metin Kurulurken Takip Edilen Yol.....	7
2.3. Metin.....	9
III. BÖLÜM: YÖNTEM.....	147
3.1. Araştırmanın Modeli.....	147
3.2. Evren ve Örneklem.....	147
3.3. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi.....	147
IV. BULGULAR VE YORUMLAR.....	148
4.1. Klasik Edebiyatta Mecmua.....	148
4.2. Klasik Şiirde Nazire ve Nazirecilik Geleneği.....	152
4.3. Mecmû‘a-yı Eş’âr’ın 1 ^b -43 ^a Varaklarının Biçim Özellikleri ve Muhtevasına Dair Tespitler.....	156
4.3.1. Vezin.....	156
4.4. Mecmuanın İncelenen Kısımında Kullanılan Nazım Şekilleri.....	158
4.4.1. Terkîb-Bendlerin Şekil ve Muhteva Özellikleri.....	158
4.4.2. Tercî‘-Bendlerin Şekil ve Muhteva Özellikleri.....	160
4.4.3. Müseddeslerin Şekil ve Muhteva Özellikleri.....	161
4.4.4. Mecmû‘a-yı Eş’âr’ın 1 ^b -43 ^a Varaklarında Yer Alan Şairler ve Şiirleri.....	163
4.5. Mecmû‘a-yı Eş’âr’ın 1 ^b -43 ^a Varaklarında Yer Alan Şairlerin Hayatı ve Edebî Şahsiyetleri.....	165
4.5.1. Rûhî-yi Bağdâdî	165
4.5.2. Cevrî Efendi	168
4.5.3. Şevkî Efendi.....	170

4.5.4. Tırnakçı ‘ İmâd Dede.....	172
4.5.5. Arpaemînzâde Mustafâ Sâmî.....	173
4.5.6. Haşmet.....	174
4.5.7. Münîrî.....	177
4.5.8. Ahmed el-Bursâvî.....	177
4.6. Mecmuanın 1 ^b -43 ^a Varakları Arasındaki Şiirlerde Yer Alan Şahsiyetler.....	178
4.6.1. Peygamberler, Melekler ve Din Büyükleri.....	178
4.6.2. İran Kahramanları.....	186
4.6.3. Diğerleri.....	187
4.7. Mecmuanın İncelenen Kısımında Yer Alan Şiirlerdeki Eleştiriler.....	191
4.7.1. Toplumda Var Olan Sosyal Tipler Ve Zümreler.....	193
4.7.2. Rind ve Zâhid/Sofu.....	193
4.7.3. Cahiller ve Kâmiller.....	197
4.7.4. Zengin- Fakir.....	202
4.7.5. Avam/Halk.....	205
4.7.6. Din Sömürüsü Yapan/Dini Kendi Menfaatlerine Alet Eden Riyakârlar.....	206
4.7.7. Dilenciler ve Açgözlüler.....	208
4.7.8. Yâr-Ağyar.....	210
4.7.9. Dünyanın Gelip Geçici Olması	210
4.7.10. Dünya Düzeni ile Felekten Şikâyet ve Tenkitler.....	212
4.7.11. Şair ve Hâmi İlişkisine Dair Şikâyet ve Tenkitler.....	215

V. BÖLÜM: SONUÇ	220
KAYNAKÇA	225
EKLER: TIPKIBASKI	230

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CD	: Cevrî Dîvânı
doğ.	: Doğum
dr.	: Doktor
HD	: Haşmet Dîvânı
Hz.	: Hazret
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
öl.	: Ölüm
RBD	: Rûhî-yi Bağdâdî Dîvânı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SD	: Sâmi Dîvânı
Tc. B.	: Tercî'-bend
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Tk. B.	: Terkîb-bend
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
Y.	: Yazma
yy.	: Yüzyıl

İŞARETLER

- [] : Metinde yapılan eklemeler ve düzeltmeler.
(?) : Kesin olmayan bilgi.
' : Kaynaştırma işareti.
/ : ve, veya, ya da.
[...] : Mecmuada eksik yazılan kelimeler

ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

ا	a, e	ش	ş
آ	ā, e	ص	ş
ب	b	ض	z, d
پ	p	ط	t
ت	t	ظ	z
ث	s	ع	‘
ج	c	غ	ğ
چ	c, ç	ف	f
ح	h	ق	k
خ	h	ك	k, g, ŋ
د	d	ل	l
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, o, ö, u, ü, ū
ز	j	ه	h, a, e
س	s	ي	y, i, ī

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1. Mecmuanın İncelenen Kısımında Yer Alan Şiirlerin Vezin Tablosu.....	157
Tablo 2. Mecmuanın İncelenen Kısımında Yer Alan Vezinler ve Şiir Sayıları.....	158
Tablo 3. İncelenen Kısımdaki Şairleri ve Şiirleri Gösteren Sıralı İndeks.....	163

I. BÖLÜM: GİRİŞ

Bu bölümde araştırmayı okuyucuya tanıtmak amacıyla oluşturulan problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıkları ve araştırmanın varsayımları ifade edilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Bağdatlı Rûhî'nin terkîb-bendinin klasik şiirimizde çok mühim bir yeri vardır. Bu şiir, yazıldığı tarihten bugüne kadar Türk şiirinde kendine mahsus bir yer edinmiştir. Okuyanları derinden etkilemiş ve pek çok şairin ona nazire yazmasına sebep olmuştur.

Klasik Türk şiirinde terkîb-bend nazım şeklinden bahsedildiğinde akla gelen ilk şiir umumiyetle Rûhî'nin şiiridir. Bunun böyle olmasının pek çok sebebi vardır muhakkak. Ancak bu şiir üzerine yazılanları incelediğimizde karşımıza çıkan en önemli konunun veyahut bu şiirin en güçlü tarafının şiirin ele aldığı eleştiriler olduğunu söyleyebiliriz.

Rûhî, terkîb-bendinde kendi bulunduğu dönemde toplumda yaşanan aksaklıkları ve bozuklukları dile getirmiştir. İnsanların eksik ve zayıf taraflarını ustalıkla hicveden şair, gerek kendisinin yaşadığı dönemde gerekse de kendisinden sonraki dönemlerde başka şairler ve tezkire yazarları tarafından başarılı bulunmuştur. Toplumsal aksaklıklar ve bozukluklar sonraki dönemlerde artarak devam etmiştir. Bu sebeplerden ötürü de Rûhî'nin terkîb-bendi kendisinden sonra gelen şairler tarafından sıkça hatırlanmış ve ona çok sayıda nazireler yazılmıştır. Bu da Rûhî'nin terkîb-bendinin klasik edebiyatımızda ne kadar mühim bir yer teşkil ettiğini göstermektedir.

Şairler de toplumun bir ferdi ve yaşanan her hadisenin canlı birer şahidi oldukları için devrin getirdiklerinden genellikle şiirlerinde söz etmişlerdir. Rûhî'nin hayatını sürdürdüğü dönem ilk başta Osmanlı Devleti'nin en parlak ve güçlü olduğu zamanlar olarak görülse de bu dönemde yavaş yavaş hemen her alanda bozulmalar, yolsuzluklar, önemli mevkilere liyakatsiz kişilerin getirilmesi, rüşvetin çoğalması gibi durumlarla karşılaşmaktadır. İşte Rûhî, meşhur terkîb-bendini böyle bir sosyal ve siyasî atmosferde kaleme almıştır. Sonraki devirlerde de Osmanlı ülkesinde siyasî, askerî, ekonomik, kültürel bozulmalar artarak devam etmiş; şairler de benzer durumlarda sosyal tenkidin ve ironinin işlendiği en meşhur şiirlerden biri olan Rûhî'nin terkîb-bendine nazireler yazarak yaşadıkları dönemdeki aksaklıklardan, bozukluklardan, yolsuzluklardan ve liyakatsiz şahıslardan şikayet etmişlerdir. Kanaatimizce bu şiirin en

büyük gücü, burada ele alınan insan tiplerinin, hadiselerin ve durumların her devirde karşımıza çıkmasının muhtemel olmasıdır. Böylece bu şiir zaman ve zemin fark etmeksizin gücünden hiçbir şey kaybetmeden her çağda kudretini devam ettirmektedir.

Bu araştırmanın problemini “Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecnû‘a-yı Eş‘âr” numarada kayıtlı şiir mecmuasının 1^b-43^a varaklarında yer alan şiirlerin transkripsiyonlu metninin ve bu şiirlerin diliçi çevirisiyle şiirlerin şekil ve muhteva özelliklerinin ortaya konması oluşturmaktadır.

1.1.1. Problem Cümlesi

Bağdâtlı Rûhî’nin Terkîb-bendi Bağlamında Eski Türk Edebiyatında Eğitim adlı çalışmada şairlerin ele aldığı eleştiriler nelerdir?

1.1.2. Alt Problem Cümleleri

Rûhî-yi Bağdâdî kimdir? Meşhur terkîb-bendini niçin yazmıştır? Terkîb-bendinde hangi tipleri, hadiseleri, durumları ve neleri eleştirmektedir?

Rûhî’nin terkîb-bendine hangi şairler nazire yazmıştır? Bu şairler hangi asırlarda yaşamıştır? Bu şairlerin yaşadığı dönemde şahit oldukları ve şikâyet ettikleri hadiseler ve durumlar nelerdir?

Toplumda yaşanan aksaklıkları, bozuklukları, yolsuzlukları, haksızlıkları şairler hangi cihetlerden ele almıştır?

Rûhî’nin ve diğer şairlerin eleştirdikleri hadiseler ve durumlar bugün de yaşanmakta mıdır? Bu şiirlerde eleştirilen insan tipleri ve onların davranış biçimleri günümüzde de görülmekte midir?

Çalışmamızda yer alan şiirlerde şairlerin telmihte bulunduğu dinî, tarihî, efsanevî kişiler kimlerdir? Bu kişiler hangi özellikleri dolayısıyla şiirlere konu edilmiştir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Rûhî-yi Bağdâdî’nin bu şiiri yazdığı dönemden bu yana uzun zaman geçmiştir. Hem onun şiirinde hem de ona yazılan nazireler bağlamında şairlerin ele aldığı eleştirilerin neler olduğu bu çalışmanın temel amacıdır. Bu amaca ulaşmak maksadıyla önce “Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecnû‘a-

yı Eş‘âr” numarada kayıtlı şiir mecmuasının 1^b-43^a varaklarında yer alan şiirlerin transkripsiyonlu metni hazırlanmıştır. Bu şiirlerin diliçi çevirisi yapıp aradan geçen zamanla bugün arasında dilsel bir köprü kurulmuştur. Sonrasında bu şiirlerde şairlerin ele aldığı benzer eleştiriler ortak başlıklar hâlinde verilmiştir.

Bu araştırmanın neticesinde klasik şiir üzerine çalışan akademisyen ve araştırmacılara, klasik şiirimizi seven ve alaka duyan okurlara, Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerine, öğrencilere, sosyoloji alanında çalışmalar yapan araştırmacılara çalışmamızda yer alan şiirlerin ele aldığı eleştiriler hakkında bilgi sunulması amaçlanmıştır. Bu çalışmada yer alan şiirlerin tüm bendlerinin veya bazı bendlerinin Talim ve Terbiye Kurulunun hazırladığı Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarındaki “Şiir” ve “Eleştiri” ünitelerine metin seçimi açısından katkıda bulunması amaçlanmıştır.

1.3.Araştırmanın Önemi

Terkîb-bend nazım şekli, farklı kafiyelere sahip bendlerden oluşan ve bendlerin sonunda aynı kafiyeyle sahip birer beyit olan manzumelerdir. Bu görece uzun nazım biçimiyle şairler umumiyetle talihten, devirden, hayattan, felekten, insanlardan, haksızlıklardan şikâyetlerini ifade etmişlerdir. Bunun haricinde dinî, tasavvufî ve felsefî düşüncelerini de anlatmışlardır. Şairler bazen de toplumsal yergi niteliğindeki sosyal eleştirilerini bu nazım şekliyle dile getirmiştir.

Eski Türk edebiyatında Rûhî-yi Bağdâdî âdeta bu nazım şekliyle özdeşleşmiştir. 16. yüzyıl sonları- 17. yüzyıl başlarında yaşayan şair, her ne kadar çok fazla gazel yazmış olsa da edebiyat tarihimizde asıl şanını sekizer beyitten oluşan toplam on yedi bendlik terkîb-bendiyle kazanmıştır. Bu şiirinde Rûhî, hiciv ağırlıklı bir üslûpla başarılı bir sosyal eleştiri örneği sunmuştur.

Rûhî-yi Bağdâdî’nin bu şiiri gerek kendi döneminde gerekse de sonraki dönemlerde şairler, şiir okurları, tezkire yazarları ve edebiyat araştırmacıları tarafından beğenilmiş ve takdir görmüştür. Bunun sonucunda da pek çok şair bu şiiri tanzir etmiştir. Bu şiirin asıl kudreti ele aldığı meseleler ve bu meseleleri ifade ediş biçiminde yatar. Rûhî, bu şiirde bilhassa o devirdeki Osmanlı toplumunda yer alan sosyal tipler ve gruplar ile halkın karşılaştığı menfi durumları ele alır. Bu sosyal tiplerle grupların davranışları, bu davranışları meydana getiren sosyal ortam ve sebepler bu manzumede dikkat çekici, açık ve sade bir üslûpla ele alınmıştır. Bunların haricinde o çağdaki devlet

yönetimindeki aksaklıklar, bozukluklar ve çürüme ironik bir dille, gayet yüksek bir perdeden ifade edilmiştir. Sonraki dönemlerde de Osmanlı toplumunda bu aksaklıklar, bozukluklar, haksızlıklar, sıkıntılar, yolsuzluklar görülmüş olmalı ki tüm bunlara şahit olan şairler Rûhî'nin şiirini hatırlamışlar, seslerini ve eleştirilerini duyurmak maksadıyla yine benzer mevzuları daha önce ele almış olan bu şiire nazireler yazmışlardır.

Gerek Rûhî'nin şiirinde gerekse de ona yazılan nazirelere baktığımızda şairlerin kendi dönemlerinde yakındıkları sıkıntılara, aksaklıklara, bozukluklara ve bunların müsebbibi olan insanlara her çağda rastlanmaktadır. Bir bakıma bu tipteki insanlar ve onların ortaya koyduğu davranış biçimleri her çağda ve toplumda karşımıza çıkacak tiptedir.

Eski Türk edebiyatı üzerine yapılan çalışmalar daha ziyade şiir ve tür ağırlıklıdır. Daha önce çalışmamızın konusu olan şiirlerin şairleri ile şiirlerde kullanılan nazım biçimleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Rûhî'nin terkîb-bendinde yer verdiği eleştirilere çeşitli kaynaklarda kısaca yer verilmiştir. Fakat hem Rûhî'nin şiirini hem de ona yazılan nazireleri mukayeseli olarak karşılaştıran ve bunlardaki benzer eleştiriler üzerinden bir fikir ortaklığını ortaya koyan bir çalışma yapılmamıştır. Böyle bir çalışmanın olmaması edebiyat dünyamız açısından mühim bir boşluk oluşturmaktadır. Bunun yanında tezimizde yer alan bazı şairlerin adlarının ve şiirlerinin ilk kez bu çalışma aracılığıyla edebiyat araştırmacılarına duyurulması önemlidir.

Bu araştırma; edebiyat araştırmacılarına, eğitimcilere, idarecilere, öğrencilere, sosyologlara, bilhassa da toplumun her katmanındaki bireylere katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışmada yer alan şiir ve metin örnekleri, Millî Eğitim Bakanlığındaki kitap yazma komisyonlarına ortaöğretim ders kitaplarına edebî metin seçmekte fayda sağlayacaktır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Konu olarak “Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecmû‘ a-yı Eş‘âr” numarada kayıtlı şiir mecmuasının 1^b-43^a varaklarında yer alan şiirlerin transkripsiyonlu metni, bu şiirlerin nesre çevirisi ile şekil ve muhteva özellikleri ile sınırlıdır.

1.5.Araştırmanın Varsayımları

Bu tezde “Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecnû‘a-yı Eş‘âr” numarada kayıtlı şiir mecmuasının 1^b-43^a varaklarında yer alan şiirlerde pek çok eleştiri olduğu varsayılmıştır.

Örneklem, evreni genel olarak temsil etmektedir. Seçilen örneklem, evren hakkında genel yargıda bulunmaya yardım edici özelliktedir. Bunun yanında örneklemin, evrenin geride kalan örneklerine de uyarlanarak yeni bir çalışma için kılavuz olma özelliği göstereceği varsayılmıştır.

Seçilen örneklem; “Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecnû‘a-yı Eş‘âr” numarada kayıtlı şiir mecmuasının 1^b-43^a varaklarında yer alan şiirlerdeki eleştirilerin, bize tanıtıcı bilgileri sağladığı varsayılmıştır.

Tezimizde yer alan şiirlerin ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıfların Türk dili ve edebiyatı ders kitapları için metin seçiminde katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

Edebiyat ve sosyoloji alanlarındaki araştırmacıların konu ile ilgili yeni çalışmalarına ışık tutacağı varsayılmıştır.

II. BÖLÜM: İLGİLİ LİTERATÜR

2.1. Mecmuanın Fizikî Özellikleri

Üzerinde çalıştığımız şiir mecmuası İstanbul Fatih'teki "Millet Yazma Eser Kütüphanesi'nde Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547" numarada kayıtlıdır. Mecmuanın derleniş tarihine dair elimizde bir bulgu yoktur.

Mecmuanın iç kapağında "İsteshabü'l-fakr Keresteci El-hac İbrahim Ağazade Mustafa Nuri Dede" yazısı bulunmaktadır. İç kapaktaki bu kaydın bulunduğu kısmın hemen solunda, kapağın ortalarında bir yelkenli resmi bulunmaktadır. Bu resmin hemen altında ise "Biraderim Ahmed Efendi merhumun resmidir." yazmaktadır. Bu cümlemin hemen altında "Resm-i Ahmed Efendi" ibaresi bulunmaktadır. Kapağın hemen altında yelkenli resmine binaen iki sıradan oluşan dalgalar çizilmiştir. Kapağın sağ üst tarafında mecmuanın katalog mührü vardır. Bu kısım dikdörtgen şeklinde beş sütundan oluşmaktadır. Bunun hemen solunda ise mecmuanın Millet Yazma Kütüphanesi'ne ait olduğuna dair kısmen silinmiş iki mühür basılmıştır.

Mecmuanın cildi mukavva kapaklardan oluşmuş ve vişne çürüğü rengi ince deri ile kaplanmıştır. Dış kapakla iç kapağın birleştiği kısımda her iki köşede ve ortada olmak üzere üç tane nokta vardır. Deri cildin kenarları yıpranmış olup yapraklarının bazıları da dağılmak üzeredir.

Mecmuanın ölçüleri 220 x 160 ve 150 x 110 mm.den ibarettir. Mecmuanın yaprak sayısı 148+1'dir. Mecmuada su yollu, âbâdi, orta kalınlıkta krem rengi aharlı kağıt üzerine şiirler istinsah edilmiştir. Yaprakların bazısında lekeler bulunmaktadır ve bazı yerlerde hafif şekilde mürekkebin dağıldığı görülmektedir.

Mecmuadaki şiirler her sayfada çift sütun olacak şekilde yazılmıştır. Bu sütunlarda 11 satır vardır. Sütunların sağ tarafına şiirin ilk mısrası, hemen soluna da ikinci mısrası yazılmıştır. Bir varakta sağ yapraktaki mısranın bitiminde sol yapraktaki mısranın ilk kelimesi yazılmıştır. Bazen de yanlış yazılan bir mısra sütunun hemen yanına yanlamasına yazılmıştır. Mecmua nesih yazı ile yazılmıştır. Varaklarda genellikle müşîr kullanılmıştır. Mecmuadaki bütün başlıklar, şairlerin mahlasları, bendlerin son beyitleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazen de şairlerin mahlasları siyah mürekkeple

yazılmış olup hemen üzerinde mahlası gösteren çizgiler de kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Üzerinde çalıştığımız şiir mecmuası fiziken çok iyi durumdadır. Gayet iyi korunduğu anlaşılan mecmuada varaklar eksiksizdir. Üzerinde çalışmaya mani olacak bir tahribatı bulunmamaktadır.

2.2. Metin Kurulurken Takip Edilen Yol

“Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547” numarada kayıtlı şiir mecmuasının 1^b-43^a varaklarında yer alan şiirlerin metin teşkilinde dikkat ettiğimiz hususlar şunlardır:

1. Şiirin başlığı, vezni ve vezin işaretleri koyu yazılıp şiirin hemen başında verilmiştir.
2. Her bend Roma rakamlarıyla numaralandırılmış ve koyu yazılmıştır.
3. Her beyte sıra numarası verilmiştir.
4. Bütün şiirlerde şairin mahlası da dahil olmak üzere tüm sözcükler küçük harfle yazılmıştır.
5. Şiirlerde şairin mahlası koyu yazılarak belirginleştirilmiştir.
6. Tez çalışmamızda yer alan tüm şiirlerin diliçi çevirisi yine beyit sıra numaraları verilerek dipnotlarda verilmiştir.
7. Her şiirin ve bendin varak numarası yine dipnotlarda şiirin ve bendin ilk beytinde belirtilmiştir.
8. Metin teşkilinde eğer metin tamiri yapmak icap ettiyse eklenen kelimeler, heceler ve harfler kapalı parantez içerisinde [] gösterilmiştir (‘ âlemde [ki], ğam-ğîn-i [dem-i], der[k], teh-i nîst[i], hep[si], um [sen] rızkını, em[â]nât-i, âyîne [gibi] vs.) Metin tamiri yapılması gereken yerlerde vezne ve anlama uygun olarak tamirler yapılmıştır. Yapılan bu tamirler yine dipnotlarda belirtilmiştir.
9. Bir şiir eğer şairinin dîvânında bulunuyorsa o şiirin söz konusu dîvânda hangi sayfalarda yer aldığı dipnotlarda verilmiştir (Sâmî: Dîvân: s.379. gibi).
10. Tez çalışmamızda yer alan şiirlerle şairlerin dîvânlarında bulunan şiirler mukayese edilmiştir. Her iki şiirde var olan kelime ve kelime grubu

farklılıkları dipnotlarda ilgili beytin hemen başında verilmiştir. Sırasıyla önce kelimenin yazmadaki şekli yazılmış, sonrasında araya iki nokta üst üste (:) konulmuş, daha sonra kelimenin söz konusu dîvândaki şekli yazılmış, en sonunda da o dîvânın kısaltması yazılmıştır (‘ âlem-i bālā: ‘ ilm ile bālā RBD gibi) .

11. Tez çalışmamızda yer alan şiirlerde hem yapım eki almış kelimelerin hem de birleşik kelimelerin arasına kısa çizgi (-) konulmuştur (mey-âşām, ser-geşte, felek-cāh, bed-nām, pes-mānde, şehir-ḥîz vs.).
12. “ ne ola”, “ki ola”, “ne edelüm”, “ne eyleyeyüm”, “ne için”, “ne eyler” gibi ünlü ulamalarının olduğu ifadeler kesme işareti (‘) kullanılarak yazılmıştır (n’ola, k’ola, n’edelüm, n’eyleyeyüm, n’için, n’eyler gibi).
13. Yazmadaki şiirlerde eksik yazılan kelimeler kapalı parantez içerisinde üç nokta ile [...] gösterilmiştir.
14. Şiirlerde kelimelere birleşik yazılan bağlaçlar kısa çizgi ile (-) kelimedden ayrılmıştır (ḥaḳîḳat-le, sūziş-le, derd-ile var-ısa vb).
15. Şiirlerde noktalama işaretlerine yer verilmemiştir.
16. Şiirlerde tespit edilen vezin bozukluklarının çoğu tamir edilmiştir. Birkaç mısrada vezin eksik olup tamir edilememiş ve bundan ötürü veznin kusurlu olduğu dipnotta belirtilmiştir.
17. Cevrî’nin mecmuanın 36^a varak numarasında yer alan mecmuadaki 3. şiirinin ilk beyti müstensih tarafından yanlış şiirde kaydedilmiştir. Bu beytin Cevrî’nin bir önceki terkîb-bend nazım şekliyle yazılmış şiirinin son beyti olduğu *Cevrî Dîvânı*’ndaki ilgili şiir incelendiğinde görülmüştür. Bu durum dipnotta belirtilmiştir.

2.3. METİN

MECMÛ'A-YI EŞ'ÂR (1^b-43^a) VARAKLARININ TRANSKRİPSİYONLU METNİ VE DİLİÇİ ÇEVİRİSİ

terci'-bend-i rūhî-yi baġdādî
mef'ûlû mefâ'îlû mefâ'îlû fe'ûlûn
hezec: - - . / . - - . / . - - . / . - -

I.

1. şanmañ bizi kim şîre-yi engûr ile mestûz
biz mest-i ġarâbâtđanuz mest-i elestûz
2. ter-dâmen olanlar bizi âlûde şanur lîk
biz mâil-i bûs-ı leb-i câm u kef-i destûz
3. şadrın gözedüp n'eyleyelûm bezm-i ciġânun
pây-ı ġum-ı meydûr yerimûz bâde-perestûz
4. mâil degûlûz kimsenûñ âzârına ammâ
ġâţır-şiken-i zâhid-i peymâne-şikestûz
5. erbâb-ı ġaraż bizden ıraġ olduġı yegdûr
düşmez yere zîrâ okumuz şâġib-i şaştuз

¹ 1^b Rûhî-yi Baġdādî: Dîvân: s.187 mest-i: ehl-i RBD.

[Bizi üzüm şırası ile kendinden geçmiş sarhoş zannetmeyin. Biz meyhane ehlineniz, yani Elest meclisinin sarhoşuyuz.]

² kef-i: kef ü RBD.

[İffetsiz kimseler bizi (kendileri gibi) kirli zannederler. Lakin biz şarap kadehinin dudağını ve elin avuç içini öpmeye meylederiz.]

³ [Dünya meclisinin başköşesini/en yüksek yerini gözetip ne yapalım? Biz şaraba çok düşkünüz, ona taparız; (bundan dolayı) bizim yerimiz şarap küpünün dibidir.]

⁴ [Kimseyi incitmeye, azarlamaya hevesli değiliz ama kadeh kıran zâhidin gönlünü incitiriz, hatrını kırarız.]

⁵ [Garaz sahiplerinin bizden uzak olması daha iyidir. Çünkü bizim (attığımız) ok yere düşmez; biz şast yani yüzük sahibiyiz.]

6. bu ‘ âlem-i fânide ne mîr ü ne gedâyuz
a‘ lâlara a‘ lâlanuruz pest-ile pestüz
7. hem-kâse-yi erbâb-ı dilüz ‘ arbedemüz yok
mey-hânedeyüz gerçi velî ‘ ışk-ıla mestüz
8. biz mest-i mey-i mey-gede-yi ‘ âlem-i cânuz
ser-ğalka-yı cem‘ iyyet-i peymâne-keşânuz

II.

1. sâķî getür ol bâdeyi kim dâfi‘ -i ğamdur
şaykal ur o mir’âta ki pür-jeng-i elemdür
2. dil-bestelerüz bizden ırağ eyleme bir dem
şol bâdeyi kim nûr-ı dil ü dîde-yi cemdür
3. èy ħ̣āce fenā ehline zinhār ululanma
dervîşi bu mülkün şehi bî-ğayl ü ħ̣aşemdür
4. ħ̣āk ol ki ħ̣udā mertebeni eyleye ‘ âlî
tâc-ı ser-i ‘ âlemdür o kim ħ̣āk-i ħ̣ademdür

⁶ [Bu fânî dünyada ne beyiz ne de dilenciyiz. Pek yüce olanlara yücelenir; alçaktakilere karşı alçak oluruz.]

⁷ [Gönül ehli kimselerle kâse arkadaşıyız; onlarla kavgamız yoktur. Her ne kadar meyhanede olsak da aşk ile sarhoşuz.]

⁸ [Biz can âlemi meyhanesinin şarabının sarhoşuyuz. Biz kadeh çekenler topluluğunun halkasının başında dururuz.]

¹ 1^b pür-jeng-i: pür-jeng ü RBD.

[Ey saki! Gamı defeden, uzaklaştıran o şarabı getir. Elem pasıyla dolu o aynaya cila vur, onu parlat.]

² şol: ol RBD.

[Biz ona gönül bağlamış âşıklarız; Cem’in gözünün ve gönlünün nuru olan o şarabı bizden bir an olsun uzak etme!]

³ şehi bî-ğayl: bā-ğayl RBD.

[Ey efendi! Yokluk ehline sakın büyüklük taslama. Çünkü bu memleketin dervîşi, ordusu ve maiyeti olmayan bir padişahdır.]

⁴ [Toprak (gibi) ol ki Allah senin mertebeni yüceltsin. Ayak toprağı (gibi olan) o kimse âlemin başının tacıdır.]

5. gel doğrulalum mey-gedeye rağmına anuñ
kim bār-ı riyādan qad-i ber-geştesi hamdur
6. mey şun bize sākī bizüz ol qavm ki dërler
rindān-ı şabūhī-zede-yi bezm-i kıdemdür
7. bu nazmı peyāmīden eşit hāle münāsib
kim zübde-yi yārān-ı suhan-dān-ı ‘acemdür
8. mā rind-i şabūhī-zede-yi mest-i elestem
pīş ez-heme dörd-keş ü pīş ez-heme mestem

III.

1. hoş kûşe idi zevk ü şafā ehline ‘ālem
bir hāl ile sürseydi eger ‘ömrini ādem
2. şöhet şöñi derd olmasa vuşlat demi hicrān
nūş āhiri nīş olmasa şūr āhiri mātem

⁵ doğrulalum: toğrılalum RBD.

[Gel, riya yükünden boyu tersine dönüp bükülmüş olan (kaba sofunun) zıddına meyhaneye yönelelim.]

⁶ Rūhī-yi Bağdādī: Dīvān: s.188.

[Ey saki! Bize şarap sun! Biz ”kıdem meclisinin sabah içkisinin çarptığı rindler” denen kimseleriz.]

⁷ peyāmīden: beyānīden RBD.

[Güzel söz söylemeyi bilen İranlı dostların seçkini olan Peyāmī’den bu hāle uygun şu şiiri işit:]

⁸ mā rind-i: māned-i Y. elestem: elestīm, dörd-keş: derdī keş, mestem: mestīm RBD.

[“Biz Elest meclisinin şarabının çarptığı rindleriz. Şarap tortusunu herkesten önce içtik, herkesten önce sarhoş olduk.”]

¹ 2^a hoş kûşe idi: hoş kûşe-yi zevk idi RBD.

[Eğer insan ömrünü hep aynı hâlde sürseydi dünya, safā ehline hoş bir eğlence köşesi olurdu.]

² şöhet: şihhat RBD.

[Sağlığın sonu dert, kavuşmanın sonu ayrılık, tatlının sonu zehir, düğünün sonu matem olmasa.]

3. bu ‘ âlem-i fânide şafâyı ol éder kim
yeksân ola yanında eger nîş eger ğam
4. dâim ola hem-şohbet-i rindân-ı kadeh-nüş
varın kıoya meydâna eger bîş ü eger kem
5. şûfî ki şafâda geçinür mâlik-i dînâr
bir dirhemini alsan olur hâtırı derhem
6. zâhir bu ki âhir yeri hâk olsa gerekdür
ger dirheme muhtâc ola ger mâlik-i dirhem
7. mey şun bize sâkî içelüm raĝmına anuñ
kim cehl ile bilmedügi yerden urur dem
8. her münkir-i keyfiyyet-i erbâb-ı harâbât
öz ‘ aklı ile haqqı diler bulmaĝa heyhât

IV.

1. gör zâhidi kim şâhib-i irşâd olayın dër
dün mektebe varmış bugün üstâd olayın dër

³ ola yanında: ol yanında, eger nîş: eger zevk u RBD.

[Bu fânî dünyada safâyı süren kimse, ister zevk ister gam hepsi yanında bir olandır.]

⁴ bîş ü eger kem: zevk u eger ğam RBD.

[İster az ister çok olsun varlığını, servetini ortaya koyup daima içki içen rindlerin sohbetinde bulunan kimsedir.]

⁵ [Sofu, safada kendini Mâlik-i Dinâr [öl. 131/748?]/para/şarap/şurup sahibi sayar. (Ancak) onun bir dirhemini (parasını) alsan hatrı kırılır, gönlü incinir.]

⁶ [İster dirheme muhtaç olsun ister dirhem sahibi olsun görünen o ki onun son yeri toprak olacaktır.]

⁷ cehl ile: cehli ile RBD.

[Ey saki! Bize şarap sun. Cehaleti yüzünden bilmediği yerden dem vuran, ondan bahseden kimsenin zıddına içelim.]

⁸ [Meyhane ehlinin her niteliğini inkâr eden kimse, ne yazık ki kendi aklı ile Allah’ı bulmayı ister.]

¹ 2^b varmış: vardı RBD.

[Hak yolunu göstermek isteyen/mürşit olmak isteyen zâhide bak. Dün mektebe başladı, bugün üstat olmayı ister.]

2. mey-ḥānede ister yıkılıp olmağa ma‘ mūr
bī-çāre ḥarābātda ābād olayın dēr
3. elden kıomasun gül gibi cām-ı meyi bir dem
her kim ki bu mey-ḥānede ābād olayın dēr
4. bir serv-ḳadūḡ bende-yi efgendesı olsun
‘ālemde o kim ḡuşşadan āzād olayın dēr
5. ‘ōmrın geçırüp kūh-ı belāda dil-i şeydā
berhem-zen-i hengāme-yi ferhād olayın dēr
6. vaşl istemeyüp hicri ile geçdüḡı bu kim
miskīn ḡam-ı cānāneye mu‘ tād olayın dēr
7. gezdi yürıdı bulmadın bir eglenılecek yer
min-ba‘ d yine ‘āzım-i baḡdād olayın dēr
8. baḡdād şadefdūr ḡüherı dürr-i necefdūr
yanında anuḡ dürr ü ḡüher seng ü ḡazefdūr

-
- ² olmağa ma‘ mūr: olmaya vīrān RBD. ḥarābātda: ḥarābātıde Y.
[Meyhanede yıkılıp mamur olmayı ister. Zavallı, “Meyhanede abat olayım.” der.]
- ³ mey-ḥānede: ḡam-ḥānede, ābād: dil-şād RBD.
[Her kim ki bu meyhanede ḡönlüm hoş olsun derse gül gibi şarap kadehini bir an olsun elından bırakmasın.]
- ⁴ [Dünyada kim gamdan kurtulayım derse bir servi boylunun bıçare, düşkün kölesi olsun.]
- ⁵ ber-hemzen-i: ber-hezmen-i RBD.
[Çılgın ḡönül, ömrünü belā daḡında geçırıp feryadıyla ortalıḡı karıştıran Ferhat olayım, der.]
- ⁶ Rūḡī-yi Baḡdādī: Dīvān: s.189. hicri ile: hicr ile hoş RBD.
[Kavuşmayı istemeyip (vaktini) ayrılıkla hoş geçirmesinin sebebi: Zavallı âşıḡın sevgilinin (ayrılıḡının) gamına alışayım, demesidir.]
- ⁷ bulmadın: bulmadı RBD.
[Bir eğlenilecek yer bulmadan gezdi, dolaştı. “Bundan sonra yine Baḡdat’a döneyim.” der.]
- ⁸ seng ü: seng-i RBD.
[Baḡdat istıridyedir, mücevheri Necef’in incisi (Hz. Ali’dir). Onun yanında inci ve mücevher, taş ve toprak gibidir.]

V.

1. ol gevher-i yektā ki bulunmaz aḡa hemtā
gelmez şadef-i kevne bir öyle dürr-i yektā
2. ol zāt-ı şerīfe yaraşur da‘ vī-yi himmet
kim oldı ne dünyā aḡa maḡşūd ne ‘ uḡbā
3. kim derk eder anı k’ola zātına ma‘ lūm
remz-i kütüb-i medrese-yi ‘ âlem-i bālā
4. ol zāhid[ün] aḡlar yer ü gök ḡāline yarın
kim içmeye destinden anuḡ cām-ı muşaffā
5. bir noḡtadadır sırrı dēdi çār kitābuḡ
k’ol çārdadır sırr-ı kütüb-ḡāne-yi eşyā
6. ol noḡta benem dēdi dönüp remzini seyr et
ya‘ nī ki benem cümleten esmā-yı müsemmā
7. çün ḡişşe imiş kışşadan ehl-i dile maḡşūd
maḡşūd nedür aḡla bil ey ‘ ârif-i dānā

¹ 2^b [O öyle eşsiz bir mücevherdir ki ona benzer bulunmaz. Kâinat istiridyesine öyle bir eşsiz inci (bir daha) gelmez.]

² [Himmet davası, kendisine ne dünya ne ahireti amaç edinmeyen o şerefli zâta yaraşır.]

³ ‘ âlem-i bālā: ‘ ilm ile bālā RBD.

[Yüce âlem medresesinin kitaplarının sırları kendisine malum olan o zâtı kim anlayabilir ki?]

⁴ zāhid: zāhidün RBD.

[Onun elinden saf şarap kadehini içmeyen zāhidin ḡāline yarın yer ve gök aḡlar.]

⁵ noḡtadadır: noḡta durur RBD.

[O, “Dört kitabın sırrı bir noktadadır, varlık kütüphanesinin sırrı o dörttedir.” dedi.]

⁶ [(Hz. Ali) “O nokta benim, yani bütün isimlendirilmiş isimler benim, dönüp hikmetini seyret.” dedi.]

⁷ [Mademki gönül ehline amaç kıssadan hisse imiş. Ey bilge ârif! Amacın nedir, bil, anla!]

8. hep mağlatadur laḳlaḳa-yı bāṭın u zāhir
bir nokṭa imiş aṣl-ı suḫan evvel ü āhir

VI.

1. èy şāhib-i kudret ḳanı inṣāf u mürüvvet
rindān-ı mey-āṣāma n'icün olmaya rağbet
2. ḳısmetleri dersen ezeli cevı ü cefādur
cevr ola n'icün mihr ü vefā olmaya ḳısmet
3. dersen ki bugün eylemeyen yarın eder zevḳ
çok mı iki gün bendelerün eylese 'işret
4. ḥācetlerimiz ḳādir iken ḳılmağa ḥāşıl
şalmaḳ keremünden bizi ferdāya ne ḥācet
5. nā-ḳār çeker ḥalk bu miḥnetleri yoḫsa
ādem ḳara dağ olsa getürmez buña tākāt
6. ḥālün kime açsaṅ saña dēr ḥikmeti vardur
öldürdi bizi āh bilinmez mi bu ḥikmet

⁸ [Görünen ve görünmeyen her şey boş ve saçma sapan sözdür. Başından sonuna kadar sözün aslı bir nokta imiş.]

¹ 3^a [Ey kudret sahibi! İnsaf ve mertlik hani? Şarap içen rindlere niçin rağbet olmaz?]

² mihr ü vefā: zevḳ u şafā RBD.

[“Onların nasipleri ezelden beri eziyet ve cefadır dersen, eziyet olur da niçin zevk ve safa kısmet olmaz?]

³ eylese: eyleye RBD.

[“Bugün zevk sürmeyen yarın sürer.” dersin. Kölelerin iki gün eğlenseler çok mu?]

⁴ Rūḥi-yi Bağdādī: Dīvān: s.190

[İhtiyaçlarımızı elde etmeye senin kudretin varken bizi cömertliğinden yarına ertelemene ne gerek var?]

⁵ [Halk bu eziyetleri çaresiz çeker. Yoksa insan kara dağ olsa buna dayanmaya gücü yetmez.]

⁶ [Hâlini kime açsan sana “Hikmeti var.” der. Ah! Öldürdü bizi, bu hikmet bilinmez mi?]

7. bî-hûde dönüp n'eyler ola başımız üzre
halkuñ bu felek dedügi dollâb-ı meşakkat
8. bî-hûde yeter döndi hemân terkinî ursa
kim 'aksine devr eylemeden yegdi yıkılsa

VII.

1. çarhuñ ki ne sa' dinde ne naḥsinde beḳā var
dehrüñ ki ne ḥāşında ne 'āmında vefā var
2. aldanma anuñ sa' dine naḥsinden avunma
naḥsinde dēme minnet ü sa' dinde şafā var
3. meyl étme anuñ ḥāşına 'āmından üşenme
'āmında dēme ḥisset ü ḥāşında 'atā var
4. cehd eyle hemân ğayr eline bakmaya gör kim
benden ne saña fāide senden ne bana var

⁷ dollâb-ı: dolâb-ı RBD.

[Halkın bu felek dediği eziyet dolabı başımızın üzerinde boş yere dönüp ne yapıyor?]

⁸ ursa: kılsa RBD.

[Boş yere döndüğü yeter. Hemen bıraksa. Zira tersine dönmesindense yıkılması daha iyidir.]

¹ 3^b vefā: 'atā RBD.

[Feleğin ne uğurunda ne de uğursuzluğunda devamlılık var. Dünyanın ne seçkin kişilerinde ne de avamında vefa var.]

² avunma: alınma, minnet: miḥnet RBD.

[Onun uğuruna aldanma, uğursuzluğundan dolayı alınma. Uğursuzluğunda zahmet; uğurunda safa var, deme.]

³ anuñ: bunuñ RBD.

[Onun seçkin insanlarına meyletme, avamından çekinme. Avamında cimrilik, seçkin olanlarında cömertlik var, deme.]

⁴ bakmaya: bulmayı RBD.

[Hemen çalışıp çabala, gayret et, başkalarının eline bakma, onlara muhtaç olma! Çünkü ne benden sana ne de senden bana fayda var.]

5. egninde görüp gayrilerün atlas u dībā
ğam çekme ki egnümde benüm köhne ‘abā var
6. geç cümle bu efkârdan u ‘ārif-i vaqt ol
ser-geşte anı şanma ki başında hevā var
7. ferdā elemin çekme mey iç bak ruh-ı hūba
‘āşıqlara ferdāda dahı va‘d-i liķā var
8. el vërse şafā fırsatı fevt eyleme bir dem
dünyā aña degmez ki cefāsın çeke ādem

VIII.

1. giryen qopar ey h̄āce meger kim cigeründen
kim çıkdı ciger-pārelerü[η] cism-i teründen
2. biñ giryē edersin seni āhir ayırurlar
ferzend ü zen ü tañtana-yı sīm ü zeründen
3. bu mülk-i fenāya ki ‘ademden güzēr ētdün
sūduñ nedür ancağ anı bilseñ seferünden

⁵ [Başkalarının sırtında atlas ve ipekli elbiseler görüp benim sırtımda eskimiş aba var diye gam çekme.]

⁶ anı şanma ki başında: bil anı ki serinde bu RBD.

[Bütün bu düşünceleri bırak ve zamanın ârifi ol! Başı dönmüş olanın başında heva var sanma.]

⁷ [Yarının tasasını çekme. Şarap iç, güzel yüze bak. Zira âşıklara gelecekte de kavuşma vaadi/“Cemal” vaadi var.]

⁸ [Safa el verirse bir an bile bu fırsatı kaçırma. Dünya ona değmez ki insan onun cefasını çeksın.]

¹ 4^a ciger-pāreleri cism-i: ciger pārelerün çeşm-i RBD.

[Ey efendi! Yaşlı gözlerinden ciğer parçaların çıktı diye ciğerinden ağlarsın, feryat edersin.]

² [Sayısız gözyaşı dökse de seni sonunda çocuğundan, karından, gümüş ve altın gösterişinden ayırırlar.]

³ Rūhī-yi Bağdādī: Dīvān: s.191.

[Bu fânîlik memleketine yokluktan göç ettin. Bu seferinden kârın nedir, yalnızca onu bir bilsen.]

4. yok çıkmaya gönlün der-i dünyā-yı deniden
 bi'llāhi dē hoşnūd mısın yohsa yeründen
5. bu mezbeleden şöyle güzār eyleyigör kim
 bir zerre ğubār ērmeye tā reh-güzeründen
6. sīm ile zeri kendüñe kat kat siper ētdün
 merg okını geçmez mi şanursın siperünden
7. ‘aql adın anup kendünjı teklīfe düşürme
 dīvāne olup ref^ç -i kalem kıl üzeründen
8. èy h^çāce eger kim sen isen ‘ākıl ü dānā
 dīvānelüğini biñ ‘aqla deġişmez dil-i şeydā

IX.

1. vardum seherī tā‘ at içün mescide nā-gāh
 gördüm oturur halka olup bir nice güm-rāh
2. girmiş kimisi vahdete almış ele tesbīh
 her birisinün vird-i zebānı çil ü pencāh
3. dedüm ne şatarsuz ne alursuz ne vērirsüz
 k’aşlā dilünüzde ne nebī var ne hod allāh

⁴ [Alçak dünyanın kapısından çıkmaya gönlün yok. Allah için söyle! Yoksa yerinden hoşnut musun?]

⁵ [Bu çöplükten öyle geçiver ki geçtiğin yoldan sana bir zerre kadar dahi toz ulaşmasın.]

⁶ [Gümüş ile altını kendine kat kat siper ettin. Ölüm oku siperinden geçmez mi sanırsın?]

⁷ ref^ç -i kalem kıl: ref^ç kıl anı RBD.

[Aklın adını anıp kendini yükümlü kılma. Divane olup üzerinden (mesuliyet) kalemini kaldır.]

⁸ dīvānelüğünü: şeydāluġı RBD.

[Ey efendi! Eğer sen akıllı ve bilgili isen çılgın gönül, deliliğini bin akla deġişmez.]

¹ 4^a [Bir seher vakti ibadet etmek için ansızın mescide gittim. Birçok yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış insanın (orada) halka olup oturduklarını gördüm.]

² [Kimisi eline tespih alıp vahdete girmiş. Her birisinin dilinden düşmeyen sözleri kırk ve elli(dir).]

³ [Onlara “Ne satıyorsunuz, ne alıyorsunuz, ne veriyorsunuz?” dedim. Çünkü asla dilinizde ne Allah’ın kendisi ne de peygamber var.]

4. dedi biri kim şehrimüzün hâkim-i vakti
hayr etmek için halka gelür mescide her gâh
5. ihsân ya pencâh veya çildür fuķarāya
şabr eyle ki demdür gele ol mîr-i felek-câh
6. geldüklerini mescide bildüm ne içündür
yüz döndürüp andan dedüm ey kavm oluñ âgâh
7. sizden kim ırağ oldu ise haķķa yakındur
zîrâ ki dâlâlet yolıdur gitdügünüz râh
8. taķķîk bu kim hep işiñüz zerķ u riyâdur
taķlîd ile siz tã' atüñüz cümle hebâdur

X.

1. ebnâ-yı zamānuñ talebi nām u nişândur
her biri taşavvurda fulân ibni fulândur
2. güftâra gelüp söyleseler cehl-i mürekkeb
zu' mınca velî her biri bir ķutb-ı zamândur

⁴ [İçlerinden birisi dedi ki: Şehrimizin “zamanın hâkimi” halka hayır yapmak için her zaman mescide gelir.]

⁵ ihsân: ihsânı, veya: ya RBD.

[Onun fakirlere ihsanı ya kırk ya da ellidir. Sabret, o felek mertebeli/rütbesi gök kadar yüksek olan beyin gelme zamanıdır.]

⁶ [Mescide niçin geldiklerini öğrendim. Onlardan yüz çevirip dedim: Ey topluluk! Haberdâr olup bilin ki,]

⁷ [Kim sizden uzak olduysa Allah’a yakındır. Zira gittiğiniz yol, sapkınlık yoludur.]

⁸ taķlîd ile siz: taķlîddesüz RBD.

[Doğrusu bu ki işiniz hep riya ve hiledir. Taklittesiniz, tüm ibadetleriniz boşunadır./Taklitle yaptığınız tüm ibadetleriniz boşunadır.]

¹ 4^b Rûhî-yi Bağdādî: Dîvân: s.192.

[Zamane insanların talebi, şan ve şöhrettir. Her biri düşüncede filan oğlu filandır.]

² [Söze gelip konuşmaya başlasalar anlattıkları katmerli cahillikleridir. Fakat her biri kendi zannınca zamanın ermişlerinin başı/zamanının kutbu gibidir.]

3. erbāb-ı hıred zerre kadar mu‘ tekid olmaz
ol mürşide kim mu‘ tekid-i bî-hıredāndur
4. taqlîd ile seccāde-niṣṣîn olmuş oturmuş
taḥkîkde ammā ki ḥar-ı bigsiste-‘ ināndur
5. dērmîş ki baḡa keşf oldu hep esrār-ı ḥaḳîḳat
vallahi yalandur sözi bi’llāhi yalandur
6. öñünden ırağ ol düşüp ardına yorulma
şol bî-ḥaberüñ gıtdügi yol zann u gümāndur
7. èy şāhib-i taḥkîḳ eger var ise bildügün
güş èt bu sözi kim ḥaber-i bā-ḥaberāndur
8. zinhār unut bildügünî düşme ‘ ināda
bir pîre yapış kim èresin sırr-ı me‘ āda

³ bî-hıredāndur: bî-ḥaberāndur RBD.

[Akılsızların itikat ettikleri o mürşide akıl sahipleri, zerre kadar inanmaz.]

⁴ ammā ki: ammā RBD. bigsiste: bigsise Y.

[Taklit ile şeyh (gibi) olup oturmuş, ama hakikatte dizgini gevşemiş bir eşektir.]

⁵ dērmîş ki: dērmîş, vallahi: vallah, bi’llāhi: bi’llāh RBD.

[“Bana hakikatin tüm sırları hep keşfoldu.” dermiş. Vallahi yalandır sözü billahi yalandır.]

⁶ öñünden ırağ ol: kendününden ırāğa, şol: ol RBD.

[Şu habersiz gittiği yol zan ve şüphe (ile dolu) olduğundan ondan uzak ol, onun ardına düşüp yorulma.]

⁷ şāhib-i: ṭālib-i, bildügün: ‘ aḳluñ RBD.

[Ey hakikati talep eden! Eğer idrâkin var ise haber sahibi olan kimselerin haberi olan şu söze kulak ver:]

⁸ unut: unudup, me‘ āda: mi‘ āda RBD.

[Aman bildiğini unut, inada düşme. Bir mürşide yapış ki ahiretin yani dönülecek olan o yerin sırrına eresin.]

XI.

1. dünyāda denīlerden edersin ʔamaʕ -ı hām
ey hām-ı ʔamaʕ niceye dek bu ʔamaʕ -ı hām
2. bir nā-ḥalefi cübbe vü destār ile görseñ
eylersün anuñ cübbe vü destārına ikrām
3. naḳşın çıkarup eylemedin zātını maʕ lūm
başlarsın aña eylemege ḥālūñi iʕ lām
4. cerrār dēyü vërmez olur tañrı selāmın
şermende eder eylese bir ḥabbece inʕ ām
5. vāy ger olasın ḥırkada nāmuñ ola dervīş
mülḥid dēyü yandurmağa eyler seni iḳdām
6. yazuḳ saña kim eyleyesin ḥırş u ʔamaʕ dan
bir ḥabbe için kendüñi ʕ ālemlere bed-nām
7. yok sende ḳanāʕ at gözün aç olduğı oldur
rızkun eñrişür saña eger subḥ eger şām

¹ 5^a Rūḥī-yi Baḡdādī: Dīvān: s.191

[Dünyada isteklerini alçak insanlardan talep edersin. Ey açgözlülüğü beyhude olan (insan)! Bu olmayacak isteklerin ne vakte kadar/daha ne kadar sürecek?]

² nā-ḥalefi: ādemi ger RBD.

[Halef olmayan birini cübbe ve destarla görsen onun cübbe ve destarına saygı gösterip hürmet edersin.]

³ ḥālūñi: faḳruñı RBD.

[Onun görünüşüne aldanıp durumunu bilmeden ona hâlini/fakirliğini bildirmeye başlarsın.]

⁴ şermende: şerminden, eylese bir: etse saña RBD.

[Sana en ufak bir iyilik ederse utandırır, dilencisin diye sana bir daha Allah'ın selamını vermez.]

⁵ vāy ger: sen er RBD.

[Eğer hırka giyip namın da derviş olursa “Vay dinsiz/imansız!” diye seni mahvetmeye gayret eder.]

⁶ ḥabbe: cübbe RBD.

[Yazıklar olsun sana! En ufak bir şeye olan hırs ve açgözlülüğünden dünyada adını kötüye çıkarırsın, kendini dile düşürürsün.]

⁷ [Gözünün aç olmasının sebebi sende kanaatin olmamasıdır. İster sabah ister akşam nasıl olsa nasibin sana ulaşır.]

8. et loğması lâzım mı toyurmaz mı seni nân
zehr olsun o loğma k'[ola] pes-mânde-yi dūnân

XII.

1. şüretde eger zerre isek ma' nîde yūhuz
rūhu'l-ḳudsūḡ meryeme nefḡ êdūḡi rūhuz
2. peymāne-yi ḡurşîd ile her şubḡ êderüz ' ays
'îsâ ile peymāne-keş-i lâ-y-ı şabūhuz
3. êdükse şarāb içmemeye tevbe güzelsüz
şābit-ḳademūz tevbemūz üstinde nuşūhuz
4. mār ise ' adū biz yed-i beyzā-yı kelīmūz
tūfān ise dūnyā ḡamı biz keştî-yi nūhuz
5. monlā okusun medresede şerḡu me' ānī
metn-i ḳadeḡi şun bize biz ehl-i şūrūhuz
6. şūfî bizi sen cism gözi-y-le göremezsın
aç cān gözini eyle nāzar gör ki ne rūhuz

⁸ ki: k'ola RBD.

[Seni ekmek doyurmuyor mu? İlla et lokması mı lazım? Alçakların artığı olan o lokma zehir olsun!]

¹ 5^b Rūḡî-yi Bağdādî: Dīvān: s.192. eger: nola RBD.

[Eğer görünüşte bir zerre isek de manada güneş gibiyiz. Biz Cebrail'in Hz. Meryem'e üflediği ruhuz.]

² şubḡ: dem, lâ-y-ı: cām-ı RBD.

[Her sabah güneşin kadehi ile zevk ve safa ederiz. Sabah içilen şarabın tortusunu Hz. İsa ile içeriz./Sabah içilen şarabın kadehini Hz. İsa ile çekeriz.]

³ Rūḡî-yi Bağdādî: Dīvān: s.193.

[Güzeller olmadan şarap içmemeye tövbe ettiysek kesinlikle bozmamamız gereken tövbemizde verdiğimiz karardan dönmeyiz, onda devamlıyız.]

⁴ [Düşman yılan ise biz Hz. Musa'nın beyaz eliyiz. Dünya gamı tufan ise biz Hz. Nuh'un gemisiyiz.]

⁵ [Molla medresede Şerhu Maani'yi [Tahâvî (öl. 321/933)'nin hadis kitabı] okusun. Sen bize kadehin metnini sun. (Zira) biz şerh ehliyiz.]

⁶ [Ey sofı! Sen bizi madde gözüyle göremezsın. Can gözünü aç da nasıl bir ruh olduğumuzu gör.]

7. bed-gûlara leb-beste görünmekdeyüz ammā
rindān-ı mesīhā-deme miftāh-ı fütūhuz
8. ‘İsī-dem ü rūhī-lakab hıızr-ḥayātuz
deryā-yı şıfāt içre nihān gevher-i zātuz

XIII.

1. āyā nice bir devr êde bu çār ‘anāşır
kim aña ne evvel ola ma‘lūm u ne āḥir
2. gāh eyleyeler ‘ālem-i tecrīde de seyrān
gāhī olalar ‘ālem-i terkībde sāir
3. tefrīde de çār ola vü nā-çār ola devri
terkībe gelince se-mevālid ola zāhir
4. bu cümle mezāhirden olur mu‘teber insān
insānuñ ola cümle tufeyli bu mezāhir
5. nefsinı bilenler getüre ḥālika īmān
bilmezler īmān getürenler dēye kāfir

⁷ [Kötü söz söyleyenlere karşı susmuş görünmekteyiz ama Hz. İsa nefesli rindlere fetihlerin anahtarıyız.]

⁸ gevher-i: gör ki ne RBD.

[Hz. İsa nefesli, Ruhi lakaplı ve Hızır hayatlıyız. Sıfatlar denizinde gizli, zât incisiyiz.]

¹ 5^b ma‘lūm u: ma‘lūm RBD.

[Acaba başı ve sonu bilinmeyen bu dört unsur ne vakte kadar/daha ne kadar dönecek?]

² tecrīde de: tefrīdde RBD.

[(Bu dört unsur) bazen soyut âlemde dolaşır. Bazen de terkip âleminde hareket eder, seyredir.]

³ tefrīdede: tefrīdde RBD.

[Tefritte dört (unsur) olur da devri çaresiz olur. Terkip âlemine gelince üç varlık olarak görünür.]

⁴ olur: olan Y.

[Bütün bu varlıklardan (dört unsurdan) insan itibara gelir. Bu ortaya çıkan (dört unsurun) hepsi de insana eklenmiş olur.]

⁵ [Nefsinı bilen insanlar, Yaratıcı’ya iman getirirler. Kendini bilmeyenlere iman getirenler kâfir derler.]

6. kâfir ki yerin düzaḥ eder cehliden eder
çün cehl ḥaḳīḳatde ola küfr-i ‘aceb-sır
7. dünyā vère cāhillere el kâmil olanlar
ayaḳda ḳalup olmayalar ḥabbeye ḳādir
8. çün cehldedür zevḳ kemāli n’idelüm biz
ḳāl ehli şafā eyleye ḥālî n’idelüm biz

XIV.

1. şūfî ki riyā ile ède kendüyi mevşūf
evḳāt-ı şerîfî ola taḳlîd ile maşrūf
2. minberde ḥaṭîb ola vü maḥfelde mu‘arrif
‘ār eylemeye olduḡına cehl-ile ma‘rūf
3. āyîne-yi ḳalbini küdüret ède tîre
rūşen-ger-i feyz-i ḥaḳḳ-ıla olmaya meḳşūf
4. cān u dilinüñ revzenesi olmaya pür-nūr
dāim biri maḥşūf ola anuñ biri meḳşūf

⁶ eder: eyler RBD.

[Kâfir, cehaletinden (dolayı) yerini cehennem eder. Çünkü cehalet, hakikatte acayip sırlı bir küfürdür!]

⁷ ḳalup: ḳala RBD.

[Cahillere dünya el verir, kâmil insanların ise ayakta kalıp en ufak şeye güçleri yetmez.]

⁸ [Mademki zevk cehalettedir, biz kemali ne edelim? Söyledikleri yalnız sözde kalanlar/laf ehli olanlar safa sürsün, şimdi biz hâlî ne yapalım?]

¹ 6^a ède: eder RBD.

[Riya ile kendini nitelikli gösteren sofunun mübarek zamanları taklit ile harcanır.]

² Rūḥî-yi Bağdādî: Dīvān: s.194. eylemeye: eylemege RBD.

[Minberde hatip ve mahfilde muarraf de olsa cehaleti ile tanındığından dolayı utanmaz.]

³ rūşen-ger-i: rūşenleri RBD.

[Onun kalbinin aynasını kaygılar karartır da (o karalıklar) Allah’ın feyzinin parlaticısıyla parlamaz.]

⁴ [Canının ve gönlünün penceresi aydınlanmaz. Daima onların biri gölgede, biri tutulmuş olur.]

5. cem‘ -i kütüb etmek-le ne mümkün ola vâkıf
esrâr-ı hüdâ ki ola bir mürşide mevķûf
6. zâtında ki âşâr-ı kemâl olmaya ĥardur
ya şâl-ı siyeh egnine geymiş ya yaşıl şûf
7. ‘âlemde [ki] çeke kâmil ġam zevķ ede câhil
yerden göge dek yuf baňa kim ger demeyem yuf
8. çün ĥaķ dëyeni eylediler zûlm-ıla ber-dâr
bâtıl söze âġâz edelüm biz daĥı nâ-çâr

XV.

1. yuf ĥârına dehrün ġül ü ġülzârına hem yuf
aġyârına yuf yâr-ı cefâ-kârına hem yuf
2. bir ‘ayş ki mevķûf ola keyfiyyet-i ĥamra
‘ayyâşına yuf ĥamrına ĥammârına hem yuf
3. zî-kıymet olınca n’idelüm câh u celâli
yuf anı şatan dñn-ı ĥarîdârına hem yuf

⁵ ĥudâ ki ola bir: ĥudâya ki ola RBD.

[O mürşide verilmiş ilahî sırlara, kitapları toplamakla vâkıf olmak ne mümkündür?]

⁶ [Kendisinde kemal sırları yoksa sırtına ya siyah şal ya da yeşil sof giymiş eşektir.]

⁷ çeke kâmil: kâmil çeke RBD.

[Dünyada kâmil olanlar ġam çeksin, cahil olanlar zevk etsin de ben bu duruma eġer yuf demezsem yerden göġe kadar bana yuf olsun!]

⁸ [Mademki Hak diyeni zulümle daraġacına astılar, biz de çaresiz batıl söze başlayalım:]

¹ 6^b [Dünyanın dikenine yuf olsun! ġülüne ve ġül bahçesine de yuf olsun!
Düşmanına yuf olsun, eziyet eden dostuna da yuf olsun!]

² [Şarabın keyfiyetine baġlı olan bir eğlenceye, ayyaşına yuf olsun; şarabına,
şarapçısına da yuf olsun!]

³ dñn-ı: dñna RBD.

[Parayla olunca makam ve rütbeyi ne yapalım? Onu satan alçaġa da alana da yuf olsun!]

4. çün ehl-i vücûduñ yeri şahrâ-yı ‘ademdür
yuf kıfile vü kıfile-sâlarına hem yuf
5. âlemdeki nekbetler ola vâkıf-ı esrâr
hayrânına yuf anlaruñ esrârına hem yuf
6. ‘ârif ki müdebbir ü ‘âkıll ola maqbûl
ikbâline yuf anlaruñ idbârına hem yuf
7. çarh-ı felegün sa‘dine vü nahsine hem yuf
kevkeblerinüñ şâbit ü seyyârına hem yuf
8. çün ola harâm ehl-i hakka dünyâ vü ‘uqbâ
cehd eyle ne dünyâ ola hâtırda ne ‘uqbâ

XVI.

1. dünyâ talebi-y-le kimisi halkuñ emekde
kimi oturup zevk-ıla dünyâyı yemekde
2. yok derdüñe çâre eder mîr ü gedâda
sen çekdüğün âlâmı gerek şakla gerek de

⁴ [Mademki varlık sahiplerinin yeri yokluk çölüdür; onların kfilesine yuf olsun, kfile başına da yuf olsun!]

⁵ nekbetler: bengîler RBD.

[Esrarkeşlerin esrara/sırlara vâkıf oldukları âlemde onların kendinden geçene yuf olsun! Onların esrarına/sırlarına da yuf olsun!]

⁶ müdebbir ü ‘âkıll ola maqbûl: ola müdbir ü nâ-dân ola muqbil, anlaruñ: ‘âlemüñ RBD.

[İrfan sahibi olanlar talihsiz, bedbaht olsun; cahil olanlar bahtiyar olsun. Onların/dünyanın talihine de talihsizliğine de yuf olsun!]

⁷ hem yuf: la‘net RBD.

[Feleğin çarkının uğuruna da uğursuzluğuna da yuf olsun! Yıldızlarının sabit olanına da seyyar olanına da yuf olsun!]

⁸ ola: oldı RBD.

[Mademki Hak ehline dünya ve ahiret haram oldu. Çalışıp çabala, gayret et de hatırında, gönlünde ne dünya ne de ahiret olsun.]

¹ ^{6b} [Halkın kimisi dünyayı elde etmek için çalışmada, kimisi de oturup zevkle dünyayı yemekte.]

² Rûhî-yi Bağdādî: Dîvân: s.195. çâre eder: bir çâre ede, gerek şakla gerek: eger şakla eger RBD.

3. a‘ yān-ı cihāndan kerem umma anı şanma
āşār-ı ‘ aṭā ola ya pāşāda ya begde
4. maṭbahlarına aç varan ādem degenek yēr
derbānları var göz kapıda el degenekde
5. bir devrde geldük bu fenā ‘ āleme biz kim
āşār-ı kerem yok ne beşerde ne melekde
6. ağıyār vefādan dem urur yār cefādan
ādemde vefā olmaya da ola köpekde
7. evc-i felege başdı kadem cāh-ile cāhil
erbāb-ı kemālün yeri yok zīr ü felekde
8. yā rab bize bir er bulunup himmet eder mi
yohsa günümüz böyle felāket-le geçer mi

[Sen çektiğin elemeleri ister sakla ister (söyle). Senin derdine ne beyde ne dilencide bir çare var.]

3 ya pāşāda ya: ne pāşāda ne RBD.

[Dünyanın ileri gelenlerinden cömertlik umma. İhsan alametleri paşada veya beyde olur zannetme.]

4 [Onların mutfaklarına aç giden insan, değnek yer. Gözleri kapıda, elleri değnekte olan kapıcıları var.]

5 [Bu fāni dünyaya öyle bir devirde geldik ki ne insanda ne de melekde cömertlik izleri var.]

6 da: vü RBD.

[Başkaları vefadan, dost (ise) eziyet etmekten bahseder. İnsanda vefa olmasın da köpekte olsun.]

7 zīr ü: zīr-i RBD.

[Cahil, makamı/rütbesi ile feleğin en yüksek yerine ayak bastı. Kâmil olanların ne yerde ne gökte yeri var./Kâmil olanların feleğin altında yeri yok.]

8 [Ya Rab! Bir er bulunup da bize yardım eder mi? Yoksa günümüz böyle felaketle mi geçer?]

XVII.

1. vërdük dil ü cān ile rızā biz ki ƙazāya
ğam çekmezüz uğrasak eger derd ü belāya
2. ƙoyduk vatānı ğurbete bu fikr-ile ƙıƙduk
kim renc-i sefer bā' iş ola ' izz ü ' alāya
3. devr eylemedük yer ƙomaduk bir nice yıldur
uyduk dil-i dīvāneye dil uydı hevāya
4. olduk nereye varduk ise ' ıřƙa giriftār
alındı göñül bir şanem-i māh-liƙāya
5. baĝdāda yolun düşse ger èy bād-ı seher-hîz
ādāb-ıla var ħizmet-i yārān-ı řafāya
6. **rūĥī**yi eger bir řorar izler bulunursa
dërlerse buluřduñ mu o bî-berg ü nevāya
7. bu maţla' -ı ĝarrāyı oƙı ebsem ol andan
ma' lûm olur aĥvālimüz erbāb-ı vefāya

¹ 7^a biz ki: ħükm-i RBD.

[Can ve gönülden Allah'ın takdirine, kaderin hükmüne razı olduk. (Bundan dolayı) eğer dert ve belâya uğrasak gam çekmeyiz,üzülmeyiz.]

² [Seferin zahmeti yücelik ve şerefe sebep olur düşüncesiyle vatānı bıraktık, ğurbete ƙıktık.]

³ [Nice yıldır dolaşmadık yer bırakmadık. Biz divane gönle uyduk, göñül ise arzusuna uydu.]

⁴ nereye: ne yere RBD.

[Nereye vardıysak aşka düştük, tutulduk. Göñül (nereye gittiyse) ay yüzlü bir güzele kapıldı.]

⁵ [Ey seher vaktinde ortaya ƙıkan rüzĝâr! Eĝer yolun Baĝdat'a düşerse edeple safa dostlarının huzuruna var.]

⁶ izler: ister RBD.

[Eĝer Ruhi'yi bir soran, takip eden bulunursa "O elinde avucunda bir şeyi olmayanla buluştun mu?" derlerse...]

⁷ maţla' -ı: maĝta' -ı RBD.

[Bu parlak maktayı oku, ondan sonra sus. Hâlimiz, vefa sahiplerine malum olur.]

8. ħālā ki biz üftāde-yi ħūbān-ı dımıřkuz
 ser-ħalkā-yı rindān-ı melāmet-keş-i ‘ışkuz

⁸ [řimdi biz řam güzellerinin dűřkűnyűz. Ařkın, kınanmasına katlanan rindlerin halkasının bařıyız.]

terci‘-bend-i nazîre-yi cevri efendi rahmetu’llâh
mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün
hezec: - - . / . - - . / . - - . / . - -

I.

1. şanmañ bizi şüfî gibi seccâde-perestüz
seccâde-yi ber-küşe-yi mihrâb-ı elestüz
2. evkât-ı ‘ubûdiyyeti fevt étmezüz aşlâ
farq eylemezüz rûz u şebi gerçi ki mestüz
3. maḥsûb édecek yok n’idelüm sübhayı elde
biz rind-i tehî-kîse-yi peymâne be-destüz
4. hep üstümüze sāye şalur nûr-ı ilâhî
tâ cür‘ a gibi ḥāk-i ḥarâbâtı pestüz
5. biñ şûret ile cilve éder ğam dilümüzde
‘ışk ehline âyîneyüz ammâ ki şikestüz
6. âsâyişe yer yok bize bârân-ı belâdan
bu ḥâne-yi vîrâne velî cāy-ı nişestüz

¹ 7^b Cevri : Dîvân: s.160. seccâde-yi ber-küşe-yi: biz mescide bir küşe-yi CD.

[Bizi sofı gibi seccadeye tapanlardan zannetmeyin. Biz Elest mihrabının köşesi üstündeki seccadeyiz./Biz mescide Elest mihrabının bir köşesiyiz.]

² [Her ne kadar mest olup gece ve gündüzü fark etmesek de ibadet vakitlerini asla kaçırmayız.]

³ maḥsûb édecek: ‘add eyleyecek CD.

[Tespîhi elimizde hesaplayacak/sayacak yok, ne yapalım? Biz elinde kadeh, kesesi boş olan rindiz.]

⁴ ḥarâbâtı: ḥarâbâtıde Y.

[Îlâhî nur hep üstümüze gölge eder. Şarap tortusu gibi meyhanenin toprağında alçaktayız.]

⁵ [Gam, gönlümüzde sayısız şekilde yüz gösterir. Biz aşk ehline aynayız ancak kırığız.]

⁶ vîrâne velî: vîrânede bî-cāy-ı CD.

[Belâ yağmurundan bizde huzura yer yok. Şöyle ki bu harap hânede oturan yersizleriz.]

7. halvet-gede kılsak n'ola 'ışret-geh-i dehri
mehcūr-ı şafā-yı ıarab-ı bezm-i elestüz
8. ol hayret ile hūn-ı ciğer nūş ederüz biz
muırib yerine nāle-yi dil gūş ederüz biz

II.

1. dūr etti kaza çūnki bizi bezm-i bekādan
bir 'āleme erdük ki eıer yok o şafādan
2. bulduk göz açup rūhumuzı maıbes-i tende
biı silsile-bend olmuı aıa renc ü 'anādan
3. ol bülbul-i kudsī kafes-i miınete dūımuı
lerzende vū pūr-ıhavf yine dām-ı hevādan
4. hem olmuı anuı hem-demi bir mār-ı güzīde
kim bir nefesi būy vērür renc ü 'anādan

⁷ halvet-gede: şiven-gede CD.

[Dünya meyhanesini halvet yeri yapsak ne olur? Buna şaşılmaz. Zira biz, Elest meclisinin şenliğinin safasından ayrı dūımuı kimseleriz.]

⁸ hayret: şasret CD.

[Biz o şasret/hayret ile ciğer kanımı içeriz. Çalgıcı yerine gönlümüzün feryatlarını dinleriz.]

¹ 8^a erdük: dūıdük CD.

[Kaza bizi beka meclisinden uzaklaıtırđı ięin (öyle) bir āleme dūıtük ki o safadan iz yok.]

² rūhumuzı: kendümüzi CD.

[Gözümüzü açınca ruhumuzu/kendimizi beden hapishanesinde bulduk. Ona eziyet ve zahmetten sayısız zincir bağı bağlanmış.]

³ [O mukaddes bülbul, mihnet kafesine dūımuı. Arzu tuzaęından yine çok korkmuı ve titrek.]

⁴ mār-ı güzīde: bār-ı gezende, bir: her, renc ü 'anādan: zehr-i belādan CD.

[Üstelik onun dostu zarar verici bir yılan olmuı. Öyle ki onun bir nefesi eziyet ve zahmetten koku verir.]

5. bülbül per açup eylemede umaĝa āĝāz
mār istemez ayrılmaĝa bu řāĥ-ı fenādan
6. ol asret-i gülzār-ı aķıķat-le fiĝānda
geçmez bu mecāzī heves-i berg  nevādan
7. alduķ arasında bu iki zıdd-ı avīnn
iş müşkil olur ger meded ērmezse udādan
8. ol bülbüli āzād ēdecek udretmz yok
ol mārı helāk eylemege uvvetmz yok

III.

1. bir şeb ki bu sziş-le ēdp nāle v zārı
āteřlere yaķdum dil-i bimār u fiĝārı
2. sürdüm yzmi āb gibi āk-i niyāza
ētdm hem o dem ā‘ ide-yi girye v zārı
3. derd-ile ēdp der-geh-i mevlāya münācāt
dēdm ki āyā astalaruĝ mnis  yārı

⁵ Cevrī: Dīvān: s.161.

[Bülbül, kanat açıp uçmaya başlamaktadır. Yılan, bu yokluk dalından ayrılmayı istemez.]

⁶ [O (bülbül), hakikatin gl bahçesinin hasretiyle feryat etmektedir. Bu (yılan) ise mecazi maişet hevesinden vazgeçmez.]

⁷ [Bu iki (birbirine) zıt kuvvetin arasında kaldık. Eĝer Allah’tan yardım ulaşmazsa işimiz zor olur.]

⁸ [O bülbülü azat edecek kudretimiz yok. O yılanı yok etmeye kuvvetimiz yok.]

¹ ^{8b} [Bir gece bu yürek yanmasıyla aĝlayıp inleyerek hasta ve yaralı gönlümü ateşlere attım.]

² girye v zārı: giryeyi cārī CD.

[Yüzümü su gibi niyaz topraĝına sürdüm. Üstelik o anda aĝlama ve inleme usulünü tuttum/aĝlama usulünü yrrlĝe koydum.]

³ [Allah’ın dergāhına dert ile yalvarıp yakarıp, dua ve niyaz edip dedim ki: Ey hastaların dostu ve sevgilisi!]

4. mecrûhlara senden  rer merhem-i ş f 
hoş-dillere senden yetiş r   illet-i s r 
5. ben nefis-i hev  bendine d şmiş bir es r m
kim bulmadum aş   araf-ı r h-ı fir r 
6. yandurma beni  teş-i  ahrına o d v n 
 y dostuna g lşen  dici t de-yi n r 
7. y z yere koyup ha  a  derken bu niy z 
old  bu nid  c n u dil n g ş-g v r 
8. ger r h-ı nec t ister-ise  ba r-ı bel dan
himmet  aleb  t z mre-yi merd n-ı h d dan

IV.

1. oldım nice dem  alib-i merd n-ı il h 
gezdim d ş r p mescid   mey-h neye r h 

⁴ [Yaralılara şifa merhemi senden ulaşır. G nl  hoş, h linden memnun olanlara bulaşıcı hastalık senden ulaşır.]

⁵ hev :  av  CD.

[Ben nefsin arzu zincirine d şm ş bir esirim.  yle ki firar yolunun y n n  asla bulmadım.]

⁶  ahrına:  ahrında,  dici:  den CD.

[Ey dostuna ateş yı ınını g l bah esi eden! Beni o devin kahır ateşine yakma.]

⁷ y z yere koyup ha  a: ben s z   g d z ile, g ş-g v r : g ş-ı g z r  CD.

[Y z m  yere koyup Allah’a bu niyaz  ederken can ile g nl m n işitti i, kula ına  arpan şu nida oldu:/Ben yanıp yakılmayla bu niyaz  ederken can ile g nl m n işitti i, kula ına  arpan şu nida oldu:]

⁸  t z mre-yi: eyle y ri CD.

[E er bel  denizinden kurtuluş yolunu istersen Allah’ın veliler toplulu undan himmet iste.]

¹ 8^b oldım: ol dem CD.

[Nice zaman Allah’ın velilerinin talibi oldum. Yolumu mescit ve meyhaneye d ş r p gezdim.]

2. êtdüm nice kez şavma‘a-yı h̄alvetiyānda
perh̄iz ü riyāzat-la ten-i zerdümi gāhī
3. düşdim hem o sevdāya ki şūfī gibi ben de
tekmīl êdüp esmāyı görem nūr-ı siyāhı
4. evhām u hayālāt-ıla çok vākı‘a gördüm
seyr êtdi gözüm enfüs ü âfākı kemā-hī
5. hatm oldu baña şūret-i esrār-ı haḳīḳat
oldum bu gümān-ıla mecālisme mübāhī
6. lāzım gelicek da‘vīye ma‘nī nazar êtdüm
gördüm ki benem ġāfil ü güm-rāh u tebāhī
7. bir dāma düşürmüş beni şayyād-ı hevā kim
her dānesi bir toḥm-ı ma‘āşī vü menāhī
8. oldum nice tedbīr ile ol bendden āzād
êtdi bu hevā ḥarman-ı ümmīdimi ber-bād

² kez: dem CD.

[Halvet tekkelerinde pek çok zaman perhiz ve riyazetle bedenimi soldurdum.]

³ [Esmāyı/Allah’ın en güzel isimlerini tamamlayıp siyah nuru göreyim diye sofı gibi o sevdaya ben de düştüm.]

⁴ [Kuruntular, kuşkular ve hayallerle çok vākıa gördüm. Gözüm enfüs ve âfākı olduğu gibi tam manasıyla seyretti.]

⁵ hatm oldu baña şūret-i esrār-ı haḳīḳat: zannım bu ki keşf oldu baña şūret-i esrār CD.
[Hakikat sırlarının sureti bana tamamlandı./Zannım şu ki sırların sureti bana açıklandı. Bu zanla meclislerde iftihar edenlerden oldum.]

⁶ Cevrī: Dīvān: s.162.

[Lazım olunca bu davaya mana nazar(ıyla) baktım. Gördüm ki mahvolan, yoldan çıkmış, yolunu kaybetmiş ve gafil benim.]

⁷ [Arzu avcısı beni öyle bir tuzağa düşürmüş ki onun her tanesi günahlar ve haramlar tohumudur.]

⁸ bendden: dāmdan CD.

[Pek çok tedbirle o zincirden kurtuldum. Bu arzu, ümit harmanımı mahvetti.]

V.

1. oldum nice dem post-niṣṣān-ıla hem-ḥāl
şandum ki ola anlaruṅ evtādiye ‘abdāl
2. kṭṭb aṅladuḡum merkez-i ḡafletde bulundı
kim dāireden ḥāric idi êtdügi ef‘āl
3. pīrüm dèyü himmet ṭaleb êtdüklerüm hep ḥod
ṭa‘ n eyledi eṭvārına nā-bāliḡ u eṭfāl
4. taḳlīd ile evṣāfını ta‘ bīr eden eşrār
êtmış nice biṅ bencileyin aḥmaḳı ıdlāl
5. girmek diledüm ḥırka gèyüp kisve-yi faḳra
gördüm ki bu bārı çekenüṅ ekşeri ḥammāl
6. bildüm ki medār olmaz imiş kesb-i fenāya
destār-ı fenā köhne ‘abā şemle vü hem şāl

¹ 9^a anlaruṅ: her biri CD.

[Pek çok zaman postta oturanlarla “şeyhlerle” aynı hâli paylaştım. Onların her birinin evtadiye abdal olacağını sandım.]

² [Kutup “tarikat büyüğü” olarak bildiğim gafletin merkezinde bulundu. (Öyle) ki onun yaptığı işler o dairenin dışındaydı.]

³ êtdüklerüm: êtdüklerimüṅ Y. eṭvārına: envārına CD.

[Pirim diyerek himmet talep ettiklerimin tavırlarına, baliḡ olmayanlar ve çocuklar hep ayıplamada bulundu.]

⁴ evṣāfını ta‘ bīr: evza‘ ını taḡyīr CD.

[Taklitle vasıflarını tabir eden (durumlarını, vaziyetlerini başka şekle sokan) çok kötü kimseler binlerce benim gibi ahmaḡı doğru yoldan çıkarmış, dalalete saptırmış.]

⁵ [Hırka giyip fakirlik kılıḡına girmek istedim. (Ancak) bu yükü çekenin çoḡunun hamal olduğunu gördüm.]

⁶ bildüm: bildün, ‘abā: ḳabā CD.

[Fânilik kazanmaya kötü sarıḡın, eskimiş abanın, başörtüsü ve de şalın yardımı dokunmayacağını, yardımcı olmayacağını bildim.]

7.  tdim giderek secde-yi ŗ f  gibi ŗ bhe
ser-riŗte-yi  mm d mi p r-  u de-yi iŗk l
8. y z d nd r p ol   ifeden      bet 'l-k r
oldum m teveccih  araf-ı   ara n -  r

VI.

1. erb b-ı  ar b ta  d p c n-ıla ra bet
 ıldum nice dem z mre-yi rind n-ıla ŗ  bet
2. aldum el me  y ne-yi ŗ  arı  td m
ol   ifen   ŗ ret-i a v line di  at
3. olmuŗ kimisi mest-i mey-i   iŗ -ı mec z 
almıŗ kimini neŗve-yi ŗ  b -y       at
4. ŗ lmıŗ kimini cezbe-yi keyfiyyet ayakdan
 tmiŗ yerini c r  a gibi   k-i mezellet
5. meyd na  oyup varını  tmekde ged lar
ŗ h ne k l h n ke   d p n z-ıla   iŗret

⁷  td m:  tdi, secde-yi: s b a-y  CD.

[Sofunun secdesi/tespihi gibi giderek ŗ phe ettim.  mit ipimin ucunu, g  l k d   m  ile doldurdum.]

⁸      bet 'l-k r:      bet-i k r CD.

[ ŗin sonunda o g ruhtan y z  evirip  aresiz baŗka tarafa y neldim.]

¹ 9^b [Meyhane ehline canla ra bet edip pek  ok zaman rind toplulu uyla sohbet ettim.]

² [Elime kadeh aynasını alıp o toplulu un durumuna dikkat ettim.]

³ [Kimisi mecazi aŗ  ŗarab n n sarhoŗu olmuŗ. Kimini hakikat ŗarab n n neŗesi almıŗ.]

⁴ [Kimini keyfiyyetin cezbesi ayakaltında bırakmıŗ, ayakaltına atmıŗ. Onun yerini ŗarap tortusu gibi hakirlik topra ı etmiŗ.]

⁵ [Dilenciler varlı ını ortaya koyup ŗahane k lahlarını e riltip nazla iŗret etmekte.]

6. meşrepleri birbirine hem-vāre muvāfık
şundukları hep birbirine cām-ı maḥabbet
7. biñ cām içülür gerçi bakılsa yine ammā
mestāne éden cümeli bir neşve-yi ḥikmet
8. her birini bir şekle kōmıř ḥālet-i mesti
yād eyledüm ol ḥālî görüp bezm-i elesti

VII.

1. bir şubḥ-dem ol şevḳ-le alup ele sāğar
étdüm yine āyīnemi ḥurşīde ber-ā-ber
2. ol şubḥ-ı mübārek-dem ü ol cām-ı şafānuñ
étdi eşeri cān u dile feyż-i mükerrer
3. ol feyż-ile āyīne-yi dil oldu mücellā
dīdārını ‘arż eyledi bir rūḥ-ı muşavver
4. ruḥsāre-yi pür-nūr-ı cihān-tābına baḳdum
yanında anuñ zerre degül mihr-i münevver

⁶ [Onların karakterleri, huyları daima birbirine uygundur. Birbirlerine sundukları hep muhabbet kadehidir.]

⁷ [Bakıldığında her ne kadar sayısız şarap içilirse de ancak yine de cümlesini sarhoşçasına kendinden geçiren bir hikmet neşesidir.]

⁸ Cevrî: Dīvān: s.163. birini: birine CD.

[Sarhoşluk hâli, her birini bir şekle koymuş. O hâli görünce Elest meclisini hatırladım.]

¹ 9^b [Bir sabah vakti o coşkuyla elime içki kadehini alıp aynamı ”kadehimi” yine güneşe bir ve eşit yaptım.]

² [O mübarek zamanın sabahı, o safâ kadehinin tesiri can ve gönle tekrarlanmış bereket verdi.]

³ [O bereketle gönül aynası cilalandı. Biçimlenmiş bir ruh, onda yüzünü gösterdi.]

⁴ pür-nūr: pür-şevḳ CD.

[Cihanı aydınlatan nurla dolu o yüze baktım. Aydınlık güneş onun yanında zerre (kadar) değil.]

5. çeşminde mey-i naḥvet ü destinde piyāle
olmuş dü-cihān lūtfına vü ḳahrına maḫḫar
6. ervāḥ-ı mücerred ser-i zūlfinde muḳayyed
ecnās-ı melek ḡamzesinūḡ küṣtesi yek-ser
7. ta' rīf edemem vaṣf-ı cemālīḡ o perīnūḡ
bu ḡüsn-ile yok neṣ'-i beşerde aḡa benzer
8. bir şīve ile ḳıldı beni ḡüsnine meftūn
oldı dil-i dīvānenūḡ aḡvāli diger-gūn

VIII.

1. germ etdi dili neş'e-yi şaḡbā-yı maḫabbet
düşdi ser-i pūr-şūruma sevdā-yı maḫabbet
2. çaldum başına 'aḡluḡ o dem şīşe-yi tengi
etdüm dil-i dīvāneyi rüsvā-yı maḫabbet

⁵ [Gözünde kibir şarabı ve elinde kadeh, iki cihan onun lūtfuna ve ḳahrına nâil olmuş.]

⁶ ecnās: ecnād CD.

[Tecrit edilmiş soyut ruhlar onun saçının ucunda bağlanmış. Melek cinsleri hep birlikte onun yan bakışının kurbanıdır. (Yan bakışıyla öldürülmüştür.)]

⁷ vaṣf-ı: naḡş-ı CD.

[O perinin (peri gibi güzelin) güzelliğinin vasfını tarif edemem. Bu güzellikle insanlarda ona benzer yoktur.]

⁸ dīvānenūḡ: şūrīdenūḡ CD.

[Bir edayla beni güzelliğine âşık, hayran etti. O divane gönlümün durumları başka bir şekil aldı, yani değişti.]

¹ 10^a neş'e-yi: reşve-yi CD.

[Aşk şarabının neşesi gönlü coşturdu, hararetlendirdi. Karışıklıkla dolu başıma muhabbet sevdası düştü.]

² tengī: nengī, dīvāne-yi: dīvānemi CD.

[O an aklın başına zavallılık (ar ve namus) şişesini çarptım. Divane gönlümü aşkın rezil rüsvası ettim.]

3. geh her nefesi nāle-yi pūr-şūr-ı dem-ā-dem
geh mūnisi endūh-ı ğam-efzā-yı maḥabbet
4. geh cılve-gehüm kūşe-yi bāzār-ı melāmet
geh cāy-ı qarārum ser-i şahrā-yı maḥabbet
5. geh seyl-i beyābān ile olmaḳda revānum
geh ğavṭa-ḥār-ı lūcce-yi deryā-yı maḥabbet
6. meydāna koyup başımı ferhād-veş étdüm
çok bī-ser ü sāmān-ıla da' vā-yı maḥabbet
7. şimden gerü cān oynadurın 'ışķ-ıla zīrā
günden güne germ olmada ğavġā-yı maḥabbet
8. dünyā yıkılıp başuma ger kopsa kıyāmet
gelmez yine bu ma' rekeden baḡa ferāġat

IX.

1. 'ālemde gehī zinde-yi feyz-i dem-i 'ışķam
ser-germ-i hevā-yı çemen-i ḥurrem-i 'ışķam

³ her nefesi: hem-nefesüm, pūr-şūr: pūr-suz, mūnisi: mūinüm CD.

[Bazen her nefesi acıyla dolu inleme, bazen de arkadaşı muhabbetin arttırdığı gam ve kederdir.]

⁴ [Bazen meskenim kınanma pazarının köşesi, bazen de dinlenme yerim aşk çölünün başıdır.]

⁵ beyābān ile olmaḳda: beyābān-ı belā-y-ile CD.

[Bazen belâ çölünün seliyle akmaktayım. Bazen de aşk denizinin engin sularına batmaktayım.]

⁶ [Ferhat gibi başımı meydana koyup pek çok sefil ve perişanla aşk davası iddia ettim.]

⁷ [Muhabbet kavgası günden güne hararetlendiği için artık bundan sonra aşkla canımı feda etmeye hazırım.]

⁸ [Eğer dünya başıma yıkılıp kıyamet kopsa yine de bu savaş meydanından bana kurtuluş yoktur.]

¹ 10^b gehī: ki tā CD.

[Bazen dünyada aşk nefesinin bereketiyle diriyim. Bazen de aşkın gönül açan çimeninin arzusuyla coşmuş sarhoşum.]

2. ğam-ġin-i [dem-i] ‘ayş-ı tarab-nāk-i neşātam
hurrem-dil-i endūh u belā vū ğam-ı ‘ışķam
3. hāk-i reh-i cānāna cebīn-sāy-ı gedāyam
baş egmezem eflāke şeh-i ‘ālem-i ‘ışķam
4. tā fark-ı sipihre şaçaram cūr‘a-yı cāmı
eyvān-ı hārābāt-ı fenāda cem-i ‘ışķam
5. tūfān-ıla hem-ser geçinür mevc-i belāyam
deryāları bir kaçreye şaymaz yem-i ‘ışķam
6. hūrşīd ü mehe tāb veren zerre-yi zūram
bām-ı felege sāye şalan tārem-i‘ışķam
7. fehmi eyledüm esrār-ı rumūz-ı dil-i ‘ışķı
bīġāne isem ‘aql ile ger mahrem-i ‘ışķam
8. hallāl-i rumūz-ı haber-i müşkil-i ‘aķlam
dīvāneyem ammā yine dāġ-ı dil-i ‘aķlam

² Cevrī: Dīvān: s.164. belā vū: belā-yı CD.

[Sevinçli, coşkun eğlence deminde kederliyim. Aşkın gam, belâ ve kederinde ise sevinçliyim.]

³ egmezem: egmezin CD.

[Sevgilinin yolunun toprağına yüz süren dilenciyim. Feleklere baş eğmeyen aşk âleminin padişahıyım.]

⁴ şaçaram: şaçarım CD.

[Kadehimin yudumunu ta feleğin tepesine (kadar) saçarım. Yokluk meyhanesinin eyvanındaki aşk Cem’iyim.]

⁵ [Tufanla kendini benzer gören belâ dalgasıyım. Deryaları bir damla kadar saymayan aşk deniziyim.]

⁶ zūram: derdem CD.

[Güneş ile aya ışık ve parlaklık veren kuvvet zerresiyim. Feleğin çatısına gölge yapan aşkın kubbesiyim.]

⁷ rumūz: nihān CD.

[Aşkın gönül işaretlerinin sırlarını anladım. Eğer akıl ile kayıtsız, ilgisiz isem (de) aşkın mahremiyim.]

⁸ [Aklın müşkül haberinin sırlarını çözen kimseyim. Divaneyim ama yine de aklın ve gönlün nişanıyım.]

X.

1. ‘aql āyet-i hikmet haber-i şun‘-ı hudādur
‘ışk āfet-i endīşe-yi ‘aql-ı hukemādur
2. ‘aqlun şerefi hikmet-i keşf-i nazarıdur
‘ışkun eşer-i cāzibesi perde-küşādur
3. ‘aql eyleyimez derd-i dil-i ‘āşıka çāre
‘ışk ise devā-yı hafakān-ı ‘uķalādur
4. ‘aql ise ruḥ-ı cevher-i āyīne-yi şūret
‘ışk ise ol āyīnedeki tāb u cilādur
5. ‘aqlun erişür gevherine gāh keşāfet
‘ışkun dile feyz ētdügi hem-vāre şafādur
6. ‘aqlun haberi mes’ele-yi ma‘nī-yi mübhem
‘ışkun hüneri ḥall-i rumūzāt-ı kazādur
7. ‘aql oldı reh-i ‘ālem-i taḥkīķde güm-rāh
‘ışk ol ṭarafun sālīkine rāh-nümādur

¹ 11^a endīşe-yi: endīşeş-i CD.

[Akıl; Allah’ın eserinin haberi, hikmet ayetidir. Aşk ise, âlimlerin aklının düşünce afetidir.]

² şerefi hikmet-i: şeref-i hikmeti CD.

[Aklın şerefi, hikmeti keşfeden nazarıdır. Aşkın cazibesinin tesiri, perde açıcıdır.]

³ [Akıl, âşığın gönül derdine çare bulamaz. Aşk ise akıllı kimselerin yürek sıkıntısının devasıdır.]

⁴ ise: ab-ı CD.

[Akıl, suret aynasının cevherinde görünen yüzdür. Aşk ise o aynadaki ışık ve parıltıdır.]

⁵ gevherine: cevherine, gāh: gāhī CD.

[Aklın cevherine zaman zaman bulanıklık erişir. Aşkın gönle feyzettiği daima safadır.]

⁶ [Aklın haberi örtülü, anlaşılmaz manaların meselesidir. Aşkın hüneri (ise) kaza sırlarını çözmektir.]

⁷ [Akıl, tahkik âleminin yolunda yolunu şaşırdı, doğru yoldan saptı. Aşk, o tarafın yolcusuna yol gösteren kılavuzdur.]

8. ‘ākıl aña dērler ki ola ‘ışķ-ıla hem-rāh
dīvāne odur kim yürüye ‘aķl-ıla her gāh

XI.

1. ma‘ zūr ola ‘ākıl u dānā dile münāşıf
oldı-y-sa bu vādīde sözüm ‘aķla muḥālif
2. ben ‘āşık-ı dīvāne-yi bī-hūde-kelāmam
mümkin mi ki dīvāne ola ḥikmete vāķıf
3. ben vāmık u ferhād-ıla hem-ḥāl-i cünūnam
sen āşaf u loķmān ile hem-rāz-ı ma‘ ārif
4. ben mevķıf-ı ḥayretde zebān-beste vü mebhūd
sen ehl-i kelām ile sebaķ-ḥān-ı ma‘ ārif
5. ben nefşümi der[k] eylemede ‘āciz ü ķāşır
sen mes’ele-yi mümkin ü vācibe-yi ‘ārif

⁸ [Akıllı, o kimseye derler ki aşkla yoldaş olsun. Divane, her zaman akılla yürüyen o kimsedir.]

¹ 11^a ‘ākıl: ey ‘ākıl, dile: dil ü, münāşıf: munşıf, vādīde: ma‘ nīde CD.

[Ey gönül ve insaf sahibi, akıllı ve bilgin kimse! Bu vadide/manada sözüm akla muhalif olduysa affet, kusuruma bakma.]

² [Ben boş ve faydasız sözlü divane âşığım. Divane olanın hikmete vâkıf olması hiç mümkün mü?]

³ [Ben Vâmık ve Ferhat ile delilik hâlini paylaşıyorum, onlarla aynı hâldeyim. Sen Asaf ve Lokman ile irfanın sırdaşısın.]

⁴ Cevrî: Dīvān: s.165. ma‘ ārif: mevāķıf CD.

[Ben hayret durağında dili bağlı ve şaşırılmış kalmışım. Sen kelam ehli ile irfanın talebesisin/Maârif’in dersini okursun.]

⁵ mümkin ü vācibe-yi: vācibi vü mümkini CD.

[Ben nefsimi idrâk etmekte âciz ve beceriksizim. Sen vacip ve mümkün meselesinin ârifisin.]

6. ben ‘ışk-ıla âteş-zen-i hâr ü has-i evhâm
sen ‘aql ile vādī-yi hayālâtta vâkıf
7. ben bî-haber-i ma‘rifet-i ‘âlem-i hestî
sen vâkıf-ı râz-ı dil ü esrâr-ı mükâşif
8. da‘vâyı kıo etme bana bürhānuñı tefhîm
bî-hüccet eder ‘ârif olan vahdete teslîm

XII.

1. ‘âkıf sözi matbū‘-ı pesendide güherdür
ammâ dil-i ‘ârifde olan özge haberdür
2. biz ‘âkıf ü ‘ârif sözini etmezüz inkâr
ol zevkını idrâk ne şîr ü ne şekerdür
3. cāhil sözini dinlemezüz ‘ilm de olsa
bâzâr-ı haķâyıķda anuñ sözi zarardur

⁶ vâkıf: hâyıf CD.

[Ben aşkla zanların, kuşkuların çerçöpünü yakan, ateşe verdim. Sen akılla hayallerin vadisinde vâkıf kimsesin.]

⁷ dil ü esrâr-ı mükâşif: dil-i eşya ü mekâşif CD.

[Ben varlık âleminin mârifetinden habersizim. Sen yaratılmışların gönül sırlarını bilen ve keşfeden, açığa çıkaran kimsesin.]

⁸ vahdete: vahdeti CD.

[Davayı bırak. Bana delillerini anlatma. Ârif olan delilsiz şekilde vahdete teslim olur.]

¹ 11^b [Akıllı kimsenin sözü, beğenilmiş güzel mücevherdir. Ancak ârif kimsenin gönlünde olan başka sözdür.]

² ne şîr ü ne: edene şîr ü CD.

[Biz akıllı ve ârif kimselerin sözünü inkâr etmeyiz. O sözlerin zevkini idrâk edene, anlayana (onlar) ne bal ne şekerdir.]

³ ‘ilm: ‘ilmi, sözi: sudı CD.

[Cahil kimsenin sözünü onun ilmi de olsa dinlemeyiz. (Çünkü) hakikatlerin pazarında onun sözü zarardır.]

4. cāhil ne bilür nokṭa-yı taḥkīḳ ü mecāzı
‘ālim de bu ma‘nāda giriftār-ı ḥaṭardur
5. biz ehl-i dilüz ‘ālim ü cāhilde nemüz var
dil nev‘-i diger şahs-ı beşer nev‘-i digerdür
6. her nev‘-i beşer fehmi edemez dil ne demekdür
insān bu ‘irfāna şeref-i ‘ilm ü hūnerdür
7. insān ki bu ‘irfānı eger etmeye taḥşīl
dāniş-le felāṭūn-ı zamān olsa da ḥardur
8. ne ‘ālim ü ne ‘ārif ü ne vāḳıf-ı ḥālüz
cevrî gibi her ḥāl-ile bî-hūde-maḳālüz
9. yā rab bizi de vāḳıf edüp ma‘nî-yi ḥāle
dil-beste ḳoma ṭab‘ umuzı nükte-yi ḳāle

⁴ nokṭa-yı: nükte-yi CD.

[Cahil olan mecaz ve tahkik noktasını ne bilir? Âlim olan da bu manada tehlikeye düşmüştür.]

⁵ [Biz gönül sahibiyiz. Âlim ve cahil kimselerde neyimiz var? Gönül başka türlü, insanın şahsı başka türüdür.]

⁶ insān bu ‘irfāna: insāna bu ‘irfān CD.

[Her insan gönlün ne demek olduğunu anlayamaz. İnsana bu irfan, ilim ve hüner şerefidir.]

⁷ [Eğer insan bu irfanı kazanmazsa bilgiyle, ilimle zamanının Eflatun’u olsa da (hakikatte) eşektir.]

⁸ her: er CD.

[Ne âlim ne ârif ne de hâlden haberdârız. Cevrî gibi her hâlde boş ve faydasız sözlüyoruz.]

⁹ [Ya Rab! Bizi de hâlin manasına vâkıf edip, mizacımızı sözün hikmetine gönlünü vermiş olanlardan (geri) koyma.]

terci'-bend-i şevkî efendi nazîre-yi rûhî-yi baġdâdî rahmetu'llâh
mef'ûlû mefâ'ilû mefâ'ilû fe'ûlûn

hezec: - - . / . - - . / . - - . / . - -

I.

1. el-minnetü li'llâh mey-i 'ışk-ıla mestüz
mahşerde daġı na're-zen-i cām-ı be-destüz
2. zâhid gibi şanmaġ bizi [siz] secde-yi ka'be
biz 'ârif-i bî-ka'be-yi allâha perestüz
3. olsaġ n'ola ser-şâr-ı feraġ tâ ebed ey dil
evvel kadeġ-âşâm-ı bezim-gâh-ı elestüz
4. cām-ı vera'-ı huşk-ıla çün pekce başıldıġ
zâhid kaçâ gör kim yetişür şimdi 'astüz
5. be'ksiste-mecâl oldu ġalup der teh-i nîst[i]
anlar da dediler ezelî faġr-ıla hestüz
6. biz sâde-dil-i nîst ü hest ü ne-dânuz
bî-nâtıka-yı çün ü çerâ beste-zebânuz

-
- ¹ 12^a [Minnet ancak Allah'adır ki aşk şarabıyla sarhoşuz. Mahşerde de elimizde kadeh nara atanlarız.]
 - ² [Bizi zâhid gibi Kâbe'ye secde edenlerden zannetmeyin. Biz Allah'ın Kâbe'si olmayan âriflere taparız.]
 - ³ [Ey gönül! Sonsuza kadar ferahla dopdolu olsak ne olur? Buna şaşılmaz. Zira biz daha önceleri Elest meclisinin kadehini içenleriz.]
 - ⁴ [Ey zâhid! Kuru, ruhsuz takva ve dindarlık kadehinle kuvvetli bir şekilde ansızın suçüstü yakalandığın için kaç, çünkü biz gece bekçisiyiz. Şimdi sana yetişiriz.]
 - ⁵ [Mecali tükenip yokluğun dibinde kaldı, der. Onlar da "Ezelden beri iftiharla varız." dediler.]
 - ⁶ Bu beyitte vezin kusurludur.
[Biz varlık ve yokluğu bilmeyen temiz kalpli, saf kimseleriz. Nasıl ve niçini konuşmayan dili baġlılarız.]

II.

1. pesdür saña ey fâriğ-ı dünyâ bu delâlât
devr êtdiği hep birbiri zıddına semâvât
2. ger dünya ise maşşaduñ ‘uqbâdan elün çek
girmez ele birden ikisi êtme şemâtât
3. güş êtdi ise sem‘-ı kabûlün bu kelâmı
kıl zâtına şâyeste olan hâleti işbât
4. çün nâm-zed-i âdem êdüp haq seni kıldı
kenz-i hod-i hâzâ[i]n-i esrâr-ı kerâmât
5. bildün-se şıfât kâşife-yi nuhbe-yi zâtun
esfelde ne lâyıq kalasın hem-çü nebâtât
6. terkîb-i kitâb-ı ezeli hilkâtiñi gör
a‘ lâ dahı merkûz degül ey güherîn-zât
7. bir ‘âleme ‘azm eyle ki cân olmaya vâkıf
ne esfel ola anda ne a‘ lâ ne maşârif

¹ 12^b [Ey dünyadan el çekmiş olan! Göklerin hep birbirinin tersine dönmesi, hareket etmesi sana delil olarak yeter.]

² [Eğer maksadın dünya ise ahiretten elini çek. Çünkü ikisi birden ele girmez, (boşuna) gürültü, patırtı etme.]

³ [Kabul kulağın bu sözü işittiyse zâtına layık olan hâli ispat et.]

⁴ hâzâin: hâzan Y.

[Çünkü Allah seni insan adayı edip keramet sırlarının hazineleri için kendi hazinesi kıldı.]

⁵ [Güzide zâtının üzerindeki sır perdesini kaldırmayı sıfat bildinse eğer bitkiler gibi en aşağıda kalmaya neden layık olarsın?]

⁶ [Ey cevherle süslenmiş olan zât! Ezel kitabının terkinde yaradılışını gör. Daha yükseği yaratılmış değil.]

⁷ [Öyle bir âleme gitmek için yola çık ki can ona vâkıf olmasın, ondan haberdar olmasın. Onda ne en aşağı ne en yüksek ne de masraflar olsun.]

III.

1. kār-ı hüner-i dil ki ne meşhūd-ı cihāndur
āşār-ı her-eşyā-yı merāyāda ‘ayāndur
2. sen ‘ışk-ı ‘ayān vāsıta-yı hāk-la şehīr ol
‘ālem ķo dēsün saña o mecnūn-ı fulāndur
3. bilmez hüner-i esb-i sūvār ğam-ı ‘ışkı
güm-rāh piyāde-yi fehmi ol bābda beyāndur
4. ēy ğonçe hezār u güle bāk bir iki günden
ber-ķā‘ ide-yi şeyh-i vefā vakt-i hāzāndur
5. zencīr-i dūrūğuna düşüp hā‘ce-yi dehrün
yaldızdur inanma her işi cümle yalandur
6. zāhirde velī yahşidür emānī-yi hālün
sen bātınını ğör ki efendi ne yamandur
7. terk eyle dēmek gerçi ğaraż saña sivāyı
ğāh ğāh ğetür hātırına bārī beķāyı

-
- ¹ 12^b [Gönlün mârifet işi cihanda görünmez. Onun izleri, ayna olan her eşyada âşikardır.]
 - ² [Sen apaçık bir vasıta olan Hakk’ın aşkıyla ün kazan. Bırak, âlem sana “O, filan Mecnun’dur.” desin.]
 - ³ [Hüner atının süvarisi, aşkın gamını bilmez. O konuda anlayış piyadesinin yolunu şaşırdığı açıktır.]
 - ⁴ [Ey gonca! Bülbüle ve güle bak, bir iki gündür vefa şeyhinin kaidesi üzere hazan mevsimidir.]
 - ⁵ [Dünyanın efendisinin yalan zincirine düşüp aldatıcı dış görünüşüne inanma, çünkü onun her işi hep yalandır.]
 - ⁶ [Dış görünüşte onun istek ve arzuları güzel görünür ancak sen onun içini gör ki efendi ne fenadır.]
 - ⁷ [Her ne kadar sana “Dünyadan geç, Allah’tan başka her şeyle ilgini kes.” demek garaz olsa da (hiç olmazsa bari) ara sıra bekayı hatırına getir.]

IV.

1. sāķī bize bir cām yetiřdūr mey-i cemden
bir dem uralum keyf-i kem bezm-i ķademden
2. engüşt-i be-dendān-ı cehālet ola ‘ālem
bir fenne řūrūĥ ēdelūm ūstād-ı ‘ademden
3. yūsuf-ıla ma‘an dūřmiř idūk ķāĥa o ķıķdı
biz daĥı ĥalāř olmadıķ ol ķāĥ-ı sitemden
4. iķbāl-ıla idbārımızı eylemeyüz fark
devr eylese tā ‘arřa mūneccim būn-i yemden
5. mehcuvvıdır eķvārımızuĥ dost-ıla dūřmen
yoķdur feraĥ-ı ĥālümüzüĥ farkı elemden
6. el-minnetü li’llāĥ ki dāmānumuz alduķ
dest-i heves-i dūnye-yi idbār-ı behemden
7. dūnyā dēdügüĥ mezbele-yi fitne vū řerdūr
meyl ētmez o kimse aĥa ĥaķķa ki beřerdūr

¹ 13^a [Ey saki! Bize Cem’in şarabından bir kadeh yetiştir. Eskilerin meclisinden az bir keyifle bir dem vuralım.]

² [Ālemin, cehalet parmaĥı dıřinde olsun. Bu fenne yokluk ūstadından aķıklamalar getirelim.]

³ [Hz. Yusuf’la birlikte kuyuya dūřmüř idik. O ķıķtı. Biz de o zulūm kuyusundan kurtulamadık.]

⁴ [Mūneccim, denizin dibinden ta arřa kadar dōnūp dolařsa da talihimiz ile bahtsızlıĥımızı (birbirinden) ayırt etmeyiz.]

⁵ [Dost ve dūřman tavırlarımızı hicveder. Feraĥlı, sevinĥli ĥālimizin elemden farkı yoktur.]

⁶ [Minnet ancak Allah’adır ki talihsiz dūnyanın hevesinin elinden eteĥimizi (elimize) aldık.]

⁷ [Dūnya dediĥin yer fitne ve kötölük ķōplügüdür. Gerçekten insan olan o kimse ona meyletmez, sevgi ve alaka duymaz.]

V.

1. cem^ç èt başuḡa ^ç aḡluḡı fikr-i diğeri ile
āyīne-yi zātıñ ele alup naḡar eyle
2. bu hey^çet bu şekil ü şemāil bu sıfatda
ḡalḡ ètdi mi ḡaḡ mişlūñi inşāf-ber eyle
3. fehmi ü ḡired fikr ü zekā ḡilm ü tevāzu^ç
iḡsān-ı ḡudādur saḡa hep yerli yer eyle
4. çün bu ḡüher-i cān-ı behāya şadef olduḡ
ḡalma ḡaraf-ı cūyda bahre ḡüzer eyle
5. bil kendüñi sen maḡla^ç -ı envār-ı şerefsin
zulmānī-yi kibr-ile ^ç ucubdan ḡazer eyle
6. nā-būd-ı mekān olma yıḡup ḡöñlüñi ḡalḡuḡ
ādemseñ eğer luḡf-ıla her dilde yer eyle
7. ^ç uḡbāyı ḡoyup dünyeye eyā ne bu ārzū
eşyā-yı ḡirān-bāre-yi meyl hem-çü terāzū

-
- ¹ 13^b [Başka bir fikirle aklını başına toplar. Zâtının aynasını eline alıp ona düşünerek bak.]
- ² [Bu suret, bu şekil ve dış görünüş bu yüzde... Allah senin benzerini yarattı mı? İnsaf et.]
- ³ [İdrāk ve akıl, fikir ve zeka, yumuşak huyluluk ve alçak gönüllülük... Yerli yerinde (olan bütün bunlar) sana hep Allah'ın ihsanıdır.]
- ⁴ [Mademki bu kıymetli can incisine istiridye oldun, akarsu tarafında kalma, denize (doğru harekete) geç.]
- ⁵ [Kendini bil! Zira sen şeref nurlarının doğuş yerisin. Kibir karanlığı ile gururdan sakın.]
- ⁶ [Halkın gönlünü söz ve davranışlarıyla incitip mekânı perişan ve mahvolmuşlardan olma. İnsansan eğer iyilikle her gönülde yer eyle.]
- ⁷ eyā :āyā Y.
[Ahireti bırakıp dünyaya bu arzu acaba neden? Terazî gibi ağır yüklü eşyaya bu meyil (nedendir?)]

VI.

1. esmā velī ādemde müsemmāya halefdür
ammā şeref-i ma‘ nî-yi hilkatde seledür
2. dil bedr-i münîr-i felek-i feyz ü hidāyet
‘aql u hünere ‘ilm ü edeb aña keledür
3. sen āhîretün eyleye gör zādını tahşîl
dünyā dedüğün ādeme mahşûl-ı be-kefdür
4. hağdur emeli rind-i mey-i ādem-i zātun
şûfî-yi behāyim-şîfatun fikri ‘alefdür
5. ney nāle kemān kad hum-ı şayhası mişkāl
rakğās dili ehl-i ğamun sînesi defdür
6. deryā gibi nîsāna el açmaz dil-i ‘âşık
eşki güher ü rûhı behā çeşmi şadefdür
7. çarhun bize çün mekr ü fiten hüsn ü vifâkı
sen cām-ı mey-i mihr-i beğā şun dile sākî

-
- ¹ 13^b [Allah’ın en güzel isimleri, insandaki müsemmanın halefidir ancak yaradılış manasının şerefinde önce bulunur.]
 - ² [Gönül, hidayet ve feyiz göğünün parlak dolunayıdır). Akıl ve hüner, ilim ve edep ona duyulan şiddetli sevgidir].
 - ³ [Sen ahiretin azığını kazanmaya bak. Dünya dediğin şey insana avucundaki mahsuldür.]
 - ⁴ [Zâtın insanlık şarabına talip olan rindin emeli, Hak’tır. Dört ayaklı hayvan sıfatlı sofunun düşüncesi ise hayvan yemidir, yani samandır.]
 - ⁵ [Gam ehlinin iniltisi ney, boyu keman, bağirtısı küp ölçüsünce; gönlü rakkas, sinesi ise tefdir.]
 - ⁶ [Âşığın gönlü deniz gibi nisana el açmaz, ona yalvarmaz. Gözyaşı inci, ruhu paha, gözü de sedeftir.]
 - ⁷ [Feleğin bize güzellik ve barışı, fitneler ve hile olduğu için ey saki, sen gönlümüze beka güneşinin içki kadehini sun. (Mademki feleğin bize güzellik ve barışı, fitneler ve hiledir. Ey saki! Sen gönlümüze beka güneşinin içki kadehini sun.)]

VII.

1. dāğ-ı siyeh-i sīneye eyā em olur mı
ol şūh ‘aceb yaramıza merhem olur mı
2. zānū-zede-yi meclis-i vaḥdet olup ‘āşık
cānānını mey-dāde görür bir dem olur mı
3. hicrān-ı gedāyīde olan lezzet ü rāḥat
bir saltanat-ı şāhlıkda bilmem olur mı
4. gülmez yüzi cennetde daḥı ehl-i riyānū
ḥar gül-sitene girmek-ile ḥurrem olur mı
5. her dilde bulunmaz veledü’l-ḳalb-i maḥabbet
her ḳaysa o leylī-yi merām maḥrem olur mı
6. dēnmiş ezeli ādem olan ola mı bī-ḡam
bī-ḡam olan ādem de ‘aceb ādem olur mı
7. ḥikmetçe eger olmasa ḳadri bed ü nīkūn
çıkmazdı semāya naḡam-ı ḳudreti dīkūn

¹ 14^a eyā: āyā Y.

[Acaba göğsün siyah yarasına derman olur mu? O cilveli, işveli sevgili acaba yaramıza merhem olur mu?]

² [Âşık, vahdet meclisinde diz çökenlerden olup bir an da olsa sevgilisinin ona şarap sunduğunu görür mü?]

³ [Dilenciliğin ayrılığında olan lezzet ve rahat, bir padişahlık saltanatında bilmem olur mu?]

⁴ [Diken, gül bahçesine girmekle sevinçli, şen olmayacağı gibi riya ehlinin yüzü de cennette dahi gülmez.]

⁵ [Her gönülde aşkın veled-i kalbi bulunmaz. Her Kays’a o murat Leyla’sı mahrem olur mu?]

⁶ [İnsan olan gamsız olur mu? Bu ezelden beri söylenmiştir. Gamsız olan insan da acaba insan olur mu?]

⁷ [Eğer hikmetçe iyi ve kötünün bir kıymeti olmasaydı horozun kuvvetli nağmeleri gökyüzüne çıkmazdı.]

VIII.

1. dünyāyı yıkan cerr-ile hükkām-ı zamāndur
cerrār-ı fenā der-be-derün adı yamandır
2. her cinse mürüvvet gerek erbāb-ı hünerde
endām degül dil-keş eden dil-ber-i āndur
3. yakmaksa eger hā~ce-yi sīm ü zeri kaçduñ
evvelce hele şem~ -ı riyā pertevi yandır
4. renc ü ~ ilele hā~b-ı girāndur sebab ey dil
gafletde kıma kendünjı vakt-ıla uyandır
5. a~ lāya èren hem-çü hümā fāriğ-i dünyā
esfelde kıalan dīk gibi nefse uyandır
6. müsta~ mel olan devlet-i islāmda hayfā
kışt-ı be-dürüs hā~ce murād u selmāndur
7. yā rab gözümüz mihri~ -yi tevfiķı görür mi
yohsa bu cihān böyle bu hāl üzre yürür mi

-
- ¹ 14^a [Dünyayı yıkan zamanın hâkimlerinin para, eşya vs. toplamalarıdır. O zorla para toplayan, kendisine menfaat sağlayan derbeder kimsenin adı kötüdür.]
 - ² [Hüner sahiplerinin her cinsine insanlık gerekir. Dilberi cezbedici eden beden, boy bos değil cazibesidir.]
 - ³ [Ey efendi! Eğer amacın altın ve gümüşü yakmaksa hele önce riya mumunun ışığını yak.]
 - ⁴ [Ey gönül! Ağrı, sızı ve hastalıklara sebep ağır uykudur. Kendini gaflette bırakma, vakitlice uyan.]
 - ⁵ [O en yükseğe eren, dünyadan el çekmiş Hüma gibi ol. En aşağıda kalan horoz gibi nefesine uyandır.]
 - ⁶ Bu beyitte vezin kusurludur.
[Yazık ki İslam devletinde kullanılan hisse, hocanın derslerindeki barış muradıdır.]
 - ⁷ [Ya Rab! Gözümüz tevfiķ güneşini görür mü? Yoksa bu cihan bu hâl üzere devam eder mi?]

IX.

1. baḳ evvel ü encāmına māḥ-ı şeb-i tāruḡ
var sen de kıyās ét aḡa nīk ü bed-i kārūḡ
2. sa‘y étme behem-dārī-yi dūnyā vü beḳāya
mümkin midür ünsiyyeti hīç mā-ile nārūḡ
3. dūr olma dilā meclis-i germ-i ‘urefādan
kānından ıraḡ olduḡıdur maḥvı şerārūḡ
4. uçdı feraḡ ü şevḳ sitānbūldan ḡayrı
şimden gerü ol zevḳ u o dem ehl-i kibārūḡ
5. inşāf gerek anlara da toḡrusı çokdan
ḳahrın çeker eḡ müdbir-i devlet çü ḳıdādūḡ
6. aldı fiten-i seyyie şehr-i ḡasenātı
bir semtini bul ey dil-i bī-çāre ḳarārūḡ
7. bārī ṭalebi pāyına [bī-] bey‘ i geleydi
dūnyāya ḳişi geldüḡini cüz’ī bileydi

-
- ¹ 14^b [Karanlık gecenin ayının öncesine ve sonrasına bak. İyi ve kötü işini var sen de ona mukayese et, onunla karşılaştı.]
- ² [Dünya ve ahiretin her bir yurdu için gayret etme, çalışma. Su ve ateşin dostluğu hiç mümkün mü?]
- ³ [Ey gönül! Âriflerin o sıcak meclisinden uzak olma. Kıvılcımın mahvolmasının sebebi maden ocağından uzak olmasıdır.]
- ⁴ Bu beyitte vezin kusurludur.
[Artık ferah ve coşku İstanbul’dan uçtu. Bundan sonra o zevk ve o dem ârif ve görgülü kimselerindir.]
- ⁵ [Doğrusu çoktan onlara da insaf gerek. En talihi yüz çevirmiş olanı (en talihsizi), sıırım gibi boyluların kahrını çeker.]
- ⁶ [İyilikler şehrini kötülük fitneleri ele geçirdi. Ey zavallı gönül! Huzurun bir semtini bul.]
- ⁷ [Bari isteği ayağına satın almaksızın gelseydi, kişi dünyaya neden geldiğini bir parça bilseydi.]

X.

1. engür-ıla kıl bâdeye nezzâre-yi ‘ibret
merkûz degül mi ya sa‘âdetde şekâvet
2. menba‘ları biñ sāire yek-‘unşur-iken gör
deryâda merâret ne belâ-cû-yı melâḥat
3. hep[si] ‘adenün la‘l ü kamer-ṭal‘ati iken
necmün kimisi beyt-i şerefdür kimi naḥset
4. ‘âkılleri êtmez mi cünün-kerde-yi efkâr
işbu eşer-i fikr-i perişân-kün-i ḥikmet
5. kim zerre-yi ber-ḳâf-ı ḥikem gösteren ‘aḳla
dem-beste eden ‘âlemi ol şāḥib-i ḳudret
6. bir ḳāḥir ü cebbār ü ḥudāvend ü ‘aẓīm kim
ḳahr u keremün istese eyler yek-şûret
7. derk-i ḥikemi dā‘iyesi terk-i edebdür
şevḳî saña idrāk-i ḥikem beste-yi lebdür

-
- ¹ 15^a [Üzüm ile şaraba ibret nazarıyla bak. Saadetteki kötülük, yaradılıştan değil mi?]
 - ² [Pınarlara tek unsurun bin çeşidi iken bak, güzelliğin belâsını isteyen için denizdeki acılık nedir?]
 - ³ [Hepsi Aden’in la’l dudaklı ve ay yüzlüsü iken yıldızların kimisi şeref evi, kimisi uğursuzluk evidir.]
 - ⁴ [İşte bu hikmetin perişan eden düşüncesinin eseri, akıllıları deli etmesi değil mi?]
 - ⁵ [Akla hikmetler Kâf’ında bir zerre gösteren, âlemi susturan kim? O kudret sahibi Allah’tır.]
 - ⁶ [Öyle büyük, haşmetli bir kuvvet, kudret sahibi ve kahredip üstün gelen hükümdardır o “Allah” ki istese helak etme ile cömertliğini tek şekilli yapar.]
 - ⁷ [Hikmetleri anlama arzusu, edebin terkidir. Ey Şevkî, hikmetleri kavramak dudağının kapalı olmasını gerektirir.]

XI.

1. yā rabb kılun şevkî-yi şâyeste-‘ ikâbı
ol mürtekib-i ‘ âşî-yi nâ-bûd-ı şevâbı
2. etmezsen eger lutf-ıla âzâde-yi dūzah
kimden ere ol çâresize çâre şavâbı
3. hüsni-i ‘ amelüm dëdügi cümle ‘ amelidür
toztoğru cehennem yoludur resm-i zehâbı
4. yā rabb meded merhamet ü lutf u kerem kıl
gösterme o ter-dâmene rencür-ı ‘ azâbı
5. fi‘l ü ‘ amelin defter edüp semt-i hisâba
çekmek ne revâ ‘ unç-ıla bir kabza türâbı
6. ey gâfir-i ‘ âşî-yi günâh-kâr-ı haţâ-baş
ma‘ mür eden ey rahmet-le kalb-i harâbı
7. ol rûy-ı siyeh şevkî-yi hüsrân-sıfâtı
kıl hâtem-i rüslün anı da ehl-i necâtı

-
- ¹ 15^a [Ya Rab! Azaba layık olan, günahkâr, asi, sevabı olmayan Şevkî kulunu...]
 - ² [eğer lütfunla, bağışlamanla cehennemden azade etmezsen o çaresize kimden doğru çare erişir?]
 - ³ [Amelimin güzelliği dediği tüm yaptıklarıdır. Onun gidiş şekli dosdoğru cehennemin yoludur.]
 - ⁴ [Ya Rab! Yardım et, imdat eyle. Merhamet, lütuf ve iyilik göster. O iffetsize azabın sıkıntısını gösterme.]
 - ⁵ [Yaptığı eylem ve amelini deftere yazıp bir avuç toprak olan boynu (insanı) hesap semtine çekmek uygun mu?]
 - ⁶ haţâ-bâş: haţâ-bahş Y.
[Ey günahkâr asi kullarını bağışlayan ve kabahatlerini affeden... Ey perişan kalbi rahmetle şenlendiren, güzelleştiren!]
 - ⁷ [O kara yüzlü, hüsrân sıfatlı Şevkî’yi peygamberlerin sonuncusu “Hz. Muhammed’in” kurtuluşa erdirdiği kişilerden eyle.]

terci‘-bend-i tırnaçcı ‘imād dede nazîre-yi rūhî-yi baġdādî rahmetu’llāh
mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün
hezec: - - . / . - - . / . - - . / . - -

I.

1. şanmañ bizi peymān-şiken-i bezm-i elestüz
biz bezm-i elestden berü peymāne-be-destüz
2. meyl eylemezüz cāhına dünyā-yı denīnün
biz faķr u fenā tahtına şāhāne nişestüz
3. şūfî saña ġavġā-kede-yi ‘ālem-i hestī
‘uşşāk-ıla biz mey-kede-yi [...]
4. şad pāre eder ķıl ü ġıl-i bār-ı ‘adūyı
biz rīze-yi elmās-kemer ya‘ nī şikestüz
5. şıdķ-ıla ‘ubūdiyyet-i haķdur bize lāzım
isterse ya ħum-ħāne-yi miħrāb-perestüz
6. hīç eylemezüz dünyede da‘ vā-yı riyāset
bī-nām u nişān ħāk-şıfat aħķar-ı pestüz
7. deryā-yı haķīķatde gezer māhīlerüz biz
şayd eylemezüz zehri denī derende şaştuz

-
- ¹ 15^b [Bizi Elest meclisinde verdiğimiz yeminini bozan, sözünde durmayan kimselerden zannetmeyin. Biz Elest meclisinden beri kadehi elinde olanlarız.]
 - ² [Alçak dünyanın makamına, rütbesine meyletmeyiz. Biz fakirlik ve yokluk tahtına muhteşem şekilde oturan kimseyiz.]
 - ³ [Ey sofı! Sana varlık âlemi kavga, savaş yeridir. Biz âşıklerle meyhane...]
 - ⁴ [Gizli kin ve söz, düşmanın yükünü paramparça eder. Biz elmas kemerin döküntüleriyiz, yani kırığız.]
 - ⁵ [Bize sadakatle, doğrulukla Allah’ın kulluġu lazımdır. İsterse ya meyhane olsun, biz mihraba taparız.]
 - ⁶ [Dünyada reislik davasını hiç gütmeyiz. Adsız sansız, toprak gibi alçakta, çok hakiriz.]
 - ⁷ [Biz hakikat denizinde gezen balıkları. Alçaktaki zehirli yırtıcıları avlamayan balık oltasıyız.]

8. el-minnetü li'llāh ki ne mîr ü ne vezîrüz
bî- nām u nişān bende-yi ḥaḳ merd-i faḳîrüz

II.

1. meyl eyleme dünyā-yı denî cāy-ı elemdür
zevḳ-ıla şafā eyledüğün miḥnet ü ḡamdur
2. bir mār-ı münakḳaş gibidür zîneti anuḡ
kim zāhiri bir naḳş-ı nigār bâtını semdür
3. şa'y èt ki sezā-vār olasın mülk-i cināna
kim mülk-i cinān cāy-ı şafā-dār-ı ni' amdur
4. bir meclis-i ḥasuḡ ola gör yār u nedîmi
şāhān-ı cihān anda ḡulāmān-ı ḥademdür
5. allāhdan um [sen] rızḳını ḡayrîden umma
rızḳuḡ vèrür ol luṭf u in' āmı e' amdur
6. ger semt-i necāt ister-isen sâlik-i rāh ol
bir pîr taleb eyle ki sulṭān-ı keremdür

⁸ [Minnet ancak Allah'adır ki ne bey ne veziriz. Adsız sansız, Hakk'ın kulu, fakir insanlarız.]

¹ 16^a [Alçak dünyaya meyletme, çünkü o elem yeridir. Zevk ve safa ettiğin hep miḥnet ve gamdır.]

² [Onun (dünyanın) süsü; dışı resim gibi nakışlı, içi zehirli olan nakışlı bir yılan gibidir.]

³ [Çalışıp çabala, gayret et ki cennetlerin mülküne layık olasın. Çünkü cennetlerin mülkü, nimetlerin safa yeridir.]

⁴ [Dünya şahlarının orada hizmet eden köle olduğu seçkin bir meclisin dostu ol.]

⁵ [Sen rızkını Allah'tan dile, başkasından ümit etme. O lütfu ve ihsanı pek yaygın olan "Allah" rızkını verir.]

⁶ [Eğer kurtuluş semtini ister isen o yolun sâliki ol. Cömertlik sultanı olan bir pîri talep eyle.]

7. cān ile anuñ hizmetine beste-kemer ol
zaḥm-ı dile bī-şek nazarı merhem-i emdür
8. kehl olma [sen] ü koma anuñ dāmenün elden
bī-mürşid olan kurtulamaz sehv ü ḥalelden

III.

1. istersen eger sen olasıñ behre-ver ādem
reşk eylesün evzā‘ ına eṭvārına ‘ ālem
2. ol ehl-i tevāzu‘ şaḳın olma mütekebbir
gīr eyleyen ādem olur iblīs ile hem-dem
3. tā key olasıñ nefis-i bed-endīşüñ esīri
ḳatlı etmede anı ola gör merd-cū rüstem
4. perhīz ü riyāzet ile ḳāl eyle vücūdun
ṭā‘ āt ü ‘ ibādetle özün ola mükerrerem
5. evḳāt-ı girān-māye-yi ‘ ömri telef etme
bī-hūde yere gezme olup aḥmak u sersem

⁷ [Canınla onun hizmetine kemeri bağı olanlardan ol. Onun nazarı şüphesiz gönül yarasına dermandır.]

⁸ kehl olma sen: olma kehl Y.

[Gayretsiz, tembel olma; onun eteğini elinden bırakma. Mürşitsiz olan hata ve eksiklikten kurtulamaz.]

¹ 16^b [Eğer iki dünyada nasipli insan olmak istersen cihan senin durumuna ve tavırlarına haset etsin, onlara kıskançlıkla baksın.]

² tevāzu‘ : tevazzu Y.

[Alçak gönüllü ol, sakın kendini beğenmiş ve kibirli olma. Kavgacı olan insan, şeytanla arkadaş olur.]

³ [Ne zamana kadar kötülük düşünen nefsinin esiri olacaksın? Nefsini öldürmede yiğit arayan Rüstem gibi ol.]

⁴ [Perhiz ve riyazetle vücudunu erit. Takva ve ibadetle özün pek yüce olsun.]

⁵ [Ömrünün kıymetli vakitlerini mahvetme. Ahmak ve sersem olup boş yere gezme.]

6. taḥṣīl-i ma‘ ārif edüben anla ḥudāyı
allāhı bilen kimse-durur efḍal ü a‘ lem
7. bed-ḥaşlet ü bed-ḥulḳ oluben olma bed-endīş
ahlāk-ı nīkū şāhibidür rûḥ-ı mücessem
8. ef‘ āl-i pesendīde ile şāhib-i ḥāl ol
erbāb-ı kemāle yapuşup ehl-i kemāl ol

IV.

1. aşḥāb-ı riyā eyelük ile yād olayın dër
hem zerḳ u riyāya yine mu‘ tād olayın dër
2. erbāb-ı ḥaḳīḳat ola lā-şey nazarında
zu‘ mınca ya evtādiye efrād olayın dër
3. bir kendü gibi aḥmaḳı şayd eyleye tā kim
dām u daḡal ü mekr ile şayyād olayın dër
4. şabr eylesün ālām u cefāsına cihānuḡ
şol kimse ki ‘ uḳbāda gülüp şād olayın dër
5. bī-ma‘ nā anuḡ kizb ü durūḡına inanma
‘ ālemde o kim şāhib-i irşād olayın dër

-
- ⁶ [İrfan tahsili yapıp Allah’ın anla. Allah’ı bilen kimse çok faziletli ve çok âlimdir.]
 - ⁷ [Kötü huylu ve kötü ahlâklı olup kötülük düşünen kimselerden olma. Cisimlenmiş ruh, güzel ve iyi ahlâk sahibidir.]
 - ⁸ [Beğenilmiş işlerle gönlü Allah aşkı ile dolu olanlardan ol. Olgunluk sahibi olanlara yapışıp mükemmel olanlardan ol.]
 - ¹ 16^b [Riya sahipleri “İyilik ile anılalım.” der. Üstelik bir de “Hile ve riyaya yine alışkın olayım.” der.]
 - ² [Hakikat sahipleri onun gözünde çok değersiz, önemsiz olsun. Zannınca velilere “evtadiyeye” fert olayım, der.]
 - ³ [Yeter ki kendisi gibi bir ahmaḡı avlasın. Tuzak, hile ve aldatma ile avcı olayım, der.]
 - ⁴ [“Ahirette gülüp şad olayım.” diyen o kimse dünyanın elemlerine ve cefasına sabretsin.]
 - ⁵ [“Dünyada irşat sahibi olayım.” diyen o kimsenin manasız yalanına inanma.]

6. zühd ü vera‘ ı kendüsüne pîşe edinsün
anlar ki haşir-gāhīde zî-şān olayın dēr
7. ihlāş-ıla t̄ā‘ āte çalışsun o kim āhīr
havf u haṭar u bīmden āzād olayın dēr
8. pāk eyle riyādan ‘amelünj tā olasın hāş
şāyeste-yi haḫ olmaz ‘amel k’olmaya ihlāş

V.

1. èy gāfīl-i bī-hūde-yi bī-hāşıl-ı ma‘ nā
benlūk-le eden kendüyü ‘ālemlere rüsvā
2. geç mā vū menīden ère gör vahdet-i zāta
maḥv ile vücūduñ eden ‘uḫbā olur iḥyā
3. ol ‘ārif ü dānā-dil-i dārende-yi esrār
dārendeye tā kim olasın ‘ākīl ü dānā
4. āyīne-şıfat zātuñı pāk eyle kederden
tā kim saña yüz göstere esmā vū müsem mā

-
- ⁶ [“Kıyamet gününde şanlı olayım.” diyenler takva ve haramdan, gūnahtan, kötülüklerden kaçınmayı kendisine iş edinsin.]
 - ⁷ [Sonunda korku, tehlike ve güvensizlikten azat olmak, kurtulmak isteyen kimse ihlasla ibadetlerine gayret etsin.]
 - ⁸ [Allah’ın has ve seçkin kullarından oluncaya kadar amelini riyadan temizle. Zira (içinde) ihlas olmayan amel Allah’a layık olmaz.]
 - ¹ 17^a [Ey kibirle, enaniyetle kendini âlemlere rezil eden, özü verimsiz, boş ve faydasız gafıl!]
 - ² [Biz ve benlikten geç, Allah’a ulaşp Allah’la bir olmaya eriş. Varlıktan, benlikten geçip Allah’ta fāni olan (kimse için) ahiret, yeniden diriltileceği yer olur.]
 - ³ [Sırların sahibi olan ârif ve bilgin gönüllü insan ol. Akıllı ve bilgin oluncaya kadar sırlara sahip olasın.]
 - ⁴ [Zâtını ayna gibi kederden temizle. Böylece Allah ve isimleri sana görünür olsun./Allah ve isimleri sana görünür oluncaya kadar özünü, ayna gibi kederden temizle.]

5. ref⁵ eyleyüben perde-yi hestîyi aradan
ol dâhil-i meclis içe gör cām-ı muşaffā
6. terk eyle hevā vü hevesün māl ile cāhun
ol fakr u fenā şāhibi cennet ola me'vā
7. cān u dil ile şubḥ u mesā zākir-i ḥaḳ ol
tesbīḥdedür cümle müsebbīḥ-durur eşyā
8. ger şubḥ u mesā eyler-iseñ zıkr-i ḥudāyı
cennātda bî-ḥad göresin zevḳ u şafāyı

VI.

1. olmaḳ diler-iseñ sen eger lāyık-ı cennāt
dāim ola gör şāhib-i taḳvā vü ṭahāret
2. ger ehl-i ḥaḳīkatden olam dēyü dilerseñ
ētmek gerek evvel hele tekmīl-i şerī' at
3. nefsün bilüben ḥaḳḳı bil ēy 'āḳıl ü dānā
nefsüni bilen rabbisini bildi ḥaḳīkat
4. ḡavḡā-yı cihāndan güzer ēt 'ārif-i vaḳt ol
'āḳıl olan eyler mi fenā 'āleme raḡbet

⁵ [Varlık perdesini aradan kaldırıp meclise dâhil ol, parlak kadehi iç.]

⁶ [Mal ve makamın arzusunu ve hevesini terk et. (Mal ve makama karşı duyduğun arzu ve hevesi terk et.) Fakirlik ve yokluk sahibi ol ki sığınmanın cennet olsun.]

⁷ [Can ve gönülle sabah ve akşam Allah'ı zikredenlerden ol. Zira tüm yaratılmışlar Allah'ı tespih etmektedir.]

⁸ [Eğer sabah ve akşam Allah'ı zikredersen cennetlerde zevk ve safayı sınırsız görürsün.]

¹ 17^b [Eğer sen cennetlere layık olmayı dilerseñ daima temiz olup takva sahibi ol.]

² [Eğer hakikat ehlinden olmayı dilerseñ her şeyden önce Allah'ın emirlerini yani dini tamamlamak gerekir.]

³ [Ey akıllı ve bilgin olan! Nefsini bilip Hakk'ı bil. Nefsini bilen Rabbini de bilmesi hakikattir. (Gerçekten nefsinin Rabbini de bildi.)]

⁴ [Dünyanın kavgasından, mücadelesinden vazgeç; zamanının ârifi ol. Akıllı olan kimse fâni dünyaya (hiç) raḡbet eder mi?]

5. diñle ‘ uķalānuñ sözini cān u göñülden
‘ āķil olanuñ ķavli-durur ‘ ayn-ı naşīhat
6. gelür o muķadderde olan tīz eger geķ
taķdīre rızā ol reh olup ķekme melāmet
7. ķassām-ı ezel rızķını taķdīr ēdūpdür
bī-hūde yere ķekme te‘ ab görme meşakķat
8. şükr eyle hūdā ni‘ metūñi ēde zīyāde
ķüfrān-ı ni‘ am kend’özünü vērde fesāda

VII.

1. dūnyā-yı denīde ne vefā var ne şafā var
ancaķ bir alay miñnet ü işkence cefā var
2. aldanma yüze güldüğüne lāfına anuñ
zımmında biraz üffet şad dürlü belā var
3. telh ile gül pend-i hıred-mend ü edībi
zehr ise de tiryāk-şifat anda şifā var
4. şāhāne geķer vaķt-i edāñiye el açmaz
mevlāsına şükr ēdici nice fuķarā var

⁵ [Can ile gönülden akıllı kimselerin sözünü dinle. Akıllı olanların sözü nasihatın ta kendisidir.]

⁶ [Kaderde olan, takdir olunmuş o şey, er veya geç (muhakkak) gelir. Allah’ın takdirine razı ol, yol olup kınanma.]

⁷ [Ezel kassamı “Allah” rızķını takdir etmiştir. Boş yere yorulma, sıkıntı ve eziyet görme.]

⁸ [Allah’a şükret ki sana verdiği nimetini çoğaltsın. Çünkü verilen nimete karşı nankörlük eden kendisini, nefisini fesada verdi.]

¹ 18^a [Alçak dünyada ne vefa ne de safa var. Ancak pek çok dert, işkence ve cefa var.]

² [Onun lafına, yüzüne güldüğüne aldanma. İçinde biraz kir, sayısız çeşit belâ var.]

³ [Akıllı, anlayışlı ve edepli kimselerin nasihatlerine acıyla gül, [dinle]. O sözler zehir ise de onlarda panzehir gibi şifa var.]

⁴ [Mevla’sına şükreden pek çok fakir var. (Onlar) padişahlara yakışır şekilde geçinir, zamanın çok alçak kimselerine el açmaz, onlardan dilenmez.]

5. k̄āni‘ ol olana [yine] k̄ārūn-ı zamānsın
meşhūrdur elbette k̄anā‘ atde ġinā var
6. dāim êde gör ‘ālim-i bi’llāh ile şöhet
‘ākıl olan ol meclise varmaz cūhelā var
7. cāhiller ile eyleme ülfet hāzer eyle
ol meclise var kim ‘ulemā vü şulehā var
8. zīrā ki olur ülfet ü şöhet müteessir
kārūn şulehā ile ola evvel ü āhir

VIII.

1. yegdūr saña şad mertebe ol sīm ü zerūnden
mihrāb-ı niyāzı kıoma herġiz nazarūndan
2. lāyık mı bu dāim olasıġ ġarķ-ı ma‘ āşī
mehcūr olasıġ t̄ā‘ at ü vird-i şehirūnden
3. tā kim olasıġ ka‘ be-yi maķşūda revāne
hār u hāş [ola] umma gider reh-gūzerūnden

⁵ [Yine olana kanaat et, onunla yetin, zamanın Karun’usun. Şüphesiz “Kanaatte zenginlik var.” cümlesi meşhurdur.]

⁶ [Daima Allah’ı bilen insanla sohbet et. Akıllı olan kimse, cahillerin olduğu o meclise gitmez.]

⁷ [Sakin ha, cahillerle dostluk kurma, onlarla ahbaplık etme. Âlim ve sâlih kimselerin olduğu o meclise git.]

⁸ [Çünkü ülfet ve sohbet etkili olur. Senin işin her zaman sâlihlerle, iyi amel sahibi kimselerle olsun.]

¹ 18^a [Sana yüz mertebe o altın ve gümüşünden yeğdir. Asla dua mihrabını nazarından uzaklaştırma.]

² lāyık mı bu: kim Y.

[İbadetlerinden, faydalı zikrinden ayrı düşmüş olasıñ. Daima günahlara gark olman sana layık mı?]

³ gider: giderür Y.

[Yeter ki maksadının Kâbe’sine gitmek için yola koyul. Çerçöp olur diye umma, onları geçtiğin yoldan gider.]

4. ol tâib ü müstağfir ü aç dest-i du‘âyı
eyle cereyân-ı hûn dil ü çeşm-i terûnden
5. ser-māyeñ ola zühd ü şalāḥ ‘iffet ü perhîz
çok fâideler kesb edesün sen seferünden
6. ey çarḥ-ı denî-perver-i kec-bîn kec-i‘tā
geçdük yûri senden dahı sūd u zararundan
7. aşşı vü ziyân var yûri cümle senün olsun
ne aşşı senün bize sürûr u kederinden
8. fermân-ı hudâyı gözedür kâmil olanlar
bî-hûde çeker zahmet-i ğam câhil olanlar

IX.

1. ol mü‘min-i kâmil ol bîdâr-ı seher-gāḥ
tā‘āta kemer-beste olup çün dēye allāḥ
2. ‘afv eyleye cürmün o ‘atā-baḥş u ḥatā-pūş
cennâtda idḥāl ede ol olmaya güm-rāḥ

⁴ [Dua eden elini aç ve günahlarının bağışlanması için Allah’tan af ve mağfiret dile, tövbe edenlerden ol. Islak gözlerinden ve gönlünden kanını akıt.]

⁵ [Zâhidlik ve dindarlık ile iffet ve nefesine hâkim olup haramdan uzak durman senin sermayen olsun. Böylece sen seferinden çok faydalar elde edesin.]

⁶ [Ey garazkâr ve yanlış veren, alçakları besleyip koruyan felek! Senden de fayda ve zararından da geçtik, yürü.]

⁷ [Fayda ve zarar var, yürü git! Hepsi senin olsun. Senin sevinç ve kederinden bize fayda nedir?]

⁸ [Kâmil olanlar Allah’ın emrini gözetir. Cahil olanlar boş yere gam zahmetini çeker.]

¹ 18^b [Kâmil mümin ol. İbadetlere hazır durumda olup Allah demek için seher vaktinde uyanık ol.]

² [O hata ve kusurları örten ve affeden “Allah” senin suçunu affeylesin. O kimse doğru yoldan sapmamışsa, dalaletle düşmemişse onu cennetlerine dâhil etsin.]

3. teslīm ü tevekkülde olan ‘ âşık-ı şādık
ne māl ü menāl ister ü ne manşīb u ne cāh
4. ol kimse ki ister ola hāq yār u mu‘ ĩni
her işler ü her cünbişini eyleye allāh
5. dünyāda iken āhiretün kaydını gör kim
bir gün erişür lā-büd ecel cānına nā-gāh
6. her yār-ı nīkū-ḥaşlet ü nīkū ola kārı
her kim ki şalāḥ üzre ola her dem ü her gāh
7. zıkr eyle ḥulūş-ıla şeb ü rüz ḥudāyı
tā nefis ü hevā ‘ askerine ola kemīn-gāh
8. gir ‘ arşa-yı tātāte dilīr-āne cihād et
ğālib ola gör düşmene hāq ismini yād et

X.

1. nā-kām ola gör dünyede gāh ister-iseñ kām
olma ṭama‘ -ı ḥāma düşüp ‘ āleme bed-nām

³ [Allah’a teslim olan ve tevekkül eden sadık âşık, ne mal ve mülk ister ne de makam ve mevki ister.]

⁴ cünbişini: cünbişlerini Y.

[Yardımcısı ve dostunun Allah olmasını isteyen o kişinin her işini ve hareketini Allah (yerine) getirsin.]

⁵ [Dünyada iken ahiretin kaydını gözet ki ecel bir gün mutlaka ansızın canına erişir.]

⁶ [Her an ve her yerde doğruluk ve dürüstlük üzerine olan her iyi huylu dostun işi güzel olsun.]

⁷ [Nefis ve arzu askerlerine pusu kurulan yer oluncaya dek gece ve gündüz Allah’ı kalp temizliği ve samimiyetle zikret.]

⁸ [İbadetlerin meydanına gir, yiğitçe cihat et. Düşmanına galip olduğunda Allah’ın ismini an.]

¹ 19^a [Dünyada ara sıra dileğine kavuşmak istersen ondan mahrum ol. Olmayacak isteklere kapılıp dünyada adını kötüye çıkarma, dile düşme.]

2. ol kim ʔama‘ -ı hām ile derḥor-ı zelīldür
isterse felāṭūn ola ya aḥmak u sersem
3. ger şākir olup eyleyesün şıdk u ʔanā‘ at
rezzāk-ı cihān eyleye luṭfuṣ saṇa in‘ ām
4. cān u dil ile eyle hemān ḥaḳḳa tevekkül
ḡam yēme ki rızkuṣ ērişür şubḥ eger şām
5. hep emr-i ḥaḳ ile ēdilür işlenilen işler
yok yere çeker ḥalk-ı cihān miḥnet ü ālām
6. hırş u ʔama‘ ı terk ēdüp ol ehl-i taḥammül
ednāya el açma ēde gör şabr ile ārām
7. çokdur keremi yok keremi ḥaḳḳa nihāyet
dāim ṭaraf-ı ḥaḳḳa münācāta kıl iḳdām
8. her dem ēde bir bende ki allāha münācāt
iḥsān ēde ol bendesine vēre maḳāmāt

² [Olmayacak isteklerle aşağılanmaya, hakir görülmeye layık olan kimse, isterse Eflatun olsun ya ahmak ya da sersemdir.]

³ [Eğer şükredici olup sadakatli ve kanaat sahibi olursan cihanın rızkını veren “Allah” nimetlerini sana bahşeder.]

⁴ [Hemen can ile gönülden Allah’a tevekkül et. Tasalanma, zira senin rızkın ister sabah ister akşam sana ulaşır.]

⁵ işlenilen işler: her işlenilen işler Y.

[İşlenen işler hep Allah’ın emriyle yapılır. Dünya halkı “insanlar” mihnet ve elemeleri yok yere çeker.]

⁶ [Hırs ve tamahı terk edip tahammül sahibi ol. Alçaklara el açma. Sabırla rahat ve huzur içinde ol.]

⁷ [Allah’ın cömertliği çoktur, onun ihsanının sonu yoktur. Dua etmek ve yakarmak için daima Allah’ın tarafına, sebatla ve gayretle yönel.]

⁸ [Bir kul her ân Allah’a dua edip yalvarırsa Allah o kuluna ihsan edip makamlar verir.]

XI.

1. dānā-dil olan dünyāda bī-nām u nişāndur
bakşan aña bir aḥmāk u nā-dān-ı zamāndur
2. ‘irfān u kemāli-y-le egerçi dürr-i yektā
ḥalk içre velī ebleh-i bī-güft ü zebāndur
3. deryā-yı me‘ānī vü ḥaḳāyıkda şenā-ver
ammā nazār-ı ḥalkda vü nā-dān-ı cihāndur
4. bī-ḳīl olup geçmiş oturmuşsin çü şehāne
yeksān yanında ne ki yahşi vü ‘ıyāndur
5. dānende-yi esrār-ı rumūzāt-ı ilāhī
kuhsār-ı ḥaḳīḳatde gezer şīr-i zebāndur
6. da‘vāyı riyāsında [ol] vü ba’zı denīnün
lāfı-y-la güzāfı-y-la sözi cümle yalandur
7. cehli-y-le éder ehl-i ḥaḳḳı dem-be-dem inkār
cān u dile her sözleri bir tīğ-ı sināndur
8. ‘aḳluñ var ise eyleme da‘vā-yı riyāset
tā görmeyesün dünye vü ‘uḳbāda siyāset

¹ 19^a [Gönlü uyanık olan kimse dünyada adsız sansızdır. Ona baksan (sanki) devrinin bir ahmağı ve cahilidir.]

² [Her ne kadar o kimse, irfanı ve mükemmelliği ile eşsiz bir inci gibiyse de halk içinde sözsüz ve dilsiz bir ahmaktır.]

³ [Hakikatler ve manalar denizinde daima övgüde bulunan (olsa da) halkın gözünde dünyanın cahilidir.]

⁴ [Sözsüz kalıp padişah gibi geçmiş oturmuşsun. Âşıkâr ve güzel olan ne varsa onun yanında birdir.]

⁵ [O, ilāhî işaretlerin sırlarını bilen, hakikatin dağlık yerinde gezen konuşan aslandır.]

⁶ [Riya davasında bazı alçak kimselerin boş lakırdı olan sözlerinin hepsi yalandır.]

⁷ [Kendini Allah’a adanmış kimseleri cehaletiyle daima inkâr eden kimsenin her sözü, can ile gönle saplanan bir mızraktır.]

⁸ [Dünya ve ahirette ceza görmemek için aklın varsa dünyada reislik davası gütmek.]

XII.

1. dervîş-i ‘abā-pūşi riyāzat-keş-i rūhuz
hem tāib ü müstağfirüz ol deñlü naşūhuz
2. ümmîd-i necât eyleyüben hâzret-i hâkdan
biz t̄alib-i cūyā-şode-yi keştî-yi nūhuz
3. geçdük biz o nāmūs-ı behemmi-yi fenādan
‘aşıklar ile ser-keş ü mestāne şabūhuz
4. olup elem-i necîs-i tenden müteezzî
derd-i dil-i ğam-dîde beyânında şürūhuz
5. kālā-yı cihānı niderüz bes bize hırka
biz faqr u fenā gencîne miftāh-ı fütūhuz
6. şüretde eger zerre görürse bizi a‘dā
ma‘nāyı ki biz dîde-yi ahyānde-yi yūhuz
7. kalb ü dil-i ādemdür olan cāy-ı ilāhî
biz k̄aleb-i bî-hūde degül k̄aleb-i rūhuz
8. ādem olanı hâzret-i hâk kıldı mükerrerem
ādem ola gör tā olasin eşref ü ekrem

-
- ¹ 19^b [Aba giyen derviş, nefisini kıran, kanaatle yaşayan ruhuz. Üstelik o kadar samimi ve halis şekilde günahlarının bağışlanması için Allah’a yalvarıp tövbe eden, ondan af ve mağfiret dileyen kimseleriz.]
 - ² [Hazret-i Allah’tan kurtuluşu ümit ederek Hz. Nuh’un gemisini arayanlara talibiz.]
 - ³ [Biz fâniliğin o toplu kanun ve nizamından geçtik. Âşıklarla isyankâruz ve sabah içilen içkinin sarhoşuyuz.]
 - ⁴ [Bedenin pis eleminden eziyet çekip gam görmüş, kederli gönlün derdini açıklarız.]
 - ⁵ [Dünyanın kumaşını ne yapalım? Bize hırka yeter. Biz fakirlik ve yokluk hazinesine zaferlerin anahtarıyız.]
 - ⁶ [Düşmanlar bizi eğer dış görünüşte zerre gibi görürse de biz, içi güneş vakitlerinin gözü olan kimseleriz.]
 - ⁷ [Allah’ın makamı, insanın kalbi ve gönlüdür. Biz faydasız beden değil ruhun kalıbıyız.]
 - ⁸ [İnsan olanı Hz. Allah pek yüce ve hürmete layık yaptı. Pek şerefli ve lütuf sahibi olana değin insan ol.]

XIII.

1. halk eyledi ‘ âlemleri çün şâni‘ -i kâdir
terkîb edüben vèrdi aña çâr ‘ anâşır
2. zîd eyledi biri birine hâkim-i mutlak
ya‘ ni ki kıla hikmetüni zâhir ü bâhir
3. bir vech-ile hikmetlerine érmez ‘ akıllar
derk étmede ‘ âkıllar anı ‘ âciz ü kâşır
4. ancak bize lâzım olan ey ‘ âkıl ü dânâ
terk eyleyevüz her ne ki var hikmete dâir
5. kullukda tek ü pûda olup gece vü gündüz
mazhar düşevüz lûtfına çün evvel ü âhîr
- 6 . tâ‘ n eyleme hîçbir aḥade kend’ özüni gör
kendün koyup olma digerün ‘ aybına nâzır
7. ‘ âkıl olan âdem birinün ‘ aybına bakmaz
böyle olan âdem olursa uçmaḡda vü tâir
8. yâ rab bizi sen maḡfirete eyle sezâ-vâr
tâ kim olavüz ḥazretinün lâıyıkı her bâr

¹ 20^a [Kudret sahibi Allah ne vakit ki âlemleri yarattı, bir araya getirerek ona dört unsur verdi.]

² [Mutlak hâkim olan Allah, hikmetini içte ve dışta göstermek için onları birbirine karıştı yaptı.]

³ [Akıllar, tek bir surette onun hikmetlerine ermez. Akıllı kimseler onu idrâk etmekte âciz ve kusurludur.]

⁴ [Ey akıllı ve bilgin olan! Yalnızca bize lazım olan şey hikmete dair her ne varsa onu terk eylememizdir.]

⁵ [Kulluk etmekte gece ve gündüz koşturma içinde olup her zaman Allah’ın lûtfuna nâil olalım.]

⁶ [Hiç kimseyi ayıplama, kendini gör. Kendi ayıbını bırakıp diğerlerinin ayıbına bakma.]

⁷ [Akıllı olan insan başka birisinin ayıbına bakmaz. Böyle olan insan cennette, cennet kuşu olur.]

⁸ [Ya Rab! Sen bizi bağışlanmaya layık olanlardan et. Böylece her defasında yüce zâtının layığı olalım.]

XIV.

1. ol mürşid-i kâmil ki ola şād ile mevşûf
yanında anuñ cümle-yi eşyâ ola mekşûf
2. dāmānını elden kıomayup ol aña bende
ķalbünj mütenevvir ola ger olsa da meksûf
3. mevlāyı bilüp bulmağa ey ‘ākıl ü dānā
bir vākıf-ı esrār-ı hūdā mürşide mevķûf
4. şarf-ı reh-i cānān êde gör kesm-ile cānı
vuşlat mı olur cism-ile cān olmaya [...]
5. ķalbünjde eger yoğ-ısa dūnyā-yı maķabbet
egnünjde ya atlas ola ya hırķa veya şof
6. ger nık ü ger bed êdesünj hep saña rāciķ
her şey-le olur lā-büd olur mertebe ma‘tûf
7. bed olma ki bedlük-le êderler seni bed-nām
sa‘y êt ki olasın eylük-le dūnyede ma‘rûf
8. eylük êdeni eylük ile yād êderler
ķaçup yaramazdan dahı feryād êderler

-
- ¹ 20^b [O öyle bir kâmil mürşit ki şad olarak nitelenmiştir. Onun yanında yaratılmış olan şeylerin hepsi keşfedilmiş, açık ve bilinir duruma gelmiştir.]
 - ² [Onun eteğini elinden bırakmayıp ona samimiyetle bağlanasın. Kalbin eğer tutulmuş olsa da onun yanında aydınlansın.]
 - ³ [Ey akıllı ve bilgin kimse! Mevla’yı bilip bulmak için Allah’ın sırlarını bilen, onlara vâkıf olan bir mürşide bağlan.]
 - ⁴ [Bedenin ile canını sevgilinin yoluna sarf et. Beden ve canın olmadığı vuslat olur mu?]
 - ⁵ [Eğer kalbinde dünya sevgisi yoksa sırtında ya atlas ya hırka veya sof olsun.]
 - ⁶ [Gerek iyi gerek kötü ne yaparsan hepsi seni tercih etsin. Elbette her şeyle mertebe senin tarafına yönelmiş olur.]
 - ⁷ [Kötü olma ki kötülükle senin adını kötüye çıkarırlar. Çalışıp çabala, gayret et ki dünyada iyilikle herkes tarafından bilinesin.]
 - ⁸ [İyilik edeni iyilik ile anarlar. İşe yaramayan, yaramaz kimseden kaçıp da feryat ederler.]

XV.

1. yuf ‘ālemün evzā‘ına eṭvārına hem yuf
pür-zînet olan dārına dīvārına hem yuf
2. ‘āriyetidür kimseye yok çünki vefası
meyyāline yuf daḥı vefā-dārına hem yuf
3. dünyā dèdügün ḥāşılı bir dār-ı miḥendür
ebnāsına etbā‘ına muḥtārına hem yuf
4. pür-naḥvet ü nāmūs olan erbāb-ı gurūruḡ
nāmūsı ile naḥvetine ‘ārına hem yuf
5. başın büyüdüp dīnini dünyāya şatanlar
dünyāsına vü ‘aqlına destārına hem yuf
6. cem‘ eyleye dīnār u direm olmaya ḥayrı
fi‘l cümle anuḡ derhem ü dīnārına hem yuf
7. ḥaḳḳı ola münkir ède ol bâṭılı ikrār
buṭlānı ile ètdügi ikrārına hem yuf

¹ 20^b [Dünyanın durumlarına yuf olsun, tavırlarına da yuf olsun. Süsle dolu evine de duvarına da yuf olsun.]

² [O gelip geçici olduğu için onun kimseye vefası yok. Dünyaya meyledene de yuf olsun, ona vefa gösterene de yuf olsun.]

³ [Sözün kıyası dünya dediğin bir eziyetler, sıkıntılar yeridir. Onun evlatlarına, hizmetkârlarına, seçkinine de yuf olsun./Onun seçkinine, çocuklarına, ona tabi olanlara da yuf olsun.]

⁴ [Çok kibirli ve namuslu olan gurur sahiplerinin namusu ve kibrine de ârına da yuf olsun.]

⁵ [Başını büyütüp dinini dünyaya satanların dünyasına ve aklına da sarığına da yuf olsun.]

⁶ [Kendisine hayrı olmayan dinar ve dirhemi toplayanın nihayetinde onun dinar ve dirhemine de yuf olsun.]

⁷ [İnkâr eden o esassız şeyi söylerse, tasdik ederse hakkı olsun. Onun haktan uzak, boş ve temelsiz olan şeyle ettiği sözüne, tasdiğine de yuf olsun.]

8. ikrār eden oldu haqqı ehl-i sa‘ādet
inkār eden oldu şakī ehl-i dālālet

XVI.

1. taḥkīr ile bakma ki yatur er kepenekde
fermān-ber aṇa māh-ıla ḥurşīd felekde
2. esrār-ı ḥudā kılmış anuṇ ḳalbūni pūr-nūr
hīç ḥāceti yokdur anuṇ insān u melekde
3. allāh iledür kārı vü ğayr-ıla degüldür
yokdur bir ümmīd aṇa simāk-ıla semekde
4. anlardur olan vāşıl-ı maḳşūduna her dem
şıdḳ ile ḥulūş ile dile ḥayr dilünđe
5. dünyāda vü ‘uḳbāda ola maḳşada vāşıl
allāh içün her kim ola renc ü emekde
6. her kārını tefvīz ēde ol ḥāzret-i haḳḳa
‘āḳıl olanuṇ bu işi pāşada vü begde

⁸ [Hakk’ı kabul eden kimse saadet ehlinden oldu. Onu inkâr eden kimse ise sapkınlık yolunun haydutu oldu.]

¹ 21^a [Kepenekte yatan yiğide küçük görerek horlamayla bakma. Zira gökyüzünde ay ve güneş ondan aldığı emri yerine getirir.]

² [Allah’ın sırları onun kalbini nurla aydınlatmış. İnsan ve meleğe onun hiç ihtiyacı yoktur.]

³ [Onun işi Allah iledir, başkalarıyla değil. Ona başak ve balık burcundan bir ümit yoktur.]

⁴ [Her an maksadına kavuşan onlardır. Doğrulukla ve kalp temizliğiyle gönlünden hayırlı olanı iste.]

⁵ [Her kim Allah için zahmet ve eziyet çekip emek verirse dünyada ve ahirette maksadına ulaşsın.]

⁶ [O kimse, her işini Hz. Hakk’a bıraksın ve onun yaptığı her şeyi gönül hoşluğuyla karşılasın. Akıllı olanın bu işi paşada ve beyde (olsun).]

7. edhem-veş olan buldı haqqı yoḥsa ne mümkün
haqqı bulasın atlas u zer-beft-i döşekde
8. tefvîz-i umûr eyle haqqa cân u gönülden
kulluḡ éde gör her ne ki gelür-se dilünḡden

XVII.

1. ref^e eyleyüben dest-i temennâ-yı ḥudâya
şimden gerü gel başla münâcât ü du^e âya
2. yâ rab bize tefvîzini her demde refîḡ ét
tâ yol yaḡılup düşmeyelüm dâm-ı belâya
3. yâ rab bizi sen vâdî-yi ^e işyâna düşürme
tâ uymayalum nefis ile şeytân u hevâya
4. ḥıfz eyle bizi olmayalum bed-le muḡârin
hem-dem olalum gece vü gündüz şuleḡâyâ
5. yâ rab bizi ayırma gürûḡ-ı fuḡarâdan
mülḡiḡ olalum ḡaşrde daḡı fuḡarâyâ

⁷ [İbrahim Edhem gibi olan Hakk'ı buldu. Yoksa atlas ve sırmalı döşekte Hakk'ı bulman ne mümkün?]

⁸ [Can ile gönülden Hakk'a işlerini bırak. Gönünden her ne gelirse onunla Allah'a kulluk et.]

¹ 21^b [İstek elini yukarıya kaldırıp da bundan sonra artık Allah'a münacata ve duaya gel, başla.]

² tefvîz: tevfiż Y.

[Ya Rab! Bize tefvizini her an yoldaş et. Böylece yolumuzu şaşırp belâ tuzaḡına düşmeyelim.]

³ [Ya Rab! Sen bizi isyan vadisine düşürme. Böylece nefis, şeytan ve hevesimize uymayalım.]

⁴ [Sen bizi muhafaza et ve koru. Kötü kimseyle yakın olmayalım. Gece ve gündüz iyi amel sahibi kimselerle arkadaşlık edelim.]

⁵ [Ya Rab! Bizi fakirler topluluḡundan ayırma. Kıyamette de fakirlere ilhak edilenlerden olalım.]

6. yā rabbi bizi ‘ışkuñ ile eyle ser-firāz
‘ışkuñ-la sülük eyleyelüm rāh-ı vefāya
7. her gāh ‘imādun bu tazarru‘ -la niyāzı
cennātda vāşıl ola dīdār-ı hudāya
8. enfāsun ile kalbümüzi eyle mu‘ aţtar
dīdārun ile dīde-yi cān ola münevver

⁶ [Ya Rabbi! Bizi aşkınla yücelt. Aşkınla vefa yoluna girelim.]

⁷ [İmād’ın her zaman yalvarma, yakarmayla duası şudur: Cennetlerde Allah’ın cemaline kavuşup ona nâil olanlardan olsun.]

⁸ [Nefeslerinle kalbimizi güzel kokulandır. Cemalin ile can gözümüz aydınlansın.]

terci‘bend-i sāmī efendi naẓīre-yi rūḥī-yi baġdādī raḥmetu’llāh
mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün
hezec: - - . / . - - . / . - - . / . - -

I.

1. şūfī gibi ẓann étme bizi sübhā-perestüz
biz dāne-şümār-ı güher-i ‘ahd-i elestüz
2. erbāb-ı riyānün sırrına cür‘ a-nişāruz
peymāne-yi ser-şār-ı mey-i ‘ışk-ıla mestüz
3. kuḥlū’l-başaruz sāye gibi dīde-yi mihre
ḥāk-i ḳadem-i ehl-i melāmetde ki pestüz
4. ka‘ be-y-le ḥum-ı ḥānede yek-reng-i sücūduz
biz ḥānḳāh-ı dildeki allāh-perestüz
5. bilmezse n’ola ḳadrümüzi zāhid-i ḥod-bīn
ol āyīneyüz kim kef-i zengīde şikestüz
6. ser-bestelerüz dūr olalı menba‘ umuzdan
seyl-āb-ı saḥārī gibi bī-cāy nişestüz

¹ 22^a Sāmī: Dīvān: s.376. sübhā-perestüz: sübhā-be-destüz SD.

[Bizi sofu gibi tespihe tapanlardan zannetmeyin. (Bizi sofu gibi elinde tespih olanlardan zannetmeyin.) Biz Elest meclisinde verdiğimiz yeminin inci tanelerini sayan kimseleriz.]

² sırrına: serine SD.

[Riya sahiplerinin başına tortu saçarız. Aşk şarabının dopdolu kadehiyle sarhoşuz.]

³ [Güneşin gözüne gölge gibi sürmeyiz. Melamet ehlinin ayağının toprağında(yız), bundan dolayı alçaktayız.]

⁴ Sāmī: Dīvān: s.377. ḥum-ı ḥānede: şanem-ḥānede SD.

[Puthānede (meyhanede) Kābe’yle secde etmenin tek rengiyiz. Biz gönül tekkesindeki Allah’a tapan kimseleriz.]

⁵ [Kibirli zāhid kıymetimizi bilmezse ne olur? Zira biz zencinin avucundaki kırık olan o aynayız./Öyle bir aynayız ki zencinin avucunda kırığız.]

⁶ ser-beste: ser-geşte SD.

[Kaynağımızdan uzaklaşalı kafası karışmış, şaşkın kimseleriz. Çöllerin sel suyu gibi yersiz oturanlarız.]

8. sâgar be-kef-i mey-kede-yi ‘ışk-ı hudâyuz
farğ-ı felege cür‘ a-feşân turfe gedâyuz

II.

1. éy zâhid-i kışrî-suhan-ı da‘ vî-yi bâtıl
bî-zaiğa-yı lübb-i kemâlât-ı efâzıl
2. tâ key olasin münkir-i erbâb-ı hakîkat
inkâr-ı selefde édüp îrâd-ı delâil
3. ‘âlim geçinüp olmadasıñ ehl-i kemâlün
geh zendağa vü küfrine geh fışkına kâil
4. te‘vîle tevaqquf eden akvâl-ı kibârı
zâhirde koyup etmedesün bâtını zâil
5. çü mühre-yi inkârını ârâyiş edinmiş
lâ-yefhem olan hayl-i harân-ı müteseffil
6. lâyıķ mı olur mu‘ tesif-i câdde-yi taşdıķ
dünbâle-rev-i tab‘ uñ ola bir nice câhil

⁸ [Allah aşkının meyhanesinde elinde içki kadehi olanlarız. Feleğin tepesine tortu saçan garip dilencileriz.]

¹ 22^a [Ey boş ve esassız davanın sözünü eden, faziletli kimselerin manevi hasletlerinin özünün tadını alamayan sathi zâhid!]

² [Bizden öncekileri yani geçmiştekileri inkâr edip deliller söyleyerek ne zamana kadar hakikat ehlini reddedip onları inkâr edeceksin?]

³ [Sen kendini âlim sayıp kemal sahibi kimselerin, bazen kâfirlik ve küfrüne bazen de ahlâksızlığına inanıp onları doğru kabul edip söylemekte sin.]

⁴ [Yorumlamaya bağlı bulunan kibar sözlerini dış görünüşünde bırakıp içindekini yok etmekte sin.]

⁵ çü mühre: har-mühre SD. müteseffil: mütesâfil Y.

[Anlayışsız, idrâki kıt olan sefil eşekler güruhu gibi inkârın eşek mühresini süs edinmiş.]

⁶ olur: olup SD.

[Birçok cahil, tasdik caddesinin doğru yolundan ayrılarak haksızlık yoluna sapanlardan olup senin mizacının peşi sıra gitse, ona tâbi olsa layık mı?]

7. hıfz etmek-ile cerbeze-yi felsefiyâtı
zann etmek ki olduñ reh-i taḥkîkde ‘âkıl
8. bildün mi nedür mebdè’ ile semt-i ma‘âdı
‘ilm anlama ey tîre-derûn naḳş-ı sevâdı

III.

1. erbâb-ı şühûduñ suḥanı keşf-i ḥikemdür
maḳbûl-i şanâdîde-yi suḥan-dân-ı ümemdür
2. endîşe-yi ḥüccâb-ı nihân-ḥâne-yi esrâ[r]
miftâḥ-ı tılsımât-ı ma‘ânî-yi kıdemdür
3. âyîne-yi ḳalbinde o rûşen-güherânıñ
jeng-i eneiyyet eşeri maḥż-ı ‘ademdür
4. yektâ-güher-i vahdete râğıb olur anlar
enhâr gibi vâşıl-ı ser-menzil-i yemdür

⁷ [Felsefeyi kolay, güzel ve inandırıcı şekilde konuşma yeteneğinle ezberlemekle sen zannetme ki doğru yolda giden akıllı kimselerden oldun.]

⁸ Sāmî: Dîvân: s. 378.

[Ey içi kara, gönlü bulanık olan! Karanlık suretini ilim zannetme. Başlangıç ve dönülecek olan yerin semtini yani dünya ve âhireti bildin mi?]

¹ 22^b şanâdîde: şanâdîd SD.

[Hakk’ın tecellilerini her oluştta temaşa eden kimselerin sözü hikmetlerin keşfidir. Onların sözleri, ümmetlerin söz söylemeyi bilen, düzgün ve güzel söz söyleyen ileri gelen büyüklerinin beğendiği sözlerdir.]

² [(Onların sözleri) sırların saklandığı gizli yerlerin kapıcılarının düşüncesi, eski manaların tılsımlarının anahtarıdır.]

³ [O parlak mücevherlerin kalbinin aynasında benlik pasının izi, yokluğun ta kendisidir.]

⁴ râğıb: ṭalib, olur: olup SD.

[Onlar vahdetin eşsiz incisine râğbet edip nehirler gibi denizin durak yerine ulaşanlardır.]

5. şüretde gedâyân-ı nemed-püş-ı melâmet
ma‘ nâda selâtin-i melik-hayl ü haşemdür
6. in‘ âmları bahşış-i feyz-i ezelîdür
anlar hulefâ-yı rüsül-i pâk-şiyemdür
7. ‘âdetleri hep bezl-i leâlî-yi haķîkat
ihşânları gencîne-yi enfâs-ı himemdür
8. gördükleri âşâr-ı şuûnât-ı ilâhî
seyr eylediler haķķı mezâhirde kemâ-hî

IV.

1. güş eyle merâtibde nedür sırr-ı haķîkat
erbâb-ı şühûd eylediler böyle rivâyet
2. olmışdı o maħbûb-ı serâ-perde-yi lâ-reyb
ıtlâķ-ı niķâb-ı harem-i ğayb-hüviyyet
3. bi’z-zât êdüp şîve-yi âġâz-ı ta‘ ayyûn
âyîne-nümâ oldu cemâl-i eħadiyyet

⁵ [(Onlar) dış görünüşte kınanma keçesini giyen “derviş” dilencilerdir. Hakikatte ise onlar ordu ve maiyet sahibi sultanlardır.]

⁶ [Nimetleri kadim olan o çok eski bereketin armağanıdır. Onlar temiz huylu peygamberlerin halifeleridir.]

⁷ [Onların âdetleri, hakikat incilerini hep cömertçe, esirgemedi bol bol vermektir. İhşanları ise himmetlerin nefeslerinin hazinesidir.]

⁸ [Onların gördükleri ilâhî hadiselerin izleridir. Allah’ı ortaya çıkmış mevcudatta olduğu gibi tam manasıyla seyretiler.]

¹ 23^a sırr-ı: ‘ilm-i SD.

[Mertebelerdeki hakikat sırrı nedir, dinle. Hakk’ın tecellilerini her oluştâ temâşa eden kimseler böyle rivayet ettiler.]

² [O gayp âlemi mahiyetli, harem yerinin örtüsünü salıveren kimse, şüphesiz sevgilinin lârayb sarayının perdedârı olmuştu.]

³ [Doğrudan doğruya ”Allah’ın kudretinin zuhur ve tecelli yoluyla belirmesinin” âşikâr olmanın başlangıç tarzını yapıp Allah’ın birliğinin güzelliğini gösteren ayna oldu.]

4. esmā vü şîfâtı-y-la zühûr eyledi a‘ yân
çün êtdi düvvüm mertebede cilve maḥabbet
5. ervāḥ-ı besāṭide ki oldı mütecellî
ta‘ yîn edemez anı ser-engüş-t-i işâret
6. düşdükce merâyâ-yı mişâliyyeye ‘aksi
şahrâ-yı tecellîde görindi nice şûret
7. bu mertebeden sonra semâvât ü ‘anâsır
êtdi se mevâlîd ile tertîb-i şahâdet
8. insân olup enmûzec-i küî zât ü şîfât
pes mazhar-ı tām oldı bu cümle ḥazerât

V.

1. oldı ḥaṭ-ı mecmû‘a-yı pîşânî-yi insân
ḥükm-i ḥalekallâhî ‘alâ şûret-i raḥmân

⁴ Sāmî: Dîvân: s.379. düvvüm: duvum SD.

[İkinci mertebede yüz gösterip sohbet ve yarenlik ettiği için isimler ve sıfatlarıyla açıkça meydana çıktı.]

⁵ besāṭide: besâitde SD.

[Basit olan şeylerin ruhlarında tecelli ettiği için işaret parmağının ucu onu belirleyemez.]

⁶ düşdükce: düşdükde, tecellîde: taḥayyülde SD.

[Misal âleminin aynalarına onun yansıması düşdükçe (düştüğünde) tecelli (taḥayyül) çölünde pek çok suret göründü.]

⁷ [Bu mertebeden sonra gökler ve unsurlar üç varlıkla şahadet tertibi etti.]

⁸ şîfât: şîfâta, ḥazerât: ḥazerâta SD.

[İnsan onun zât ve sıfatlarına tamamının numunesi olup bütün bu mertebelere kâfi derecede tam olarak tecelli yeri oldu.]

¹ 23^b [Rahman suretinin “suresinin” halekallâhî hükmü insanın alın defterinin yazısı oldu.]

3. ādem isen ey t̄alib-i haḳ sen seni anla
gencīne-yi maḥfīye maḥaldür dil-i vīrān
4. bil geldüğüni mülk-i vücūda ne içündür
sa‘y ét ki olasın pādşeh-i kişver-i ‘irfān
5. meftūhdur ebvāb-ı kerem iste ḥudādan
olmağ-ıla zānū-zede-yi şoḥbet-i pīrān
6. şarf eyleme evḳātını bāzīçe vü lehve
dīvāne gibi olma şaḳın suḥre-yi şıbyān
7. ancak bu hevā vü heves-i nefsüni maḳşūd
bu māddeye müşterek oldu saḳa ḥayvān
8. ref‘ eyle gönülden ḥicāb-ı zulmet ü nūrı
nezẓāre-yi dīdāra deḡiş cennet ü ḥūrı

³ ādem: ‘ārif SD.

[Ey Hakk’ın talibi olmak isteyen! İnsan isen eğer sen seni anla. Kederli gönül, gizli hazineye mekândır.]

⁴ [Varlık memleketine ne için geldiğini bil. Çalışıp çabala, gayret et ki irfan ülkesinin padişahı olasın.]

⁵ olmağ-ıla: olmaklığa SD.

[Allah’tan iyilik ve cömertlik kapılarının açılmasını iste. Pîrlerin sohbetinde diz çökmüşlerden olmakla onu ele geçirebilirsin.]

⁶ [Vakitlerini oyun ve eğlenceye harcama. Sakın, küçük çocukların maskarası olan divane gibi olma.]

⁷ nefsüni: nefis ise SD.

[Ancak maksadın nefsinin heves ve arzusu ise bu maddede hayvan sana ortak oldu.]

⁸ ḥicāb: hücüb SD.

[Gönlünden nurun ve karanlığın perdesini kaldır. Cenneti ve hurileri cemale “Allah’ın müminlere vâdettiği tecellisine” bakmaya deḡiş.]

VI.

1. ‘ārif iseñ ol perde-ber-endāz-ı hafāyā
tā kim olasın maḥrem-i ḥalvet-geh-i ma‘ nā
2. bir kerre nigāh eyle pes-i perde-yi rāza
üstād-ı şuver-bāz ola ol demde hüveydā
3. çün kār-ı nihānī-yi meşīyyet olana ma‘ lūm
çekme ğam-ı imrūz-ıla endīşe-yi ferdā
4. şıdķ-ıla rızā-dāde-yi taķdīr-i ḥudā ol
vërme ḥalecān ḳalbūñe tedbīr ile aşlā
5. seng atsa da gevden-menişān olma şikest
mecnūn-reviş ol ‘ākıl iseñ ey dil-i şeydā
6. āyīne gibi taşfiye-yi levḥ-i derūn et
tā saña keder vërmeye nīk ü bed-i dünyā

¹ 23^b Sāmī: Dīvān: s.380. hafāyā: hafīyyā Y.

[Ârif isen sırların perdesini kaldırıp atanlardan ol. Böylece mananın halvet yerinin mahremi olasın.]

² ola: olur SD.

[Bir kez sır perdesinin ardına bak. O anda suretlerle oynayan üstat sana âşikâr olsun.]

³ olana: ola SD.

[Mademki Allah’ın iradesinin, takdirinin gizli işleri malumdur; öyleyse bugünün tasasıyla yarının endişesini çekme.]

⁴ [Sadakat ve doğrulukla Allah’ın takdirine razı olmuşlardan ol. Sakın tedbirle kalbine çarpıntı verme.]

⁵ gevden: küdek, şikest: şikeste SD. mecnūn-reviş: mecnūn-rüşen Y.

[Ahmak karakterli olanlar sana taş atsa da kırılma. Ey çılgın gönül! Eğer sen akıllı isen delilik yolunu tut.]

⁶ [Ayna gibi gönlünün, içinin levhasını pāk ve temiz et. Öyle ki dünyanın iyisi ve kötüsü sana keder vermesin.]

7. yek-reng ü müsāvāt gerekdür naẓarunda
tevbiḥ-i ‘adū dost-nevāzī-yi eḥibbā
8. mestāne-yi ser-bāz-ı ẓarab-ḥāne-yi cāh ol
mūstağnī-yi ‘iṣret-geh-i her dü cihān ol

VII.

1. sāḫī ṣun o meyden ki ola dil-teṣne-yi tāk
bir cām-ıla ḫıl def -i ḥumār-ı dil-i ḡam-nāk
2. ol bāde ki nā-ṣūste-ruḥ-ı gerd-i riyāyī
mīnā gibi ṣābūn-ı kef-i mevci éder pāk
3. ol bāde-yi pūr-feyz ki geldikte vücūda
tā cūr‘ ası ḥāk oldı ḥabābı bu nūh eflāk
4. ṣem‘ -i ḥarem-efrūz-ı dil-i tīre-nihādān
bir ḫaṭresidūr āyīne-yi dil-i idrāk

⁷ [Düşmanın azarlaması ile ahabplarının dostça iltifatları senin nazarında aynı renkte ve eşit olmalıdır.]

⁸ cāh: cān, ‘iṣret-geh: ‘iṣret-kede SD.

[Canın sevinç ve şenlik evinin korkusuz, yiğit sarhoşu ol. Her iki dünyanın iṣret yerinin “meyhanesinin” ihtiyaç ve eksiklik duymayan, kayıtsız kimsesi ol.]

¹ 24^a dil-teṣne: neṣ’e-dih SD.

[Ey saki! Bize asmanın neşe veren o şarabından sun. Bir kadeh ile gamlı gönlün baş ağrısını def et.]

² [O öyle bir şarap ki riya tozunun yıkanmamış yüzünü cam gibi dalga köpüğüyle/dalgaın avucundaki sabunla temizler.]

³ vücūda: ḥurūṣa, tā: teh SD.

[O öyle bereketle dolu bir şarap ki vücuda (coşmaya) geldiğinde onun dibinin tortusu toprak oldu, hava kabarcığı da bu dokuz felek oldu.]

⁴ Bu beyitte vezin kusurludur.

āyīne-yi dil-i: mışḫal-i āyīne-yi SD.

[Karanlık, kara tabiatlı gönlün haremini aydınlatan mum, idrāk aynasını cilalayan, parlatan aleti onun bir damlasıdır.]

5. ol âteş-i seyyâle-yi nāmūs-ı hayret-sūz
pā-māl iken zūhd ü vera⁵ çün ḥas ü ḥāşāk
6. ref⁶ eyle bizi ḥākden ēy pīr-i ḥarābāt
kaldur bir ayağ-ıla yapış destūme bī-bāk
7. dil-teşnelerüz cām-ı mey-i ‘ışķ-ıla kelīmūn
bu beytin ēdūp vird ü zebān-ı dil-i şad-çāk
8. dil-beste-yi sāzım u esīr-i [mey-i] nābum
ki mevc-i şarābum u gehī tār-ı rebābum

VIII.

1. muṭrib ele al nāy-ı pesendīde-maḳāli
germ eyle def-āsā dil-i berhem-zede ḥāli
2. def⁷ eyle meded çūbek-i şaṇtūr ile dilden
darb ēdūp uşūl ile bir şaḥş-ı melāli

⁵ hayret: ḥired, pā-māl iken: pā-māl-kun-i SD.

[O, zâhidlik ve takva çerçöp gibi ayaklar altında iken hayreti/aklı yakan namusun akıcı ateşidir.]

⁶ Sāmī: Dīvān: s.381.

[Ey meyhanenin piri! Korkusuzca elime yapış, bir ayakla “kadehle” bizi topraktan kaldır.]

⁷ dil: leb, ‘ışķ-ıla: ‘ışķa SD.

[Bu beytin paramparça gönlünün dilinden düşmeyen dualarını, sözlerini söyleyip söz söyleyenin “ Hz. Musa’nın” aşk şarabının kadehiyle gönlü susamışlarız.]

⁸ [Gönlü bağlı sazım ve saf şarabın esiriyim, âşığıyım. Şarabın dalgasıyım ve bazen de rebap teliyim.]

¹ 24^b [Ey çalgıcı! Beğenilmiş sözün neyini ele al. Karmakarışık hâlli gönlü tef gibi coştur.]

² bir: ser-i SD.

[Yardım et, imdat! Santurun tokmağıyla usulle vurarak bir hüznün şahsının başını gönülden uzaklaştır, kov.]

3. feyz-i nağam-ı sâmi‘ a-sûzı-y-la rebābuñ
āteşlere yak sîne-yi ‘uşşâk-ı cemālî
4. te’şîrini inkâr edemem nağme-yi sâzuñ
lutf eyler-iken cân u dile cezbe-yi hâlî
5. nây-i şekerîn-nağme eder hokka-yı gûşı
kand-i kaşab-ı sükker-i hâlât-ıla meālî
6. pürdür güher-i feyz ile şandûka-yı tanbûr
meyl-i dil-i ‘uşşâka degüldür aña hâlî
7. mızrâbda mı hûbda mı mûda mı te’şîr
zâhid bunı fehm ét ko yeter kıl ile kâlî
8. çaldım taşa ben şişe-yi şad-tevbe-yi nengi
muıtırı kerem ét sen dahı çal barbet ü çengi

-
- ³ [Rebabin işiteni yakan nağmelerinin bereketiyle Allah’ın cemaline âşık olanların sinesini ateşlere yak.]
- ⁴ [Sazın nağmesi, cezbe hâlini can ve gönle bağışlarken onun tesirini inkâr edemem.]
- ⁵ hâlât-ıla: hâlât-ı SD.
[Mana hallerinin şeker kamışı, kulak hokkasını tatlı nağmeli ney yapar.]
- ⁶ ‘uşşâka: ‘uşşâk SD.
[Tamburun sandukası feyiz cevheriyle doludur. Âşıkların gönlünün arzusu da ona karşı boş değildir.]
- ⁷ hûbda: çûbda SD.
[Mızrapta mı değnekte mi telde mi tesir? Ey zâhid! Bunu anla. Dedikoduyu, boş sözü yeter bırak.]
- ⁸ şad-tevbe-yi: nâmûs ile SD.
[Ben şöhretin yüz tövbeli şişesini taşa çaldım. (Ben ar ve namusun şişesini taşa çaldım.) Ey çalgıcı lutfet! Sen de barbet ve çengi çal.]

IX.

1. dil-beste-yi gīsū-yı ham-ender-ham-ı ‘ ıřķam
dīvāne-yi zencīr-i pey-ā-pey ğam-ı ‘ ıřķam
2. perverde-yi āġūř-ı mevālīd-i řelāře
ġayrū’l-ġalef-i silsile-yi ādem-i ‘ ıřķam
3. biņ řūret ile zīb-i mecāzī-yi řuūnam
ġeh ġūsn ü ġehī ‘ āřık ü ġeh ‘ ālem-i ‘ ıřķam
4. ġeh vādī-yi eyemen ġehī mūsī-yi tecellī
ġeh īsī-yi mu‘ ciz-nefes-i meryem-i ‘ ıřķam
5. ġeh pīr-i sipīhrūņ eline sūbġa-yı pervīn
ġeh sāz-ı kef-i zūhrede zīr ü bem-i ‘ ıřķam
6. ġāġī ġirih-i muşmat-i ma‘ nāda nihānam
ġeh cilve-ger-i sāġa-yı keyf ü kem-i ‘ ıřķam
7. ma‘ nā-yı basīř-i eřeri kāf-ıla nūnuņ
terķīb-i rumūz-ı kelimāt-ı fem-i ‘ ıřķam

24^b Sāmī: Dīvān: s.382. zencīr-i pey-ā-pey: zencīr-be-pāy-ı SD.

- 1 [Aşkın kıvrım kıvrım saçına ġönöl baġlamıř âřıġım. Ařķ ġamının, ayaġında zinciri olan divanesiyim.]
- 2 [Aşkın tabiat ilminin himayesinde büyüttüġü ve beslediġi insan soyunun hayırlı evladıyım.]
- 3 mecāzī: mecālī SD.
[Sayısız suretle hadiselerin mecazi (aynalarının) süsüyüm. Bazen ġüzellik, zaman zaman âşık bazen de ařķ âlemiyim.]
- 4 [Bazen Eymen Vadisi, zaman zaman Hz. Musa’nın tecellisi, bazen Hz. Meryem’in mucize nefesli Hz. İsa’sı olan ařķım.]
- 5 [Bazen göġün pirinin “ihtiyar feleġin” eline Ülker tespihini veren, bazen de Zūhre’nin elindeki çalgıda en ince ve en kalın tel olan ařķım.]
- 6 cilve-ger: cilve-ġeh SD.
[Bazen mananın gizli düġümünde gizliyim. Zaman zaman aşkın keyif ve kusurlu sahasında tecelli eden ařķım.]
- 7 [Kaf ile nunun izinin basit manasını söyleyen aġzın kelimelerinin sırrının terkibi olan ařķım.]

8. bu sevm-i cehül ü gehî med‘ uvv-i zālūmam
maḥmil-keş-i ser-bāz-ı em[ā]nāt-i ‘ulūmam

X.

1. yā rab ḳanı ol dem ki nihān idi bu ḥāne
nūr-efgen [olan] vuşlat idi çeşm-i dil-i cāna
2. aḡyār nihān yār nihān dil daḡı nā-būd
ne resm nümāyān idi ne nām u nişāne
3. bir bezm idi ol bezm-i şafā kim yoḡ-ıdı hīç
‘uşşāka temāşā-yı cemāle bunca bahāne
4. pūr-neşve idi cümlesi bir cām-ı şafādan
hep bāde-yi vaḡdet şunulurdu dil ü cāna
5. keşret yoḡ-ıdı vaḡdet-i maḡz idi o ‘ālem
işbāt-ı vüçüd étmege yer yok digerāna

⁸ bu sevm: mevsūm SD.

[Çok cahil olarak damgalanmış ve zaman zaman çok zalim olarak çağrılmış kimseyim. İlimlerin emanetlerinin mahmilini taşıyan cesur, yiğit kimseyim.]

¹ 25^a dil-i cāna: cihāna SD.

[Ya Rab! Hani o zaman ki bu hāne gizli idi. Canın gönül gözüne (cihanın gözüne) nur salan vuslat idi.]

² [Düşmanlar gizli, dost/sevgili gizli, gönül de mevcut değildi. Ne ün ve şöhret ne de tasvir âşikâr idi.]

³ bunca: bu SD.

[O öyle bir safa meclisi idi ki o mecliste hiç dahi yok idi. Âşıklara Allah’ın cemalinin zevkle, hayranlıkla seyredilmesi için bu bahane idi.]

⁴ Sāmī: Dīvān: s.383.

[Bir safa kadehinden ötürü tamamı neşeyle doluydu. Can ile gönle hep vahdet şarabı sunulurdu.]

⁵ o: bu SD.

[Kesret yok idi, o âlem halis vahdet idi. Başkalarına var olduğunu göstermeye, görünmeye yer yoktu.]

6. hep ğarkā-be-nūr-ı eḥadiyyet idi eşyā
ma‘ lūm idi a‘ yāndan temyīz-i miyāne
7. ma‘ lūm iken nükte-yi el-ān-ı kemālān
şad ḥayf ki oldıķ yine pūr-ḥāb-ı fesāne
8. dil-şīfte-yi o ḥüsn ol çeşm-i şühūduz
ḥayret-zede-yi āyīne-yi bī-reng-i vücūduz

XI.

1. ey nūr-dih-i hestī-yi eflāk-i ‘anāşır
feyyāz-ı vücūd-ı şuver-ārā-yı mezāhir
2. dānende-yi her müşkil-i ser-beste-yi icād
bīnende-yi esrār-ı ḥafāyā-yı zamāir
3. bilmekde kemālātuñı pā-der-gil-i ḥayret
‘aql-ı ḥukemā vü ‘ulemā-yı müteḥayyir

⁶ ma‘ lūm: ma‘ dūm, a‘ yāndan: a‘ yānda SD.

[Yaratılmış olan her şey hep Allah’ın birliğinin nuruna batmış idi. İleri gelen kimselerden vasat olanların ayrımı herkes tarafından bilinirdi.]

⁷ ma‘ lūm: ma‘ lūme, kemālān: kemākān SD.

[Kâmillerin nüktesi hâlâ herkes tarafından bilinirken çok yazık ki yine efsanenin uykulu kimseleri olduk.]

⁸ o ḥüsn ol: ḥüsn-i ezel, bī-reng: reng-i SD.

[Ezel güzelliğine gönül vermiş, ilâhî tecellilere şahit olan gözü. Varlığın renksiz aynasının kendinden geçmişleriyiz.]

¹ 25^b [Ey unsurların feleklerinin varlığının nurunu veren! Ortaya çıkmış mevcudatın suretlerini süsleyen varlığın feyiz vericisi!]

² [Vücuda getirilen gizli/örtülü her zorluğu ve güçlüğü bilen, ona vakıf olan! İç yüzlerin gizli sırlarını gören!]

³ müteḥayyir: mütebahḥir SD.

[Hasletlerini bilmekle çok bilgili âlimlerin ve filozofların aklını şaşkınlıktan kıpırdıyamaz durumda, sıkıntıda bırakan!]

4. èy mihr-i ‘amā burqa‘ -ı ıtlāk-ı cemālūñ
her zerrede pinhān yine her zerrede zāhir
5. zātun k’ola ıtlāk-ı ḥaḳīkī ile mutlak
derk eylemede dil olur elbet müteḥayyir
6. bu maṭla‘ -ı rengīn ile bildirdi ḥayālī
ḥayret édügin ehl-i dile menzil-i āḥir
7. èy tīr-i ğametrā dil-i ‘uṣṣāk-ı nişāne
ḥalkı be-to meşğul u to ğāib ze-seyāne

XII.

1. dil mu‘tekif-i gūşe-yi ebrū-yı maḥabbet
çār silsile-der-gerden-i ğīsū-yı maḥabbet
2. gül-berg-i ruḥı muttaşı‘ -ı şıbğa-yı raḥmān
ezhār-ı ḥaḳāyıkda nihān būy-ı maḥabbet

⁴ [Ey hiçbir şeyin varlık sahasına çıkmadığı yokluk âleminin güneşi! Senin cemalinin salıverilen örtüsü her zerrede gizli, yine her zerrede âşikârdır.]

⁵ k’ola: ola SD.

[Senin zâtın hakiki kayıtsız şartsızlıkla mutlak olsun da şüphesiz gönül onu anlamada şaşırır.]

⁶ Sāmī: Dīvān: s.384.

[Hayālî, bu parlak renkli güzel matla ile gönül ehline hayret ettiği son mertebesini bildirdi:]

⁷ ze-seyāne: ze-miyāne SD.

[“Ey derdinin okunu âşıkların gönlüne nişan alan sevgili! İnsanlar seninle meşgul ama sen ortada yoksun.”]

¹ 26^a maḥabbet: muḥammed, çār: cān, maḥabbet: muḥammed SD.

[Gönül, muhabbetin/Hz. Muhammed’in kaşının köşesinde itikâfa çekilendir. Can, muhabbetin/Hz. Muhammed’in boynundaki saçının zinciridir.]

² muttaşı‘: munşabığ, maḥabbet: muḥammed SD.

[Yanağının gül yaprağı Rahman’ın boyasıyla boyanan muhabbetin/ Hz. Muhammed’in kokusu, hakikatlerin çiçeklerinde gizlidir.]

3. tevḥīd eder elṭāf-ı ilāhī ile ta‘līm
ṭūṭī-yi dile āyīne-yi rūy-ı maḥabbet
4. firdevs-i ḥaḳīkatde eb-i ādem ü ḥavvā
āsyā ise hep zāde-yi yek-mūy-ı maḥabbet
5. èy ‘ışḳ hidāyet demidür ‘āşık-ı zāra
düşdim yola göster bize der-sūy-ı maḥabbet
6. vāşıl olayum menzil-i maḳşūda meded kıl
çeşmüm edeyüm ferş-i reh-i kūy-ı maḥabbet
7. şad ‘acz ile oldı dil-i mehcūr siyeh-kār
bir bende-yi nā-çīz-i şenā-gūy-ı maḥabbet
8. **sāmī** nice yüz biṅ şalavāt ola ḥavāle
ol rūḥ-ı şerīfe dahı eşḥāb-ıla āle

³ elṭāf: inṭāḳ, maḥabbet: muḥammed SD.

[Muhabbetin/Hz. Muhammed’in yüzünün aynası, gönlün dudu kuşuna Allah’ın lütufları (söyletmesi) ile Allah’ın birliğini öğretir.]

⁴ āsyā: eşyā, maḥabbet: muḥammed SD.

[Hz. Âdem babamız ve Hz. Havva hakikat cennetinde iken yaratılmış olan her şey ise hep muhabbetin/Hz. Muhammed’in tek bir saçının çocuğuydu.]

⁵ bize der-: nerededür, maḥabbet: muḥammed SD.

[Ey aşk! Ağlayan, perişan âşığa doğru yolu göstermenin, hak yolunun zamanıdır. Ben yola düştüm, bize muhabbetin/Hz. Muhammed’in kapısının yönünü göster.]

⁶ çeşmüm: cismüm, maḥabbet: muḥammed SD.

[Yardım et, amaçladığım hedefe kavuşayım. Gözümü (bedenimi) muhabbetin/Hz. Muhammed’in mahallesinin yolunun halısı edeyim.]

⁷ maḥabbet: muḥammed SD.

[Muhabbeti/Hz. Muhammed’i medheden değersiz bir köle olan terk edilmiş, unutulmuş gönül sayısız âcizlikle günahkâr oldu.]

⁸ [Ey Sāmî! O şerefli ruha “Hz. Muhammed’e” de onun ailesiyle sahabelerine de sayısız salavat havale olsun.]

XIII.

1. hestî-yi mecâzîyi nihân eyle ilâhî
esrâr-ı hafîyyâyı ‘ıyân eyle ilâhî
2. kıl ‘ayn-i yakîn ile bizi vâkıf-ı ahvâl
ref‘-i nuṭṭ-ı reyb ü gümân eyle ilâhî
3. müstağraḳ-ı envâr-ı şühûd êt dil-i zârı
keşf-i ḥücub-ı dîde-yi cân eyle ilâhî
4. maḥv eyle gönülden eşer-i naḳş-ı sivâyı
ğayri bizi bî-nâm u nişân eyle ilâhî
5. mevc-i nazar-ı luṭf-ıla ol yem-i vücûduḡ
ḳalbüm güher-i cezbeye kân eyle ilâhî
6. ol mazḥar-ı zâta dilümi eyle muḳâbil
bir zerre iken mihr-i cihân eyle ilâhî
7. bir pîre ḳul eyle beni kim zıll-ı ḥudâdur
maḥdûmumı ol şâḥib-i şân eyle ilâhî

¹ 26^a hafîyyâyı: hafâyâyı SD.

[İlâhî! Mecazi varlığı gizle. İlâhî! Gizli sırları âşikâr et.]

² Sāmî: Dîvân: s.385. ahvâl: esrâr, nuṭṭ: tutuk SD.

[İlâhî! Şüphe ve zan örtüsünü ortadan kaldır. Bizi gözümüzle görmüş gibi/keşif ve müşahede yoluyla hadiselerle vâkıf olanlardan eyle.]

³ [İlâhî! Gönül gözünün perdelerini açığa çıkar. Ağlayan, perişan gönlü ilâhî tecellilere şahit olmanın nurlarına garkolmuşlardan eyle.]

⁴ ğayri bizi: ğayriyyeti SD.

[İlâhî! Senden başka varlıkların, dünya ile ilgili olan şeylerin suretlerinin izini gönülden yok et. Artık bizi adı sanı kalmamış olanlardan eyle.]

⁵ luṭf-ıla: luṭfi ile, vücûduḡ: cûduḡ SD.

[İlâhî! O varlık (cömertlik) denizinin lütuf nazarının dalgasıyla kalbimi, cezbe incisine maden ocağı yap.]

⁶ [İlâhî! Gönلümü o zâtın tecellisiyle karşılaşanlardan eyle. Gönلümü bir zerre iken cihanın güneşi yap.]

⁷ [Beni Allah’ın gölgesi olan bir pîre kul eyle. İlâhî! Oğlumu da o şân sahibi olanlardan eyle.]

8. luṭf eyle beni maḥcūb-ı vüçūd eyleme yā rab
 nā-maḥreme āṣār-ı vüçūd eyleme yā rab

⁸ eyle: èt, nā-maḥreme āṣār-ı vüçūd: nā-maḥrem-i āṣār-ı şühūd SD.

[Ya Rab! Bana lutfeyle. Beni varlığımdan mahçup olanlardan etme, ondan utandırma. Ya Rab! Beni ilâhî tecellilerin izlerinin yabancısı yapma.]

terci‘-bend-i haşmet efendi nazîre-yi rûhî-yi baġdādî
mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün
hezec: - - . / . - - . / . - - . / . - -

I.

1. keyfiyyet-i bî-keyf ile allāh-perestüz
ser-mestî-yi şahbā ile peymāne-şikestüz
2. derd-i ser olur ehl-i dile neşe-yi āmāl
biz bāde-yi bî-reng-i kemā-kān ile mestüz
3. şeh-rāh-ı ta‘ ayyün dilüme vādî-yi nistî
da‘ vā-yı vücūdı kıoyalum hest-ile hestüz
4. a‘ lā-yı merātibde ‘ ayān zıll-ı vücūduz
düşdik yere biz sāye-şifat hāk ile pestüz
5. érmez elümüz dāire-yi keşrete ašlā
biz halka-yı tevḥîd gibi dest-be-destüz
6. şūfî gibi biz šāfî-dil-i nūr-ı şafāyuz
mir‘āt-ı cilā-dāde-yi vech-i ‘ urefāyuz

¹ 26^b Haşmet: Dīvān: s.75.

[Keyifsizlik vasfıyla Allah’a taparız. Şarap sarhoşluğuyla kadehi kırık kimseleriz.]

² [Gönül ehline emellerinin neşesi baş ağrısı, başının derdi olur. Biz eskiden olduğu gibi renksiz şarapla sarhoşuz.]

³ [Gönlüme âşikâr olmanın doğru ve açık yolu, yokluk vadisidir.Varlık davasını bırakalım. Çünkü biz var ile varız.]

⁴ [Mertebelerin en yücesinde âşikâr olan varlığın gölgesiyiz. Biz gölge gibi yere düştük, toprak gibi alçaktayız.]

⁵ [Elimiz asla kesret dairesine ulaşmaz. Biz tevhit halkası gibi el eleyiz.]

⁶ şāfî-dil: šāf-dil HD.

[Biz sofı gibi safı nurunun temiz gönüllü kimseleriyiz. Âriflerin yüzünün cilalanmış, parlatılmış aynasıyız.]

II.

1. derk eyle bu devrādadur devr-i mükāfāt
hem-dāiredür ādeme ḥayvān u nebātāt
2. tafşīlimüzün defter-i icmālīdür āfāk
enfüsden alur pertevini nūr-ı semāvāt
3. büt gibi perestiş mi olur şems-i cihāna
bī-ḳayd-ı cihet olmalıdur dilde ‘ibādāt
4. āyīnesidür vech-i beşer nūr-ı cemālūḡ
esmā vü şıfat oldı müsemmasına mir’ āt
5. ne ḡavş-ı bihār èt ü ne gül-geşt-i diyār èt
‘ummān-ı dilūḡde bulunur dürr-i murādāt
6. ta‘ rīfe sezā setr-i ilāhīde söz olmaz
yoḡdur cerem-i cān u dile rāh-ı maḡālāt
7. āyīne [gibi] şāf gerek sīne-yi ‘ārif
kim anda be-dīdār ola timşāl-i ma‘ ārif

¹ 27^a [Mükāfat devri bu dünyadadır/bu zamandadır, bunu idrāk et. İnsana hayvan ve bitkiler aynı dairedir.]

² āfāk: evḡāt HD.

[Ayrıntılı açıklamamızın öz defteri her taraftır (vakitlerdir). Göklerin nuru, ışığı hayat sahiplerinden yani canlılardan alır.]

³ [Cihanın güneşine put gibi taparcasına sevgi mi olur? İbadetler gönülde (her) taraftan kayıtsız olmalıdır.]

⁴ [İnsanın yüzü cemalin “Allah’ın” nurunun aynasıdır. İsim ve sıfat isimlendirilmişlerine ayna oldu.]

⁵ [Ne denizlerin suyuna dal ne de memleketin gül seyrine çık. Çünkü gönlünün ummanında arzularının incisi bulunur.]

⁶ setr: sırr, cerem: ḥarem HD.

[İlâhî sırda târife layık söz olmaz. Can ve gönlün haremine sözlerin yolu yoktur.]

⁷ [İrfan suretinin tecelliyle görünmesi için ârif olanın sinisinin ayna gibi temiz olması gerekir.]

III.

1. nūr-ı siyeh-i dil ki süveydāda nihāndur
ol nūr-ı siyeh merdümek-i dīde-yi cāndur
2. terk eyle kuyūdāt-ı izāfāt ser-ā-ser
kimse demesün saña fulān ibni fulāndür
3. sil levḥ-i dilünḡden heves-i būd u nebūdı
bil sırr-ı kemālātunı ne ĩn ü ne āndur
4. vākıf olayum dërseñ eger sırr-ı zuhūra
āşār ḡalāyıķda ‘ayān dilde nihāndur
5. āmed şüdüne eyle naẓar leyl ü nehārın
iķbāl ile idbār-ı cihān anda ‘ayāndur
6. gir dāire-yi vahdete devrāna kapılma
iķbāl ile idbāra sebep devr-i zamāndur
7. cān sırrına mahrem olan anlar bu şafāyı
bu dār-ı fenā içre bulur zevķ ü beķāyı

¹ 27^a Ḥaşmet: Dīvān: s.76.

[Gönlün siyah nuru, süveydada gizlidir. O siyah nur, canın gözbebeğidir.]

² izāfāt: izāfātı HD.

[Dünya ile olan bağlarını tamamıyla terk et. Hiç kimse sana “filanın oğlu filan” demesin.]

³ [Gönlünün levhasından varlık ve yokluk hevesini sil. Kemal sırrının ne bu ne şu olmadığını bil.]

⁴ zuhūra: vücūda HD.

[İlâhî sıfat ve isimlerin bir surete bürünüp varlık suretinde görünmesi sırrına vâkıf olayım dersen o izler mahlûkatta âşikâr, gönülde gizlidir.]

⁵ [Gece ve gündüzün geliş gidişine düşünerek bak. Dünyanın saadeti ile talihsizliği onda âşikârdır.]

⁶ [Vahdet dairesine gir, dünyaya/zamana kapılma. Saadet ve talihsizliğe sebep, zamanın dönmesidir.]

⁷ beķāyı: şafāyı HD.

[Can sırrına mahrem olan bu safayı anlar. Bu fânî âlemin içinde zevk ve ebediyeti bulur.]

IV.

1. sāķī bize ūn bāde-yi engūrı iremden
keyfiyyet-i uhrā qapalum meşreb-i cemden
2. bir bāde ola neşve-yi ser-şarı dem-ā-dem
vêrsün dile şevk-i ebedî bezm-i qademden
3. mecnûn degül ‘ākıl ü dānādur o dil kim
bî-qayd ola zencîr-i hurûfât-ı qaleminden
4. kendin bilen eyler mi nazar nakş-ı vücûda
vârestedür erbâb-ı beķā hayl ü haşemden
5. bükme belini vâzî‘ girân ile bu halkuñ
sen daķı ser-âzād olasın bād-ı sitemden
6. insāna haķāret-le nazar ‘ayn-ı haţardur
êy merdüm-i dîdem yaraşan hüsni-i nazardur

¹ 27^b [Ey saki! Bize İrem bağından şarap sun. Cem’in mizacından ahiretin mahiyetini alalım.]

² [Daima taşkın neşeli bir şarap olsun. Gönlümüze o kadim meclisten ebedi coşkuyu versin.]

³ [Kalem harflerinin zincirinden kayıtsız olan o gönül, deli değil akıllı ve bilgilidir.]

⁴ [Kendini bilen vücudunun görünüşüne (hiç) bakar mı? Beka sahipleri mal mülkten uzak dururlar.]

⁵ vâzî‘ : vaż‘ -ı, bād: bār HD.

[Bu halkın belini ağır yük koyarak bükme. Böylece sen de zulüm rüzgârından (yükünden) kurtulursun.]

⁶ dîdem: dîde HD.

[İnsana hakaretle, horlamayla bakmak tehlikenin ta kendisidir. Ey gözbebeğim! Sana yaraşan ona iyi gözle bakmaktır.]

V.

1. insān olana dīde-yi cānunda yer eyle
merdümlere ʿy kıurre-yi ʿaynum nazar eyle
2. ʿaksün alayum dersen eger nūr-ı cemālün
āyīne gibi levḥ-i dilün şāf-ter eyle
3. nūr-ı başarı ʿāyn-ı başiret ile pür kııl
ʿy dil ikilikden hāzer eyle hāzer eyle
4. iskāṭ-ı kıuyūt-ıla gelür pertev-i vahdet
envār-ı tecerrüd-le dilün şuʿ le-ver eyle
5. geldün bu fenā mülkine çün geç ʿakabātı
bir aḥsen-i şūret ile bārī güzzer eyle
6. bī-fāide dünyāya perestiş nice bir bu
öldürdi bizi āh bu bī-hūde tekāpū

¹ 27^b [İnsan olana can gözünde yer ver. Ey göz nurum! İnsanlara düşünerek bak.]

² [Eğer cemal nurunun yansımasını alayım dersin gönlünün levhasını ayna gibi daha saf yap.]

³ [Gözünün nurunu gönül gözünle doldur. Ey gönül! Sakın ha, ikilikten çekin.]

⁴ Hāşmet: Dīvān: s.77. kıuyūt: kıuyūdāt HD.

[Vahdetin ışığı, dünyaya olan bağların yok edilmesi, ortadan kaldırılmasıyla gelir. Gönlünü dünyaya ait her şeyden vazgeçip Allah’a yönelmenin nurlarıyla aydınlat.]

⁵ [Mademki bu yokluk memleketine geldin, sarp yolları, yokuşları, tehlikeli geçitleri geç. Hiç olmazsa oradan güzel bir şekilde geç.]

⁶ [Bu faydasız dünyaya tapınırcasına sevgi, daha ne kadar sürecek? Ah! Bu beyhude koşuşturma bizi öldürdü.]

VI.

1. dünyā şeb-i hırmān u beķā şubḥ-ı şerefdür
bīdār-ı beķā olmayanuñ ‘ömri telefdür
2. èy cevhere-yi kân-ı zevâhir bu biliş-le
gevher dèyü aḥz eyledigin seng ü hâzefdür
3. mânend-i bedr bul şerefi nûr-ı siyehden
mâh-ı ruḥuna her güzelün ḥattı kelefdür
4. zâhid dil-i mestâne teḥî-dest degüldür
rindân-ı mey-âşâm-ı şafâ cām-be-kefdür
5. ṭâ‘ na siper oldıkca alur menzili ‘ârif
sehm-i siteme ehl-i dilün cismi hedefdür
6. bir ḥâle heves eyle ki dâim ola bâķī
zımnında anuñ ṭatmayasın zehr-i firākı

¹ [Dünya, ümitsizlik gecesidir, beka ise sabahın şerefidir. Bekanın uyanığı olmayanın ömrü boş yere harcanmıştır ve telef olmuştur.]

² zevâhir: cevâhir, seng ü: seng-i HD.

[Ey görünüşün maden ocağının cevheri! Bu bilmeyle senin mücevher diye kabul ettiğin taş ve topraktır.]

³ [Siyah nurun şerefinden dolunayın benzerini bul. Her güzelin yanağının ayna, ayva tüyleri yüzdeki benekleri, çilleridir.]

⁴ [Ey zâhid! Sarhoş gönül, eli boş yani fakir değildir. O, safâ şarabını içen rindlerin elindeki kadehtir.]

⁵ [Ârif olan kınanmaya kendini siper ettikçe merteye alır. Gönül ehlinin bedeni, zulüm ve eziyet oklarına hedefdir.]

⁶ [İçinde ayrılık zehrini tatmayacağın, ebediyetin sürekli olduğu bir duruma heves et./Öyle bir hâle heves et ki devamlı olsun. Onun içinde ayrılık zehrini tatmayasın.]

VII.

1. ağyār-ı dil-āzār saña hem-dem olur mı
murğān-ı güle zāğ-ı siyeh tev'em olur mı
2. olmazsa nihādında eger cevher-i merdi
hîç şadr-ı şadāret-le kişi ādem olur mı
3. bahşāyiş-i haḳ zāhire tatbîḳ ile olmaz
mîzān-ı meşîyyetde göñül derhem olur mı
4. zinhār şaḳın bakma haḳîrāne faḳîre
vādî-yi tecerrüdde kişi hîç kem olur mı
5. hep kâide-yi hikmete merhūndur eşyā
bî-rābıṭa-yı sırr-ı hikem 'ālem olur mı
6. ḫāline göre rızḳı olaydı bed ü nîkūñ
olmazdı zer-i tām-¹ ayārı venedikūñ

¹ 28^b güle: dile HD.

[Tıpkı gül (gönül) kuşlarına “bülbüllere” siyah karga eş olamayacağı gibi gönül inciten, kalp kıran yabancılar, sana dost olur mu?]

² [Kişinin tabiatında mertlik ve insanlık cevheri yoksa eğer o kimse sadrazamlık makamına gelmekle hiç insan olur mu?]

³ [Allah'ın ihsanı dış görünüşe tatbik ile olmaz. Allah'ın takdirinin tartısında gönül (hiç) üzüntülü, incinmiş olur mu?]

⁴ haḳîrāne: haḳāret-le HD.

[Sakın fakirlere hor bakma. Dünyaya ait her şeyden vazgeçip Allah'a yönelmenin vadisinde kişi hiç değersiz olur mu?]

⁵ [Yaratılmış olan her şey, hep hikmet kaidesine bağlanmıştır. Hikmetlerin sırrının bağı olmayan âlem olur mu?]

⁶ [İyi ve kötünün rızḳı kendilerine göre olsaydı Venedik'in altını, tam ayarlı altın olmazdı.]

VIII.

1. peymâne-keş-i mazleme hükâm-ı zamândur
bezm-i mey-i ‘iffetde yine nûşrevândur
2. reftâr-ı zarâfet-le bu eyyâmda gerçek
müsta‘ mel olan şıdk-ı hülûşâne yalandur
3. hâtem gibi nâm ister-iseñ semt-i şehâda
baş mühri temessüklere eşnâfi dolandur
4. hem-cinsimüz allâh bilür söylemem ammâ
pâşalar u monlâların ahvâli yamandur
5. bak gittigümüz meslege bak meslek-i hakka
hakka yolumuz râst-reh-i düzañhiyândur
6. âyâ bize bir râh-ı hidâyet görünür mi
yohsa dil-i bî-çâre bu yolda sürinür mi

¹ 28^b [Zulüm ve haksızlık içkisini içen zamanın hâkimleridir. Onlar dürüstlük şarabının meclisinde yine Nûşrevân olanlardır.]

² Haşmet: Dîvân: s.78.

[Bu devirde zariflik ve nezaket gidişiyile gerçek olarak kullanılan, halisçe bir doğrulukla söylenen yalandır.]

³ [Hâtem gibi cömertlik semtinde şöhretli olmak istersen eğer senetlere mührünü bas, esnafı dolandır.]

⁴ [Aynı cinsteniz (yine de) Allah bilir, ben söylemem ancak paşalar ve mollaların durumu fenadır.]

⁵ râst-reh: râst-rev HD.

[Gittiğimiz yola bak, (bir de) Allah’ın yoluna bak. Doğrusu bizim yolumuz zebanilerin doğru yoludur.]

⁶ bize bir: bize HD.

[Acaba bize bir hidayet yolu görünür mü? Yoksa zavallı gönül bu yolda sürünür mü?]

IX.

1. ‘ârif çekemez tavrını nev-reste kibârın
illâ ki ağa şadrına geçmiş çuğadârın
2. erbâb-ı ğınâ dağdağa-yı cāh-ıla cāhil
vādî-yi tecāhülde eder geşt ü güzârın
3. bir ħande-yi gül-rîze dahı olmadı bādî
güş eyledik efğânını gülşende hezârın
4. devlet-le cihân tahtına şāhen-şeh olanlar
hep taht-ı türâb eylediler cāy-ı qarârın
5. ħandānî-yi iğbāline aldanma bu dehrün
ānîde geçer revnaķı eyyām-ı bahārın
6. her istediğin kâre elün bir kez ereydi
dünyāya kişi geldigine bārî degeydi

¹ 29^a [Ârif olan; genç, yeni hâsıl olmuş, nazik ve zârif kimselerin tavrını çekemez. Özellikle de ağalığın baş köşesine geçmiş çuhadarın.]

² [Zenginlik sahipleri makam ve rütbenin beyhude telaşıyla, gürültü patırtısıyla cahildir. Onlar bilmezlikten gelmenin vadisinde gezip dolaşmaktalar.]

³ [Gül bahçesinde bülbülün feryadını dinlediysek de bu, gül saçan bir gülüşe sebep olmadı.]

⁴ [Dünya tahtına saadette/devletle padişahlar padişahı olanlar dinlenme yerlerini hep toprağın altı yaptılar.]

⁵ [Bu dünyada talihinin gülmesine aldanma. Zira bahar günlerinin güzelliği ve tazeliği hemen birden geçer.]

⁶ [Her istediğin işe elin bir kez erişseydi. Kişinin dünyaya geldiğine hiç olmazsa (biraz) değseydi.]

X.

1. ھاڭھا bu da bir şavn-ı ھıkem-perver-i ھıdret
kim vırmedi idi murādātına ruھřat
2. ھırtarmaz özün laťme-yi emvāc-ı belādan
gird-āba vırür ādemi ‘ unvān-ı riyāset
3. dūnyā ićün icrā-yı ğaraź řānına dūřmez
aھbāba degül dūřmeniđe eyle mūrūvvet
4. evlādını sen mālā sipāriř mi ēdersin
ebnāsına mırāř-ı peder bā‘ iş-i nekbet
5. toĝduđa ēder kendüye ebnā-yı zamāne
eťvār-ı sefīhāneyi ser-meřķ-ı źarāfet
6. bir źātun ola mertebe vü mālı mükemmel
řāyeste mi źulm ēdene māye-yi devlet

¹ 29^a bu da: ki bu, idi: ālemde HD.

[Kim dūnyada arzusuna izin vermediyse doĝrusu bu da kudretin hikmetli bir korumasıdır.]

² laťme: lücce HD.

[Reislik unvanı insanı girdaba maruz bırakır. Kendisini belā dalgalarının okyanusundan/tokatlarından kurtarmaz.]

³ [Dūnya ićin dūřmanlık yapmak, kin tutmak kiřinin řanına dūřmez. (Yalnız) sevdiklerine, dostlarına deĝil dūřmanına iyilik ve ihsanda bulun, insana yakıřır řekilde davran.]

⁴ [Evlatlarına baba mirası talihsizlik sebebi olsun diye evladını sen mala mı ısmarlarsın?]

⁵ ھاřmet: Dīvān: s.79.

[Zamane insanları doĝunca kendisine sefih bir kimseye yakışacak tarzdaki tavırları zārifliĝin baş dersi yapar.]

⁶ māye: sermāye HD.

[Bir zatın mertebesi ve malı mükemmel olsun da zulüm edene devlet malı layık mı, ona yaraşır mı?]

7. aldanma meded zīnet-i dünyāyı nidersin
bī-vāye gelüp dehre tehī-māye gidersin

XI.

1. zāhirde siyeh kevkev isek ma‘ nīde nūruz
pertev-fiken-i bāriḳa-yı devḫa-yı tūruz
2. bir lem‘ a-yı pūr-ṣa‘ ṣa‘ ayuz nūr-ı siyehden
ḫurṣīd-ṣıfat ṣu‘ le-yi pūr-ṣubḫ-ı zuhūruz
3. rūṣen kıluruz bıkı-i ma‘ ānīyi gelince
ḫaclet-geh-i ‘ irfānda biz ṣem‘ -i ṣu‘ ūruz
4. ‘ İṣāya vèrin cilve-yi ihyāyı dem-ā-dem
ol ma‘ reke-ārā-yı ḫaṣır nefḫa-yı ṣūruz
5. naḳşında nihān ‘ ālem-i kübrā ile ṣuḡrā
sırrı-y-la süleymān-ı zamān cism-ile mūruz

⁷ [Dünyanın süsünü ne yaparsın, aman ona aldanma. Dünyaya nasipsiz gelip boş sermayeyle gidersin.]

¹ 29^b [Görünüşte siyah yıldız isek de manada nuruz. Tur Dağı’ndaki büyük ve ulu ağacın şimşeğinin ışığını veririz.]

² ṣu‘ le-yi pūr-: ṣu‘ le-ver-i HD.

[Siyah nurdan gösterişle dolu bir parıltıyız. Güneş gibi zuhur etmenin sabahla dolu ışığıyız.]

³ kıluruz: kılarız HD.

[İrfanın şaşıрма yerinde biz idrāk mumu olduğumuz için yeni ve taze manalar gelince onu aydınlatırız./Biz idrāk mumu olduğumuz için yeni ve taze manalar gelince irfan şaşırdığında biz onu aydınlatırız.]

⁴ ol: biz HD.

[Siz daima Hz. İsa’ya diriltmenin tecellisini verin. Biz kıyametin o savaş alanını süsleyen surun can veren, diriltici nefesiyyiz.]

⁵ sırrı-y-la: seyr ile HD.

[Büyük âlem “kâinat” ile küçük âlem “insan” onun nakışlarında gizlidir. Zamanın Hz. Süleyman’ının sırrıyla beden ve karıncayız. (Zamanın Hz. Süleyman’ının gezip dolaşmasıyla beden ve karıncayız.)]

6. ummān-ı hākīkatde hafī lü'lü'-yi zātuz
pā-dest-i kader münselik-i silk-i şifātuz

XII.

1. kul etti bizi hak o seh-i her du-cihāna
şıgmaz 'izam-ı kevkebesi kevn ü mekāna
2. her zerresi bir kulle-yi kāf olsa sezādur
şems-i şerefi nice şıgar evc-i beyāna
3. girmez gözine bir ehadın nūr-ı tecellī
kuhl etmeyicek hāk-i rehiñ dīde-yi cāna
4. der-gāhına yüz sürmege biñ cān-ıla müştāk
hep bende-yi fermān-berī şāhān-ı zamāne
5. cān buldı zühūrundan anuñ kāleb-i 'ālem
rūh oldı vücūdı ezelī cism-i cihāna

⁶ [Hakikat ummanında gizli zât incisiyiz. Kaderin eliyle sıfatların yolunu tutmuş, sâlik olmuşlarız.]

¹ 29^b [Allah, ihtişamının büyüklüğü kâinata sığmayan o her iki dünyanın padişahına bizi kul etti.]

² [Onun her zerresi Kaf Dağı'nın bir kulesi olsa yaraşır. Şerefının güneşi, beyanın zirvesine nasıl sığar?]

³ [Onun yolunun toprağını, can gözüne sürme etmeyen kimsenin gözüne tecelli nuru girmez.]

⁴ müştāk: hasret HD.

[Devrin padişahlarından aldığı emri yerine getiren tüm kulları, köleleri sayısız canla onun dergâhına yüz sürmeye can atar.]

⁵ cism-i cihāna: cism ile cāna HD.

[Onun varlık suretinde tecelli etmesinden âlem kalıbı hayat buldu, canlandı. Varlığı ezelden beri cihanın bedenine ruh oldu. (Varlığı ezelden beri beden ve cana ruh oldu).]

6. ol pādīshēh-i tāc-ver-i ḥuṭbe-yi levlāk
sulṭān-ı şeref-perver-i heft-kişver-i eflāk

XIII.

1. éy şems-i hidāyet pertev-i to geşte beşīrā
nevverat ṣalāme'z-zeleli'ş-şirk-i münīrā
2. ārzū-yı to her nīk ü bedi terbiye yābest
ūtīte ile'l-ḥalk-ı beşīran ve nezīrā
3. yek-gonçe-yi bāğ-ı şiyemet ' ayn-ı behişt
lā- ḥācete lī cennetü in künṭe zahīrā
4. ez āteş-i dūzaḥ çe gürīzem ü çe bākem
fereştü ilā ravḍatike rūḥı ḥaşīrā
5. rüyem be-deret südde şodest behr-i sa' ādet
sir yā sened erḥamü ' alā vechi mesīrā
6. ḥurşīd-i şefā' at talebem ez der-i luṭfet
çün māh-ı siyeh kāse be-dāğ-ı dil-i ḥaşmet

⁶ tāc-ver: tāc-āver HD.

[O levlak hutbesinin “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” taç giyen padişahıdır. Feleklerin yedi ülkesinin şerefini koruyan şerefli sultanıdır.]

¹ 30^a [Ey hidayet güneşi! Senin nurun müjdecı oldu. Günah ve şirk karanlığını aydınlığa çıkardı.]

² [Senin arzun her iyiyi ve kötüyü terbiye eder. Senin insanlara müjdecı ve uyarıcı olarak verildin.]

³ [Senin güzel ahlâkının bahçesindeki bir gonca, cennetin aynısıdır. Eğer sen açıksan, varsan benim cennete ihtiyacım yok!]

⁴ [Cehennem ateşinden ne kaçırım ne de korkarım. Senin cennet bahçene ruhumu, hasır diye sermişim.]

⁵ [Yüzüm, saadeti elde etmek için kapına eşik olmuş. Ey en merhametli dayanağım! Yüzümü kendine yol eyle, geç!]

⁶ [Senin lütuf kapından şefaati güneşini talep eden Haşmet'in gönlü, yaralarla kararmış bir ay gibidir.]

XIV.

1. yüz vèrði dile pertev-i ħurşîd-i ilâhî
döndürdi beyâz-ı şehere rûy-ı siyâhı
2. bir dilde ola ‘ışk-ı şehen-şâh-ı nübüvvet
tâb-efgen-i ħurşîd olur pertev-i âhı
3. müşkil mi ħalur ol dil-i pür-nür-ı ħikemde
hep keşf olur esrâr-ı şuûnât kemâ-hî
4. ħaħdan bilürüz cümle zuhûrâtı berâdur
esbâba daħı eylemezüz nîm nigâhı
5. çıkmaz bu gidiş-le yolumuz semt-i şalâħa
elden ħoma ma‘ nâya giden meslek-i râhı
6. bu saltanat u ceng ü şavâş ehli nic’oldı
dehrin nereye gitdi bu şâhân u sipâhı
7. şarf eyleme dünyâya yazuk ‘ömri telefdür
dunyâ selef uħra bilene ħayr-ı ħalefdür

¹ 30^a [İlâhî güneşin ışığı gönle ilgi ve yakınlık gösterdi. Böylelikle o siyah yüzü, seher beyazlığına çevirdi.]

² Ĥaşmet: Dîvân: s.80. tâb-efgen: tâb-âver HD.

[Bir gönülde peygamberliğin padişahlar padişahının “Hz. Muhammed’in” aşkı olsa onun âhının ışığı, güneşin ışığını yere düşürür.]

³ [Hikmetlerin nurla dolu o gönlünde, halledilmesi, çözüme kavuşturulması güç mesele mi kalır? Olayların sırları olduğu gibi tam manasıyla hep ortaya çıkar.]

⁴ nîm: nîm ü Y.

[Varlık suretinde görünen, meydana çıkan bütün şeyleri Allah’tan biliriz. Sebeplere göz ucuyla dahi bakmayız.]

⁵ meslek-i: meslek ü HD.

[Bu gidişle yolumuz rahatlık ve huzur içinde olmanın semtine çıkmaz. Manaya giden yolun gidişini elden bırakma, hiç terk etme.]

⁶ [Bu saltanat, bu mücadele, bu savaş ehline ne oldu? Dünyanın bu şahları ve ordusu nereye gitti?]

⁷ [Ömrünü dünyaya harcama; yazık onu mahvetme. Dünya seleftir, ahiret ise bilene hayırlı haleftir.]

XV.

1. cūyān ola gör kâf-ı dilūñ ‘ anķāsın
elbet arayan dilde bulur mevlāsın
2. ‘ārif düşe mi çengel-i kıl ü [dağı] kâle
fehm eylemeden sırr-ı dilūñ ma‘ nāsın
3. hep gördüğümüz lūtf u kerem kahr u sitemdür
bildürdi felek bizlere ‘ aşırñ küremāsın
4. dil-teşne éder feyzine etrāfı kerem-ver
öz zātına maḥşūş kılup cūy u ‘ atāsın
5. fakr ile ğınā zīnet ü zīver-le bilinmez
farķ édemeñ şerr-i beķā bāy u gedāsın
6. bir pîre yapış kim olasın vāķıf-ı esrār
sa‘ y èt saña pîrsiz demesün zümre-yi eşrār

¹ 30^b [Gönlün Kaf Dağı’nın Anka kuşunu arayan kimselerden ol. Elbette arayan, gönülde Mevla’sını bulur.]

² [Ârif olan kimse, gönül sırrının manasını anlamadan dedikodunun ve boş sözün çengeline hiç düşer mi?]

³ kahr: āh HD.

[Hep gördüğümüz iyilik ve cömertlik, kahr ve zulümdür. Felek, bizlere devrin cömert, iyiliksever, hayır sahibi kimselerinin kim olduğunu bildirdi.]

⁴ cūy: cūd HD.

[Cömert kimse, kendi zātına cömertlik ve ihsan etmeyi tahsis edip etrafını bereketine gönlü susamış yapar.]

⁵ édemen şerr: edemedik şehir HD.

[Fakirlik ve zenginlik süs ve güzellikle bilinmez. Beka şehrinin zenginini ve dilencisini fark edemedik, onları birbirinden ayırt edemedik.]

⁶ [Çalışıp çabala, gayret et bir pîre yapış ki sırlardan haberdar olasın. Böylece o çok kötü kimseler, fesatçılar sana pîrsiz demesin.]

XVI.

1. yā rabb esāfilde nedür böyle sa‘ âdet
bu rütbe e‘ âliye neden geldi mezellet
2. bî-berg ü nevā kaldı ilâhî ‘ urefānumuz
oldı cühelā zümresi hep nâil-i devlet
3. düşdik bu harābāta nedür çäre bilinmez
mest êtdi bizi âh bu peymāne-yi hikmet
4. gördiñ mi bu âyīne-yi devrānda söyle
kim vèrdi murād üzre hayālātına şüret
5. zevkīn bulamam neşve-yi şahbā-yı fenānuñ
dil ehl-i harābāta döner eylese ‘ işret
6. biz keşmekeş-i çille-yi gurbet-le çıkardık
geh belde-yi izmīrde gehī bursada halvet

¹ 31^a [Ya Rabbi! En bayağı ve aşağılık kimselerde böyle saadet nedendir? Şeref sahibi büyük kimselere bu kadar alçalma, hakirlik neden geldi?]

² urefānumuz: urefāmuz HD.

[İlâhî! Âriflerimiz elinde avucunda bir şeyi olmayanlar olarak kaldı. Buna karşılık cahiller zümresi hep devletin/saadetin nâili oldu.]

³ bilinmez: humāra HD.

[Bu meyhaneye düştük. Buradan kurtulmanın çaresi nedir, bilinmez. Ah! Bu hikmet şarabı bizi sarhoş etti.]

⁴ [Kim bu feleğin aynasında “kaderde” arzusuna göre hayallerine şekil verdi? Gördün mü, söyle.]

⁵ Haşmet: Dīvān: s.81. bulamam: bulamaz HD.

[Gönül işret etse, içki içse meyhane ehline döner. Yokluk şarabının neşesini (asla) bulamaz.]

⁶ gurbet-le: gurbetde, gehī: geh HD.

[Biz gurbet çilesinin karışıklığında bazen İzmir beldesinde bazen de Bursa’da halvete çekilirdik.]

7. bilmem bu zühür-ı sitemi zeyd ü ‘amrdan
bi’llâh kuşûrumdur efendim başa reh-zen

XVII.

1. vaż‘ êt ser-i teslîmi der-i emr-i hudāya
cānuñ var-ısa vërme rızā hük-m-i kazāya
2. dūr êtdi tarab-gāh-ı vatandaş bizi devrān
şahbā-keş-i üns eyledi bezm-i ğurebāya
3. altmış yedi ay êtmış iken bursada ārām
şaldık yine izmîre dahı nefy-ile sāye
4. şâyeste idik terbiyeye toğrusı biz de
dil ğaflet-ile gitmiş idi rāh-ı hevāya
5. zāhirde nedür cürmüme āgāh olaydım
vallāh ağız açmaz idim çün ü çerāya
6. bildik ki vatan cilve-geh-i sırr-ı hudādur
bahş eyledik istānbūlu yārān-ı şafāya

⁷ [Bu zulmün meydana çıkmasını, baş göstermesini Zeyd ve Amr’dan bilmem. Allah’a yemin olsun ki efendim kasırlar, köşkler bana yol kesen eşkıyadır.]

¹ 31^a [Allah’ın hükmüne itirazsız razı ol, başını onun emrinin kapısına koy. Kaza hükmüne “Allah’ın evvelce verdiği hükme” canın varsa razı olma.]

² [Felek, bizi vatanın sevinç ve coşkunluk yerinden uzaklaştırdı. Gariplerin meclisinde bizi dostluk şarabını içenlerden eyledi.]

³ şaldık: şaldım HD.

[Altmış yedi ay Bursa’da rahat ve huzur içinde olmuşken İzmir’e de sürgüne gönderilmekle orayı gölgelendirdik. (İzmir’i de koruyup gözettik, himaye altına aldık.)]

⁴ [Doğrusu biz de terbiyeye layık idik. Gönül, gafletle arzusunun yoluna gitmişti.]

⁵ [Görünüşte olan kabahatim nedir? Ona vâkıf olsaydım Allah’a yemin olsun ki onun nasıl ve niçinine ağızımı açmazdım.]

⁶ [Bildik ki vatan Allah’ın sırrının tecelli yeridir. İstanbul’u safa dostlarına, zevk ve eğlence ile beraber vakit geçiren dostlara bağışladık.]

7. varmış tatalum maskat-ı re'se kişi [bā-] baş
dūr olmış ehibbā-yı vatan semt-i vefāya
8. ağlatmayalum ğayrı yeter çeşm-i pūr-ābı
der-dest-i tarab eyleyelüm cām-ı şarābı

XVIII.

1. böyle hareket eyleyelüm bezm-i şafāda
geh būsıŝ-i cānān gehī nūsıŝ-i bāde
2. çek sāğarı sen def'-i ğam ét meclis-i meyde
hamyāze-keş olsun bulunan semt-i riyāda
3. dil-h'āhı gibi var mı murāda eli ěrmiş
meczūmdur 'ālemdē hūdānuŝdur irāde
4. rabt' etti bizi der-geh-i mevlāya bu ğurbet
bā' iş olanuŝ 'ōmrini hāķ ēde ziyāde
5. **haşmet** gibi ser-āzāde-yi minnet olup ét
levh-i kādere cebhe-yi teslīmi nihāde

⁷ [Varsayalım ki kişi kendi başına başının düştüğü yere varmış olsun. Vatandaki dostlar, vefa semtine uzak kalmış.]

⁸ [Yaşla dolu gözleri ağlatmayalım, artık yeter! Şarap kadehini sevinç ve coşkuyu ele geçiren yapalım.]

¹ 31^b nūsıŝ: būsıŝ HD.

[Safa meclisinde bazen sevgiliyi öperek zaman zaman da kadehi öperek hareket edelim.]

² [Şarap meclisinde sen içki iç, gamı def et. Riya semtinde bulunan kişi, insanın canını sıkınlardan olsun.]

³ [Gönlünün arzu ettiği, istediği amacına ulaşmış kimse gibisi var mı? İradenin Allah'ta olduğu âlemdē apaçık bilinir.]

⁴ [Bu gurbet, bizi Mevla'nın dergâhına bağladı. Allah, buna sebep olanın ömrünü artırsın.]

⁵ Haşmet: Dīvān: s.82. ser-āzāde: āzāde-ser, kādere: kadehe HD.

[Haşmet gibi minnetin başı serbesti olup kader levhasına, Allah'ın hükmüne itirazsız boyun eğen alnını koy.]

6.   y peyk-i   ab   semt-i sit  n  la gidersen
a  b  b  ma    l-i dili   t b  yle if  de
7.       reh-i v  d  -yi tevekk  lde mu    m  z
z  hirde dehen-beste v   b    nda kel  m  z

⁶ [Ey sabah r  zg  r  n  n habercisi! E  er   stanbul semtine gidersen dostlar  ma g  nl  m  z  n durumunu b  yle ifade et:]

⁷ [  imdi biz tevekk  l vadisinin yolunda kal  c   olarak ik  met ediyoruz. G  r  n    te susmu  , (ancak) i  te ise s  z s  yleyenleriz.]

müseddes-i münîrî
mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün
hezec: . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

I.

1. sen 'âşık olmaduñ ta' n eyleyüp baña ne dërsin sen
görüp ben 'âşık-ı ğam-nākı ağlarken gülersin sen
2. ta' accüp eyleyüp ahvālūme başın şalarsın sen
naşihat şimdi baña kâr eder mi zann edersin sen
3. gel ey nâşih kıo pendi hâl-i dilden bî-habersin sen
beni dīvāne kıldı ol perî bilmem ne dërsin sen

II.

1. olupdur 'aql u hūşum zülf-i dil-ber-veş perākende
ne şabra tākātüm vardur ne dil ārām eder tende
2. tamām oldı benüm işüm mecālüm kalmadı tende
dil-i bî-çāreye derdüm yeter bir yañadan sen de
3. gel ey nâşih kıo pendi hâl-i dilden bî-habersin sen
beni dīvāne kıldı ol perî bilmem ne dërsin sen

¹ 32^a [Sen âşık olmadığın için beni kınayıp bana ne dersin? Ben gamlı âşığı ağlarken görüp gülersin sen.]

² [Sen durumuma şaşıp, hayret ederek başını sallarsın. Şimdi bana nasihat kâr eder mi zannedersin?]

³ [Ey nasihat veren kimse! Gel, bu nasihati bırak. Çünkü sen gönlün durumundan habersizsin. O peri (gibi güzel sevgili) beni divane etti. Bilmem, bu duruma sen ne dersin?]

¹ 32^a [Aklım ve fikrim, gönlü alıp götüren o güzelin saçları gibi darmadağınaktır. Ne sabretmeye gücüm var ne de gönül bedende rahat ve huzur içindedir.]

² [Benim işim tamamlandı. Bedende dermanım, mecalim kalmadı. Çaresiz gönle yeter derdim, bir taraftan sen de...]

³ [Ey nasihat veren kimse! Gel, bu nasihati bırak. Çünkü sen gönlün durumundan habersizsin. O peri (gibi güzel sevgili) beni divane etti. Bilmem, bu duruma sen ne dersin?]

III.

1. fenâdur devlet-i dünyâ ile dil iftiḥâr étmez
cihānuḡ ‘ izzetinden geçti cāma i‘ tibār étmez
2. melāmet ihtiyār étdi o şimden gerü ‘ār étmez
benüm ḥālüm mükedderdür naşîḥat baḡa kār étmez
3. gel èy nāşîḥ ḳo pendî ḥāl-i dilden bî-ḥabersin sen
benî dîvāne ḳıldı ol perî bilmem ne dèrsin sen

IV.

1. şorup ḥāl-i dil-i bî-çāremî bir laḡza ḥoş étmez
ne deḡlû âḥ u feryād eylesem ol yāre eşitmez
2. ‘aceb bir dem mi var ki bu göñül deryāsı ḥoş étmez
ḳulaḡum na‘ re-yî mestānelerden ḡayrı ḡuş étmez
3. gel èy nāşîḥ ḳo pendî ḥāl-i dilden bî-ḥabersin sen
benî dîvāne ḳıldı ol perî bilmem ne dèrsin sen

¹ 32^a [Gönül, dünyanın saadeti ile övünmez. Çünkü o gelip geçicidir. (Gönül) cihanın azametinden geçti. İçki kadehine itibar etmez, ona değer vermez.]

² [O (gönül) artık bundan sonra kınanmayı seçti. Bundan dolayı utanmaz. Benim durumum kederlidir. Nasihat artık bana tesir etmez.]

³ [Ey nasihat veren kimse! Gel, bu nasihati bırak. Çünkü sen gönlün durumundan habersizsin. O peri (gibi güzel sevgili) beni divane etti. Bilmem, bu duruma sen ne dersin?]

¹ 32^a [Zavallı gönlümün hâlini sorup onu bir ân iyi etmez. O sevgiliye ne kadar âh ve feryat etsem de onları işitmez.]

² [Acaba başka bir zaman mı var? Bu gönül deryasını iyi etmez. Kulağım sarhoşların naralarından başkasını işitmez.]

³ [Ey nasihat veren kimse! Gel, bu nasihati bırak. Çünkü sen gönlün durumundan habersizsin. O peri (gibi güzel sevgili) beni divane etti. Bilmem, bu duruma sen ne dersin?]

V.

1. helāk  tme  mu arrerd r beni hicr n-ı c n num
miy n-ı fikri ile kılca  aldı  ıkma a c num
2. **m n r **  almadı derd-ile bu   lemd  derm num
hem n all ha  almı dur ben m   l-i per   num
3. gel  y n      o pend    l-i dilden b   bersin sen
beni d v ne  ıldı ol per  bilmem ne d rsin sen

-
- ¹ 32^a [Ey sevgilinin ayrılık acısı! Beni peri an etmen kesindir, muhakkaktır. Sevgilinin belinin d   ncesiyle canımın  ıkmasına,   lme e kıl kadar kaldı.]
 - ² [Ey M n r ! Dert ile bu   lemd  dermanım kalmadı. Benim peri an   lim sadece Allah'a kalmı tır.]
 - ³ [Ey nasihat veren kimse! Gel, bu nasihati bırak.   nk  sen g nl n durumundan habersizsin. O peri (gibi g zel sevgili) beni divane etti. Bilmem, bu duruma sen ne dersin?]

terci'-bend-i cevri efendi rahmetu'llah
mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün
hezec: - - . / . - - . / . - - . / . - -

I.

1. şanmañ bizi kim mu' tekid-i kavlı-i hakīmüz
biz mu' terif-i ma' nî-yi kur'an-ı kerīmüz
2. lâzım degül aḥbār-ı havādiş bize zîrā
biz ṭālib-i esrār-ı ḥudāvend-i kadīmüz
3. idrāk ederüz şāni' üñ āşār-ı vücūdın
biz rāst-rev-i cādde-yi fehm-i selīmüz
4. ḥaḳdan bilürüz nîk ü bed-i kār-ı cihānı
biz münkir-i luṭf u sitem-i çarḥ-ı leīmüz
5. bir kerre ayak başmamışuz rāh-ı ümīde
fāriğ-dil olup genc-i ḳanā' atde muḳīmüz
6. müstağraḳ-ı cūd u ni' am-ı luṭf-ı ḥudāyuz
müstağnî-yi ' izz ü şeref-i nāz u na' imüz

¹ 32^b Cevri: Dīvān: s.168. kerīmüz: ḥakīmüz CD.

[Bizi âlimin sözünü kabul eden, ona inanan kimse zannetmeyin. Çünkü biz Kur'an-ı Kerim'in manasını açıklayanlarız.]

² [Bize hadiselerin haberleri lazım değildir. Zira biz kadim olan Allah'ın sırlarının talibiyiz.]

³ [Yaradanın "Allah'ın" varlık eserlerini, izlerini idrāk ederiz. Biz sağlam anlayış caddesinin doğru giden kimseleriyiz.]

⁴ luṭf u: lutfu CD.

[Dünya işlerinin iyi ve kötü oluşunu Hak'tan biliriz. Biz alçak feleğin/dünyanın zulmünü ve lutfunu reddeden, inkâr eden kimseleriz.]

⁵ [Ümit yoluna bir kez ayak basmamışız. Her şeyden vazgeçmiş gönüllü olup kanaat hazinesinde ikâmet edenleriz.]

⁶ [Allah'ın lütuflarının nimetlerine ve cömertliğine gark olmuşuz. Nimetlerin ve nazın şerefi ile yüceliğine alaka göstermeyen, onlara ihtiyaç duymayan kayıtsız kimseleriz.]

7. bir şevk-le ger meş' ale-efrüz-ı recâyüz
biñ şerm-ile dil-suhte-yi âteş-i bîmüz
8. teslîm edeli şâhibine nakd-ı vücûdî
âsûde-dil-i keş-me-keş-i nefis-i ğarîmüz
9. tefvîz edeli kârımızı emr-i hüdâya
âzâde-şerr-i vesvese-yi fikr-i sakîmüz
10. def' êtdi bizüm şübhemüzi nahnü kâsemnâ
bî-sa' y-i taleb muntazır-ı luţf-ı ' amîmüz
11. kurtardı hüdâ çün bizi dünyâ cihetinden
bî-behre kıomaz râtibe-yi ma' rifetinden

II.

1. düşdi dil ü câna heves-i ma' rifetü'llâh
mağlûb-ı hevâ olmadık el-minnetü li'llâh

⁷ [Bir coşkuyla ümit meşalesini yakan, onu tutuşturanlarız. Sayısız utanmayla korku ateşinin yüreği yanıqlarıyız.]

⁸ [Vücut sermayesini sahibine teslim ettiğimizden beri alacaklı nefsin karışıklığından ve çekişmesinden uzak, gönlü rahat kimseleriz.]

⁹ âzâde-şerr-i: âsûde-ser-i CD. tefvîz: tevfiş Y.

[İşimizi Allah'ın emrine bıraktığımızdan beri yanlış ve hatalı fikrin vesvese şerrinin hürleriyiz./İşimizi Allah'ın emrine bıraktığımızdan beri yanlış ve hatalı fikrin vesvesesinin başı dinçleriyiz.]

¹⁰ [Nahnü kâsemna “ Biz onların dünya hayatında geçimliliğini aralarında böldük.” bizim şübhemizi defetti. Umumi lütfun gözleyeni ve onu çalışmadan, emek vermeden talep edenleriz.]

¹¹ cihetinden: hevesinden CD.

[Mademki Allah bizi dünya cihetinden/hevesinden kurtardı. (Elbette) bizi mârifetinin iaşesinden nasipsiz, mahrum bırakmaz.]

¹ 33^a [Can ve gönül Allah'ı bilme, onu tanıma hevesine düştü. Minnet ancak Allah'adır ki arzumuzun mağlubu olmadık.]

2. şahbā-yı miḥnetden erişdi bize behre
ser-mest-i mey-i ğaflet iken oldı dil āgāh
3. bī-hūde gezüp mehleke-yi zann ü gümānda
olduḡ nice gün vesvese-yi ‘ aql-ıla güm-rāh
4. yād eyleyicek ol geḡen eyyāmı bu işde
pür-eşk-i nedāmet ederüz dīdeyi her gāh
5. fikr eyleyicek fevt olan evḡātı bu yolda
her bir gün için etmedeyüz hem nice biḡ āh
6. mümkün mi anuḡ girye vü āh-ıla kazāsı
şimden gerü lutf-ıla mükāfāt ede allāh
7. var ḡalbimüzün kuvveti iḡsānına ḡaḡḡuḡ
zīrā ḡaleb-i ‘ işḡunı etmiş bize dil-ḡāh
8. dil-ḡāhumuzı vërmege ḡādir yine oldur
‘ ācizdür anı vërmede biḡ şāh-ı felek-cāh

² miḥnetden: maḡabbetden, behre: neşve CD.

[Mihnet (muhabbet) şarabından bize pay (neşe) ulaştı. Gaflet şarabının sarhoşu iken gönül uyandı.]

³ Cevrī: Dīvān: s.169.

[Zan ve şüphenin tehlike dolu yerlerinde boş yere gezip aklın vesvesesiyle pek çok zaman yolumuzu şaşırdık, yoldan çıktık.]

⁴ ol geḡen eyyāmı: fevt olan evḡātı, işde: yolda CD.

[Bu işte geḡen o günlerimizi/vakitlerimizi hatırlayınca her an gözlerimizi pişmanlıkla dolu gözyaşlarıyla ıslatırız.]

⁵ fevt olan evḡātı: ol geḡen eyyāmı, yolda: işde, hem nice: derd ile CD.

[Bu yolda ziyan olan vakitleri düşününce her bir gün için de sayısız ah etmekteyiz.]

⁶ [Ağlama ve ah ile o günlerin kazası mümkün mü? Bundan sonra Allah bize lütfuyla mükāfāt etsin.]

⁷ [Allah’ın ihsanına kalbimizin kuvveti var. Çünkü o, aşkını talep etmeyi bize gönlümüzün arzusu yapmış.]

⁸ [Gönlümüzün arzusunu vermeye gücü yeten yine odur. Sayısız felek mertebeli/rütbesi gök kadar yüksek olan padişah, onu bize vermekte âcizdir.]

9. kâdirdür anı[⁹] bir nazarı ğarkına bir dem
mestâne-yi dil ‘ âcizümi şıdk-ıla her gâh
10. bir bendesini eylese der-gâhına da‘ vet
dāmānını anuñ tutamaz hār-ı güzzer-gâh
11. bir rāh-bere pey-rev éder rāh-ı talebde
tā kim yetüre sālīki ser-menzile nā-gâh
12. biz dahı uyup bedreka-yı rāh-ı hüdāya
düşdik giderek bādiye-yi ‘ ışk-ı hüdāya

III.

1. ol bādiyedür meslek-i erbāb-ı maḥabbet
‘ uşşākı çeker ol yere kullāb-ı maḥabbet
2. ser-menzil-i maḫşūda o vādīden erişmiş
vuşlat hevesin eyleyen aşḫāb-ı maḥabbet
3. ol vādī-yi pür-hūnda akan seyl-i belādur
çeşm-i dil-i ‘ āşıkdaki hūn-āb-ı maḥabbet
4. vādī degül ol baḫr-ı fenādur ki düşenler
elbette olur ğarka-yı gird-āb-ı maḥabbet

⁹ [Onun bir bakışı, âciz ve sarhoş gönlümü, her zaman bakışına bir anda gark etmeye kadirdir.]

¹⁰ [Bir kulunu dergâhına davet etse o kulun yolunun üstündeki diken, onun eteğini tutamaz.]

yetüre: yetürür CD.

¹¹ [O yolda giden saliki, ansızın amaçladığı hedefine ulaştırsın diye talebinin yolunda bir rehberle tâbi eder.]

¹² [Biz de Allah yolunun rehberine uyup, giderek Allah aşkının çölüne düştük.]

¹ 33^b [O çöl, aşk erbabının mesleğidir. Aşk kancası, âşıkları o yere çeker.]

² [Vuslatı arzulayan aşk ehli, amaçladığı hedefe o vadiden erişmiş.]

³ [Âşığın gönül gözündeki aşkın kanlı gözyaşları, o kanla dolu vadide akan belâ selidir.]

⁴ [O vadi değil, yokluk denizidir. Çünkü ona düşenler elbette aşkın girdabına dalmış olurlar.]

5. hâlâ biz o deryâya düşen bî-ser ü pâyuz
cezb êtdi bizi gevher-i nâ-yâb-ı maḥabbet
6. şerḥ eyler-idüm vaşfını ol gevherün ammâ
leb-beste êder nuṭkumı âdâb-ı maḥabbet
7. ‘ışk ehlini âdâb-ıla söyleşmege ḳor mı
kim neşve-yi pür-şevḳ-ı mey-i nâb-ı maḥabbet
8. bu çâr kitâb ol gevherün vaşfin êder hep
fehmi eyler anı dersi olan bâb-ı maḥabbet
9. dil germ-i taleb menzîl-i dil-dâr nümâyân
ḥâşıl buḡa âmâdedür esbâb-ı maḥabbet
10. alduḳ ḡaberin yâra giden râh-güzârun
‘azm êtdük o şevḳ-ıla ser-i kūyuna yârun

IV.

1. ol kūyun olur ferş-i rehi ‘arş-ı mu‘allâ
ol kūya ḡarem-gâḡ olamaz cennet-i ‘a‘lâ

⁵ [Bizi aşkın eşsiz cevheri cezbedtiği için hâlâ biz, o denize düşen başsız ayaksız savruk kimseleriz.]

⁶ [O cevherin vasfını açıklardım ama aşk adabı nutkumun ağzını bağlar.]

⁷ [Aşkın saf şarabının coşkuyla dolu neşesi, aşk ehlinin edeple konuşmasına izin verir mi?]

⁸ gevherün: güherün CD.

[Bu dört kitap hep o cevherin vasfını anlatır. Aşk bölümü dersi olan onu anlar.]

⁹ Cevrî: Dîvân: s.170.

[Gönül arzusunun sıcaklığı (ile) sevgilinin konağı âşikâr olur. Aşkın sebepleri bunun meydana gelmesine amadedir.]

¹⁰ [Sevgiliye giden yolun haberini aldık. O coşkuyla sevgilinin mahallesine doğru hareket ettik, yola çıktık.]

¹ 34^a [O mahallenin yolunun halısı, yüce arş olur. En yüksek cennet, o mahalleye harem dairesi olamaz.]

3. ol kūya müşābih geçemez beyt-i muḳaddes
ol kūya müşābih olımaz tūr-ı tecellā
4. ol kūya dēnūr ‘ālem-i envār ki görmüş
bir lem‘ asını şu‘ le-yi āteş gibi mūsā
5. ol kūya dēnūr gülşen-i esrār ki olmuş
bir nefhasınun mazharı bād-ı dem-i İsā
6. ol kūy-ı muḳaddesde olan ıaır-ı vişālün
āfāka düşen sāyesidür leyle-yi isrā
7. ol ıaırın olur resm-i nuḳūş u şuverinden
yek-rengī-yi ‘ışık u dil-i ma‘ şūḳ hüveydā
8. ol kūyda ḥāk olmağ-ıçün yelmedeyüz biz
bī-hūde degül olduğumuz bādiye-peymā
9. bir zerre kadar gerdimūzi bād-ı hidāyet
şāyed ki o ıaırın hareminde ēde me’vā

³ müşābih: mu‘ ādil, olımaz: olamaz CD.

[Mescid-i Aksa, o mahalleye denk tutulamaz. Allah’ın tecelli ettiğı Tur Dağı, o mahalleye benzer olamaz.]

⁴ [O mahalleye nurlar âlemi denir. Çünkü Hz. Musa, onun bir parıltısını ateşin alevi gibi görmüş.]

⁵ [O mahalleye sırların gül bahçesi denir. Çünkü onun can veren diriltici nefesinin tecelli yeri, Hz. İsa’nın nefesinin rüzgârı olmuş.]

⁶ [Leyle-yi İsrā “Miraç Gecesi” o kutsal mahallede olan vuslat köşkünün etrafa düşen gölgesidir.]

⁷ [O köşkün nakışlarının ve şekillerinin resminden, aşkın tek rengi ve âşığın gönlü âşikâr olur.]

⁸ yelmedeyüz: eyelmedeyüz CD.

[Biz, o mahallede toprak olmak için koşmaktayız, acele gitmekteyiz. Bizim çölde gezip dolaşmamız boş yere değildir.]

⁹ gerdimūzi: gerdimūze CD.

[Hidayet rüzgârı, olur da bir zerre kadar tozumuzu o köşkün hareminde sığınak yapar.]

10. bir ehl-i dilûn pâyna düşdik bu talebde
hem naqd-ı dil ü cānı aña eyledik ihdā
11. ol ehl-i dilûn emrine rāmuz bu hevāda
şābit-ķademüz mevķıf-ı teslīm ü rızāda

V.

1. ol ehl-i dilûn kim felege hūkmi revāndur
vābeste-yi fermānı olan şāh-ı cihāndur
2. ednā nazarı mürdeye iksīr-i sa‘ādet
kem himmeti ser-māye-yi cāh-ı dü cihāndur
3. ol vālī-yi iķlīm-i velāyet ki derinde
her bende-yi fermān-beri bir ķuķb-ı zamāndur
4. ol sākī-yi şahbā-yı haķīķat ki elinde
bir cām iķenün cūr‘a-keşi hıızr-ı zamāndur

¹⁰ [Bu taleple bir gönül ehli kimsenin ayağına düştük. Üstelik can ve gönül sermayesini ona hediye ettik.]

¹¹ [Bu arzumuzda o gönül ehli kimsenin emrine boyun eğdik, ona itaat ettik. Teslim ve rıza durağında verdiğimiz karardan ve sözden dönmeyiz.]

¹ 34^b cihāndur: şehāndur CD.

[O öyle bir gönül ehlidir ki onun hükmü feleğe geçer. Onun fermanına bağılı olan, cihanın padişahıdır.]

² mürdeye: müjde-yi CD.

[En küçük, adi bakışı ölüye saadet iksiridir. (En küçük, adi bakışı saadet iksirinin müjdesidir.) Değersiz, az bir himmeti, iki cihan makamının sermayesidir.]

³ ķuķb-ı zamāndur: ķuķb-nişāndur CD.

[O öyle bir velilik ülkesinin valisidir ki onun kapısında aldığı emri yerine getiren her köle, zamanın ermişlerinin başıdır.]

⁴ elinde: elinden CD.

[O öyle bir hakikat şarabının sakisidir ki onun elinden bir kadeh iķenin iķki arkadaşı, zamanın Hızır’ıdır.]

5. ol vâkıf-ı esrâr-ı ilâhî ki sözinden
bir nükte duyan mes'ele-dân-ı dil ü cāndur
6. ol 'ârif-i tahkîk ki sūz-ı kelīmâtı
āteş-figen-i hâr ü has-ı zann ü gümāndur
7. āgāz edecek nükte-yi tahkîk ü mecāza
hem keşf-i 'ıyāndur sözi hem rāz-ı nihāndur
8. hem perde-küşā-yı şuver-i ma' nî-yi esrār
hem perde-keş-i çeşm-i dil-i kec-nażarāndur
9. tefsîr edemem muşhaf-ı ta' rîfîn o zātın
bir metn-i metīndür o ki bî-şerh u beyāndur
10. olmuş dil-i mü'min yine âyîne-yi mü'min
şāhib-nażara ehl-i dilün hālî 'ıyāndur
11. hakdur sözüm ikrār eder îmānı olanlar
anlar suhanumdan anı iz' anı olanlar

⁵ Cevrî: Dîvân: s.171.

[O öyle bir ilâhî sırların vâkıfıdır ki onun sözünden bir nükte duyan can ve gönül meselelerini bilir.]

⁶ [O öyle doğru bir ârif ki onun sözlerinin ateşi, zan ve şüphenin çerçöpüne ateş salar.]

⁷ [Mecaz ve tahkik nüktesine başlayınca onun sözü, hem âşikâr keşiflerdir hem gizli sırlardır.]

⁸ [Hem sırların mana suretlerinin üzerinden perde açandır. Hem kötü bakışlı kıskanç kimselerin gönül gözüne perde çekendir.]

⁹ tefsîr: ta' bîr CD.

[O zâtın tarif kitabını yorumlayamam. Çünkü o açıklanamayan ve anlatılamayan sağlam, güçlü bir metindir.]

¹⁰ [Müminin gönlü yine müminin aynası olmuş. Görüşü kuvvetli olan (o mürşide) gönül ehlinin hali âşikârdır.]

¹¹ [İmanı olanlar sözümün hak ve doğru olduğunu kabul eder. Anlayışı olanlar onu benim sözümünden anlar.]

VI.

1. bāṭıl görünür gerçi bu ḥaḳ söz cūhelāya
ma' lūmdur ol mes'ele ammā ' ulemāya
2. cāhildür o kim anlamayup emr-i ḥudāya
bilmezlik ile tābi' olur ḥükm-i hevāya
3. bilmez bilecek neydüğünü bilmege ḳor mı
ol cehl ki şalmışdur anı dām-ı belāya
4. bilmez dilemez kim degül ol ' ilm aḳa nāfi'
ḥaḳḳa ki zarar dur bu ma' āş-ı süfehāya
5. ḥāşıl bu ki bu ' ilm-i şerīfün berekātı
nokşān yetürür rātibe-yi ehl-i ğināya
6. hem māni' olur cem' ine emvāl-i ḥarāmın
hem dāhil eder zümre-yi erbāb-ı fenāya
7. fıkır etse bu ma' nāyı ḳabāḥat bilür ol ḥar
söyler yapışup hem yine pālān-ı riyāya

¹ 35^a [Her ne kadar bu hak ve doğru söz cahillere boş, esassız görünürse de o mesele âlimlere malumdur.]

² ḥudāya: ḥudāyı CD.

[Allah'ın emrini anlamayıp cahillikle arzusunun hükmüne uyan o kimseler cahildir.]

³ [Cahil ne olduğunu bilmek isteyince cehalet bilmesine izin verir mi? O cehalet ki onu belâ tuzağına düşürmüştür.]

⁴ bilmez: bilmek CD.

[O ilmin ona faydalı olmadığını bilmek istemez. Gerçekten bu sefih kimselerin yaşayışı için zarardır.]

⁵ [Sonuçta bu şerefli ilmin bereketleri, zengin insanların maaşına, iâşesine eksiklik getirir.]

⁶ [Hem haram malların toplanmasına engel olur. Hem onu yokluk sahibi olan insanların zümresine dâhil eder.]

⁷ [O eşek, bu manayı düşünse yine de riya semerine yapışıp onun kusurlu olduğunu söyler.]

8. hükümün veremem n'eyleyeyin ben bu tarîkûn
câiz ki varur sa' yüm o vâdide hebâya
9. bilmez bu sözün kubhını kim hep bu tarîkûn
sâlikleridür reh-ber olan rāh-ı hüdāya
10. ol meslek-i tahkîkî şanan rāh-ı dālālet
görsün ki yolu kıyāmet çıkar rûz-ı kıyāmet

VII.

1. **cevri** kıo dēsün her ne ki söylerse edānī
yoldan kıaluruz dīnler-isek biz eger anı
2. ser-menzil-i kāma ērelüm bir kıadem evvel
fıkr eyleyelüm müddet-i ' ömr-i güzērānı
3. biz kim seri pā eylemişüz rāh-ı hüdāda
her kıaıvede pā-māl ēderüz kevn ü mekānı
4. ölmezden öñürdi ölelüm biz de bu yolda
bār ētmeyelüm kendümüze cism-ile cānı

⁸ n'eyleyeyin: n'eyleyeyim, tarîkûn: tarîkî CD.

[Ben bu yolun hükmünü veremem, ne yapayım? Belki benim emeğim ve gayretim o vadide ziyan olur, boşa gider.]

⁹ [Bu sözün kötülüğünü bilmez. Çünkü Allah'ın yoluna rehber olanlar, hep bu yolun sâlikleridir.]

¹⁰ [O doğru mesleği sapkınlık yolu zanneden görsün ki yolu nerede kıyamet gününe çıkar?]

¹ 35^b [Ey Cevri! Çok aşağılık, alçak olanlar her ne söylerse bırak söylesin. Eğer biz onu dinlersek yolumuzdan geri kalırız.]

² Cevrî: Dīvān: s.172.

[Arzumuzun hedefine bir adım önce ulaşalım. Geçen ömrümüzün süresini düşünelim.]

³ [Biz ki Allah'ın yolunda başımızı ayak etmişiz. Her adımımızda kâinatı ayaklarımızın altına alırız.]

⁴ [Ölmeden önce biz de bu yolda ölelim. Beden ile canı kendimize yük etmeyelim.]

5.  all eyleyel m   u de-yi ser-r  te-yi  aydı
bend eylemi   z   nki bu  izmetde me anı
6. b ny d-ı v c dı v rel m b d-ı fen ya
v r n  del m k r-geh-i n m u ni anı
7. bir dil ki  af sın bile zev -ı ebed n  
 alur mı dim   ında anu  lezzet-i f n 
8. bir d de ki  ev k n g re  em  -i ezelin  
 almaz mı nazardan meh    ur  id-i cih n 
9. va f oldu dil   d dem  z ol zev e o  ev e
 tmez birisi  ayriye meyl   niger n 
10. ol zev  u o  ev - la d   p v d -yi      a
tekm l  del m  ayy-  mek n- la zam n 

⁵ [Her t rl  kayd n ve ba  n ipinin ucundaki d   m    zelim.   n   biz bu hizmette belimizi, ku a  m z  ba lam   z.]

⁶ [Yokluk r zg r na varlı  n esas n /v cut yap s n  verelim.   n ve   hretin yerini viran edelim.]

⁷ [O  yle bir g n l ki ebedi zevkin safas n  bilsin de onun dima  ında f n  lezzet hi  kal r mı?]

⁸ [O  yle bir g   ki ezeli mumun      n  g rs n de cihan n ay ve g ne  n n baki  ından uzakla tırmaz mı hi ?]

⁹ zev e: zev  u CD.

[G nl m  z ve g  m  z o zev e, o co  kuya kendisini adadı. Onlardan birisi ba kasına meyletmez, sevgi ve alaka g stermez.]

¹⁰ [O zev le, o co  kuyla a  k n vadisine d   p mek n  ve zaman  ortadan kald rmay  ve yok etmeyi tamamlayalım.]

tercî'-bend-i cevri efendi
hafîf: ..- / . - / ..-
fe'îlâtün mefâ'ilün fe'ilün

tâ kim érevüz biz de zamân-ıla mekâna
zîrâ bu mekândan göçürür bizi zamâne

I.

1. diler iseñ ki ' izz ü cân bulasın
devlet ü kıadr-i câvidân bulasın
2. édesin âfitâbı farkına tâc
pāye-yi fark-ı ferķadân bulasın
3. hem o ' âlî mekân-ı hurremde
kendüñi şâh-ı kām-rân bulasın
4. olasın nâ-murād-ı her dü cihân
gevher-i kāmı rāyegân bulasın
5. édesin naķd-i cismüñi ber-bād
bî-te' ab genc-i rāyegân bulasın

36^a (Bu beyit Cevri Dîvânı'nda bir önceki terkîb-bendın son beyti olarak kayıtlıdır.)

[Yeter ki biz de zaman ve mekâna erelim. Zira zamanın insanları, bizi bu mekândan göçürür.]

¹ Cevri: Dîvân: s.177.

[Yücelik ve can bulmayı dilerseñ saadet ve ebedi kıymet bulasın.]

² ferķadân: fark-dân CD.

[Güneşi başına taç edesin. Ferkadan yıldızlarının tepesi kadar paye bulasın.]

³ [Hem o yüce, gönül açıcı mekânda kendini arzusuna erişmiş bahtiyar padişah olarak bulasın.]

⁴ gevher-i: cevher-i CD.

[Her iki dünyanın muradına erişememişi olasın. Arzu cevherini, karşılıksız ve bol bulasın.]

⁵ rāyegân: şāyegân CD.

[Beden sermayesini mahvedesin. Zahmetsiz, sıkıntısız bol hazine bulasın.]

6. olmaya ğam dilünde ẖatırını
bezm-i vuşlatda şādumān bulasın
7. nūş édüp cām-ı ıŝk-ı cānānı
zevķ-ı cānı cihān cihān bulasın
8. hırz édüp cāna sırr-ı ihlāşı
mekr-i iblīsden amān bulasın
9. bilesin sırr-ı mantıķu't-tayrı
rāz-ı sī-murğdan nişān bulasın
10. keşf ola saña ma' nī-yi ırfān
velī ol ilme tercümān bulasın
11. kendüni yoķladıkça dünyāda
sākin-i ravza-yı cinān bulasın
12. ādem ol ādem ol ki cān bulasın
cānda gencīne-yi nihān bulasın

II.

1. ey giriftār-ı zevķ-ı şehvānī
v'ey esīr-i hevā-yı nef sānī
2. nice bir ẖāb-gāh-ı ğafletde
ède hufte çeşm-i iz' ānı

⁶ [Gönlünde gam olmasın. Vuslat meclisinde gönlünü sevinçli bulasın.]

⁷ [Sevgilinin aşk kadehini içip can zevkini iki dünyada bulasın.]

⁸ [İhlas sırrını canına saklayıp şeytanın hilesinden kurtulasın.]

⁹ [Mantıku't-Tayr'ın sırrını bilesin. Simurg'un sırrından iz bulasın.]

¹⁰ ırfān: fūrķān, velī: dili CD.

[İrfanın (Kur'an'ın) manaları sana keşfolsun. Gönlünü o ilme tercüman bulasın.]

¹¹ [Dünyada kendini yokladıkça kendini cennet sakini bulasın.]

¹² [İnsan ol, insan ol ki can bulasın. Canda gizli hazine bulasın.]

¹ 36^b [Ey şehvet zevkine tutulmuş ve ey nefsinin arzusunun esiri!]

² ède: èdesin CD.

[Ne vakte kadar/daha ne kadar gaflet yatağında akıl gözünü gafil edeceksin?]

3. aç gözün sen sana nazar eyle
gör nedür naķş-ı levh-i imkânı
4. eyle mir'ât-ı ' aklı pîş-i nihād
anda gör ' ayn-ı şûret-i cānı
5. gör ne kār üzredür ne hizmet eder
bedenünde kuvā-yı cismānī
6. bil vücūdun nedür neden geldün
neyedür sende meyl-i rūhānī
7. aşluñı inkār edüp evvel
fer' uñı sonra eyle pinhānı
8. cevherün gün gibi ' ıyān eyle
' arazun cümle ede gör fānı
9. çıka gör gülşen-i nebātiden
gül isen de ko bu gül-sitānı
10. nāka-yı şālîh oldın ise eger
eyle tayy-ı mekân-ı hayvānī
11. rūh-ıla aşınālîk istersen
menzilün kıl maķām-ı insānī
12. ādem ol ādem ol ki cān bulasın
cānda gencīne-yi nihān bulasın

³ [Gözünü aç, sen sana bak. İmkân levhasının sureti nedir, gör.]

⁴ [Aklın aynasını yaradılışının önüne al. Onda can suretinin gözünü gör.]

⁵ [Bedenindeki cisim kuvvetleri ne iş üzerinedir? Ne hizmet eder, gör.]

⁶ [Varlığın nedir, neden geldin? Sende manevi alaka neyedir? Bil.]

⁷ inkār: âşikâr CD.

[Önce aslını âşikâr edip sonra aslından olmayanı gizle.]

⁸ [Özünü, cevherini güneş gibi ortaya koy. Alametini insanoğlu tamamlasın.]

⁹ [Bitkilerin gül bahçesinden çık. (Eğer) sen gül isen de bu gül bahçesini bırak.]

¹⁰ [Hz. Salih'in devesi oldun ise eğer canlıların mekânını ortadan kaldır.]

¹¹ [Eğer ruh ile aşinalık istersen insan makamını menzilin yap.]

¹² [İnsan ol, insan ol ki can bulasın. Canda gizli hazine bulasın.]

III.

1. merd iseñ olma evvel ü āhir
zīnet-efzā-yı şūret-i zāhir
2. eyleyüp cüll-i himmeti mebzūl
eyleme fikr-i cāme-yi fāhir
3. hīç mümkin midür ki éde haruñ
cüll-i zer-baft ‘ aybını sātir
4. ola levş-i revş[e]-yi şehvetden
nefsüñi eyle tayyib ü tāhir
5. sonra insān-ı pāk olup eyle
gün gibi nūr-ı zātunı bāhir
6. nefsiñi rabbiñi édüp idrāk
bil nedür sırr-ı ġāib ü hāzır
7. nefsiñi rabbiñi bilende olur
mā-sivādan ferāġat-ı hātır
8. sen de bu ‘ilmi étmege taḥşīl
rūz u şeb cidd ü cehd kıl vāfir

¹ 37^a [Eğer insansan her zaman dış görünüşünün süsünü çoğaltan olma.]

² himmeti: himmet CD.

[Himmet çulunu çoğaltıp iftihar elbisesini düşünme.]

³ éde: ola, cüll-i: cul-ı CD.

[Sırmalı çulun eşeğin ayıbını saklaması hiç mümkün mü?]

⁴ Cevrī: Dīvān: s.178. revş: revsk CD.

[Şehvet pisliğinin kirinden nefsiyi güzel ve temiz et.]

⁵ [Sonra temiz insan olup zâtının nurunu güneş gibi parlat, apaçık yap.]

⁶ [Nefsiyi, Rabb’ini idrāk edip görünen ve görünmeyen âlemin sırrı nedir, bil.]

⁷ [Nefsiyi, Rabbini bilende Allah’tan başka bütün varlıklardan, dünyalık şeylerden vazgeçmenin gönül huzuru olur.]

⁸ cehd: cehr CD.

[Sen de bu ilmi kazanmak için gece ve gündüz çalışıp çabalayarak, gayretle uğraşıp onu çoğalt.]

9. kuvvet-i himmeti getür fi'le
mülkün olsun bu şıfat-ı nâdir
10. cümle evkâtunı buña şarf et
tâ ki fennünde olasın mâhir
11. fe'dhulî fî 'ibâda dâhil olup
ve'dhulî cennetide ol hâzır
12. bula [gör] âb u hıızr u hayvânı
kalma dili mürde hâib ü hâsir
13. âdem ol âdem ol ki cân bulasın
cânda gencîne-yi nihân bulasın

IV.

1. sa'y edüp şöhre-yi cihân olma
cehd edüp 'umde-yi zamân olma
2. kayd-ı nâm u nişâna beste olup
tâlib-i i' tibâr u şân olma
3. kendüğe hüsn zann edüp dâim
ehl-i tahkîka bed-gümân olma

⁹ [Himmet kuvvetinin düşüncesini gerçekleştir. Bu nadir sıfat, senin mülkün olsun.]

¹⁰ [Bu ilminde maharetli oluncaya kadar bütün vakitlerini buna harca.]

¹¹ [Fe'dhulî fî 'ibâda “Has kullarım arasına gir.” ifadesine dahil olup ve'dhulî cennetide “Ve sonra cennetime gir.” hitabına nail olanlardan ol.]

¹² âb u hıızr u: hıızr u âb-ı, dili mürde: dil-mürden CD.

[Ölümsüzlük veren ebedi hayat suyunu bul. Hiçbir şey elde edememiş, yoksun, gönlü ölü olarak kalma.]

¹³ [İnsan ol, insan ol ki can bulasın. Canda gizli hazine bulasın.]

¹ 37^b [Gayret edip dünyanın şöhretlisi olma. Çalışıp çabalayıp zamanın güvenilecek olanı olma.]

² i' tibâr u: i' tibâr-ı CD.

[Ün ve şöhret bağına bağlanıp şân ve itibarın taliplisi olma.]

³ [Kendine karşı daima güzel fikirler besleyip tahkik ehline karşı şüpheli, vesveseli olma.]

4. kalma taḥṣīl-i ‘ilm-i resmīde
 münkir-i faẓl-ı ‘ārifān olma
5. düşme fikr-i kazāya zu‘muḥ-la
 ḥasta-yı derde imtiḥān olma
6. terk-i endīşe-yi riyāset kıl
 ya‘ni ḥizbinde sārban olma
7. lehceye nuḳṭuḡ edüp meftūn
 lafz u ma‘nāya tercemān olma
8. istimā‘ etme felsefiyātı
 māil-i zevk-ı dāsītān olma
9. ādemīlik bunuḡ-la kesb olmaz
 yok yere maẓhar-ı ziyān olma
10. ḥar-ı lā-yefhem olduḡu fehm et
 kendü ‘aḳlunca nükte-dān olma
11. çıka gör ḥāşılı bu kâlebdēn
 ya‘ni maḥrūm-ı feyz-i cān olma

⁴ [(Sadece) resmî ilimlerin tahsiliyle yetinme. Âriflerin faziletlerini inkâr edenlerden olma.]

⁵ [Boş inancınla kaza fikrine düşme. Hastalık derdiyle imtihan olma.]

⁶ riyāset: rişāset CD.

[Reislik etme düşüncesini terk et. Yani küçük topluluğunda deve sürücüsü olma.]

⁷ nuḳṭuḡ edüp: nuṭṭuḡa olup CD.

[Diline, konuşmana hayran olup söz ve manaya tercüman olma.]

⁸ [Felsefeyi dinleyip kabul etme, destan zevkinin heveslisi olma.]

⁹ [İnsanlık bununla kazanılmaz. Yok yere ziyana nâil olanlardan olma.]

¹⁰ [Anlayışsız, idrâki kıt eşek olduğunu kavra. Kendi aklınca nükteci olma.]

¹¹ kâlebdēn: kâlibden CD.

[Sözün kıyası bu kalıptan çık. Yani can bereketinin mahrumu olma.]

12. nükte-yi kı̄l ü kı̄lî étme dirāz
kı̄o bu cehli cerī-zebān olma
13. ādem ol ādem ol ki cān bulasın
cānda gencīne-yi nihān bulasın

V.

1. zāhidā ğırre olma t̄ā' atūne
istinād eyleme 'ibādetūne
2. étme dünyāya şavmuñı izhār
kı̄atma dāim riyā riyāzetūne
3. bürinüp şāl u perdeye her gāh
halkı āşüfte étme şūretūne
4. sübḥanı dām-ı dāne etmek-le
'ālemi çekme bend-i ħizmetūne
5. sa'y-ı bī-hūdede olup çālāk
vërme āzār pāy-ı himmetūne

12 cerī-zebān: cerī-çebān CD.

[Boş sözün nüktelerini uzatma. Bu cehaleti bırak. Küstah dilli olma.]

13 [İnsan ol, insan ol ki can bulasın. Canda gizli hazine bulasın.]

1 38^a zāhidā: zāhid-i CD.

[Ey zāhid! İbadetinden dolayı gururlanma, onunla mağrur olma. İbadetine güvenme.]

2 [Dünyaya oruçlu olduğunu gösterme. Daima riyazetine riya katma.]

3 perdeye: perde CD.

[Her zaman şal ve perdeye bürünüp halkı dış görünüşünle yoldan çıkarma./Dış görünüşünle perişan etme.]

4 dām-ı: dām u CD.

[Allah'ı dane tuzağı etmekle âlemi kendi hizmetine bağlama.]

5 [Boş işte çevik olup himmet payı olarak kimseyi incitme.]

6. ʔatalum olmışdur cihān teslīm
 ʔavlūne fi‘ lūne kerāmetūne
7. ʔatalum nevbet-ile cinn ü melek
 ola hādīm ʔarīm-i ʔalvetūne
8. ʔatalum kim hemīše nev‘ -ı beşer
 ède secde cenāb-ı ʔazretūne
9. yine maġbūn u yine ʔāsirsin
 ermedūnse eger ʔaḳīḳatūne
10. ehl-i inşāf isen sözüm dinle
 i‘ tirāf èt ʔatā vü zilletūne
11. bir yola sālīk ol ki erişesin
 menzil-i müntehā-yı ‘ izzetūne
12. cism-i bī-rūḥsın ʔaḳīḳatde
 şūretā bakma şekl ü hey’etūne
13. ādem ol ādem ol ki cān bulasın
 cānda gencīne-yi nihān bulasın

⁶ olmışdur: eylemiş CD.

[Farz edelim ki dünya senin sözüne, ameline, kerametine teslim olmuştur.]

⁷ cinn ü: cins-i CD.

[Farz edelim ki cinler ve melekler nöbetle halvet dairene hizmetçi olsun.]

⁸ [Farz edelim ki insanlar daima senin yüce zâtına secde etsin.]

⁹ [Eğer hakikatine ermedinse yine aldanmış, yine zarar ve ziyana uğramışsın.]

¹⁰ [İnsaf sahibi isen sözümü dinle. Hata ve alçaklığını itiraf et.]

¹¹ Cevrī: Dīvān: s.179.

[Bir yola sālīk ol ki yüceliğinin, azametinin son mertebesine erişesin.]

¹² [Hakikatte ruhsuz bir bedensin. Görünüştaki şekline ve hâline bakma.]

¹³ [İnsan ol, insan ol ki can bulasın. Canda gizli hazine bulasın.]

VI.

1. düşme [èy] şūfî-yi degā-pîşe
halka mekr eylemekde teşvîşe
2. bir iki eblehi murîd edinüp
[t]ürrehātuŋla vërme endîşe
3. vākı‘ a şorma mest-i ġāfilden
çekme her bî-şu‘ ūrı teftîşe
4. ‘arza kılma tarîķi vü mezhebünj
rind-i sâġar-keş-i şafâ-kîşe
5. ġayrı kıo gör ne hâşıl étmişdür
şāh-ı cismündeki reg ü rîşe
6. tâc u şof u ridâ ile bezenüp
yolda bakmağdasın pes ü pîşe
7. rāst gelseñ vërmezsin selām
pā-bürehne gedā-yı dervîşe
8. étseñ āyîne-yi derūnunı şāf
meylünj olmazdı şāne vü rîşe

¹ 38^b [Ey hileyi huy edinmiş hilekâr sofı! Halka hile yapmakta zihnini karıştırmı.]

² [Bir iki ahmağı kendine mürit edinip saçma ve boş sözlerinle endişe verme.]

³ ġāfilden: ġāfletden CD.

[Gafıl sarhoştan hadiseleri sorma. Her şuursuzu sorguya çekme.]

⁴ tarîķi: tarîķ, şafâ: şaġa CD.

[Safa dininde kadeh çeken rinde tarikat ve mezhebini arz etme.]

⁵ [Artık bırak. Beden parçalarındaki damar ve yara ne elde etmiştir, gör.]

⁶ [Taç, sof ve şal ile bezenip yolda önüne ve arkana bakmaktasın.]

⁷ vërmezsin selām: selām vërmezsin, bürehne: berehne CD.

[Yalın ayak dilenci bir dervişe rastlasan ona selam vermezsin.]

⁸ şāne: şāre CD.

[Gönlünün aynasını temizlesen tarak ve sakala meylin olmazdı.]

9. dāimā şîr-i nefse eylersin
hâr-zâr-ı vücûduñı bîşe
10. az u çok var ise eger ‘aqluñ
hırşî kô ni‘met-i kem ü bîşe
11. étme âyîne-yi şûret-i beşeri
şîfat-ı gâv u berre vü mîşe
12. âdem ol âdem ol ki cân bulasın
cânda gencîne-yi nihân bulasın

VII.

1. men ‘aref nüktesin édüp iz’ân
olıgôr mest-i neşve-yi ‘irfân
2. sâlik ol şıdk-ıla râh-ı hâkka
eyle biñ dürlü ‘âlemi seyrân
3. cehd édüp bir mükemmel âdem bul
ki [saña] bildüre nedür insân
4. himmet-ile seni éde kâmil
ki umûrumda qalmaya noķşân

⁹ [Daima nefsin aslanına vücut dikenliğini şişe edersin.]

¹⁰ ise: isen Y.

[Eğer az çok aklın varsa eksik veya fazla nimete olan hırsını bırak.]

¹¹ [İnsan yüzünün aynasını öküz, meyve ve ağaç sıfatlı etme.]

¹² [Hakikatte ruhsuz bir bedensin. Görünüşteki şekline ve hâline bakma.]

¹ 39^a édüp: édün, olıgôr: olagôr CD.

[“Nefsini bilen Rabbini bilir.” nüktesini kavrayıp irfan neşesinin sarhoşu ol.]

² râh: reh CD.

[Hakk’ın yoluna sadakatle, doğrulukla sâlik ol. (Orada) bin türlü âlemi seyret.]

³ [Gayret edip mükemmel bir insan bul ki sana insan nedir anlatsın.]

⁴ seni éde: éde seni CD.

[Himmetiyle seni kâmil birisi yapsın ki işlerinde eksiklik ve kusur kalmasın.]

5. gerçi kim ‘aqluğa uyup dërsin
olsa ‘âlemde böyle ‘ârif-i cân
6. baş koyup ayağına olur-idim
ağa cân-ıla bende-yi fermân
7. kendü rağmuğ-la var mıdur yoğsa
öyle âdemde ğayrı gûne nişân
8. nedür âdem ‘alâmeti nicedür
nice bilsün senüğ gibi nâ-dân
9. ekşeri böyle âdemüğ zîrâ
kimisi mest ü kimisi hayrân
10. sen ise böyle gördüğün şahşı
zem edersin edüp nice bühtân
11. âdemi bilmek istersen eger
anla **cevri** gibi bu remzi ‘ıyân
12. ola gör mazhar-ı dem-i ‘îsâ
tâ ki rûhède cismüğe sereyân

⁵ [Her ne kadar aklına uyup dersin ki.” Dünyada böyle gönül insanı olsa...]

⁶ [...onun ayağına başımı koyup canımla ona emir kulu olurdum.”]

⁷ rağmuğla: zu‘ muğça CD.

[Öyle insanda başka çeşit alamet senin aksine (zannınca) var mıdır yoksa?]

⁸ [İnsan nedir, alameti nasıldır? Senin gibi cahil bunu nasıl bilsin?]

⁹ [Zira insanların çoğu böyledir. Kimisi sarhoş kimisi hayran(dır).]

¹⁰ zem: dem, bühtân: bühtâr CD.

[Sense böyle gördüğün şahsı, nice itham ve iftira ile yerersin, onun dedikodusunu yaparsın.]

¹¹ [Eğer insan nedir bilmek istersen Cevri gibi bu sırrı açıkça anla:]

¹² [Hakikatte ruhsuz bir bedensin. Görünüşteki şekline ve hâline bakma.]

13. ādem ol ādem ol ki cān bulasın
 cānda gencīne-yi nihān bulasın

terci‘-bend-i aḥmed el-bursāvi
mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün
hezec: - - . / . - - . / . - - . / . - -

I.

1. dünyādan eder ‘ākil olan ẓat‘-ı ‘alākı
bu pîre-zen dehre vērür nice ẓalākı
2. gel ma‘rifetün mülkine sulṭān ola gör kim
bir çöpçe degül salṭanat-ı şām u ‘ırākı
3. şimdi saña āsān gelür aḥvāl-i kıyāmet
ol gün bilesin ki ẓopa başıña ẓarrākı
4. mağrūr oluben salṭanat-ı ‘ālemi versen
kisrānuñ ‘aceb vardı böyle taḥt u ẓākı
5. bu ẓālī aña anlayuben ḥāl edinürsen
faqr ile erüp terk edesin bunda burākı
6. gel ‘ayş-ı müdām ister-isen şoḥbet-i bākī
derviş ola gör kim saña sulṭān ola sākī

-
- ¹ 40^a [Akıllı olan kimse dünyadan alakayı keser. Bu ihtiyar dünyaya pek çok talakı verir.]
 - ² [Gel, marifetin memleketine sultan ol ki (gör) Irak ve Şam’ın saltanatı bir çöp kadar (kıymetli) değildir.]
 - ³ [Sana şimdi kıyamet halleri kolay geliyor. O gün başında gümbürtü koptuğunda kıyameti bileceksin.]
 - ⁴ [Dünya saltanatını verip bundan gururlanarak “Acaba İran hükümdarlarının böyle tahtı ve takı var mıydı?” diye sorarsın.]
 - ⁵ [Bu sözü anlayıp hâl edinerek böyle davranırsan fakirlikle erişip burada burakı terk edesin.]
 - ⁶ [Daimi işret, ebedi sohbet istersen gel. Derviş olup gör ki sultan sana saki olsun.]

II.

1. vâkıf oluben şaklar-iseñ sırr-ı nihānı
enfās-ı nesīmün dutısar cümle cihānı
2. ya‘ kûb-ı dil ol demde bulur nûr-ı başar kim
bu cān bedenden çıka ol yūsuf-ı şānī
3. ‘ayb eylemenüz sırrımı fāş eylese ehemmm
‘aşık olanuñ elde gerek şabr u ‘inānı
4. cehd eyle ki nûş eyleyesin cām-ı şafāyı
firqatde nice bir dökeseñ yaşı-ıla kanı
5. ma‘ şūka cemāli éde her demde tecellī
pāk eyler-iseñ ğayrīden āyīne-yi cānı
6. gel ‘ayş-ı müdām ister-iseñ şöhet-i bākī
dervīş ola gör kim saña sultān ola sākī

III.

1. cāhil olana açma şakın gizlü kelāmı
sır işini şaklaya mı hīç degme bir ‘āmmī
2. vā‘ iz yūri efsāne ile halkı üşinme
sermest oluben ‘ārif olan nûş éde cāmı

¹ 40^a [Gizli sırta vâkıf olup onu saklar isen rüzgârının nefesleri tüm âlemi tutacaktır.]

² [Gönül Yakub’u o ânda göz nurunu bulunca o ikinci Yusuf için bu can bedenden çıkar.]

³ [En ehemmiyetli sırrımı açığa çıkarırsam beni ayıplamayın. Zira âşık olan kimsenin sabır ve idaresinin elinde olması gerekir.]

⁴ [Çalışıp çabala, gayret et ki safa kadehini içesin. Ayrılıkta pek çok kanlı yaş dökeseñ.]

⁵ [Gönül aynasını masivadan temizlersen sevgiliye cemali her zaman (onda) tecelli eder.]

⁶ [Daimi işret, ebedi sohbet istersen gel. Derviş olup gör ki sultan sana saki olsun.]

¹ 40^b [Cahil olana sakın gizli sözünü açma. Sır işini herhangi bir kimse saklar mı hiç?]

² [Ey vâiz! Efsane ile halkı usandırma, yürü. Ârif olan sarhoş olup kadehi içsin.]

3. şermende olup ola nigû-sâr çemende
ger tûfî-yi cennet göre bu kıyâmı
4. zâhid yûri sen müşkilümüz hall edemezsin
dil-berden alır ‘ âşık olan gizlû peyâmı
5. nâşih özüne eyle eger var ise pendün
nefsüni bilen hîç vara iblîse uya mı
6. gel ‘ ayş-ı müdâm ister-isen şohbet-i bâkî
dervîş ola gör kim saña sulţân ola sâkî

IV.

1. èy şubh-ı sa‘ âdet ki cebînünde hüveydâ
toğrusı zihî hüsn-i teğaddes ü te‘ âlâ
2. dünyâda eger ferd olasın merd-i hüdâsın
ferdâ hevesin etme şakın kıanda ki ferdâ
3. günden güne artırdı nesîm-i âh u figânı
uşlanmadı dîvâne gönül n’ideyüm aşlâ

³ [Eğer cennetin dudu kuşu, bu boy bosu görse kendinden utanıp mahçup olarak çimenlikte baş aşağı olur.]

⁴ [Ey zâhid, yürü git! Sen zor ve çetin meselemizi çözemezsin. Zira âşık olan kimse gizli haberi sevgilisinden alır.]

⁵ [Ey bize nasihat eden! Eğer nasihatın var ise onu kendine et. Kendini bilen kimse hiç varıp şeytana uyar mı?]

⁶ [Daimi işret, ebedi sohbet istersen gel. Derviş olup gör ki sultan sana saki olsun.]

¹ 40^b [Ey saadet sabahı alnında âşikâr olan! Doğrusu mübarek ve yüce olanın “Allah’ın” güzelliği ne hoştur.]

² [Dünyada eğer yalnız isen Allah’ın evliyasısın. Gelecek hani nerede? Sakın onun hevesini etme.]

³ [Deli gönül asla uslanmadı. Ah ve feryat rüzgârını günden güne artırdı. Ne yapayım?]

4. gülzār-ı cemālünde bu cān bülbüli  y dost
vahdet g lini buldı odur olduğu g y 
5. esr r-ı h k y ıkdan eger duyduğ isen
 ad ol y ri    lemd  sen  y   a ı -ı  eyd 
6. gel   ay -ı m d m ister-isen  oh bet-i b k 
derv   ola g r kim sa a sult n ola s k 

V.

1. gel b  -ı cih n n naz r  t y s men n g r
hep vahdete l y k mı deg ld r  emenin g r
2. g l ende g lin g ld ğine  irre olursan
g l  on esin n  ana boyanm   kefenin g r
3. **ahmed** y ri derv   isen aldanma cih na
d ny  sevenin anda bel  v  mi enin g r
4. b -  n u  ir  ister-isen vu lat-ı y ri
m s  gibi c n ol y ri t r-ı bedeninin g r
5. gel   ay -ı m d m ister-isen  oh bet-i b k 
derv   ola g r kim sa a sult n ola s k 

⁴ [Ey dost! Bu can b lb l , cemalinin g l bah esinde vahdet g l n  buldu,  tmesi ondandır.]

⁵ [Ey  ılg n     ! E er hakikatlerin sırlarından duydu  isen   lemd   ad ol, y r .]

⁶ [Daimi i ret, ebedi sohbet istersen gel. Derv   olup g r ki sultan sana saki olsun.]

¹ 41^a [Gel, d nyanın bah esine bak, onun yaseminini g r.  imeni hep vahdete lay k mı değil mi, g r.]

² [G l bah esinde g l n g ld ğine aldan rsan g l goncasının kana boyanm   kefenini g r.]

³ [Ey Ahmed! Derv  ssen cihana aldanma, y r . D nyayı sevenin onda (uğradığı) bel  ve eziyetleri g r.]

⁴ b -  n u  ir : b -  n u c d  Y.

[Sevgiliye kavu mayı ni in ve nedensiz istersen Hz. Musa gibi can ol, y r .
Bedeninin Tur'unu g r.]

⁵ [Daimi i ret, ebedi sohbet istersen gel. Derv   olup g r ki sultan sana saki olsun.]

terci‘-bend-i aḥmed el-bursāwī raḥmetu’llāh
mef‘ūlū mefā‘īlū mefā‘īlū fe‘ūlūn
hezec: - - . / . - - . / . - - . / . - -

I.

1. benlükden elün çekmez iseñ cān olımazsın
terk étmez iseñ küfrünjī ĩmān olımazsın
2. dil ḥātemini cehd édüben dēv ü perīden
zabṭ étmez iseñ yelünjī sūleymān olımazsın
3. neydüğünü ṭūr ile bugün vādī-yi eymen
fehmi étmez iseñ mūsā-yi ‘imrān olımazsın
4. şabr étmez iseñ āb-ı vişāl içmege ēy dil
hicr āteşine derd-ile büryān olımazsın
5. vaḥdet gülünü bulmaz iseñ bāğ-ı cinānda
cān gülşenine mürğ-ı hoş-elḥān olımazsın
6. aşdāf-ı ma‘ārifde olan dürr-i yetīmi
mālik olımazsın yine ‘ummān olımazsın
7. sırr şakla eyā ṭālib-i ḥaḳ cān sözün eşit
ser vërmez iseñ şāḥib-i meydān olımazsın

-
- ¹ 41^b [Nefsinden, benliğinden elini çekmez isen can olamazsın. Küfrünü terk etmez isen iman etmiş olamazsın.]
- ² [Gönül mührünü gayret ederek dev ve periden alıp rüzgârını zapt etmez isen Hz. Süleyman olamazsın.]
- ³ [Bugün Tur ile Eymen Vadisi’nin ne olduğunu anlamazsan İmran’ın Hz. Musa’sı olamazsın.]
- ⁴ [Ey gönül! Vuslat suyunu içmek için sabretmez isen ayrılık ateşine dert ile kebab olamazsın.]
- ⁵ [Cennet bahçelerinde vahdet gülünü bulmaz isen canın gül bahçesine güzel sesli kuş olamazsın.]
- ⁶ [Mârifet sedeflerinde olan büyük inciye sahip olamazsan tekrar umman olamazsın.]
- ⁷ [Ey Hakk’ı talep eden! Can sözünü işit. Sır sakla. Başını vermez isen meydan sahibi olamazsın.]

8. terk  tmez isen cism n  c n n olamazs n
derv   olamazs n y ri sult n olamazs n

II.

1. fehm eyler-ise  mazhar  sen z t-        
idr k  de g r ma  n s n   b-  hay    
2. dil h nesini p k  de g r h sn   evid r
  lib y ri y z var ise ger l t u men    
3. ba r le[r]  k   ba r-       i re vel kin
 ri mediler  a  r na hi  l cce-yi z    
4. nefs   seni   n merkeb  de menzil alınmaz
cehd eyle ki bu yolda sen   nefs n ola an  
5. n   eyleyeli c m-  leb   c r  as n   y dost
hi  lezzeti yokdur bil rem  and-  neb    
6. z lf nde y z   g rmege  y dil  aleb  t kim
  yd ola g n   hem ge esi  adr u ber    

⁸ [Bedenini terk etmez isen sevgili olamazs n. Derv   olamazs n. Y r , sultan olamazs n.]

¹ 41^b [Sen s fatların z tının “Allah’ın” tecellisini anlarsan  l ms zl k suyunun manas n  idr k et.]

² [G n l hanesini temiz ediver.   nk  o g zelli in evidir. Ey talip, e er Lat ve Menat’ın y z  var ise git.]

³ [S fatlar denizinde denizci  ok ama varlık ummanının dibine hi  ula mad lar.]

⁴ [Nefsin seni merkep etti i i in yol alamazs n.  alı ıp  abala, gayret et ki bu yolda senin nefsin onun olsun.]

⁵ [Ey dost! Duda ının kadehinin yudumunu i eli n bet  ekerinin hi  lezzeti olmad  n  bilirim.]

⁶ [Ey g n l! G n n n bayram, gecesinin de Kadir ve Berat kandili olmasını dilersem sevgilinin y z nde sa n  g rmeyi talep et.]

7. bil mebdei ki ‘ârîfseñ eyle me‘ânî
zûlmet gidüben pür-nûr ola cümle cihānuñ
8. terk étmez iseñ cismüñi cānān olımazsın
dervîş olımazsın yûri sultān olımazsın

III.

1. èy dil bula gör cehd-ile bir dil-ber-i hem-dem
hem-hāl ola aḥvālünçe hem sırıña maḥrem
2. dil-şād oluruz cevrüne cānānemüzün biz
dest-i ğam ile eyler ise kâmetümüz ḥam
3. dīvānelerüz zülf-i hevāsında ḥabîbün
birdür bize ‘âlemde bugün şādî ile ğam
4. ḥayrān ède şoḥbetümüz seyrān ède ḥusrev
rakşān ola cāmımuзуñ devri ile cem
5. mest eyleyli rūḥumuzu bâde-yi vaḥdet
bir çöpçe degül ‘aynımuza bu iki ‘âlem

⁷ [Ârifsen eğer zuhura gelme sebebini bil, manaları anla. (Böylece) karanlık yok olup bütün dünya aydınlansın.]

⁸ [Bedenini terk etmez isen sevgili olamazsın. Derviş olamazsın. Yürü, sultan olamazsın.]

¹ 42^a [Ey gönül! Gayret ederek samimi bir dilber buluver. Seninle aynı hâlî paylaşsın, hem de sana sırdaş olsun.]

² [Sevgili gamın eliyle bizim boyumuzu bükerse biz onun eziyetlerine seviniriz, gönlümüz sevinçle dolar.]

³ [Sevgilinin saçının arzusuyla biz divane gibiyiz. Bundan dolayı bizim yanımızda bugün âlemdeki sevinç ve gam aynıdır.]

⁴ [Sohbetimiz hayran etsin, padişah da seyretsin. Cem de kadehimizin dolaşmasıyla oynasın.]

⁵ [Vahdet şarabı ruhumuzu kendinden geçirdiğinden, sarhoş ettiğinden beri (her) iki âlem gözümüzde bir çöp kadar (kıymetli) değil.]

6. yāruṅ ruḥ-ı ‘adnin[d]e gönül ḥāline düşdi
‘ayb eylemenüz dāneye meyl eylese ādem
7. ‘ışk ehlüne ser-dār olayım dēr isen ēy dil
derd üste yūri zaḥmuṅa var isteme merhem
8. terk etmez isen cismüñi cānān olamazsın
dervīş olamazsın yūri sultān olamazsın

IV.

1. aldanma gönül ‘ārifsen fīkr ü ḥayāle
tebdīl ēde gör firḳatüñi bunda vişāle
2. maḳşūduna erişmedi her kim ki cihānda
ḡaflet-le gönül vērde ise mülk ile māle
3. dil şem‘-i ruḥuñ şevkı ile yandı tutuşdı
pervāne-şifat bakmadı hīç perri-y-le bāle
4. sīr-āba düşüp gezme şusuz der-be-der ēy dil
gel mülk-i me‘ānīde eriş ‘ayn-ı zülāle

⁶ adninde: adnine Y.

[Gönül, sevgilinin cennet (gibi) yanağında onun benine kapıldı. Eğer insan taneye meyletse bunu ayıplamayın.]

⁷ [Ey gönül, aşk ehline kumandan olayım dersin dert üstüne yürü, yarana merhem isteme.]

⁸ [Bedenini terk etmez isen sevgili olamazsın. Derviş olamazsın. Yürü, sultan olamazsın.]

¹ 42^b [Ey gönül! Ârifsens eğer fikir ve hayale aldanma. Ayrılığını bunda kavuşmayla değiştir.]

² [Her kim ki dünyada gafletle mal ve mülke gönül verdi ise amacına ulaşmadı.]

³ [Gönül, sevgilinin yanağının mumunun arzusuyla yandı tutuştu. Gece kelebeği gibi kanadına hiç önem vermedi.]

⁴ [Ey gönül! Suyu düşüp derbeder olarak susuz gezme. Gel, manalar ülkesinde tatlı suyun kaynağına eriş.]

5. fırķat řanuram řām u seřer zārūm eşidin
‘āşıkıların eğlencesidür āh ile nāle
6. biz rūze-yi hicründe görüp kaşı hilālī
ķurbān ederüz cānumızı ‘ıyd-ı vişāle
7. mey-hāne-yi ‘ıřķ içre bugün bir büt-i tersā
mest etmek için destümūze şundı piyāle
8. terk etmek isen cismünī cānān olımazsın
dervīř olımazsın yūri sulţān olımazsın

V.

1. cānāne kaçan ‘ışve ile bir nazar eyler
yeksān olanı hāk-ile ol demde zer eyler
2. hāşşiyet-i ‘ıřķuñ şanma kanlu yaşımı
pāyınā nişār etmege la‘l ü güher eyler
3. dil hānesüne ğamzelerūñ seyr ede gelse
cān karşı çıķup ‘izzet ile aña yer eyler

⁵ [Ayrılık zannederim, sabah akşām ağlamamı, inlememi işitin. (Zira) ah ve feryatlar āşıkların eğlencesidir.]

⁶ [Biz senin ayrılığının gününde hilal (gibi) kaşını görüp vuslat bayramına canımızı kurban ederiz.]

⁷ [Aşk meyhanesinin içinde bugün bir Hıristiyan putu/güzeli bizi sarhoş etmek için elimize içki kadehini sundu.]

⁸ [Bedenini terk etmez isen sevgili olamazsın. Derviş olamazsın. Yürü, sultan olamazsın.]

¹ 43^a [Sevgili ne zaman işve ile bir baksa o anda yerle bir olanı/toprak gibi olanı altın yapar.]

² [Kanlı gözyaşlarımı aşkın meziyeti zannetme. Onları sevgilinin ayağına saçmak için lal ve mücevher yapar.]

³ [Senin yan bakışın, gönül hānesine gezip dolaşmaya gelse gönül, onu karşılamaya kalkıp hürmet ve saygıyla ona yer verir.]

4. öldürmege  or mı g z n    şık  c n 
mah şer  a ını[ ] anca  is b  neler eyler
5. g l şende leb n  ikrini g ş eyledi  eb-nem
yur g n eler a zunu g l b-ıla ter eyler
6. ma  z r buyur yol na c n oynasa **ahmed**
derv   olan tu fesini m - azar eyler
7. n z-ıla tekell m  d ben ba madu un g r
neylerse ben m   l me ol g nzeler eyler
8. terk  tmez isen cism n  c n n olamazs n
derv   olamazs n y ri sult n olamazs n

⁴ [Ey can! G z n        ld rmeye izin verir mi? Yalnız mah  er (gibi)  a ının hesab  bile neler yapar?]

⁵ [ iy tanesi g l bah esinde senin duda ının s z n  i itti. Bundan dolayı g ncalar a zını g l suyuyla yıkayıp  latır.]

⁶ [Ahmed, senin yoluna canını feda etmeye hazır olsa onu ho  g r, kusuruna bakma.   nk  derv   olan hediyesini hazırlar.]

⁷ [Nazla konu up bana bakmadı ını g r. Benim   lime ne ederse o yan bakı lar eder.]

⁸ [Bedenini terk etmez isen sevgili olamazs n. Derv   olamazs n. Y r , sultan olamazs n.]

III. BÖLÜM: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada “Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecnû‘a-yı Eş‘âr” numarada kayıtlı şiir mecmuasının 1^b-43^a varaklarında yer alan şiirlerin transkripsiyonlu metni, diliçi çevirisi ile şekil ve muhteva özellikleri incelendiği için alan odaklı bir çalışmadır. Bu yüzden veri toplama için nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Çalışmada mevcut olan bir durum, olduğu biçimde ortaya konduğu için betimsel model kullanılmıştır. Bunun haricinde çalışmada genel tarama modeli de kullanılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni klasik Türk şiirindeki mecmualardır. Örneklemi ise “Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecnû‘a-yı Eş‘âr” numarada kayıtlı şiir mecmuasının 1^b-43^a varaklarında yer alan şiirlerdir. Bunun haricinde mecmualar, terkîb-bendler, tercî‘-bendler, müseddesler ve mecmuada yer verilen şairlere dair yapılan çalışmalar örnekleme dahil edilmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Araştırmamız için evvela “Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecnû‘a-yı Eş‘âr” numarada kayıtlı şiir mecmuası, ilgili kütüphaneden temin edilmiştir. Mecmuanın ilgili kısmındaki şiirler önce transkripsiyonlu şekilde okunmuş ve bu şiirlerin nesre çevirisi yapılmıştır. Sonrasında araştırmamıza dair kaynak taraması yapılmıştır. Üzerinde çalıştığımız şiirlerin şairlerinin dîvânları üzerine yapılan çalışmalar taranmış ve varsa şiirler, yazmadaki şiirlerle mukayeseli olarak kontrol edilmiştir. Bütün bu kaynaklara İSAM Kütüphanesi’nden, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının sitesindeki e-kitaplardan, Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) elektronik tez sisteminden ulaşılmıştır. Bunların haricinde çalışmamıza dair daha önceden hazırlanmış makaleler, kütüphane ve internet ortamından tespit edilip incelenmiştir.

IV. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Klasik Edebiyatta Mecmua

Mecmua, Arapça “cem” kökünden türemiş bir kelimedir. Klasik Türk edebiyatında söz konusu kelime farklı anlamlarda kullanılmıştır. Aslında günümüzdeki antolojilere karşılık kullanılan geçmişteki şiir defterleridir. Yakın dönemlere değin süreli yayınlar yerine kullanılan mecmua, daha sonraları bugünkü dergi sözcüğünün yerine kullanılmıştır.

Sözlük anlamına baktığımızda “toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzîm edilmiş şeylerin hepsi” (Devellioğlu, 2011, s. 689), “İçinde şiirler, seçilmiş söz ve yazılar bulunan el yazması kitap (Ayverdi, 2006, s. 1972), “içinde seçme yazıların bulunduğu elyazması eser” (Pala, 2013, s. 300) ifadeleri karşımıza çıkar. Edebiyat terimi olarak ise “ (...) seçilmiş şiir, münşe’at, güfte...vb. eserlerin toplanarak bir araya getirildiği eserlerin genel adıdır” (Mermer, Ahmet; Koç Keskin Neslihan, 2005, s. 66).

Bunların yanı sıra mecmua kelimesine baktığımızda karşımıza çıkan ifadelerden bazıları şunlardır:

Sözlükte “dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak” anlamındaki cem’ masdarından türeyen mecmû’ dan (bir araya getirilmiş, toplanmış) gelmektedir. Mecmûanın yanı sıra mecâmî’, mecmâ’, câmî’ gibi aynı kökten türemiş kelimelerle -yalnız Osmanlı Türkçesinde -cüzdan, defter ve cerîde isimleri de aynı mânada kullanılmıştır. Ancak bu isimlerden herhangi birini taşımadığı halde mecmua özelliğine sahip pek çok eser bulunmaktadır (Uzun, 2003, s. 265).

Arapça olan bu kelime cem’ kökünden gelmektedir. Toplamak, dermek, bir araya getirmek anlamlarında kullanılan mastardan yapılan mecmu’ ise toplanmış, derilmiş demektir. Bu kelimenin müennesi ise mecmua’dır. Anlamı da toplanıp biriktirilmiş şeylerin hepsi, seçilmiş yazılardan meydana getirilmiş yazma kitaptır. Bugün mecmua denince akla muntazam aralıklarla yayımlanan ve içinde hemen hemen aynı konudan yazıları ihtiva eden bir çeşit yazılar topluluğu akla gelir. Klasik Türk kültürü çerçevesi içinde mecmuayı bugünkü anlamıyla düşünmek yanlıştır. (Kut, 1986, s. 170).

Mecmualar, genelde bir veya daha fazla yazar yahut şaire ait çeşitli şekil ve hacimlerdeki dinî, din dışı nesir ya da şiirlerden oluşan derleme kitaplardır: Mecmûatü’l-ehâdîs, mecmûa-i fetâvâ, mecmûa-i ed’iye, mecmûatü’r-resâil, mecmûa-i eş’âr, mecmûa-i tevârih, mecmûa-i fevâid gibi.

Mecmua başlangıçta birçok bakımdan benzediği cönk¹ gibi âyetler, hadisler, fetvalar, dualar, hutbeler, şiirler, ilâhiler, şarkılar, mektuplar, latifeler, lugaz ve muammalarla ilâç tariflerinin ve faydalı bilgilerin (fevâid), notların tarihî belge ve kayıtların (tevârih) derlendiği bir not defteri halinde ortaya çıkmış, zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya telif çeşidi özelliği kazanmıştır. Bir telif türü olarak gelişimini tamamladıktan sonra genellikle kitap hüviyetindeki teliflerden farklı bir tarafı kalmamıştır (Uzun, 2003, s. 265).

Mecmua, sonraki asırlardaki mevcut şeklini henüz almamışken ilk olarak İslâm kültüründe Hz. Muhammed'in müsaade etmesiyle birlikte hadislerinin sahabeler tarafından kaydedildiği eserler olarak ortaya çıkmıştır. Sahabeler, hadisleri kendilerince belli kıstaslara göre düzenleyince ilk hadis derlemeleri diyebileceğimiz eserler görülmeye başlanmıştır. Mecmuaların Arap, Fars ve Türk edebiyatında rağbet görüp türlerine göre tertip edilmesi, farklı ilimlerde kendine mahsus bir telif eser olarak görülmesi ilk hadis derlemelerinin ortaya çıkmasından birkaç yüzyıl sonrasına rastlar. Bir nevi not defterlerinden oluşan özel mecmualara bakarak kesin bir tarih belirlenemese de bu mecmuaların Osmanlı Devleti zamanında 15. yüzyıldan itibaren göze çarpmaya başladıkları, 16. yüzyıldan sonraları sayılarının ve türlerinin arttığı söylenebilir. Osmanlılar ve İranlılar arasında daha çok rağbet gören bu mecmuaların, kâğıtlarından tutun da rengine, biçimine, yazısına, cildine vs. birbirlerinden pek çok açıdan farklılık gösterdikleri, bir kısmının son derece düzensiz olmasına rağmen bir kısmının tertipli ve düzgün olduğu görülmektedir (Uzun, 2003, s. 266).

İskender Pala'ya göre “Derleme yoluyla meydana getirilen mecmualar tamamen derlemecinin zevkine bağlıdır” (Pala, 2013, s. 300). Düzensiz mecmualara bakıldığında genellikle mecmuayı derleyen kendisi mecmuayı bizzat yazdığı için birçoğunda yazıların okunaksız olduğu ve istinsah kusurlarıyla dolu olduğu görülür. Bu tarz mecmuaların birden fazla kişinin elinden geçtiği ve bu kişilerin zevkine göre düzenlendiği, konu bütünlüğünden uzak, türlerden türlere atlandığı da görülmektedir. Buna karşılık son derece düzenli tertip edilen mecmualar da vardır. Eserleri bilinen şair ve yazarların seçmelerine yer verilen, isimleri bilinmesine rağmen henüz gün yüzüne çıkarılmamış birtakım mühim eserlerin asıllarına veya kopyalarına bu tertipli mecmualarda rastlanabilir. Bunun yanında şairlerin dîvânlarında yer vermedikleri

¹ “Cönk, genellikle âşık edebiyatı, halk edebiyatı ve folklor ürünlerinin toplandığı anonim mahiyette bir mecmua türüdür.(...) Cönk ansiklopedilerde genellikle “uzunlamasına açılan ensiz, uzun mecmualara verilen ad” olarak tanıtılmış ve “mecmua”nın belli konularda seçilmiş örnek metinlerden oluşan yazma ve basma kitaplar için kullanıldığı söylenerek cönkle mecmua arasında bir ayırım yapılmamıştır (Gökay, 1993, s. 73).

şiiirleri ile risale ve mektupları gibi edebiyat açısından mühim yer tutan metinleri söz konusu mecmualarda bulunabilir (Pala, 2013, s. 300).

Mecmualar, konuları bakımından daha çok edebî tür (mersiye, naat, tevhit vs.) ve şekillerle (kaside, gazel, musammat vs.) alakalı olmalarına rağmen zaman zaman dinî ilimler (fıkıh, tefsir, hadis, tasavvuf, kelam vs.), bâtil ilimler (reml, sihir, simya, falcılık vs.) ve güzel sanatlara (hat, musiki vs.) dair derlenmiş mecmualar da vardır. Bunlar genel olarak konu bütünlüğüne sahip mecmualar olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında mecmua derleyicisi, aynı itinayı göstermeyebilir ve bu derleyicilerin mecmuaları çoğunlukla konu bütünlüğünden uzaktır. Bu tarz mecmualarda manzum ve mensur metinler ile farklı ilimlere dair konular bir arada bulunmaktadır (Pala, 2013, s. 300).

Arapça, Farsça, Türkçe gibi tek bir dil kullanılarak derlenen mecmuaların yanında mecmua derleyicisinin farklı dillerde yetkinliğine bağlı olarak bazen iki dilli bazen de üç dilli mecmualara rastlanmaktadır. Fakat bu tarz mecmualar incelendiğinde umumiyetle dinî ve ilmî konuları barındıran mecmuaların Arapça ve nesir; sanat ve edebiyat konularını barındıran mecmuaların ise Farsça-Türkçe ve nazım şeklinde derlendiği görülmektedir (Uzun, 2003, s. 267).

Mecmuaların muhteva bakımından ilk tasnifi Agâh Sırrı Levend'e ait olan çalışmadır. Levend, çalışmasında mecmuaları şu şekilde tasnif etmiştir:

“a) Nazîreler mecmuaları,

b) Meraklılarca toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiiirler mecmuaları,

c) Türlü konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,

ç) Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,

d) Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmular.” (Levend, 1988, s. 166-167).

Mecmuaların küçük bir kısmının sahibi veya müstensihi belli olmasına rağmen büyük bir çoğunluğunun ise ne sahibi ne de müstensihi bilinmektedir. Pek çoğunun düzenlenme tarihlerine de rastlanmaz. Bu tarz mecmuaların hangi devirde

oluşturulduklarının cevabına, içerisindeki tarih manzumelerinden, çeşitli vesilelerle yazılan tarihlerden ve mecmuada yer alan şairlerin şiirlerinden yola çıkılarak bir tespit tarihine ulaşmak mümkündür.

Yaşar Aydemir (2001) “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü” başlıklı makalesinde mecmuaların, edebiyat tarihi açısından sunduğu pek çok imkândan bahseder. Bunları kısaca özetlemek gerekirse belli başlı imkânlar şunlardır:

Şiir mecmualarında yer alan şair ve şiirlerden yola çıkarak o devrin edebiyat ortamını, okur zevkini, şairin okurlar arasındaki beğenisini görebiliriz. Yine mecmualara bakarak bir şairin kendi devrinde ve sonraki devirlerde ne kadar rağbet gördüğünün bilgisine de ulaşabiliriz. Ali Şîr Nevâyî ve Fuzûlî gibi şairlerin şiirlerine 20. yy.a kadar oluşturulan mecmualarda rastlanmaktadır. Bu da bize bu şairlerin yalnızca kendi devirlerinde değil sonraki devirlerde de şiirlerinin okurlar arasında beğenilip takdir edildiğini göstermektedir. Bunun yanında bir mecmuada sıklıkla yer alan nazım şekilleri, aruz kalıpları ve kafiyele edebiyat araştırmacısına o devrin şiir zevki hakkında ipuçları sunar.

Edebiyat tarihi açısından bir diğer önemli kaynak kuşkusuz şuara tezkireleridir. Bu eserlerde şairlerin hayatı, şahsiyeti, üslûbu ve eserlerine dair bilgiler vardır. Tezkirelerde yer alamamış veya tezkirelere girecek kadar meşhur olamamış birçok şair ve şiirine de yine mecmualarda rastlanmaktadır.

Mecmualar, edebiyat tarihlerinde yer almamış, tür olarak bilinse de isimleri bilinmeyen, örnekleri olmayan yeni tarz manzumeleri de barındırır. Ayrıca farklı nedenlerle şairlerin dîvânlarına girmemiş pek çok şiire de yer verilir. Mecmualar üzerine yapılan çalışmalar arttıkça şairlerin dîvânlarının dışında kalan şiirlerini de tespit etmek mümkün olacaktır.

Mecmuaların, üslûp incelemelerinin mühim bir kısmını oluşturan kavramları ve unsurları barındırdığını görürüz ve söz konusu kavram ve unsurlara dair değişik şairlerden alınan şiir örneklerine mecmualarda yer verilmesi bu alanda çalışan araştırmacılara mukayeseli bir edebiyat incelemesi imkânı sunar.

Edebî manada yetkin bir şairin yine iyi bir şiir okuyucusu olduğu bilgisinden hareketle, bu şairlerin şiir dünyalarının teşekkül etmesinde okuduğu diğer şairlerin

imajlarının, sembollerinin ve üslûbunun etkisi olduğu barizdir. Mecmualarda, benzer hayalleri ve kavramları kullanan birçok şairin şiirlerine peş peşe yer verildiğini görürüz. Özellikle nazire mecmualarında yer alan bu husus vesilesiyle bir şairin hangi şairleri okumuş olduğu, hangilerinin tesirinde kaldığı tespit edilebilir. Bununla birlikte mecmualarda bir şairin etkilendiği şairlerin kimler olduğunun bilgisine ulaşmanın yanında söz konusu şairin hangi şairleri etkilediği de anlaşılabilir (Aydemir, 2001, s. 148-150).

Ayrıca şunları eklemek de mümkündür:

Şairlerin hayatına dair değerli bilgilere de mecmualar vasıtasıyla ulaşabiliriz. Bilhassa ölüm tarihi tespit edilememiş bir şairin ölümü üzerine düşürülen bir tarih manzumesinden yararlanarak tam bir tarih belirlemek mümkün olabilir. Yine şairlerin hayatı açısından önemli bir tarihe mecmuanın derkenarına kaydedilmiş bir nottan veya şiir başlığından da ulaşılabilir.

Edebiyat araştırmalarında dîvân nüshası bulunamayan bazı şairlerin dîvânlarının mecmualar taranarak oluşturulduğu bilinmektedir. Bunun yanında dîvân nüshası olup da dîvânlarının teşkilinde şiirlerinin büyük çoğunluğunun mecmualarda yer alan şiirlerine dayanılarak dîvânları hazırlanan şairler de vardır. Bu manada şairlerin dîvânı oluşturulurken başvuru olan önemli kaynaklar arasında mecmualar da vardır.

Mecmualarda bilinmeyen veya bilindiği hâlde nüshası bulunamayan şehrengiz, kırk hadis, yüz hadis vs. gibi kısa metinlere rastlanabilir.

Klasik edebiyatta çoğunlukla şair ve şiiri ön plandadır. Bundan dolayı şairler şiirlerinin mecmualara girmesini istemiş, bununla övünmüş ve bu durumu usta şairliğin bir özelliği olarak kabul etmişlerdir.

4.2. Klasik Şiirde Nazire ve Nazirecilik Geleneği

Nazire, mana itibarıyla benzer ve eş anlamına gelen Arapça “nazîr” kelimesinden türetilmiş olup söz konusu kelime için kaynaklara bakıldığında genellikle benzer tanımlar yapılmıştır. Nazire “bir şâirin manzum bir eserine (çok zaman gazeline) başka bir şâir tarafından aynı vezin ve kafiye de olmak üzere yapılan benzer.” (Devellioğlu, 2011, s. 952) demektir. Ayrıca “Bir şairin manzum bir eserine başka bir şair tarafından aynı vezin ve kafiye de yazılan şiir” diye tanımlanan nazîre ve nazîre yazmak yerine

tanzîr ve tanzîr etmek yanında nazîre deme, cevap deme, cevap verme tabirleri de kullanılmış, nazîre yazana nazîre-gû, nazîre-perdâz denilmiş, model olarak alınan şiirin tam zıddını ortaya koymaya da nakîza adı verilmiştir” (Köksal, 2006, s. 456).

Klasik Türk şiirine bakıldığında neredeyse tüm nazım türlerinde nazire yazıldığı bilinmekle birlikte ağırlıklı olarak mesnevi ve gazel nazım şekillerinde nazire yazıldığı görülmektedir. Bunun sebebi, gazelin daha çok şairlerin edebî yetenekleri gösteren en iyi nazım şekli olması, mesnevide ise Genceli Nizâmî’nin [öl. 611/1214 (?)] *Hamse*’sini tanzir etmenin klasik Türk şairleri arasında rağbet görmesi olabilir. Bu nazım şekillerinin yanında kaside ve musammatların da zaman zaman tanzir edildiği bilinmektedir (Köksal, 2006, s. 456).

Kemal Yavuz’un (2013) “Türk Şiirinde Nazire” makalesine göre nazire ilk kez Cahiliyye döneminde görülmüş, ilk örnekleri Hz. Muhammed zamanında ortaya konmuştur. 12. yy.dan itibaren Türk ve Fars şiirinde örneklerine rastlanmıştır. Türk edebiyatındaki ilk nazire örnekleri Türk mutasavvıfı Ahmed Yesevî’nin [öl. 562/1166] yazdığı şiirlere müridi Hakim Süleyman Ata’nın [öl.582/1186] yazdığı nazirelerdir. Anadolu sahasında ise 13. yy.dan itibaren nazireler görülmeye başlanmıştır. Bunun ilk örnekleri Yunus Emre’nin [öl. 720/1320 (?)] Ahmed Yesevî’nin şiirlerine yazdığı nazirelerdir. Sonraları Yunus Emre’nin şiirlerine Nesîmî [öl. 820/ 1417 (?)] ve Ahmedî [öl. 815/1412-13] gibi şairler nazireler yazmıştır. 15. yy.da Necâtî’nin [öl. 914/1509] şiirlerine devrinde ve kendisinden sonra da birçok şair nazireler yazmıştır (Yavuz, 2013). Böylelikle klasik Türk şiirinde nazirecilik geleneği yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır.

Nazire, genel manada bir şairin beğendiği, takdir ettiği başka bir şairin şiirini esas alarak aynı vezin ve kafiye ile aynı konuda yazdığı şiirdir. Bunun yanında nazirenin orijinal şiiri aşmasını, hiç değilse onunla aynı seviyeye ulaşması gerektiğini iddia edenler olmuştur. Nazire geleneği klasik Türk şairleri için bir nevi mektep vazifesi görmüştür. Birçok şair, romancı, hikâyeci edebiyat hayatlarının başlarında sevdikleri, takdir ettikleri şair ve yazarlara öykünerek ilk eserlerini yazmaya başlarlar. Bunu yaparken söz konusu türün hem şekil hem biçim özellikleriyle bunların sınırlarını görür hem de bu vesileyle tabiri caizse bir el alışkanlığı kazanmış olurlar. Aynı durum dîvân şairleri için de geçerlidir. Onlar da kendilerinden önceki veya aynı dönemde yaşayan şairlerin beğenilen, sevilen, medhedilen şiirlerini tanzir ederek dîvân şiirinin sınırlarını

yakından tanıma imkânını elde ederler. Böylelikle yetişmekte olan bir şair; üslûbunu oluştururken nelere dikkat etmesi gerektiğini, dili kullanma becerisini artırmayı, vezin, kafiye, redif gibi biçim özelliklerini kullanabilme maharetini ortaya koymayı, kelime hazinesini geliştirmeyi öğrenir. Bunun aksine bazen devrinin büyük bir şairi eskilerden veya kendisiyle aynı devirde yaşayan şairlerden birinin şiirine nazire yazmıştır. Bu tarz durumların sebebi olarak tanzir edilen şiirin sahibi olan şairin, şiirinde gösterdiği şekil veya konuyu ifade etme hüneriyle ortaya koyduğu farklılığı gören usta şairin, bunu geliştirerek daha güzel ve ustalıkla ifade etme arzusu olabilir. Klasik şiirimizde buna en güzel örnek Ahmed Paşa'dır [öl. 902/1496-97]. O gerek kendisinden önceki gerekse de çağdaşı olan şairlerin şiirlerine nazire yazarak daha usta işi şiirler ortaya koymuştur.

Şiir kudreti olarak istediği seviyeye gelememiş birtakım şairlerin de kendilerinden önce bir başka şairin ortaya koyduğu şiirlere nazire yazma kolaylığına başvurduğu da olmuştur. Buna karşılık nazire geleneğini her zaman taklitçilik veya kolaycılık olarak addetmek doğru olmaz. Nazire yazan şair umumiyetle yazdığı şiiriyle, şiirini tanzir ettiği şaire saygısını, takdirini ifade etmiş olur. Bununla birlikte bazen bir şairin nazire yazmayı esas şiirin şairini aşmak, geçmek için bir tür rekabet olarak gördüğü de anlaşılıyor. Maksatları ne olursa olsun bazı nazire şairlerinin öykündükleri esas/zemin şiirden daha yetkin şiirler yazdıkları da vakidir. Bir şairin şiirde katettiği aşamayı göstermesi bakımından zaman zaman kendi şairlik macerasının başlarında yazdığı bir şiiri, sonraki dönemlerinde tanzir ettiği de görülmektedir. Bir şairin başka bir şairden şiirlerine nazire yazmasını istediği de vakidir. Nitekim Muhibbî mahlasıyla şiirler yazan Kanuni Sultan Süleyman'ın [1494-1566] devrin “Sultânü’ş-şuârâ”sı Bâkî'den [öl.1008/1600] şiirlerine nazire yazmasını istediği bilinmektedir. Bâkî'nin hayatına bakıldığında onun da gençlik yıllarında devrinin bir başka mühim şairi olan Zâtî'nin [öl. 953/1546] Beyazıt Camii avlusundaki remilci dükkânına sıkça uğrayıp hem ona şiirlerini gösterdiği hem de Zâtî'nin şiirlerine nazire yazdığı karşımıza çıkar.

Nazire geleneğinin yaygınlaşmasıyla birlikte edebiyat tarihinde nazire mecmuaları da görülmeye başlanmıştır. “Mecmûa-i nezâir” olarak adlandırılan bu mecmuaları derleyenlerin şiiri iyi bildikleri anlaşılmaktadır. Türk edebiyatında varlığı bilinen en eski nazire mecmuası Ömer b. Mezid'in 1437/ 840 senesinde derlediği *Mecmûatü'n-nezâir* (Canpolat, 2003, s. 275-277) isimli mecmuasıdır. Bir sonraki yüzyılda bu tarz mecmuaların sayısının arttığı görülmektedir. Bu yüzyılda derleyeni belli olan ikinci

nazire mecmuası Eğridirli Hacı Kemal'in 1512/918'de derlediği *Câmiu'un-nezâir*'idir (Canpolat, 1993, s. 111-112). Yine bu yüzyılda Edirneli Nazmî'nin de *Mecmau'n-nezâir*'i karşımıza çıkmaktadır (Köksal, 2003, s. 262-263). Derleyicisinin adıyla anılan *Pervâne Bey Mecmuası* 1560-1561/968'de oluşturulmuş geniş çaplı bir eserdir (Zülfe, 2007, s. 244-245). Sonraki yüzyıllarda yine nazire mecmualarının varlığı karşımıza çıkmaktadır (Köksal, 2006, s. 456-457).

4.3. MECMÛ'A-YI EŞ'ÂR'IN 1^b-43^a VARAKLARININ BİÇİM ÖZELLİKLERİ VE MUHTEVASINA DAİR TESPİTLER

4.3.1. Vezin

Çeşitli kaynaklarda “bir şeyi ölçmek, tartmak; ölçü, tartı, ölçek” anlamlarındaki vezin (vezn), terim olarak şark kültüründe şiir, müzik, lügat ve sarf alanlarında kullanılmaktadır. Şiirde vezin, hecelerin ya da uzun ve kısa hecelerin belirli miktarlarda tekrarına dayanan, müzikal ve fonetik âhengi sağlayan kalıplar dizisidir” (Durmuş, 2013, s. 77), “ Tartı, ölçü. Nazım âhenginin ölçüsüdür.” (Pala, 2013, s. 474) şeklinde geçmektedir.

Klasik Türk şairlerince çokça kullanılan aruz bahirleri ve kalıplarının umumiyetle İran aruzundan alındığı anlaşılmaktadır. Aruzun şiirimizdeki serüveni incelendiğinde aruz kullanımının şairlerin beğendikleri ve kolaylıkla kullandıkları kalıpları tercih etmelerine göre geliştiği görülmektedir. Zamanla Türkçeye uydurmayı başardıkları aruz kalıplarını benimsemişler, bazı kalıpları Türkçeye uyarlamışlar, Türkçenin dil özelliklerine uymayanları ya az kullanmışlar ya da hiç kullanmamışlardır (İpekten, 2012, s. 161).

Mecmuada incelenen şairlerin genellikle aruzu Türkçeye uydurmada başarılı olduklarını söyleyebiliriz. Mecmuanın tezimize konu olan kısmında şairlerin kullandıkları aruz bahirleri ve kalıpları şunlardır:

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-ı mahzûf: (Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün) : 9.

Hezec-i müsemmen-i sâlim: (Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün) : 1.

Hafif-i müsedd'es-i mahbûn-ı mahzûf: (Fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün) :1.

“Hezec Arapçada “güzel sesle ve bağırarak şarkı söyleme” demektir” (İpekten, 2012, s. 170). Hezec bahri, aruzun 6. bahri olup özellikle İranlı şairler tarafından rağbet görmüştür. Haluk İpekten'e göre bu bahir klasik edebiyatımızda şairler tarafından sevilen bir bahir olmuştur. Klasik şiirimizin başlangıcından Tanzimat Dönemi'ne kadar bu bahrin 8 farklı kalıbı kullanılmıştır. Türk şairleri remel bahrinden sonra en çok hezec bahrini kullanmıştır (İpekten H. , 2012, s. 170).

Hafif bahri aruzun 11. bahri olup Türk şiirinde sadece “Fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilün” kalıbı kullanılmıştır. Türk şairler tarafından çok fazla kullanılmış bir bahirdir (İpekten H. , 2012, s. 280).

Tablo 4.1. Mecmuanın İncelenen Kısımında Yer Alan Şiirlerin Vezin Tablosu

III.DAİRE (DĀİRE-İ MÜCTELİBE) HEZEC [= TÜRKÜ]
Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-ı mahzûf Mef‘ûlü mefā‘ ilü mefā‘ ilü fe‘ ülün --+ / +--+ / +--+ / +-- Hezec-i müsemmen-i sâlim Mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün +--- / +--- / +--- / +---
IV. DAİRE (DĀİRE-İ MÜŞTEBİHE) HAFİF [YEĞNİ]
Hafif-i müseddes-i mahbûn-ı mahzûf Fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilün ++-- / +-+- / ++-

Tablo 4.2. Mecmuanın İncelenen Kısımında Yer Alan Vezinler ve Şiir Sayıları

BAHİRLER	VEZİNLER	ŞİİR SAYILARI
HEZEC [=TÜRKÜ]	Mef'ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ülün	9
HEZEC [=TÜRKÜ]	Mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün	1
HAFİF [= YEĞNİ]	Fe' ilātün mefâ' ilün fe' ilün	1

4.4. MECMUANIN İNCELENEN KISMINDA KULLANILAN NAZIM ŞEKİLLERİ

4.4.1. Terkîb-Bendlerin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Terkîb sözlük anlamı olarak “birkaç şeyi birleştirerek yeni bir şey elde etmek” (Uzun, 2011, s. 487) anlamına gelir. Terkîb-bend nazım şekli Haluk İpekten’e göre “8-20 arasındaki mısralık bendlerin birleştirilmesiyle yapılan nazım şekli” (İpekten, 2012, s. 115), Yekta Saraç’a göre ise “5-10 beyit arası yazılmış en az üç bendden meydana gelen nazım biçiminin adıdır” (Saraç, 2012, s. 177).

İlk olarak Arap edebiyatında ortaya çıkmış olmasına rağmen Arap şairleri bu nazım şekline pek itibar etmemiştir. İran edebiyatında bu nazım şekli kabul görmüş, şairler bu nazım şeklinde güzel şiir örnekleri vermişlerdir. Daha sonraları ise Türk edebiyatına geçmiştir. Klasik şairlerimiz bu nazım şeklinde şiirler yazmayı bir ustalık olarak görmüşlerdir. Klasik edebiyatta Ahmedî’nin [öl. 1412-13] Germiyan beyi Süleyman Şah için yazdığı manzume bu nazım şeklinin ilk örneği olarak kabul edilmektedir. 16.

yy.dan sonra ise terkîb-bendlerin en güzel örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa Bağdatlı Rûhî'nin [öl. 1014/1605-1606] yazdığı terkîb-bendi bu nazım şeklinin en güzel manzumesi olarak kabul görmüştür. Bu manzumeden sonra ise 20. yy.a değin pek çok şair onun şiirine nazireler yazmıştır (Uzun, 2011, s. 488).

Terkîb-bendlerde her bir bendin mısra sayısının aynı olması gerekir. Buna karşılık her bir bendinde farklı mısra sayılarının olduğu manzumeler de karşımıza çıkmaktadır. Bendlerin tümü aynı vezinle yazılır. Bu nazım şekli umumiyetle 5-7 bend arasında olmasına rağmen bundan daha az sayıda ve daha çok sayıda bende sahip terkîb-bendler de bulunmaktadır.

Terkîb-bendlerde bend kısmına “hâne” veya “terkîb-hâne” denir. “Terkîb-hâne’de mısralar ya gazelde olduğu gibi beyit beyit kafiyeleşir ya da bütün mısralar birbiriyle kafiyeleşir” (İpekten, 2012, s. 115). Her bendin sonunda her iki mısrası da kendi arasında kafiyeleşen beyte “vâsita” veya “bendiyye” denir. Vâsita beyitleri bendden ve diğer vâsita beyitlerinden farklı kafiyeleşenlere sahiptir. Bu kafiye şekli terkîb-bendleri müsemmen (İpekten H. , 2012, s. 110) ve mu’âşşerlerden (İpekten H. , 2012, s. 113) ayırır. Hâne ve vâsita kısmından oluşan şiir öbeğine “bend” adı verilir. Ayrıca “vâsita” beyti her bendin sonunda değişir. Şair mahlasına son bendde yer verir.

Terkîb-bendlerin kafiye biçimi şu şekildedir:

1) aa, xa, xa...vv	bb, xb, xb...yy
2) aa, aa, aa...vv	bb, bb, bb...yy
3) aa, xa, xa...aa	bb, xb, xb...aa

Üç kafiye biçimi arasında en fazla kullanılan birincisidir.

Yekta Saraç’a göre terkîb-bendlerde en fazla kullanılan iki vezinden biri olan “mef’ülü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ülün” vezni ile daha çok sosyal ve fikri konulara dair şiirler, diğeri olan “mef’ülü fâ’ ilâtü mefâ’îlü fâ’ ilün” vezni ile çoğunlukla mersiyeler kaleme alınmıştır (Saraç Y. , 2012, s. 177).

Daha önce de belirttiğimiz üzere bu nazım şekli klasik Türk şairlerince çokça kullanılmış ve hemen her konuda terkîb-bendler kaleme alınmıştır. “Münacat, na’t, gibi dini konularda, medhiye, hiciv, hayattan ve felekten yakınma, felsefi ve tasavvufi fikirlerin söylenmesinde, hatta aşk konusunda” (İpekten, 2012, s. 115-116) yazılmış

terkîb-bendler vardır. Fakat bu nazım şekliyle şairler umumiyetle mersiyeler kaleme almışlardır. Şairler Âl-i abâ hakkında da padişahlar, şehzâdeler ve devlet adamları hakkında da mersiyeler kaleme almışlardır. Yakınları ve ahbablarının ölümü üzerine mersiyeler de yazmışlardır. Ahmed Paşa [öl. 1496-97] Şehzâde Mustafa için, Necâtî Bey [öl. 1508-09] Şehzâde Abdullah ve Şehzâde Mahmud için, Yahyâ Bey [öl. 1582] Şehzâde Mehmed ve Şehzâde Mustafa için mersiyeler söylemişlerdir. Mersiyeden sonra terkîb-bendlerle en çok medhiye türünde şiirler yazılmıştır. Türk edebiyatı tarihinde bu nazım şekli denilince ilk akla gelen isim Rûhî-yi Bağdâdî'dir [öl. 1605-06]. Onun şiiri gazel gibi kafiyelenmiş, sekizer beyitten oluşan toplam on yedi bendden meydana gelir. Muhteva olarak da “devrinde gördüğü aksaklık ve yolsuzlukları, insanların zayıf ve kötü taraflarını alaylı bir dille hicveden” (İpekten, 2012, s. 117) sosyal içerikli bir manzumedir. Onun toplumun her katmanında gördüğü bozuklukları ve aksaklıkları tenkit ettiği manzumesinde dile getirdikleri, sonraki zamanlarda da görülmüş olmalı ki onun şiirine farklı yüzyıllarda birçok şair nazireler yazmıştır. Bunlar arasında Cevrî [öl. 1065/1654], Sâmi [öl. 1146/1734], Şeyh Gâlib [öl. 1798-99] gibi şairler olmakla birlikte bu nazireler arasında en az Rûhî-yi Bağdâdî'nin terkîb-bendi kadar meşhur olan şiir ise Ziyâ Paşa'nın [öl. 1880] kaleme aldığı naziredir.

4.4.2. Tercî'-Bendlerin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Tercî' sözlük anlamı olarak “geri çevirmek, tekrar etmek” (Uzun, Terciibend, 2011, s. 487) anlamına gelir. Tercî'-bend edebiyat terimi olarak Haluk İpekten'e göre “8-20 mısralık bendlerin birleştirilmesiyle yapılır” (İpekten, 2012, s. 120), Yekta Saraç'a göre ise “genellikle 4-10 beyit arası yazılmış en az üç bendden meydana gelen nazım biçiminin adıdır” (Saraç, 2012, s. 189). Haluk İpekten'e göre tercî'-bend 5-7 bendden oluşur (İpekten H. , 2012, s. 120). Bununla birlikte daha uzun tercî'-bendlere de rastlanmaktadır.

Bendlerin olduğu kısma hâne veya tercî'-hâne denir. Her bendin sonunda aynen tekrarlanan beyitlere de vâsita veya bendiyye denir. Tercî'-hâne ile vâsita bendinin birleşimine bend adı verilir. Yine terkîb-bendde olduğu gibi şair mahlasını umumiyetle son bendde söyler.

Tercî'-bendlerde en fazla karşılaşılan vezin remel bahrinin “fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün”, fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün”, “fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün”

kalıplarıdır. Yine terkîb-bendle benzeşen taraflarından birisi de bu nazım biçiminde de birisi gazel gibi kafiyelenmiş, diğeri tüm mısraların aynı kafiyeli olduğu iki tür kafiye şekline sahip olmasıdır. Bu kafiyeleler de şu şekildedir:

1) aa, xa, xa...vv	bb, xb, xb...vv
2) aa, aa, aa...vv	bb, bb, bb...vv

Bu kafiye şekillerinden en fazla ilki kullanılmıştır. İkinci kafiye düzeni ise zaman zaman terkîb-bendde olduğu gibi muaşşer ve müsemmen ile karıştırılmıştır.

Tercî‘-bendin terkîb-bendden ayrılan tarafı bu nazım biçiminde “vâsıta” beytinin her bendin sonunda hiç değişmeden tekrarlanmasıdır. Nakaratı andıran bu vâsıta beyitlerinin daima tekrarlanması şiire âhenk katar. Bunun yanında şairin konudan kopmamasını da sağlar. Okur için de şiirin bütünlüklü olarak okunmasına yardımcı olur (Saraç Y. , 2012, s. 189).

Terkîb-bende nazaran tercî‘-bend nazım şekliyle şiir yazmak daha zordur. Bunun sebebi, bendlerin sonundaki vâsıta beyitleri aynen tekrarlandığı için şairin bir taraftan anlam ve konu bütünlüğünü gözetmesi bir taraftan da şiirin âhenk unsurları olan kafiye ve redif bulmadaki zorluğudur (Uzun, 2011, s. 487). Buna karşılık vâsıta beyitlerinin aynen tekrarlanması şiirde aynı konunun bütünlüklü olarak işlenmesini sağlar. Hasılı şiirde temayı belirleyen vâsıta beytidir. Vâsıta beytinin güzelliği şiiri tekdüzelikten kurtarır.

Tercî‘-bendlerin muhtevaları ağırlıklı olarak dünyadan yakınma, hayatın zorlukları, Allah’ın kudreti gibi soyut konular ile medhiye, mersiye, tevhid gibi nazım türleridir. Klasik Türk şiirinde bilinen en eski tercî‘-bend örneklerini Ahmedî [öl. 1412-13] ve Nesîmî [öl. 1417] vermiştir. Bu nazım türünde dokuz şiiri olan Enderunlu Fâzıl [öl. 1810] aynı zamanda bu türde en fazla şiiri olan şairdir. Yine tercî‘-bend denilince akla gelen ilk şairlerden birisi de Ziyâ Paşa’dır.

4.4.3. Müseddeslerin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Sözlük anlamına bakıldığında altılı, altılık, altı köşeli anlamına gelen müseddes, edebî terim olarak aynı vezinle yazılmış altı mısradan oluşan bendlerle yazılan nazım biçiminin adıdır. Müseddesler genellikle 5-7 bend arasındadır. Bundan daha uzun bendlerle yazılan müseddeslere de rastlanır. Müseddeslerde ilk bendin altı mısrası da

birbiriyle kafiyeli olur. Sonraki bendlerin ise son bir ya da iki mısrası ilk bend ile aynı kafiyeyle sahiptir. Bendlerin sonundaki bir veya iki mısra tüm bendlerde aynen tekrarlanıyorsa müseddes-i mütekerrir, aynen tekrarlanmıyorsa müseddes-i müzdevic denir. Bunun yanında “bendlerde beşinci mısraların ve altıncı mısraların kafiyeli olduğu müseddesler de yazılmıştır. Bir kısmında ise son iki mısra aralarında ve ayrıca kafiyelidir” (İpekten, 2012, s. 104).

Müseddesin kafiye düzeni şöyledir:

1) Müseddes-i mütekerrir

- a) aaaaaA bbbbbA cccccA
- b) aaaaAA bbbbAA ccccAA

2) Müseddes-i müzdevic

- a) aaaaaa bbbbaa ccccca
- b) aaaaaa bbbbaa ccccaa

3) 5. ve 6. mısraları kafiyeli müseddes

- a) aaaavy bbbavy cccavy

4) Son iki mısrası kafiyeli müseddes

- a) aaaaaa bbbbv ccccy
- b) aaaavv bbbby ccccz
- c) aaaaVV bbbVV cccVV (İpekten H. , 2012, s. 104).

Edebiyatımızda müseddes-i müzdevic örneklerine çok az rastlanmaktadır. Buna karşılık müseddes-i mütekerrir örneklerine, özellikle de son iki mısrası kafiyeli olanlara çokça rastlanmaktadır. Bazı dîvânlarda son iki mısrası ayrı kafiyelenmiş bendler terkîb-bend olarak gösterilmiştir (İpekten H. , 2012, s. 105).

Klasik Türk şiirinde hemen her konuda müseddesler yazılmakla birlikte en çok tasavvufî ve felsefî konularda müseddesler yazılmıştır. Ayrıca musammat şekilleri arasında murabba ve muhammesten sonra en fazla kullanılan musammat şekli müseddeslerdir. Hemen her şairin dîvânında en az bir müseddes örneğine rastlanır. “Edebiyatımızda en çok müseddes yazan şâir, Şeref Hanım’dır [öl. 1861]” (Pala, 2013, s. 343). Daha sonra ise Şeyh Gâlib [öl. 1213/1799] , Rûhî-yi Bağdâdî, Cevrî, Nâilî [öl. 1077/ 1666] gibi şairler gelir.

4.4.4. Mecmû'a-yı Eş'âr'ın 1^b-43^a Varaklarında Yer Alan Şairler ve Şiirleri

Mecmuanın çalıştığımız kısmında yer alan şiirler Rûhî-yi Bağdādî, Cevrî Efendi, Şevkî Efendi, Tırnaççı 'İmād Dede, Sāmî Efendi, Haşmet Efendi, Münîrî, Aḥmed el-Bursāwî'ye aittir. İncelenen bölümde yer alan şairleri ve şiirleri sırasıyla gösterdiğimiz aşağıdaki tabloda şiirin numarası, şairinin ismi, şiirin nazım biçimi, bend sayısı, şiirlerin vezni ve bahri ile varak numarası yer almaktadır.

Tablo 4.3. İncelenen Kısımdaki Şairleri ve Şiirleri Gösteren Sıralı İndeks

Şiir Numarası	Şairi	Nazım Şekli	Bend Sayısı	Vezni	Bahri	Varak Numarası
10	Aḥmed el-Bursāwî'	Tercî'-bend	5	Mef'ûlü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün	Hezec	40 ^a
11	Aḥmed el-Bursāwî'	Tercî'-bend	5	Mef'ûlü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün	Hezec	41 ^b
2	Cevrî Efendi	Terkîb-bend	12	Mef'ûlü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün	Hezec	7 ^b
8	Cevrî Efendi	Terkîb-bend	7	Mef'ûlü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün	Hezec	2 ^b
9	Cevrî Efendi	Tercî'-bend	7	Fe' ilātün mefā'îlün fe' ilün	Ḥafîf	36 ^a
6	Haşmet Efendi	Terkîb-bend	18	Mef'ûlü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün	Hezec	26 ^b
7	Münîrî	Müseddes	5	Mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün	Hezec	32 ^a

1	Rūḥī-yi Bağdādī	Terkīb-bend	17	Mefʿülü mefāʿ ilü mefāʿ ilü feʿ ülün	Hezec	1 ^b
5	Sāmī Efendi	Terkīb-bend	13	Mefʿülü mefāʿ ilü mefāʿ ilü feʿ ülün	Hezec	22 ^a
4	Ṭırnaqçı İmād Dede	Terkīb-bend	17	Mefʿülü mefāʿ ilü mefāʿ ilü feʿ ülün	Hezec	15 ^b
3	Şevkī Efendi	Terkīb-bend	11	Mefʿülü mefāʿ ilü mefāʿ ilü feʿ ülün	Hezec	12 ^a

4.5. MECMÛ'A-YI EŞ'ÂR'IN 1^b-43^a VARAKLARINDA YER ALAN ŞAİRLERİN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETLERİ

4.5.1. Rûhî-yi Bağdâdî [öl. 1014/1605-1606]

Asıl adı Osman olan şair Bağdat'ta dünyaya geldi. Kaynaklarda şairin hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Hayatı hakkındaki bazı bilgilere *Dîvân*'ındaki şiirlerden yola çıkarak ulaşılabilir. Kaynaklarda doğum tarihinin belli olmadığı ifade edilse de sadece Mehmed Tevfik'in *Mecmuatü't-Terâcim*'inde şairin doğum tarihi yazılmıştır. Mehmed Tevfik söz konusu eserinde şairin doğum tarihi hakkında “Debistân-ı ma'ârifîñ üstâd-ı ma'ârif-mu'tâdî şâ'ir-i mâhir Rûhî-i Bağdâdî - ravvaḥa'llâhu rûḥahu- doḡuz yüz kırk bir târîḥinde Bağdâd'da 'alem-efrâz-ı kişver-i şühûd ve debdebe-endâz-ı şahrâ-yi vücûd olup... (Zübeyiroğlu, 1989, s. 50)” ifadelerine yer vererek Rûhî-yi Bağdâdî'nin doğum tarihi olarak 941 tarihini verir. Bu tarih yalnızca bu eserde geçer.

Bağdâdî mahlası “Rûhî” mahlasıyla yazan on civarında şairden ayrılması amacıyla kendisine daha sonradan verilmiştir (Ak, 2008, s. 205). Arkadaşı Ahdî [öl. 1002/1593-94] *Gülşen-i Şu'arâ* isimli tezkiresinde babası hakkında “Bağdâdî'dür ammâ aşl-ı pâk-nihâdî ve neseb-i ferruḥ-nijâdî Rûmî'dür. Zîrâ ki vâlid-i ekremî şâbîḳan merḥûm Sultân Süleymân zamânında vilâyet-i Bağdâd'a bēglerbegi olan Ayas Paşa'nuñ bendelerinden olup Bağdâd'da gönüllü bölüğüne geçüp te'ehhül itmişler. (Solmaz, 2018, s. 164)” ifadelerini kullanmıştır. Rûhî-yi Bağdâdî'nin doğumu da Bağdat'ın fethinin hemen ardındandır. Bağdat ve civarında eğitim aldığı tahmin edilmekle birlikte nerelerde ve kimlerden eğitim aldığı hakkında bilgiler mevcut değildir. Hamza Tanyaş'a göre *Dîvân*'ındaki şiirlerine göre meslek olarak baba mesleği olan sipahiliği seçti. Bağdat'ta vali olarak görev yapan paşalara kasideler sundu ve babası gibi onların maiyetinde görev yaptı. Bu meslekte rütbe ve derece kazanınca buna karşılık kendisine bir kasabanın dirliği (Şirvan'a bağlı Çalı kazası) verildi (Tanyaş, 1995, s. 14).

Bir süre sonra askerlik görevinden ayrılıp farklı yerleri gezdi. Kaynaklar şairin seyahate meyilli olduğunu ve farklı yerleri görmeyi çok sevdiğini yazar. Gezip gördüğü yerler arasında Necef, Kerbela, Şam, Hicaz, Erzurum, İstanbul ve Konya da bulunmaktadır. Sadece Esrâr Dede [öl. 1211/1797] *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'sinde Rûhî'nin Mevlevî olduğunu, İstanbul'a gelerek bir süre Galata

Mevlevîhânesi'nde bulunduğunu, sonrasında Konya'ya gidip Mevlânâ Türbesi'ni ziyaret ettikten sonra önce Hicaz'a daha sonra da Şam'a gidip ömrünün sonuna kadar burada kaldığını yazmaktadır (Genç, 2018, s. 135-136).

Şiirlerinde Osmanlı ülkesinde şairlerin itibar gördüğünü, bu sebeple memleketinden ayrılp yollara düştüğünü fakat ümit ettiğini bulamayarak garip, kimsesiz şekilde ortada kaldığını söyler. Dostlarından ayrı kalmanın üzüntüsünü yaşamakla birlikte yine de umudunu yitirmez. Gurbette gördüğü “cevr ü cefaya” daha fazla katlanamaz ve gerisin geri gönülden sevdiği doğu memleketlerine, Şam ve Halep'e “zevk ü safa” etmeye döner. Rûhî, şiirlerinde böyle farklı yerleri gezip dolaşmasındaki amacının devlet adamı, âlim ve şairlerle tanışmak, onlardan değer görmek ve onlara hizmet etmek olduğunu söyler (Ak, 2001, s. 13-14).

Rûhî, şiirlerindeki ifadelerine göre pek çok paşanın hizmetine girmiş, devlet büyüklerinin takdirini kazanmış, şair meclislerinde hoşça vakit geçirmiştir. Ancak buna rağmen bazen de durumundan ve hâmisinin olmadığından şikayet eder. Bunun yanında kendisinden daha değersiz ve cahil olanların iyi makamlara getirilmesinden, karşılaştığı riyakârlardan, rüşvet alan kadılardan, kanaatsiz zenginlerden, şair geçinenlerin binde birinin dahi şair sayılamayacağından, bundan başka şairlere de hak ettiği değeri gösterenlerin azaldığından ve kendi talihinden yakını. 1602-1604 yılları arasında Şam'da kadılık yapan Azmîzâde Mustafa Hâletî [öl. 1040/ 1631] ile tanıştı ve onun himayesine girdi. Şiirlerinde malda, mülkte, beyde, paşada gözü olmadığından, IV. Mehmed'e [1642-1693] yazdığı kasidede günlerinin elem, fakirlik ve yoksulluk içerisinde geçtiğinden dem vuran, hayatı çeşitli meşakkatler içerisinde geçen Rûhî, Şam'da 1014/ 1605-06 yılında vefat etti. Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi [öl. 1123/1711] onun ölümüne “Gitdi Rûhî ‘adem iklîmine vâh” mısrasıyla tarih düşürmüştür (Ak, 2001, s. 15-23).

Rûhî'nin *Dîvân*'ındaki şiirlerden yola çıkarak onun Mevlevî, Bektaşî, Hurûfî olduğunu söyleyenler olmakla birlikte onun herhangi bir tarikata intisap edip etmediği bilinmemektedir. Esrâr Dede tezkiresinde Rûhî'yi de Mevlevî bir şair olarak kaydetmiştir. Bu düşüncesinin dayanağı olarak şu beyti göstermiştir:

Bulmaga reh-güzâr-ı memleket-i ma'nâyı
Pîş-rev idinelüm himmet-i Mevlânâ'yı (Cevrî Dîvânı G. 252/1)

Ancak Esrâr Dede'nin Rûhî'ye isnat ettiği bu beyit şairin *Dîvân*'ında bulunmamaktadır. Bu beyit aslında *Cevrî Dîvânı*'nın nüshalarında yer almaktadır (Ayan, 1981, s. 274).

Onun şiirlerinde yer alan Mevlevî, Bektaşî ve Hurûfiliğe dair ibarelere bakarak onu bir tarikat mensubu olarak addetmek doğru ve yeterli olmaz. Bununla birlikte onun bu inanışları bildiğini, onlara karşı bir sempatisinin olduğunu ve bundan haz duyup şiirlerinde yer yer bunlara değindiğini söylemek daha doğrudur. Özünde onun herhangi bir tarikata mensup olmadığını, vahdet-i vücud anlayışına inandığını, kendisini tasavvufa adanmış ve yalnızca tasavvufi şiirlerinde bir kaynak olarak gören hoş edalı ve kalenderâne şiirler söyleyen derviş gönlüne sahip bir şair olarak niteleyebiliriz (Ak, 2001, s. 19-22).

Şiir ve şairliğe dair fikirlerine yine şiirlerinde yer vermiştir. Şiirde asıl hünerin “rengîn-edâ” sahibi olunmakla elde edilebileceğini belirtir. Şiirin kendine has bir edası vardır ve ona göre şiirde sözün kudreti ön plandadır. Şair, söze ruh veren bir sihirbaz; şiir ise bir sihirdir. Şiirden anlamayanların şair diye ortalıkta gezmelerinden ötürü Rûhî, şair olarak anılmaktan utanır. Bundan dolayı söz davası güdenlerin bu iddialarını ispat etmesi gerektiğini söyler. Şair, zarif ve nüktedandır ve bir şair için şiiri en büyük eserdir.

Şiirlerinde kendi şairliğini ve şiirlerini medhetme imkânı bulmuş, hemen her fırsatı değerlendirmiştir. Onu çekemeyenler ve rakipleri onun şiirlerini görünce baş eğmiş ve utanmışlardır. Şiiri yenice şiir yazanlara örnektir. Şiir ve şairlikten bahsedenler Rûhî'nin şiirlerini görseler bu onlara yeterdir. Bazen de söz cevherine ne talip olduğundan ne de rağbet edildiğinden, şairlerin kadrini bilenlerin azaldığından, buna karşılık değersiz olanların sevilip değer görmelerinden yakınır (Ak, 2001, s. 23-28).

Rûhî'nin günümüze ulaşan tek eseri *Küllîyyât-ı Eş'âr-ı Rûhî-i Bağdâdî* ismiyle İstanbul'da 1287/1870 yılında basılan *Dîvân*'ıdır. Bu eserde şairin şiirlerinin tamamı yoktur. Bazı gazel, kaside ve tarihleri bulunmamaktadır. *Dîvân*'ında yer alan 1115 gazelden ötürü onun bir gazel şairi olduğu söylenebilir. Bundan dolayı kendi şiirlerini medhederken gazelleri ile iftihar eder. Çok fazla gazel yazmış olmasına karşılık gazelleriyle öne çıkmamıştır. Ona asıl şöhretini kazandıran ise 17 bentlik meşhur terkîb-

bendidir. Terkîb-bendi yazıldığı tarihten bugüne kadar Türk şiirinde kendine mahsus bir yer edinmiş, okuyanları derinden etkilemiş ve pek çok şairin ona nazire yazmasına sebep olmuştur.

Şiirlerinin içeriğine bakıldığında samimi, sade bir üslûpla lirik ve rintçe bir edayla şiirler söylediği anlaşılmaktadır. Âşıkâne ve rindâne bir üslubun yanında zaman zaman devrinin hadiselerini gözlemleyip çok iyi tespitlerde bulunduğu, bilhassa devrindeki toplumsal aksaklıkları ve bozuklukları, insanlardaki mal edinme hırsını iğneleyici ve ironik bir üslûpla dile getirdiği görülmektedir. Bilhassa bu yoldaki şiirlerinde günlük konuşma diline yakın pürüzsüz bir dille meramını ifade eder. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesine rağmen şiirlerinde sade ve akıcı bir dili vardır. Şiirlerinde söz sanatlarına pek fazla başvurmaz. Şiirlerinde hemşehrisi ve aynı zamanda oğlu Fazlî'nin de dostu olan Fuzûlî'nin [öl. 963/1556] etkisi hissedilir. Hurûfî şairlerden Nesîmî'ye [öl.820/1417 (?)] hem meşrep hem de söyleyiş bakımından öykündüğü anlaşılmaktadır (Ak, 2008, s. 205-206).

4.5.2. Cevrî Efendi [öl. 1065/1654]

Asıl adı İbrahim olan şairin mahlası Cevrî'dir. İstanbul doğumlu olan Cevrî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. “1039'da (1629) reîsülettıbbâ olan Emîr Çelebi için istinsah ettiği bir *Mesnevî* nüshasının sonuna düşürdüğü tarih mısraının gösterdiği 1029 (1620) yılında yirmi yirmi beş yaşında olduğu düşünülürse 1004-1009 (1595-1600) yılları arasında doğduğunu söylemek mümkündür” (Ayan, Cevrî İbrâhim Çelebi, 1993, s. 460). Ailesi hakkında da kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Kaynaklara göre gençliğinde iyi bir tahsil gördü. Yine bu dönemde Galata Mevlevîhânesi şeyhi olan İsmâil Ankaravî'nin [öl. 1041/1631] sohbetlerine katılıp Beşiktaş ve Yenikapı mevlevîhânelerine de devam etti. Onunla alakalı en çok değinilen mevzulardan birisi de hattatlığıdır. Derviş Abdî-i Mevlevî isminde birinden yazı dersleri aldı. Ta'lik kırması denilen yazıda usta olduğu günümüze kadar ulaşan yazılarından anlaşılmaktadır. *Şeh-nâme*, *Târîh-i Vassâf*, *Künhü'l-ahbâr* gibi eserleri istinsah etmesinin yanında *Mesnevî*'yi de yirmi iki kez istinsah ettiği kaynaklarda geçmektedir. Bu hacimli eserlerin haricinde sohbetlerine devam ettiği Melâmî-Bayramî tarikatından Reîsülküttâb Sarı Abdullah Efendi'nin de *Dürre* ve *Cevhere* adlı eserlerini istinsah etti. Onun hattının devrin devlet ricali tarafından da beğenildiği bilinmektedir. Buna kanıt

olarak III. Selim'in [1761-1808] Şeyh Gâlib'e [öl. 1213/1799] hediye ettiği *Mesnevî* gösterilebilir. Bütün bunlar onun devrinde takdir edilen bir hattat olduğunu gösteriyor. Kimi kaynaklar onun sadece hattatlık yaptığından söz ederken kimi kaynaklar da ömrünü hattatlıkla idame ettiremediği için divan-ı hümayûn katipliği de yaptığını kaydeder. Cevrî, 1065/1654 yılında İstanbul'da vefat etti (Ayan, Cevrî İbrâhim Çelebi, 1993, s. 460).

Ondan bahseden kaynakların diğer değindikleri mevzu Cevrî'nin Mevlevî olmasıdır. Esrâr Dede onun Mevlevî olduğunu ve Ankaralı İsmâil Rûsûhî Dede'nin sohbetlerine katıldığını beyan eder (Genç, 2018, s. 79). Bunun yanında Mevlevî tekkelerindeki semâlara devam etti. Abdülbâki Gölpınarlı *Melâmîlik ve Melâmîler* isimli eserinde birkaç yerde Cevrî'nin Melâmî olduğunu yazar (Gölpınarlı, 1931). *Dîvân*'ında Mevlânâ adına kaleme aldığı kasidesi ve *Hall-i Tahkîkât* ile *Aynü'l-füyûz* adlı eserlerinin odak noktasının *Mesnevî* olması onun Mevlevîliğe olan alakasını göstermektedir.

Dîvân'ı incelendiğinde onun dîvân ve tekke şiirini iyi bildiği anlaşılmaktadır. Bunun haricinde Şükrî-i Bitlisî'nin [öl. 937/1531 (?)] *Selîmnâme* isimindeki mesnevisini aynı isimle yeniden telif etmiştir. Bu eserde Yavuz Sultan Selim'in [öl. 926/1520] hayatı ve kahramanlıkları anlatılır. *Hilye-i Çehâr Yâr-ı Güzîn* adlı eserini Hâkânî Mehmed Bey'in [öl. 1015/1606] *Hilye*'sinden ilhamla yazmıştır. *Hall-i Tahkîkât* Sofu Mehmed Paşa'ya ithaf ettiği 415 beyitlik bir terkîb-benddir. Bu eser *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinden hariç söz konusu eserden seçilen kırk beyte beşer beyit daha ilave ederek yazdığı şerhtir. *Aynü'l-füyûz* ise Yûsuf Sîneçâk Dede'nin [öl. 953/1546-47] *Mesnevî*'den anlam bütünlüğü içerisinde seçtiği 366 beyitten oluşan Farsça *Cezîre-i Mesnevî*'sinin şerhidir. Cevrî, bu eserdeki tüm beyitlere beş Türkçe beyit daha ekleyerek şerh etmiştir. *Melhame* onun Yazıcı Sâlih'in [öl. 811/1409'dan sonra] *Şemsiyye* adlı eserini yeniden kaleme aldığı mesnevisidir. *Nazm-ı Niyâz*, Cevrî'nin mart ayından başlayıp şubat sonuna değin ayların özelliklerinden bahsettiği yaklaşık 200 beyitten oluşan mesnevisidir (Ayan, 1993, s. 460-461).

Cevrî yaşadığı devirde beğenilen, takdir gören çok yönlü birisidir. Kendisinden sonra yazılan eserlerde de onun şairliği takdir görmüştür. Onun *Dîvân*'ındaki şiirler devrinin sosyal hayatına, devlet adamlarına, ilim ve sanat dünyasına dair izler barındırır. Umumiyetle ârifâne şiirler kaleme alan Cevrî'nin Rûhî-yi Bağdâdî'nin meşhur terkîb-

bendine yazdığı naziresi beğenilmiştir. Pek çok şiir mecmuasında Cevrî'nin şiirlerine rastlamak mümkündür. Bazı mecmualarda ise onun bestelenmiş gazelleri vardır.

4.5.3. Şevkî Efendi

Kaynaklarda birden fazla Şevkî mahlaslı şair bulunmaktadır.

1. Şevkî: Asıl adı Yusuf olan şairin Edirne'de 15. yy. sonu-16. yy. başlarında doğduğu düşünülmektedir. Mesleği dolayısıyla Kâtip Şevkî, Edirneli Şevkî namıyla da tanındı. Kaynaklarda onun için “Abdullah oğlu” ifadesinin kullanılması (Canım, 2018, s. 306), ayrıca şairin kendisinin de şiirlerinde bu ifadeyi kullanarak kendisinden söz etmesi ve ondan bahseden diğer kaynakların da yaşlı bir kadının kulu olduğu ifadelerine yer vermesi onun devşirme olduğunu işaret etmektedir. Sehî Bey [öl. 955/1548-49] *Heşt Behişt*'te Edirneli bir kadının onu küçükken alıp oğlu gibi bakıp büyüttüğünü, okuttuğunu söyler. Şevkî için kâtiplikte ileri gelenlerden birisi olduğunu söyledikten sonra onun hattatlıkta da eşsiz bir kimse olduğuna değinir (İpekten, Kut, İsen, Ayan, & Karabey, 2017, s. 100). Mehmet Tahir de *Osmanlı Müellifleri*'nde bu zâttan bahseder. Buna göre Şevkî'nin Türkçe ve Farsça şiirleri vardır (Özen, 1975, s. 139). *Dîvân*'ındaki Arapça ve Farsça şiirler onun iyi bir tahsil hayatı olduğunu göstermektedir. Aldığı eğitim vesilesiyle kâtip oldu. Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmanî*'de şair için “Şehzâde Mehmed b. Sultan Bâyezid, Kefe valisi iken divan kâtibi oldu” (Süreyya, 1996, s. 1596) demektedir. Aynı mevzuda Hasan Çelebi ise tezkiresinde, Şehzâde Mahmud [öl.1507] Manisa'da iken Şevkî'nin şehzadenin divan kâtibi olduğunu söyler (Sungurhan, 2017, s. 487-488). Bu dönemde şehzâdenin çevresinde gerek şehzâdenin şiir ve sanata meraklı olması gerekse de hocası Necâtî Bey'in [öl.1508] etkisiyle bir edebî muhit oluşturuldu. Şevkî'nin haricinde bu şairler arasında Tâlî'î [öl.1519], Sun'î [öl.1509-10], Sehî Bey ve Visâlî [öl. (?)] gibi şairler de bulunmaktaydı. Şehzade Mahmud'un ölümünden sonra Şevkî İstanbul'a geldi ve kâtipliğe devam etti. Sehî Bey *Heşt-Bihişt*'te onunla alakalı “ḥaṭṭ-ı rıḳā'ı Yâḳūtdan yeg yazardı. Memâlik-i Rūmda her ṭarafda ḥüsn-i ḥaṭṭı ile müte'âref (...) Ḥaṭṭı sebebi ile merḥūm Sultān Bāyezīd 'ulūfe itmişdi (İpekten, Kut, İsen, Ayan, & Karabey, 2017, s. 100)” ifadelerine yer verir. Şevkî'den bahseden kaynaklar onun son derece rind meşrepli birisi olduğunu, hiç kimseden beklentisi olmadığını ve hiç kimsenin mahkumu olmamak için vazife kabul etmediğini belirtir. Sehî Bey'e göre “Felâket ile 'ömri âhire yitişüp İstanbul Dārüş-şifâsında fevt olup mezârı Galaṭâ cānibindedür (İpekten, Kut, İsen, Ayan, & Karabey, 2017, s. 101)”.

Mehmed Süreyya göre ise “II. Bâyezid devrinde (1481-1512) vefat etti” (Süreyya, 1996, s. 1596).

Tez çalışmamız için gerek Dr. Tuba Işinsu Durmuş ve Dr. Rıdvan Canım’ın birlikte hazırladıkları *Edirneli Şevkî Dîvânı* (Durmuş & Canım, 2018) gerekse de Dr. Halil İbrahim Yakar’ın hazırladığı *Edirneli Şevkî Dîvânı* (Yakar, 2010) taranmış ama mecmuanın incelediğimiz kısmında yer alan terkîb-bendine rastlanmamıştır. Kaldı ki Rûhî-yi Bağdâdî’nin ölüm tarihi 1014/1605-06 olduğuna göre aradığımız şairin şairinin bu Şevkî olması ihtimali yok denecek kadar azdır.

2. Şevkî: Doğum ve ölüm tarihine dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Kınalızâde Hasan Çelebi’nin *Tezkiresi*’ne göre Bursalı olan şair Yavuz Sultan Selim’in [öl. 926/1520] şehzadelğinde Trabzon’da bulunurken lalası ve defterdarı Fenârî Şems Bey’in hizmetinde bulundu. Yaşamının bu devresinden sonra tekrar memleketi Bursa’ya döndü ve Osman Gazi ve Orhan Gazi’nin türbedarlığını yaptı (Sungurhan, 2017, s. 488). Yine kaynakların belirttiğine göre burada sahaf dükkanı açtı. Firdevsî’nin [doğ. 1453/ öl. (?)] *Süleyman-nâme* isimli üç yüz altmış ciltlik eserini kısaltmak için çalıştı fakat eserini bitirmeden vefat etti.

3. Şevkî: Bu mahlasla şiir yazan bir diğer şair Şevkî İbrahim Efendi’dir. Yazılı kaynaklarda hayatına dair yeterli bilgi bulunmamaktadır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Kaynaklar onun Bolulu olduğunu ve Halvetî tarikatının Şabaniyye koluna mensup olup bu tarikatın 16. şeyhi olduğunu kaydetmektedirler. 1897 senesinde öldü. Mezarı Kastamonu’dadır (Tezcan, 2007, s. 8). Esmâ Tezcan’ın hazırladığı yüksek lisans tezi olan *Şevkî İbrahim Efendi Divânı* taranmış ama mecmuanın çalıştığımız kısmında yer alan şiire rastlanmamıştır.

4. Şevkî: Bir diğer Şevkî mahlaslı şair Ömer Şevkî Mardinî’dir. Onun hakkında kaynaklarda pek bir bilgiye rastlanmamaktadır. Kendi ismini mahlas olarak kullanmıştır. Eğitim hayatına Mardin’de başladı. Daha sonra Kayseri’de eğitimini tamamladı. Mardin’e dönüp müftülük yaptı. *Dîvân*’ını 1260/1843’te tamamladı. 1268/1852 senesinde de vefat etti. *Dîvân*’ı tarandığında tez çalışmamızdaki şiire rastlanmamaktadır (Kanmaz, 2010, s. 1-8).

5. Şevkî: Mehmed Süreyya’nın *Sicill-i Osmanî*’sinde kendisinden söz edilen şairlerden birisi Şevkî Ahmed Efendi’dir. Kendisi hakkında verilen bilgiye göre

İstanbul'da olup 1264/1848 senesinde mektûbî-i seraskerî odasına girdi. 1860'larda vefat etti (Süreyya, 1996, s. 1594-1595).

6. Şevkî: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'ne göre bir başka Şevkî mahlaslı şair Azîz İmâmî-zâde Osman Şevkî Efendi'dir. Asıl adı Osman olan şairin doğum yeri Diyarbakır'dır. Diyarbakırlı köklü bir ailenin mensubudur. İlim ve hat tahsilinin ardından valilere divan kâtipliği yaptı. İstanbul'da bir süre kaldıktan sonra Şam'a gitti. 1255/1839 senesinde burada vefat etti.

7. Şevkî: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde yer alan bir başka Şevkî mahlaslı şair Mısırlı Şevkî diye bilinen Şevkî Çelebi'dir. Yaşadığı yüzyıl, doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Danışmenlilerdendir. Ondan bahseden kaynakların onun hakkında “Abdullah oğlu” tabirini kullanması şairin devşirme olduğuna işaret etmektedir. Rind meşrep olduğu için eleştirildi. Şiirle ilgilenmiş ve rindâne muhtevalı şiirler yazmıştır.

8. Şevkî: Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmanî*'sinde kayıtlı bir başka Şevkî mahlaslı şair Şevkî Mehmed Çelebi'dir. Bursalı olan şaire “Çömez Ahmedzâde” de denir. 1101/1689-90² senesinde vefat etti. Âlim ve şairdi (Süreyya, 1996, s. 1595).

9. Şevkî: Doğum ve ölüm tarihi bilinmeyen Şevkî, İstanbul'da doğdu. 17. yy.da yaşadığı düşünülmektedir. Divan kâtipliği yapan şairin şiirleri zayıftır. Güfti *Teşrifâtü's-Şu'arâ* isimli tezkiresinde 11 beyitli bir şiirle ondan söz eder. Bu beyitlerde onu hem över hem de eleştirir (Yılmaz, 2019, s. 98).

10. Şevkî: *Sicill-i Osmanî*'de kendisinden söz edilen bir diğer Şevkî mahlaslı şair Sivrihisar müftüsünün oğlu olarak kaydedilen Şevkî Mehmed Efendi'dir. Bu zat 1189/1775 senesinde vefat etti. (Süreyya, 1996, s. 1595)

Bütün bu Şevkî mahlaslı şairlerin haricinde kaynaklarda birkaç tane daha Şevkî mahlaslı şaire rastlanmaktadır. Fakat çeşitli biyografik kaynaklar incelendiğinde tezimizde yer alan şiire hiçbir kaynakta rastlanmamaktadır.

4.5.4. Tırnakçı 'İmâd Dede

Biyografik kaynaklar incelendiğinde Tırnakçı 'İmâd Dede adında bir şaire rastlanmamaktadır. Onun hakkında tek bilinen “'İmâd” mahlasını kullandığıdır. Şair

² Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde verilen bilgiye göre Şevkî 1100/1688-89 senesinde vefat etti.

hakkında söylenebilecekler tahminden öteye geçmeyecektir. Adındaki “Tırnakçı” nisbesi onun mesleği dolayısıyla olabilir. Bununla birlikte yine adındaki “Dede” nisbesi bize onun Mevlevî şeyhi veya dervişi olduğunu çağrıştırmaktadır. Bu düşünceden yola çıkılarak Mevlevî şairleri ve büyükleri hakkında yazılmış biyografik kaynaklar incelenmiş ve fakat bu isimde bir zâta rastlanmamıştır.

4.5.5. Arpaemînzâde Mustafâ Sâmi [öl. 1146/1734]

Asıl adı Mustafâ olan şairin doğum tarihine dair kaynaklarda bilgi mevcut değildir. İstanbul’da doğdu. Hâcegân-ı Divân-ı Hümâyûn’da Arpaemînliği yapmış olan babası Osman Efendi’nin görevinden ötürü Arpaemînzâde olarak tanındı. Eğitimi hakkında fazla bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Ancak meslek hayatından yola çıkılarak iyi bir öğrenim gördüğü söylenebilir. Ondan bahseden kaynaklar kitâbet mesleğinde ilerleyip kısa zamanda kâtipliğe yükseldiğinden bahseder. Karakız sanıyla bilinen Hocaâde Mehmed Efendi’den sülûs ve nesih öğrendi. Kaynaklar onun icâzetini alarak ta’lik ve şikeste-ta’lik denilen yazıda mahir olduğundan söz ederler.

Hayatı tayinler ve azillerle geçti. İstabl-ı âmire-i evvel ambarı ikinci kâtipliği bilinen ilk resmî görevidir. Son resmî görevi ise maliye tezkireciliği idi. Yaptığı görevler arasında rikâb-ı hümâyunda başmuhasebeci vekilliği, küçük evkaf muhasebeciliği, şehreminilik, küçük rûznâmçecilik, haslar mukâtaacılığı, cebeciler kâtipliği, piyade mukabeleciliği, arpaeminliği, vak’anüvislik ve maliye tezkireciliği vardır. Bu görevler içinde üçer kez küçük rûznâmçecilik ve piyade mukabeleciliği, iki kez şehreminilik görevlerini icra etti. İstanbul’da 1146’da (1734) büyük ihtimalle Mart ayının sonlarında vefat etti (Kutlar, 2017, s. 6).

Sâmi, vak’anüvisliğinden ziyade şairliğiyle tanındı. Şiirlerinde yer yer mûsiki terimleri kullanması, mûsiki makamlarına dair yazdığı bir mesnevisinin olması onun hattatlık yanında mûsiki ile de ilgilendiğini gösterir. Şiirlerindeki tasavvufî içerik ve “mevlevî” redifli bir gazel yazması onun hakkında söylenen Mevlevî olduğu görüşünü doğrulamaktadır (Kutlar, 2017, s. 6).

Sâmi’nin şiirleri incelendiğinde onun İranlı şairlerin tesirinde kalan bir şair olduğu anlaşılıyor. Bunun haricinde Nâbî’yi [öl. 1124/1712] takip eden şairlerin başında geldiği için şiirlerinin içeriğini hikemî ve felsefî konular ihtiva eder. Şiirlerinde mahallî konulara da Nedîm tarzı neşeli ve romantik söyleyişlere de çok az yer vermiştir. Yine

şiiirlerinde Lâle Devri'nin özelliklerine de rastlanmaz. Bunların haricinde dili kullanmada başarılı, üslûp olarak etkileyici ve akıcı bir üslûba sahip olduğu, kapalı ve düşünce derinliğine sahip şiiirler yazdđđı söylenebilir. Aynı zamanda şiiirlerinde “...mazmun, nükte ve mânayı ön plana almakla birlikte lafza da önem vermiştir.” (Kutlar, 2006, s. 355). Genel olarak tezkireciler ve edebiyat tarihçileri onun şiiirlerini beğenir. Tezkirelerde ve çeşitli kaynaklarda ona dair pek çok değeriendirme yapılması, ayrıca şiiirlerine meşhur şairler tarafından nazire yazılması onun şiiirlerinin beğenildiğini göstermektedir. Tüm bunlara karşılık onun şiiirlerinin parlak gözüktüğünü ama daima aynı seviyede olmadığını, anlaşılmaz, karışık ve külfetli mısraları da olduğu, böyle yazmadığında ise “rengîn” şiiirler yazdđđını beyan edenler de vardır.

Sâmî'nin *Dîvân*'ından başka vak'anüvis görevinde iken 1143-1146/1730-1733 yılları arasındaki hadiseleri kapsayan *Târih*'i, Çelebizâde Âsım Efendi'nin eserine zeyil olarak yazılmıştır. Bunların haricinde Râzî isminde, bilinmeyen birisinin şairliği ve sanatının alaycı bir üslûpla eleştirildiğı hezel niteliğindeki takrîzi, Örfî-i Şîrâzî'nin [öl. 999/1591] bir kıtasına yazdđđı şerhi, İzzet Paşa'ya sunduğı bir arz-ı hâl, Süleymân Çelebi'ye yazdđđı iki mektubu vardır (Kutlar, 2006, s. 355).

4.5.6. Haşmet [öl. 1182/1768]

Asıl adı Mehmed olan Haşmet, İstanbul'da doğdu. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Eldeki mevcut bilgilerden yola çıkarak Haşmet'in 1720-1730 arasında doğduğı düşünülmektedir. Yenişehirli Kazasker Abbas Ebulhayr Efendi'nin oğludur. Bundan dolayı Haşmet, Abbas Efendizâde namıyla tanınır. Müderris babasından ilk eğitimini aldıktan sonra medreseye devam etti. Arapça ve Farsçayı bu dillerde şiiir yazmaya muktedir olacak seviyede öğrendi. Medreseye devam ederken Şeyhülislam Karahalilzâde Mehmed Said Efendi'ye şiiirlerini sundu ve bu vesileyle kendisini kabul ettirdi. Önce mülâzım, sonrasında müderris oldu ve çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Hâriç, dâhil rütbelerine kavuştuktan sonra müderrislikte sahna yükseldi (Arslan & Aksoyak, 1994, s. 1-3).

Haşmet, küçük yaşlarda iken Koca Râgıp Paşa [öl. 1176-1763] ile tanıştı. Bu tanışıklığın ne zaman ve nasıl başladđđı bilinmemektedir. Aralarında geçen fıkralardan anlaşıldığına göre Koca Râgıp Paşa onun zekâsını ve nükteci şahsiyetini sezerek yanına aldı. Haşmet, zamanla paşanın dostluğunu kazandı ve aralarında bir yakınlık oluştu

(Arslan & Aksoyak, 1994, s. 1). Koca Râgıp Paşa'nın sadrazam olduğu 1756-1763 yılları Haşmet'in ömrünün en mutlu devri olmalıdır. Onun hakkında bilgi veren tüm kaynaklar şairin “tab'ının zebândırazlığı ve hezliyâta mâil” olmasından bahsederler. Bu tarzda söylediği şiirlerle devrinin devlet büyüklerini incittiğinden dolayı sürgüne gönderildi.

Dürrîzâde Mustafa Efendi, ikinci kez şeyhülslâmlık yaparken (1762-67) devlet ricalini ve büyük olasılıkla kendisini de hicveden şairleri III. Mustafa'ya [doğ. 1129/1717- öl. 1187/1774] şikayet edip padişahı söz konusu şairleri İstanbul'dan uzaklaştırmaya ikna eder (Okay, 1997, s. 422). Ârif Hikmet Bey ise *Tezkiresi*'nde Haşmet hakkında “Bezâzet-i lisân sebebiyle İstinye'de pederi sâhîl-hânesinde ikâmete me'mûr olmuştur.” (Çınarcı, 2019, s. 38) ifadelerini kullanır. Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Haşmet önce babasının İstinye'deki yalısında ikâmet ettirildi. Daha sonra ise 12 Şevval 1175/ 6 Mayıs 1762 tarihinde Bursa'ya sürgüne gönderildi. Bursa'da iken Koca Râgıp Paşa'ya yazdığı “tevfik” redifli kasidesinde bu sürgünü hak etmediğini söyler. Yine Râgıp Paşa için yazdığı terkîb-bendinde ise hak etmediğı bu sürgünün sebebi olarak kötü şöhretini gösterir (Okay, 1997, s. 422-423).

Haşmet Bursa'da sürgün iken şehrin sanatkâr ve bilginlerini çevresinde topladı. Bunlar arasında yer alan İmamzâde Mehmed Said, şehrin ileri gelenlerinin ısrarlarına karşı koyamayarak Haşmet'in *Dîvân*'ını tertip etmeye başladı. Bunun için ilkin Haşmet'ten şiirlerinin müsveddelerini toplamasını istedi. Haşmet şiirlerine karşı lakayt olduğu için bu işi de İmamzâde üstlendi. Ondan aldığı gazellerle birkaç kasidenin haricinde, kalanları Haşmet'in çevresinden, İstanbul'daki dost ve akrabalarından istedi. İmamzâde'nin Haşmet'in *Dîvân*'ını ne zaman tertip ettiğı tam olarak bilinmemektedir (Arslan & Aksoyak, 1994, s. 4).

Haşmet, Bursa'da iken 1762'de babasını kaybetti. Bu dönemde Sadrazam Râgıp Paşa'ya III. Mustafa tarafından affedilmesi için aracılık yaparak padişahıan ricada bulunmasını istedi. Ancak padişahın bu talebi kabul etmediğı gibi aracılık yapan damadı Râgıp Paşa'yı da azarladığı söylenir. Haşmet, Bursa'da yaklaşık altı sene, Rûhî'nin meşhur terkîb-bendine yazdığı nazirede beyan ettiğine göre altmış yedi ay kaldı. Bu süre zarfında babasından kalan miras sayesinde eğlenceli bir hayat sürdü. Bu dönemde kendi hâlinde olmayıp etrafta gezip dolaştığı ve hakkındaki emre aykırı davrandığı için sürgün

yeri önce Rodos, sonra İzmir, ardından tekrar Rodos olmuştur. Son sürgün yeri olan Rodos'ta vefat eden şairin mezarı Murad Reis Külliyesi'ndedir (Okay, 1997, s. 423).

Dîvân'ını tertip eden İmamzâde her ne kadar onun şiirlerinin itibar ve takdir gördüğünü ifade etse de gerek tezkire yazarları gerekse de edebiyat tarihçileri onun şiirlerini güçlü bulmaz. Haşmet'ten bahseden kaynakların onun heccav yönüne dikkat çekmesine rağmen bu özelliğiyle anılan şairin *Dîvân*'ında hiçbir hicve rastlanmamaktadır. *Dîvân*'ında yer alan sosyal eleştiri veya şikâyet içerikli birkaç beyit ise hemen her şairde rastlanacak tarzda beyitlerdir. Letaif mecmualarında Haşmet, Koca Râgıp Paşa ve dönemin kadın şairlerinden Fıtnat Hanım [öl. 1194/1780] arasında geçen fıkralar kaydedilmiştir.

Dîvân'ındaki şiirlere bakıldığında Haşmet bir nazire şairi görünümü sunar. Kasidelerinin çoğu Nef'î'nin [öl. 1044/ 1635] şiirlerine yazdığı nazirelerdir. Gazellerinde ise Koca Râgıp Paşa, Nâbî [öl. 1124/1712], Nef'î ve İranlı şairlerden Şevket ve Sâib-i Tebrîzî'nin [öl. 1087/ 1676 (?)] tesiri hissedilir. Şiir yazma kudreti olmasına rağmen çok fazla nazire yazması, onu tenkitçilerin gözünde ikinci sınıf bir şair mertebesine indirgemıştır. Şiirlerinde daha çok aşk ve şaraptan bahsetmesi onun dünyevî zevklere meyilli olduğunu gösterir. Bunun haricinde yer yer kendi yaşamından ve maceralarından da bahseder. Sürgün yeri Bursa'dan birkaç şiirinde söz eder. İstanbul'un semtlerini ve buradaki hayatı anlatan pek çok şiiri vardır. Gerek şiirlerindeki bu tercihleri gerek şiirlerinde atasözü ve deyimler kullanması onun devrindeki mahallîleşme akımına bağlı olduğunu gösterir (Okay, 1997, s. 423).

Haşmet'in *Dîvân*'ından başka *İntisâbü'l-mülûk* adlı eseri aynı zamanda *Hâbnâme* adıyla da bilinir. Yirmi sayfalık mensur şeklinde yazılmış bu eserinde 1757'de III. Mustafa'nın tahta çıktığı gece gördüğü bir rüyadan bahseder. Bir diğer eseri olan *Vilâdetnâme-i Hümâyûn*'da III. Mustafa'nın Hibetullah adındaki kızının doğumu sebebiyle tertip edilen ve yedi gün yedi gece süren donanma şenliklerini Râgıp Paşa'nın tavsiyesiyle kaleme alır. Mensur yazılan bu eser aynı zamanda *Surnâme* ismiyle de bilinir. *Senedü'ş-şuarâ* isimindeki eseri bir mukaddime, dört bölüm ve bir hâtimedden oluşmaktadır. *Dîvân*'ından sonra asıl hünerini ve bilgi birikimini ortaya koyduğu eserdir.

4.5.7. Münîrî

Kaynaklarda birden fazla Münîrî mahlaslı şair bulunmaktadır.

1. Münîrî: Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmanî*'sinde, Münîrî Hüseyin Çelebi isminde bir şairden bahseder. Şairin doğum tarihi kaynaklarda geçmemektedir. Edirneli olan bu zat Ruznâmçe kalemi katipliği yaptı. 1135/1722-23 senesinde vefat etti (Süreyya, 1996, s. 1217).

2. Münîrî: Yalnızca Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde adı Münîrî İbrâhim Çelebi (Amasyavî) olarak geçer (Saraç M. A., 2016, s. 836). Latîfî [öl.1582] (Canım, 2018, s. 495), Kınalızâde Hasan Çelebi [öl.1604] (Sungurhan, 2017, s. 801), Gelibolulu Âlî [öl. 1600] (İsen, 2017, s. 83) tezkirelerinde ise şairin adından bahsedilmemektedir. Şair “*Mihr ü Müşterî*” adlı mesnevisinin müellif nüshasında adını Münîrî b. Mehmed şeklinde kaydeder” (Ay, 2019, s. 337). II. Bayezid [1448-1512] ve oğlu Şehzâde Ahmed Amasya’da sancak beyliği yaptığı sıralarda Münîrî de onların meclislerinde bulundu. Kaynaklar onun 910-915 arasında Şehzâde Ahmed’in nişancısı olduğundan bahsederler. Şairin kendisi de *Dîvân*’ındaki bir beyitte hem ilmiye hem de askeriye sınıfından olduğunu beyan eder (Ersoy, 2017, s. 2). *Mihr ü Müşterî*’deki 431. beyitte hattın tüm türlerinde yazı yazdığını söyler (Akmandor, 1983, s. 29). Yalnızca Mehmet Tahir onun 927/1520-21 senesinde Sofya’da vefat ettiğini söyler (Saraç M. A., 2016, s. 836). Ersen Ersoy’un hazırladığı doktora tezi *Münîrî Dîvânı* incelenmiş fakat mecmuanın çalıştığımız kısmındaki Münîrî mahlaslı şairin yazdığı müseddes, söz konusu *Dîvân*’da bulunmamaktadır (Ersoy, 2010).

3. Münîrî: Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan Münîrî mahlaslı bir diğer şair *Gülşen-i Ebrâr ve Ma’den-i Esrâr* isimindeki mesnevinin şairidir. Mesnevisini 956/1549 Gelibolu’da tamamladı ve Şehzâde Selim’e [1524-1574] sundu. Dolayısıyla bu şairin 16. yy.da yaşamış olduğu söylenebilir (İspir, 2004).

4.5.8. Ahmed el-Bursâvî

Kaynaklarda Ahmed el-Bursâvî isminde bir şair bulunmamaktadır. Şair hakkında tek bilinen “Ahmed” mahlasını kullandığıdır. Biyografik kaynakları taradığımızda adı Ahmed olan ve Bursa’da doğmuş, yaşamış veya yolu bir sebeple ya da bir şekilde

Bursa'dan geçmiş birkaç şair şahsiyet bulunmaktadır. Fakat bu şairlerden Ahmed mahlasını kullanan birisi bulunmamaktadır.

4.6. MECMUANIN 1^b-43^a VARAKLARI ARASINDAKİ ŞİİRLERDE YER ALAN ŞAHSİYETLER

4.6.1. Peygamberler, Melekler ve Din Büyükleri

Âdem ve Havvâ: İlâhî dinlere göre yaratılmış ilk insanlardır. Hz. Âdem “Ebü'l-Beşer” (insanlığın babası) ve “Safiyullah” (Allah'ın temiz kulu) olarak anılır. Çamurdan yaratılan Hz. Âdem'e ruh üflenmiştir. Sonrasında Allah tüm meleklerin ona secde etmesini emretmiş; İblîs Hz. Âdem'in topraktan kendisinin ise ateşten yaratılmış olduğunu ileri sürerek kibre kapılmış ve ona secde etmemiştir. Bu hadiseden sonra Allah da İblîs'i cennetten kovmuştur. Sonrasında Hz. Âdem'in sol eğe kemiğinden Havvâ yaratılmıştır. Her ikisi cennette yaşarken İblîs'in hilesine aldanıp Allah'ın onlara yasak ettiği meyveyi yemişler ve Allah'ın emrine riayet etmedikleri için cennetten kovulmuşlar, yeryüzüne gönderilmişlerdir. Uzun yıllar dünya üzerinde birbirinden ayrı yaşayan çiftin ettiği dualar ve tevbeler kabul olmuş, yine bir araya gelmişlerdir.

Edebî metinlerde yaratılan ilk insanlar olmaları, Hz. Âdem'in topraktan yaratılması, kendisine ruh üflenmesi, meleklerin ona secde etmesi, İblîs'in kibre kapılıp isyan etmesi, her ikisinin de cennetteki yasak meyveyi yemeleri, bundan dolayı cennetten kovulup dünyaya gönderilmeleri, cennetteki hayatlarına duydukları özlemle yanıp tutuşmaları gibi pek çok hadise, şairler tarafından çeşitli hayal ve sembollere konu edilmiştir (Pala, 2013, s. 6-7).

fırdevs-i hâkîkatde eb-i âdem ü havvâ
âsyâ ise hep zâde-yi yek-mûy-ı maḥabbet (Sāmī Tk. B. XII/4)

Nûh: Hz. İdris göğe çekildikten sonra Ademoğullarının hak yolundan ayrılması üzerine onlara gönderilen peygamberdir. Kavmini uzun yıllar doğru yola çağırmasına rağmen yalnızca ailesi ve çok az insan ona iman etmiştir. Hatta “Yâm” ismindeki oğlu da ona inanmamıştır. Yıllarca kavminin eziyetlerine, hakaretlerine ve alaylarına dayanmaya çalışmıştır. Daha fazla dayanamayan Hz. Nûh, onlara beddua etmiştir. Duası kabul olunca Allah ona bir gemi yapmasını ve gemi bittikten sonra kendisine inananlarla

beraber gemiye binmesini buyurmuştur. Gemiye insanların dışında tüm hayvanlardan da bir çift almıştır. Tüm herkes gemiye bindikten sonra tufan ortaya çıkmıştır. Sular her yeri kaplamış, yeryüzündeki insanlar ve hayvanlar yok olmuştur.

Hız. Nûh, tufan hadisesi, tufandan kurtulmak için inşa ettiğı gemi, kendisine “İkinci Âdem” denilmesi, uzun bir ömür geçirmesi vb. sembol ve hayallerle klasik Türk şiirinde konu edilir (Pala, 2013, s. 361).

mâr ise ‘adû biz yed-i beyzâ-yı kelîmüz
tûfân ise dünyâ ğamı biz keştî-yi nûhuz (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. XII/4)

ümmîd-i necât eyleyüben hâzret-i hâkdan
biz tâlib-i cüyâ-şode-yi keştî-yi nûhuz (‘İmâd Dede Tk. B. XII/2)

Mûsâ/Kelîm: İsrailoğullarına gönderilmiş olan peygamberlerden birisidir. Kendisine kutsal kitap olarak *Tevrat* indirilmiştir. Hız. Mûsâ doğmadan önce İsrailoğulları, Mısır’da Firavunların tebaasıydı ve çok ağır şartlarda yaşıyorlarmış. İsrailoğullarının en büyük arzuları bu zorlu hayattan kurtulup atalarının eski yurtları olan Ken’an’a gitmekmiş. O günlerde bir kâhin Firavun’a İsrailoğullarından doğacak bir çocuğun devletine son vereceğine söylemiş. Bunun üzerine Firavun İsrailoğullarından doğan her çocuğu öldürtmeye başlamış. İmran ismindeki bir şahsın soyundan Hız. Mûsâ dünyaya gelmiştir. Annesi öldürölmekten kurtulması için onu bir sandığa koymuş ve Nil’e bırakmıştır. Nil’deki akıntıda sandığı gören Firavun’un karısı Asiye sandığı çıkartmış. Bebeğı gören Asiye onu çok sevmiş ve yanına almıştır. Böylece Hız. Mûsâ da sarayda büyümüşdür. Gençliğinde kazara bir Kıptî’yi öldüren Hız. Mûsâ, Firavun’dan korkmuş ve Mısır’dan kaçıp Medyen’e gitmiştir. Orada Şuayp peygamberin kızıyla evlenip on sene kalmıştır. Ailesiyle birlikte Mısır’a dönerlerken yolda Tûr dağında Allah’la söyleşmiş ve burada kendisine peygamberlik verilmiştir. Bundan sonra da Mısır’a gidince Firavun’u Allah’ın yoluna çağırmıştır. Fakat Firavun bunu kabul etmemiştir. İsrailoğulları ile Mısır’dan gizlice çıktıkları haberi Firavun’a ulaşınca onların peşlerine düşmüştür. Hız. Mûsâ’nın asasıyla denizi yarması üzerine İsrailoğulları denizi geçip kurtulmuşlar. Ancak Firavun ve yanındakiler denizde boğulmuşlardır. Mûsâ peygamber ve kavmi Ken’an ülkesine yönelmiştir. Yolda kavminin isyanlarına canı sıkılan Hız. Mûsâ, Allah’ın çağrısıyla Tûr dağına çıkmış ve orada kendisine *Tevrat* indirilmiştir.

Uzun bir  m r ya ayan Hz. M s 'nın hayatındaki  e itli hadiseler ve mucizeler klasik T rk  iirinde farklı hayal ve semboller  zerinden anlatılmı tır. Ailesiyle birlikte Mısır'a d nerken Tur dağında Allah'ın onunla konu ması ve bu hadise dolayısıyla kendisine "Kelimullah" denmesi, Firavun'un onu sihirbazlıkla su laması  zerine sihirbazlarla yaptığı yarı mada asasının b y k bir yılanla d n   p diğ r yılanları yutması, Kızıldeniz'e asasıyla vurup denizin ikiye ayrılması ve kendisiyle kavminin denizden sağ salim ge mesi, elini koynuna sokunca elinin bembeyaz bir nur olması "Yed-i beyz ", kavminin sık sık ona isyan etmesi gibi hadiseler ve mucizeleri  airler tarafından  iirlerde sık a i lenmi tir (Pala, 2013, s. 334-335).

m r ise 'ad  biz yed-i beyz -yı kel m z
t f n ise d ny  ğamı biz ke ti-yi n h z (R h -yi Bağd di Tk. B. XII/4)

dil-te neler z c m-ı mey-i 'ı k-ıla kel m n 
bu beyti  ed p vird   zeb n-ı dil-i  ad- ak (S m  Tk. B. VII/7)

geh v di-yi eymen gehi m s -yi tecell 
geh  s -yi mu' ciz-nefes-i meryem-i 'ı kam (S m  Tk. B. IX/4)

ol k ya d n r ' lem-i env r ki g rmi 
bir lem' asını  u' le-yi  te  gibi m s  (Cevr  II. Tk. B. IV/4)

b -  n u  ir  ister-ise  vu lat-ı y ri
m s  gibi c n ol y ri t r-ı bedeninin g r (A med el-Burs v  I Tc. B. V/4)

neyd ğini t r ile bug n v di-yi eymen
fehm  tmez ise  m s -yi ' imr n olımazsın (A med el-Burs v  II Tc. B. I/3)

Y suf :Y kup peygamberin oğlu olan Y suf peygamber,  srailoğullarına g nderilmi tir. Y kup peygamberin on iki oğlu vardır. Bu  ocuklar i erisinde Hz. Y suf'u hepsinden daha fazla severmi . Hz. Y suf, bir gece r yasında on bir yıldız, ay ve g ne in kendisine secde ettiğini g rm  t r. R yasını babasına anlatınca babası Allah tarafından ona peygamberlik verileceğini m jdeledikten sonra r yasını karde lerine anlatmamasını, zira karde lerinin kıskan lı a kapılıp kendisine hile yapabileceklerini tembihler. Diğ r karde ler r yayı duyunca onu kıra g t r p kuyuya atmı , sonrasında babalarına gelip Hz. Y suf'u kırd  bir kurdun yediğini s ylemi ler ve kanıt olarak da onun kanlı g mleğini g stermi lerdir. Bundan sonra da geri d n p Hz. Y suf'u kuyudan  ıkarmı , onu bir kervana ucuz bir meblağ kar ılığında satmı lardır. B ylece Hz. Y suf kervanla birlikte Mısır'a gitmi  ve orada Mısır Az z'i tarafından satın alınmı tır.

H. Yûsuf'un güzelliği Azîz'in karısı Züleyhâ'yı etkilemiş ve onu elde etmek için bir tuzak kurmuştur. Yûsuf peygamber, Züleyhâ'nın yanından kaçarken Azîz'e yakalanmıştır. Züleyhâ onu yalan söylemekle suçlayınca H. Yûsuf zindana atılmıştır. Zindanda rüya tabirleri yapan Yûsuf peygamber, Mısır hükümdarının rüyasını doğru tabir etmiş ve bu vesileyle zindandan çıkarılarak maliye bakanlığına getirilmiştir. H. Yûsuf, hükümdarın rüyasının tabirine göre Mısır'ı kıtlık yıllarına hazırlamış, nihayet kıtlık yılları gelip çatığında kardeşleri de Ken'an'dan gelip ondan zahire istemişlerdir. Kardeşleri onu tanımamış, H. Yûsuf da onlara bir oyun oynamıştır. Daha sonra kendisini kardeşlerine tanıtmıştır. Babası, H. Yûsuf kaybolunca üzüntüden ve ağlamaktan gözlerini kaybetmiştir. H. Yûsuf, kardeşleri aracılığıyla babasına gömleğini gönderince oğlunun gömleğini gözlerine sürer sürmez babasının gözleri açılmıştır. Tüm ailesini Mısır'a yerleştiren Yûsuf peygamber, bundan sonra Züleyhâ ile evlenmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'deki en güzel kıssa yani "Ahsenü'l-Kassâs" olan bu hikâye, klasik Türk şairleri tarafından farklı cihetleriyle çok fazla işlenmiştir. H. Yûsuf'un olağanüstü güzelliği, rüyası, rüyaları tabir etmesi, kuyuya atılması, ağırlığınca altına satılması, Züleyhâ ile olan macerası, zindana atılması, köleyken Mısır'a sultan olması, gömleği, babası H. Yâkup'tan ayrı oluşu vs. şairler tarafından birçok hayal ve sembol üzerinden anlatılır (Pala, 2013, s. 483-484).

yûsuf-ıla ma'an düşmüş idük çâha o çıkdı
biz dahı halâş olmadık ol çâh-ı sitemden (Şevkî Tk. B. IV/3)

ya' kûb-ı dil ol demde bulur nûr-ı başâr kim
bu cân bedenden çıka ol yûsuf-ı şânî (Aḥmed el-Bursâvî I Tc. B. II/2)

Süleymân: Davûd peygamberin oğlu olup on iki yaşında babasının yerine tahta geçmiştir. Hem peygamber hem hükümdardır. Babasının vasiyeti üzerine Kudüs'te yarım kalmış Mescid-i Aksâ'nın inşasını tamamlamıştır. Hem bu mescidin hem de kendi sarayının yapımında cinleri çalıştırdığına dair rivayetler vardır. Hayvanların dilinden anlayıp onlarla konuşması, cinlere ve rüzgâra sözünü geçirmesi, üzerinde ism-i a'zam yazılı mühürlü yüzüğü sebebiyle kuşların ve vahşi hayvanların ona boyun eğmesi, Âsaf ismindeki veziri, Hüdhdüd ismindeki kuşu, Sebe melikesi Belkıs'la olan maceraları, sefer sırasında karıncaların beyiyle yaşadıkları şairler tarafından çeşitli tasavvurlar aracılığıyla şiirlere konu edilmiştir (Pala, 2013, s. 411-412).

naķşında nihān ‘ālem-i kübrā ile ūgrā
sırrı-y-la sūleymān-ı zamān cism-ile mūruz (Hāşmet Tk. B. XI/5)

dil hātemini cehd ēdūben dēv ü perīde
zabṭ ētmez iseñ yelūñi sūleymān olımazsın (Aḥmed el-Bursāwī II Tc. B. I/2)

Sālih: Semūd kavmine gönderilmiş peygamberdir. Hicaz ile Şam arasında yaşamış olan bu kavim, dağları oyarak evler inşa etmişlerdir. Doğru yoldan çıkınca Allah onlara Sālih peygamberi göndermiştir. Hz. Sālih, onlara birçok mucize göstermiştir. Bir kaya içerisinden hamile bir deve çıkarmış, deve oracıkta doğurmuştur. Kavmine bu deveye iyi bakmalarını söylemesine rağmen onlar bu deveyi öldürmüştür. İsyanları çoğalan bu topluluğu, Allah gökten şiddetli bir ses göndererek helāk etmiştir. Yalnız Sālih peygamber ve ona inananlar kurtulmuştur (Pala, 2013, s. 390).

nāķa-yı ūlīḥ oldıñ ise eger
eyle ṭayy-ı mekān-ı ḥayvānī (Cevrī III. Tc. B. II/10)

Meryem: Hz. İŝā’nın annesidir. *İncil*’de Dâvūd peygamberin soyundan geldiği ifade edilir. İmran adında birisinin kızıdır. *Kur’ân-ı Kerîm*’de adından bahsedilen tek kadındır. Ebeveynlerinin uzun bir süre çocuğu olmamıştır. Annesi Hanne yaşlılığında dua ederek bir çocukları olursa mâbede bağışlayacağını vadeder. Hanne vadederken bir erkek çocuğu olmasını beklemektedir. Fakat doğan bebeğin kız olduğunu gören Hanne, önce şaşırırsa da sonrasında vaadini yerine getirerek Beytülmakdis’te kızkardeşinin kocası olan Zekeriyya peygambere Hz. Meryem’i teslim eder. Hz. Meryem 15 yaşına geldiğinde Zekeriyya peygamber yaşlılığından dolayı onunla artık ilgilenemeyeceğinden onu bazı kaynaklarda Yûsuf bazı kaynaklarda Cüreyc/Neccâr olarak geçen birisiyle nişanlamıştır. Yine *Kur’an-ı Kerîm*’de Meryem’in ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yerde yaşarken insan şeklinde bir melek ona bir erkek çocuğu doğuracağını müjdeler. *Kur’ân-ı Kerîm*’de “İmrân kızı Meryem’e ruhumuzdan üfledik” ifadesiyle onun hamile kalması hadisesi anlatılır. Hz. İŝā’nın doğumundan sonra kavminin yanına gelmiştir. Konuşmama adağında olan Hz. Meryem, kendisine sorulan sorulara karşılık çocuğunu gösterir ve çocuk da kendisine dair sorulara cevap verir. Yahudilerin eziyetleri sebebiyle eşi Yûsuf, Hz. Meryem ve çocuğunu yanına alıp Mısır’a gitmiştir. Hıristiyan ve İslâmî kaynaklarda Hz. Meryem’in hayatının bu devresine dair bilgi yoktur. Oğlu İŝâ peygamberin göğē yükselmesinden bir süre sonra vefat etmiştir (Harman, 2004, s. 236-242).

Klasik Türk şiirinde Hz. İsa'nın annesi olması, mucizevi hamileliği ve oğlunun doğumu gibi münasebetler çerçevesinde adı anılmaktadır.

şüretde eger zerre isek ma' nîde yûhuz
rûhu'l-ğudsün meryeme nefh êtdügi rûhuz (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XII/1)

geh vādî-yi eyman gehi mūsî-yi tecellî
geh îsî-yi mu' ciz-nefes-i meryem-i ' ışkam (Sāmî Tk. B. IX/4)

İsa/Mesih: Kendisine *İncil* indirilmiş olan Hz. İsa, İsrailoğullarının son peygamberidir. Bir mucize eseri olarak annesi Hz. Meryem'den babasız şekilde dünyaya gelmiştir. Otuz yaşında peygamber olmuş ve üç yıl boyunca insanları Allah yoluna çağırması karşılık yalnızca kendilerine “havârî” denilen on iki kişi iman etmiştir. Yahudiler onu öldürmek isteyince havârîlerden birisi onun yerini ihbar etmiştir. Hz. İsa'yı ihbar eden kişi, İsa peygamberi kaldığı yerde bulup çarmıha germek isteyenlerin gözüne İsa peygamber suretinde gözük müştür ve bu havârî Yahudiler tarafından çarmıha gerilmiştir. İsa peygamber ise dördüncü kat göğe çekilmiştir. Kıyamete yakın tekrar dünyaya gelecek ve Deccâl'i öldürecektir.

Klasik Türk şiirinde onun hayatı çerçevesinde meydana gelmiş olan hadiseler ve mucizelere yer verilir. Annesi Hz. Meryem'in ona gebe kalışı, doğumunda ve bebekliğindeki olağanüstü hadiseler, nefesinin mucizevi olması, ölüleri diriltmesi, körlerin gözlerini açması, hastalara şifa vermesi, dünyaya alaka göstermemesi, evlenmemesi, göğe çekilmesi, dördüncü kat gökte bulunması gibi pek çok hayal ve sembollerle şiirlerde yer bulur (Pala, 2013, s. 235-236).

peymâne-yi hırşîd ile her şubh éderüz ' ayş
' îsâ ile peymâne-keş-i lâ-yı şabûhuz (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XII/2)

bed-gûlara leb-beste görünmekdeyüz ammâ
rindân-ı mesîhâ-deme miftâh-ı fütûhuz (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XII/7)

' îsî-dem ü rûhî-lağab hıẓr-hayâtuz
deryâ-yı şîfât içre nihân gevher-i zâtuz (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XII/8)

geh vādî-yi eyman gehi mūsî-yi tecellî
geh îsî-yi mu' ciz-nefes-i meryem-i ' ışkam (Sāmî Tk. B. IX/4)

‘İsāya vērin cilve-yi ihyāy dem-ā-dem
ol ma‘ reke-ārā-yı haşır nefha-yı sūruz (Hâşmet Tk. B. XI/4)

ol kūya dēnūr gülşen-i esrār ki olmış
bir nefhasınūḡ maẓharı bād-ı dem-i ĩsā (Cevrī II. Tk. B. IV/5)

ola gör maẓhar-ı dem-i ‘ ĩsā
tā ki rūḡ ēde cismūḡe sereyān (Cevrī III. Tc. B. VII/12)

Rûhu’l-Kudûs: Bu ifade sözlük anlamı itibariyle “temiz ruh, bereket ruhu ve mukaddes ruh” manalarına gelir. Kavramla alakalı çeşitli yorumlar yapılmaktadır. Kimisi Rûhu’l-Kudûs’ün Allah’ın isimlerinden olduğunu, hatta ism-i a’zam olduğunu ifade ederken kimisi de Hz. ĩsâ’ya “Rûhullah” denmesinden ötürü söz konusu kavramın *İncil* olabileceğini ileri sürmektedir. Fakat kavramla alakalı en yaygın kanaat bu tabirle anılanın Cebrâil/Cibrîl olduğudur. *Kur’an-ı Kerim*’deki çeşitli ayetlerde Allah’ın “bizim ruhumuz” diye söz ettiği melek, Hz. Meryem’e müjdeyi verdikten sonra Hz. Meryem’in yakasından veya kaftanının yeninden üflemiş ve Hz. Meryem de Hz. ĩsâ’ya hamile kalmıştır (Harman, 2008, s. 216-217).

şûretde eger zerre isek ma‘ nîde yūḡuz
rûḡu’l-ḡudsūḡ meryeme nefḡ ētdūḡi rūḡuz (Rūḡī-yi Bağdādī Tk. B. XII/1)

Hızır: Peygamber veya veli olduğuna dair farklı kanaatler bulunan “âb-ı hayat” içerek ölümsüzlüğe eren şahsiyet. Halk arasında zorda kalanlara yardım ettiğine dair yaygın bir inanış vardır. Efsaneye göre Hızır, İlyâs ve İskender hep birlikte âb-ı hayatı aramak ve bulmak için zulumât ülkesine gitmişler, yolda İskender diğerlerinden ayrılıp başka bir yöne gitmiştir. Hızır ve İlyâs âb-ı hayatı bulunca İskender’e de haber vermişler, tekrar geri dönünce suyun yerini bulamamışlar, böylece de İskender ölümsüzlüğe ulaşmaktan mahrum kalmıştır. Ölümsüzlüğe erişen İlyâs ve Hızır, Allah’ın yardımıyla dünyada darda kalanlara yardım ulaştırmakla vazifelendirilmiştir. Her ikisinin yılda bir gün buluştuğu güne Hızır ve İlyâs’tan bozma “Hıdrellez” denir.

Adının kelime manasının “yeşillik, yeşerme, tazelik” gibi anlamları ihtiva etmesi sebebiyle yeşil elbiseler giymesi, ayağını bastığı toprağın yeşermesi, âb-ı hayatı İlyâs ve İskender’le birlikte arama mecaraları, zulumât ülkesi gibi farklı hususlarla şiirimizde yer alır (Pala, 2013, s. 204-205).

‘îsî-dem ü rûhî-laķab hıẓr-ḥayātuz
deryā-yı şıfât içre nihān gevher-i zātuz (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XII/8)

ol sākî-yi şahbā-yı ḥaķîķat ki elinde
bir cām içenün cür‘a-keşi hıẓr-ı zamāndur (Cevrî II. Tk. B. V/4)

Lokman: Kur’ân-ı Kerîm’de adına bir sure olmasına rağmen peygamber mi yoksa salih bir kul mu olduğuna dair farklı görüşler olan zâttır. Hikmet ve hekimliğin pîri kabul edilip bu yönleriyle şiirlerde yer alır (Pala, 2013, s. 290).

ben vāmıķ u ferhād-ıla hem-ḥāl-i cünūnam
sen āşaf u loķmān ile hem-rāz-ı ma‘ārif (Cevrî I. Tk. B. XI/3)

İbrahîm b. Edhem: Künyesi Ebu İshâk olan İbrahîm Edhem Hazretleri’nin babası Belh sultanıdır. Edhem gençliğinde kısa bir müddet tahta çıkmış fakat sonrasında saltanatı bırakmıştır. Gençliğinde ceylan avına çıktığı bir zamanda el ve ayakları kervan soyguncuları tarafından bağlanmış olan bir adamın bir karga tarafından beslendiğini görmüş ve Cenab-ı Hakk’ın ona bu kargayla rızık gönderdiğini anladıktan sonra bu hadiseden ibret almış ve taç ile tahtını terk edip dervişlik yolunu tutmuştur. Başka bir rivayete göre ise ceylan peşinde koşarken “Ya İbrahim Edhem! Seni bunun için mi yarattık?” hitabına muhatap olunca üstündekileri bir çobana vermiş, mağaralarda uzun vakitler riyazete çekilmiştir.

Edebî metinlerde daha çok sultanlığı terk edip dervişlik yoluna girmesi, inzivada ve kanaat içerisinde yaşaması, dünya nimetlerini fakirlere dağıtması gibi hadiseler çerçevesinde ele alınıp şairler tarafından medhedilir (Pala, 2013, s. 133).

edhem-veş olan buldı ḥaķķı yoḥsa ne mümkün
ḥaķķı bulasın atlas u zer-beft-i döşekde (‘İmād Dede Tk. B. XVI/7)

Mâlik b. Dînâr (Ebû Yahyâ Mâlik b. Dînâr el-Basrî)[öl. 131/748’den önce]: Basra’da doğan Mâlik b. Dînâr, ilk tahsilini yine burada tamamladıktan sonra Horasan ve Hindistan’a gitti. Kaynaklarda güzel sanatlara karşı ilgili ve yetenekli olduğu, mushaf yazarak geçimini sürdürdüğü kaydedilmektedir. Horasan’da vefat ettiği bazı kaynaklarda yer alsa da çoğu kaynak tarafından Basra’da öldüğü kaydedilmiştir. Gençliğinde işret ve eğlenceye düşkün olduğu, bir gece yaşadığı bir hadiseden sonra o dönemde Basra’daki meşhur zâhidlerden birisi olan Hasan-ı Basrî’ye [öl. 110/728] gidip tövbe ettiği rivayet edilmektedir. Tasavvufun teşekkül etmesinde katkıda bulunan zâhidlerdendir (Demirci, 2003, s. 505).

“Mâlik b. Dînâr yeme içme, giyinme, mal mülk, servet edinme ve şöhret kazanma konusunda riyâzet ve mücâhedeyi esas alarak buna titizlikle uymuş, her günahın temelinde dünya sevgisi ve menfaat hırsının bulunduğu dikkat çekmiştir” (Demirci, 2003, s. 505). Zühd ve takvanın gereğini yerine getirmeye çalışmış, bunları halka ve devrin yöneticilerine anlatmaya çalışmıştır.

şûfî ki şafâda geçinür mâlik-i dînâr
bir dirhemini alsañ olur hâtırı derhem (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. III/5)

4.6.2. İran Kahramanları

Cem (Cemşîd): Klasik Fars ve Türk şiirinde ismi çok anılan efsanevî hükümdardır. Adının kelime manası “ikiz, aynı anda doğan”dır. “Pişdâdî hanedanının dördüncü hükümdarı olan Cemşîd, 700 yıl (Şâhnâme’ye göre 600 yıl) boyunca insanlar, cinler, devler, kuşlar ve periler dünyasının tamamı üzerinde egemenlik kurmuş; hükümdarlığı zamanında dünya huzur ve refahla dolmuştur” (Yıldırım, 2017, s. 230). Yedi yüz yıllık hükümdarlıktan sonra Dahhâk tarafından yenilgiye uğratılmış ve öldürülmüştür. Persler onu adil ve tanrısal kaynaklı bir hükümdar olarak kabul eder. Tıpla ilgilenen, ilk hamamı inşa ettiren, ok ve yayı ilk kullananıdır. Bunun haricinde klasik şiirde onunla kurulan ilgiler genellikle şarabın mucidi olması ve “câm-ı Cem” yani şarap kadehini ilk yapan olması sebebiyledir. Bezm-i Cem, meclis-i Cem, câm-ı Cem, âyin-i Cem, ayn-ı Cem terkipleri hep bu ilgi sebebiyle şairler tarafından çokça kullanılmıştır (Yıldırım, 2017, s. 230-231).

dil-bestelerüz bizden ırağ eyleme bir dem
şol bâdeyi kim nûr-ı dili dîde-yi cemdür (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. II/2)

tâ fark-ı sipihre şaçaram cür‘a-yı cāmı
eyvân-ı harâbât-ı fenâda cem-i ‘ışkām (Cevrî I. Tk. B. IX/4)

sâķî bize bir cām yetişdür mey-i cemden
bu dem uralum keyf-i kem bezm-i kademden (Şevķî Tk. B. IV/1)

sâķî bize şun bâde-yi engûrı iremden
keyfiyyet-i uhrâ kâpalum meşreb-i cemden (Hâşmet Tk. B. IV/1)

hayrân êde şoĥbetümüz seyrân êde ĥusrev
rakşân ola cāmımızuñ devri ile cem (Aĥmed el-Bursâvî II Tc. B. III/4)

Rüstem: Akıllılığı ve cesareti şahsında birleştiren Rüstem, İran'ın en meşhur millî kahramanlarından birisi olmuştur. Eşkani kahramanlarından birisi olan Rüstem, efsaneler vasıtasıyla zamanla millî bir kahraman hâline dönüşmüş ve kendisine olağanüstü özellikler atfedilmiştir. Dünyaya gelmesi de hayatı da olağanüstüdür. Simurgun yardımıyla dünyaya gelen Rüstem, akranlarından daha hızlı şekilde gelişmiş ve kısa zamanda güçlenmiştir. Gençliğinde devlerle mücadele etmiş, savaşlarda İran krallarına yardım etmiş, daima İran halkını tehlikelerden kurtarmıştır. Bilmeden savaşta oğlu Sohrab'ı öldürmüştür. Üvey kardeşi Şeğad'ın aldatmasıyla kuyuya düşürülüp atıyla birlikte öldürülmüştür (Yıldırım, 2017, s. 658).

Klasik Türk şiirinde bilhassa kasidelerde kahramanlık, yenilmezlik, pehlivanlık ve acı kuvvetin timsalidir.

tâ key olasin nefsi-i bed-endîşün esîri
katl étmede anı ola gör merd-cû rüstem (‘ İmād Dede Tk. B. III/3)

Nûşirevân: MS 531-579 yılları arasında hüküm sürmüş İran'ın Sasâniyân sülalesine mensup adaletiyle ünlü hükümdar. Gerçek adı Hüsrev, lakabı ise “Âdil”dir. Adaletli, hayırsever, akıllı, kudretli, dirayetli, sanatsever bir hükümdarmış. Medâyin'deki sarayının Tâk-ı Kistrâ veya Eyvân-ı Kistrâ denilen bölümünde halkını ve yabancıları kabul ederek haksızlığa ve zulme uğrayanlara yardım edermiş. Rivayete göre bu tâka bir çan astırmış, ucuna da bir zincir bağlatmıştır. Haksızlığa ve zulme uğrayanlar gelip bu zinciri çekip çanı çalar ve onun adaletine sığınmış (Pala, 2013, s. 362).

peymâne-keş-i mazleme hûkkâm-ı zamândur
bezm-i mey-i ‘ iffetde yine nûşirevândur (Hâşmet Tk. B. VIII/1)

4.6.3. Diğerleri

Ferhâd: İlk kez Nizâmî-i Gencevî'nin *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisinde geçen kahramandır. Ferhâd, bu mesnevide Şîrîn'in âşığı ve İran hükümdarı olan Hüsrev-i Pervîz'in rakibidir. Gerek tarihî gerekse de edebî kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan kimliği meçhul birisidir. Nizâmî ve sonrasında bu aşk hikâyesinin ele alındığı eserlerde Ferhâd, su yolları yapan bir mühendis-mimar veya ressamdır. Tüm bu

eserlerdeki ortak konu ise Ferhâd'ın aşkı uğruna dağları delmesidir (Kurnaz, 1995, s. 383).

Ferhâd, Fars edebiyatında namus ve aşkın simgesidir. Hüsrev'in sevgilisi Şîrîn'e âşık olunca Hüsrev, onu Şîrîn'den uzak tutmak maksadıyla Bîsütûn dağına delmeye gönderir. Rivayetlere göre Hüsrev ona yaşlı bir kadın gönderir. Bu kadın Ferhâd'a yalan söyleyerek Şîrîn'in öldüğü haberini verir. Bu haberi duyan Ferhâd da kahrından ölür (Yıldırım, 2017, s. 339-341).

Klasik Türk şiirinde Ferhâd, sevgilisine kavuşmak amacıyla gerçekleşmesi imkânsız şeylere kalkışan ve fakat bu arzusuna kavuşamadan ölen âşığın timsalidir. Şiirlerde Şîrîn'e kavuşmak için Bîsütûn dağına delmesi ilgisiyle "kûh-ken" olarak anılır. Ferhâd, Hüsrev ve Şîrîn'le birlikte anılmasının haricinde Bîsütûn dağı, şebdîz ve gülgûn ismindeki atlarla, lâle, külünkle birlikte tenâsüp, tevriye, telmih ve irsâl-i mesellerle şiirlerde yer alır (Kurnaz, 1995, s. 383).

‘ömrin geçirüp kûh-ı belâda dil-i şeydâ
berhem-zen-i hengâme-yi ferhâd olayın dër (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. IV/5)

meydâna koyup başımı ferhâd-veş êtdüm
çok bî-ser ü sāmân-ıla da‘ vâ-yı maḥabbet (Cevrî I. Tk. B. VIII/6)

ben vāmık u ferhâd-ıla hem-ḥâl-i cünûnam
sen âşaf u loḳmân ile hem-râz-ı ma‘ ârif (Cevrî I. Tk. B. XI/3)

Leylâ vü Mecnûn: Hikâye kahramanlarının gerçek kişiler olduğu düşünülen, İslâm edebiyatlarında çokça karşımıza çıkan aşk temalı bir mesnevidir. Mesnevideki erkek kahramanın şair Kays b. Mülevvaha'l-Âmirî [öl. 698] olduğunu iddia edenlerin yanında Mecnûn'un Emevî ailesinden bir genç olduğunu, kadın kahramanın ise amcasının kızı Leylâ binti Mehdî b. Sa'dî'l-Âmirî olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.

Hikâyede, Necid çöllerinde yaşayan Benî Âmir kabîlesindeki Kays ve Leylâ'nın çocukken birbirlerini sevmesi, Leylâ'nın annesinin dedikodular üzerine kızını eve kapatması, Leylâ'yı göremeyen Kays'ın aklını kaybedip çöllere düşmesi, bundan dolayı artık Mecnûn diye anılması, babasının Leylâ'yı ona istemesi üzerine Leylâ'nın babasının kızını bir mecnûna vermek istememesi, Mecnûn'un toplumdan uzaklaşarak çöllerde yabanî hayvanlarla dostluk kurup yaşaması, Leylâ'nın İbn Selâm isminde birisiyle evlendirilmesi ve bu haberi duyan Mecnûn'un İbn Selâm'a beddua etmesi ve

duasının kabul olup İbn Selâm'ın ölmesi, böylece evlilik bağından azat olan Leylâ'nın Mecnûn'u çölde arayıp bulması fakat Mecnûn'un artık dünyalık maddi şeylerden uzaklaşarak kendisini ilâhî aşka kaptırması sebebiyle Leylâ'yı tanımaması, Leylâ'nın çaresiz geri dönmesi, bir müddet sonra da üzüntüden vefat etmesi, bunu duyan Mecnûn'ın Leylâ'nın mezarına koşması ve burada Allah'tan canını alması için dua etmesi ve duasının kabul edilip onun da vefat etmesi anlatılır (Pala, 2013, s. 288-290).

Leylâ ve Mecnûn klasik Türk şiirinde sıkça karşımıza çıkan kahramanlardır. Şairler kendi âşıklık hâllerinden, çektikleri elem ve meşakkatlerden söz ederken umumiyetle kendilerini Mecnûn'la mukayese edip kendilerinin ondan daha üstün olduklarını iddia ederler. Mecnûn aşk yüzünden delirmesi, yaptığı çılgınlıklar, aşkı yüzünden çöllere düşmesi, çölde dost olduğu yabani hayvanlar gibi birçok hayal ve sembol üzerinden şiirlerde konu edilir. Leylâ ise isminin manasını ihtiva eden “karanlık, gece” kelimeleri üzerinden şiirlerde yer alır.

sen ‘ışk-ı ‘ayân-vâsiṭa-yı-ı ḥaḳ-la şehîr ol
‘âlem ḳo dêsün saḡa o mecnûn-ı fulândur (Şevḳî Tk. B. III/2)

her dilde bulunmaz veledü'l-ḳalb-i maḥabbet
her ḳaysa o leyli-yi merâm maḥrem olur mı (Şevḳî Tk. B. VII/5)

Vâmık u Azrâ: Aslı Pehlevîce olan bu hikâye ilk kez Unsurî [öl.1040] tarafından yazıya geçirilmiştir. Hem İran hem de klasik Türk şiirinde yer alan aşk hikâyelerindendir. Çin hakanı Talmus'un olağanüstü güzelliğe sahip oğlu Vâmık ile onun namını duyup kendisine âşık olan Gazne padişahının kızı Azrâ arasındaki maceralarla dolu aşkı anlatılır. İki âşığın birbirlerine kavuşmak maksadıyla atlattığı çeşitli badirelerden sonra vuslata erişmeleri anlatılır (Pala, 2013, s. 471-472).

ben vâmık u ferhâd-ıla hem-ḥâl-i cünûnam
sen âşaf u loḳmân ile hem-râz-ı ma‘ârif (Cevrî I. Tk. B. X/3)

Hâtem-i Tâî: Asıl adı İbn Abdullah b. Sa'd olan zâtın lakabıdır. Arap kabileleri arasında cömertliği ile bilinen çok zengin bir kişidir. Rivayetlere göre kabilesinin reisi ve şairdir. Edebiyatta daima cömertlik timsali olarak bilhassa da kasidelerde anılır (Pala, 2013, s. 198).

hâtem gibi nâm ister-iseñ semt-i sehâda
baş mühri temessüklere eşnâfı dolandur (Hâşmet Tk. B. VIII/3)

Âsaf: Doğu edebiyatında genel anlamıyla vezirin eş anlamlısı olarak kullanılır. Özel manada ise Süleyman peygamberin veziri ve İsrailoğulları soyundan Âsaf b. Berhiye için kullanılır. Şairler medhettikleri vezirleri bu zâtla mukayese ederler. Âsaf sözüne muhatap olan vezir bir bakıma fazilet, idare, tedbir ve ileri görüşlülüğün timsalidir (Pala, 2013, s. 33).

ben vâmık u ferhâd-ıla hem-hâl-i cünûnam
sen âşaf u loğmân ile hem-râz-ı ma' ârif (Cevrî I. Tk. B. X/3)

Karûn: Edebî metinlerde zenginlik ve cimriliğin timsali olan Karûn hakkında farklı görüşler vardır. Bir rivayete göre Firavun'un nazırlarındandır. Başka bir rivayete göre ise Hz. Mûsâ'nın kavminden zengin fakat zalim ve cimri bir kimsedir. Önceleri fakir imiş, Hz. Mûsâ'nın ona öğrettiği ilm-i kimya vasıtasıyla zengin olmuştur. Çok zengin olmasına rağmen zekat vermek istemeyip serveti üzerinden kibre kapıldığı için Hz. Mûsâ ona beddua etmiş ve bunun sonucunda servetiyle beraber yere geçmiştir (Pala, 2013, s. 258).

kâni' ol olana [yine] kârûn-ı zamânsın
meşhûrdur elbette kânâ' atde ğinâ var (İmâd Dede Tk. B. VII/5)

Eflâtûn: MÖ 430'da doğmuş olan Eflâtûn, Sokrat'tan öğrenim görmüş Yunanlı bir filozoftur. Mısır'da okumuş, tekrar Yunanistan'a dönüp Atina'da Akademia'yı kurmuştur. Bir başka meşhur filozof olan Aristo'nun da hocasıdır. MÖ 348'de ölmüştür. Edebî metinlerde daha çok akıl, hikmet ve isabetli görüşlerin timsali olarak yer alır (Pala, 2013, s. 135).

insân ki bu ' irfânı eger ètmeye tahşil
dâniş-le felâţûn-ı zamân olsa da ħardur (Cevrî I. Tk. B. XII/7)

ol kim tama' -ı hām ile derħor-ı zelîldür
isterse felâţûn ola yâ aħmağ u sersem (İmâd Dede Tk. B. X/2)

4.7. MECMUANIN İNCELENEN KISMINDA YER ALAN ŞİİRLERDEKİ ELEŞTİRİLER

Rûhî-yi Bağdâdî'nin terkîb-bendi hem kendi devrinde hem de sonraki devirlerde şairler, tezkireciler ve şiir okurları tarafından çok beğenilmiş ve takdir görmüştür. Dîvân şiirinde terkîb-bend nazım şekli mevzubahis edildiğinde akla gelen ilk şiir çoğunlukla Rûhî'nin şiiridir. Bunun böyle olmasının pek çok sebebi vardır muhakkak. Ancak bu şiir üzerine yazılan metinleri incelediğimizde karşımıza çıkan en önemli konunun veyahut bu şiirin en güçlü tarafının şiirin ele aldığı eleştiriler olduğunu söyleyebiliriz.

Rûhî'nin manzumesindeki ve ona nazire yazılan şiirlerdeki eleştirilere geçmeden önce bu manzumenin yazıldığı devrin siyasî, ekonomik ve kültürel manzarasına bakmak faydalı olacaktır. Zira bu şiir okuyucuya yoğun şekilde döneminin atmosferini sunar. Rûhî'nin hayatını sürdürdüğü dönem ilk başta Osmanlı Devleti'nin en parlak ve güçlü olduğu zamanlar olarak görülse de bu dönemde yavaş yavaş hemen her alanda bozulmalar, yolsuzluklar, önemli mevkilere liyakatsiz kişilerin getirilmesi, rüşvetin çoğalması gibi durumlarla karşılaşmaktadır.

II. Bâyezîd'in durgun geçen saltanat yıllarına karşılık babasının yerine tahta geçen Yavuz Sultan Selim'in saltanat yılları [1512-1520] seferler ve zaferlerle geçmiştir. Sekiz yıllık padişahlığı döneminde Osmanlı Devleti'ne seksen yıllık hizmetlerde bulunmuştur. Avrupa devletleri ile barış içinde yaşama politikasını benimseyen Yavuz, devletin bekasını tesis etmek maksadıyla yönünü Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya çevirmiştir. Bu maksatla bu dönemde Osmanlı Devleti için en büyük tehlike hâline gelen Şii propagandasını ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşı'nda [1514] Safevî Devleti'ni yenerek Irak yolunu açmıştır. Memlûk Devleti'ni Mercidabık [1516] ve Ridaniye [1517] Savaşları'nda yenerek Suriye, Filistin ve Hicaz topraklarını ele geçirmiştir. Hicaz'ın ele geçirilmesiyle hem halifelik Osmanlı sultanlarına geçmiş hem de kutsal emanetler İstanbul'a getirilmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in vefatının ardından tahta çıkan Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında [1520-1566] babası zaten Doğu sınırlarının güvenliğini sağlamış olduğu için o, yönünü Batı'ya çevirmiştir. Osmanlılar, bu dönemde Belgrad ve Macaristan topraklarını fethederek Orta Avrupa'ya kadar sokulmuş, doğuda Safevî

Devleti'ne karşı düzenlenen seferlerle Bağdat, Tebriz, Azerbaycan topraklarını ele geçirmiş, Akdeniz'i bir Türk gölü hâline getirmişlerdir.

Kanuni'nin vefatından sonra Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın büyük gayret ve çabalarıyla Osmanlı eski gücünü devam ettirmiştir. Sokullu'nun ölümünün ardından [öl. 1579] devlet yönetimi umumiyetle beceriksiz ve liyakatsiz kişilerin hükmüne geçmiştir (Şentürk & Kartal, 2014, s. 288-291).

Sonraki yıllarda siyasî, askerî, sosyal ve iktisadî alanlarda toplumda büyük değişimler yaşanmıştır. Devlet teşkilatındaki istikrarsızlıklar, sancaklara gönderilmediği için tecrübe kazanamayan şehzâdelerin padişah olması, çok küçük yaşlardaki şehzâdelerin tahta çıkması, sadrazamların çok kısa süren görev süreleri, Osmanlı Devleti'nin hem doğuda hem batıda girdiği uzun savaşlar, bu seferleri karşılamak maksadıyla içinde bulunulan malî darboğaz ve halktan alınan ağır vergiler, paranın değer kaybetmesi, asayişin bozulması ve güvenliğin olmaması, yeniçeri ve sipahilerin maaşları sebebiyle çıkardıkları isyanlar, Anadolu'da iktisadî sebeplerle çıkan Celâlî İsyanları, bu karmaşa ortamında rüşvet ve yolsuzlukla makam ve mevki elde etmeye çalışanlar vs. Bunların hepsi devlet otoritesinin bozulduğunun göstergesidir. Tüm bu sâiklerle huzur ve asayiş ortadan kalkmış, halk giderek yoksullaşmış ve bu durumların müsebbibi olarak görülen devlete de güven kalmamıştır (Şentürk & Kartal, 2014, s. 407-408).

Şairler de toplumun bir ferdi ve yaşanan her hadisenin canlı birer şahidi oldukları için devrin getirdiklerinden umumiyetle şiirlerinde söz etmişlerdir. İşte Rûhî, meşhur terkîb-bendini böyle bir sosyal ve siyasî atmosferde kaleme almıştır. Sonraki devirlerde de Osmanlı ülkesinde siyasî, askerî, ekonomik, kültürel bozulmalar artarak devam etmiş, şairler de benzer durumlarda sosyal tenkidin ve ironinin işlendiği en meşhur şiirlerden biri olan Rûhî'nin terkîb-bendine nazireler yazarak devirlerindeki menfi ortamdan şikayet etmişlerdir. Kanaatimizce bu şiirin en büyük gücü burada ele alınan tipler, hadiseler ve durumların her devirde karşımıza çıkmasının muhtemel olmasıdır. Böylece bu şiir, zaman ve mekân fark etmeksizin sesinden ve kudretinden hiçbir şey kaybetmeden her devirde varlığını devam ettirmektedir.

Çalışmamızın bu kısmında Rûhî'nin şiirini merkeze alarak bu şiirde ve diğer nazire şiirlerde tenkit edilen, hicvedilen benzer durumları aynı başlık altında inceleyeceğiz ve bu konulara dair çeşitli beyit örnekleri vereceğiz.

4.7.1. TOPLUMDA VAR OLAN SOSYAL TİPLER VE ZÜMRELER

4.7.2. Rind ve Zâhid/Sofu

Geçmişte insanlar Allah'a ulaşmak amacıyla ya akıl ya da aşk yolunun tutulmasına dair bir kanaat içindeydiler. Bununla birlikte hangi yolun insanı hakikatte Allah'a ulaştıracağı konusunda yüzyıllarca tartışıp durdular. Medrese eğitimi görmüş, İslâmî ilimlerle uğraşan, kendilerine ulemâ denilen zümre akıl yolunu tutmuş; buna karşılık tasavvufu benimseyen ve tarikat yoluna girmiş olanlar da kendilerine aşk yolunu seçmişlerdi. Allah'a ulaşmak için aşkı kendisine rehber edinenler, bu çetin ve meşakkatli yolda aklın âciz kalıp onları menzillerine ulaştıramayacağını düşünüyorlardı. Bu fikir ayrılığı neticesinde de karşımıza iki tip çıktı (Şentürk A. A., 2014, s. 6).

Bunlardan akli kendisine rehber eden zümre; zâhid, sofî, şeyh, imam, vâiz, nâsîh, fâkih vb. dinî ilimlerle uğraşan kişilerdir. Tüm bu tiplerin hususiyetlerini aslında zâhid veya sofî üzerinden anlatmak mümkündür. Dinin hayatın merkezinde olduğu ve günlük yaşam rutinlerinin din çerçevesinde değerlendirildiği devirlerde birtakım insanlar hem toplumda hürmet ve itibar görmek hem de güvenilir insan imajı çizmek için dindarlık kisvesine bürünüyorlardı. Zâhid, “zühd ve takva sahibi, dindar kimse” manalarına gelir. Ancak klasik şiir geleneğinde bu manalardan farklı olarak dinî kaidelere sıkıca yapışmış ancak bu kaidelerin hakiki manalarını anlamaktan uzak, cennete girmek ve cehennem azabından kurtulmak için ibadet eden, dış görünüşünde dinin emrettiği gibi giyinen, gösteriş meraklısı, kendisi gibi olmayanları daima tenkit ve ikaz eden, böylelerini küfre girmekle suçlayan, sık sık ahiretten bahsedip halkı cehennem azabıyla korkutan ve fakat fırsat bulunca kendisi de nefsinin heva ve heveslerine uymaktan geri durmayan, bulunduğu konumdan faydalanmaya çalışan, çıkarları için dindar geçinen, samimiyetsiz ve fazla zeki olmayan bir tipi sembolize eder. Şairler bu tipleri dinen en büyük günah sayılan riyaya bulaşmakla tenkit eder ve kınarlardı.

Rind, zâhid tipinin karşısında olup daima onunla mücadele hâlinde bulunun ve aşkı kendisine rehber edinen tiptir. Zâhidin kaba ve kuralcı inançlarına, gösteriş merakına ve

bulunduğu konumdan menfaat devşirme çabasına karşılık rind, zâhid gibi riya ve şirk günahlarına batmamak için halkın gözünde kendisini hor ve hakir duruma düşüren, toplum içerisinde hoş gitmeyecek davranışlarda bulunan, tasavvufun ve dinin derin manalarına nüfuz eden, görünüş için veya desinler diye ibadet etmeyen, yalnızca Allah’a kulluk etmeyi seçen insan tipini anlatır. Dünyadan ve insanlardan herhangi bir beklentisi yoktur. Allah’a ulaşma yolunda aşkı kendisine rehber eden rind, bu arzusuna nâil olmak maksadıyla evvela aşkı öğrenmeye kendi cinsinden birisiyle başlar, daha sonra onu ilâhî sırlara ulaştıracak, ona sülûk ettirecek bir kâmil mürşide âşık olur, en nihayetinde de Allah’a âşık olma yoluna girer. Rindler, dünya malına değer vermedikleri için herhangi bir yere bağlanmayıp ömürleri boyunca bir yerden başka bir yere seyahat ederler. Garip kıyafetleriyle dolaşp vücutlarında hançer veya kızgın demirle yaralar açarlardı. Bu tuhaf görünümlü ve davranışlı insanlar çoğu kez dindar insanlar tarafından zındıklıkla suçlanır, kınanır ve hor görülürdü (Şentürk A. A., 2014, s. 137).

Klasik şiirimizde işte bu rind tipi, şairler tarafından bir nevi ideal âşık olarak sembolize edilirdi. Şâirin kendisi de şiirlerinde ideal âşık konumunda olduğundan kendisini rindle özdeşleştirir ve rindin tam karşısında yer alan zâhidi sahte ve riyakâr olmakla suçlayıp, onunla şiirlerinde mücadeleye girişerek, okurun nazarında zâhidi güç duruma düşürmek isterlerdi. Bunun için bilhassa onun kılık kıyafetini, davranışlarını, söylediklerini, gösteriş merakını, yavan bir hayat sürmesini dillerine dolayp onu acımasızca eleştirirlerdi.

Mecmuanın çalıştığımız kısmında yer alan şiirlerde rind ve zâhid/sofu mücadelesine dair bazı beyit örnekleri ve şairlerin bu tipleri tenkit ettikleri hususlar şunlardır:

Rûhî’nin meşhur terkîb-bendi işte bu rind ve zâhid çekişmesiyle başlar. Zâhid, rindi sarhoşlukla ve günaha girmekle suçlamıştır. Rindin cevabı ise sarhoşluğunun üzüm şirasından dolayı olmadığını, kendilerinin Elest meclisinin sarhoşu olduklarıdır.

şanmañ bizi kim şîre-yi engûr ile mestüz
biz mest-i harâbâtdanuz mest-i elestüz (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. I/1)

Şevkî de benzer bir ifade tarzıyla şiirinin hemen başında zâhide cevap vermektedir. Şair kendilerini yani rindleri kınayanlara karşı kendilerinin zâhid gibi Kâbe’ye secde edenlerden olmadıklarını, Allah’ın Kâbe’si olmayan âriflere taptıklarını söyler. Bu

ifadeler zahiren şirk kokmaktadır. Fakat şair burada zâhidin dini şeklen yaşayadığını, şekilci olduğunu, dinin özünü anlamaktan uzak kaldığını, dinin künhüne varamadığını eleştirir. Bununla birlikte bir kudsî hadiste Allah'ın “Ben yere göğe sığmadım, ancak mü'min kulumun kalbine sığdım.” sözüne de telmihte bulunarak Allah'ı Kâbe'de aramanın beyhude olduğunu, onun asıl yerinin mü'min yani ârif kullarının kalbi olduğunu sezdirir.

zâhid gibi şanmañ bizi [siz] secde-yi ka'be
biz 'ârif-i bî-ka'be-yi allâha perestüz (Şevkî Tk. B. I/2)

Rûhî gibi benzer bir söyleyişle şiirine başlayanlardan birisi de Sâmî'dir. O da zâhidi tenkit ederek şiire başlar ve zâhidin sürekli elinde tespih olmasına atıfta bulunarak kendilerinin yani rindlerin sofı gibi tespihe tapanlardan olmadığını, kendilerinin Elest meclisinde verdikleri yeminin inci tanelerini sayanlardan olduklarını ifade eder.

şüfî gibi zann etme bizi sübha-perestüz
biz dâne-şümâr-ı güher-i 'ahd-i elestüz (Sâmî Tk. B. I/1)

Rûhî, iffetsiz olanların rindleri kendileri gibi kire, günaha bulaşmış zannettiklerini ifade ettikten sonra aslında kimseyi incitmeye, azarlamaya hevesli olmadıklarını fakat rindlere yönelik suçlamaları sebebiyle zâhidin gönlünü inciteceklerini, hatırını kıracaklarını söyler.

ter-dâmen olanlar bizi âlûde şanur lîk
biz mâil-i bûs-ı leb-i cām u kef-i destüz (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. I/2)

mâil degülüz kimsenüñ âzârına ammâ
hâtır-şiken-i zâhid-i peymâne-şikestüz (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. I/4)

Sonrasında ise garaz sahiplerinin onlardan uzak durmasının daha yerinde olduğunu zira bu gelip geçici dünyada ne bey ne de dilenci olduklarını, herkesin karakterine uygun şekilde davrandıklarını söyler.

erbâb-ı garaz bizden ırağ olduğu yegdür
düşmez yere zîrâ okumuz şâhib-i şaştuz (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. I/5)

bu 'âlem-i fânide ne mîr ü ne gedâyuz
a' lâlara a' lalanuruz pest-ile pestüz (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. I/6)

Rûhî'nin şu beytinde onun rind kavminin bir üyesi olduğunu ve burada bir nevi onların sözcüsü durumunda olduğunu görüyoruz. Rindler her ne kadar meyhanede bulunup sarhoş olsalar da bu sarhoşluğun zâhidin iddia ettiği gibi şarap içmekten değil ilâhî aşk sarhoşluğundan kaynaklandığını belirtir.

mey şun bize sâķī bizüz ol kavmi ki dەرler
rindān-ı şabūhī-zede-yi bezm-i kademdür (Rûhī-yi Bağdādī Tk. B. II/6)

Zâhidin en büyük arzusu toplum içerisinde itibar ve hürmet görmektir. Bunun için eğitim alması gerekmektedir. Böylelikle insanlara vaaz ve nasihatlerle doğru yolu gösterecek olan bir mürşit konumuna erişmek ister. Ancak bu mertebeye ulaşmak için zamana ve çabaya ihtiyaç vardır. Fakat kendisini uyanık addeden zâhidin bu kadar dayanması mümkün değildir, o amacına en kısa yoldan ulaşmak ister. Onun için amaca giden en doğru yol, en kısa ve çabuk olandır.

gör zâhidi kim şāhib-i irşād olayın dەر
dün mektebe varmış bugün üstād olayın dەر (Rûhī-yi Bağdādī Tk. B. IV/1)

mey-hānede ister yıkılup olmağa ma' mūr
bī-çāre hārābātda ābād olayın dەر (Rûhī-yi Bağdādī Tk. B. IV/2)

Zâhid dış görünüşe son derece kıymet verir. Bunu karşısındakilerden de bekler. Halbuki rind, zâhid gibi dış görünüşe de mala mülke de kıymet vermez. Rind görünüşte zerre kadar olsa da hakiki manada güneş gibidir. O aynı zamanda ilâhî olandan üflenen bir ruhtur.

şüretde eger zerre isek ma' nīde yūhuz
rūhu'l-ķudsūn meryeme nefh êtdügi rūhuz (Rûhī-yi Bağdādī Tk. B. XII/1)

Zâhidin veya sofunun dış görünüşüyle bilgisiz halkı aldatmaya, kandırmaya çalıştığı şairler tarafından sıklıkla aktarılır. Zâhidin ve sofunun kılık kıyafet olarak alametifarikası elinde tesbih, sırtında cübbe, başında sarık olmasıdır. Şairler zâhidi ve sofuyu şekilci oldukları, dinin özüne inmedikleri hususunda kınadıklarında onun kılığından, kıyafetinden, dış görünüşünden bahsederler. Bir başka dikkat çeken özellikleri de hakiki bir mürşit gibi taklitle seccadede oturup insanlara vaaz ve nasihat vermeleridir.

şanmañ bizi şūfī gibi seccāde-perestūz
seccāde-yi ber-kūşe-yi mihrāb-ı elestūz (Cevrī I Tk. B. I/1)

maḥsūb edecek yok n'idelūm sübhayı elde
biz rind-i tehī-kīse-yi peymāne be-destūz (Cevrī I Tk. B. I/3)

Sofu, rindlerin ulaştığı mertebeleri, keşfettikleri ilâhî sırları madde gözüyle göremez. Onların asıl hüviyetini görmek için kalp gözüyle onlara bakmalıdır. Rindler, onları kınayanlara, hor görenlere karşı cevap vermeyip susarlar. Fakat kendileri gibi rindlere karşı fetihlerin anahtarlarıdır.

şūfī bizi sen cism gözi-y-le göremezsın
aç cān gözini eyle naẓar gör ki ne rūḥuz (Rūḥī-yi Bağdādī Tk. B. XII/6)

bed-gūlara leb-beste görünmekdeyüz ammā
rindān-ı mesīḥā-deme miftāḥ-ı fütūḥuz (Rūḥī-yi Bağdādī Tk. B. XII/7)

Ahmel el-Bursāvī ise yine bu zümreye dahil edebileceğimiz vâiz ve nâsîh tipini eleştirir. Vâiz tipine halkı anlattığı efsane veya hikâyelerle usandırmamasını, zâhîde ise kendilerinin müşkül meselelerini çözemeyeceğini söyler.

vā' iz yūri efsāne ile ḥalkı ūşinme
sermest oluben 'ārif olan nūş ēde cāmı (Aḥmed el-Bursāvī I Tc. B. III/2)

nāşîḥ özüñe eyle eger var ise pendūñ
nefsūni bilen hīç vara iblīse uya mı (Aḥmed el-Bursāvī I Tc. B. III/5)

4.7.3. Cahiller ve Kâmiller

Klasik şiirimizde karşıt tiplerden birisi de cahil ve onun karşısında yer alan âkil, kâmil, dānâ hatta divâne, şeydâ diyebileceğimiz tiplerdir. Cahil bir nevi zâhid veya sofı tipinin, karşıtları ise rind tipinin benzeridir. Şair şiirlerinde rind tipinin bir temsilcisi olduğuna göre zâhidle mücadele ettiği gibi cahille de kıyasıya bir mücadele içerisinde. Ancak şairler tarafından cahil addedilen tipler, umumiyetle kelimenin gerçek manası itibarıyla okuma yazma bilmeyen, doğru düzgün tahsil görmeyenler değildir. Akıllı hayatının mihengi yapmış, akılla Allah'ı bulmaya çalışan, ilâhî aşktan bîhaber, cahil fakat cahil olduğunu da fark etmeyen, bilmediği mevzulardan dem vuran, bu yolla saf kişilerin gözünü boyayan birini sembolize eder. Bütün bu cehaletine rağmen toplumda itibar ve hürmek görmek, makam ve mevki elde etmek arzusundadır.

Rûhî, bu tipteki bir cahili dinlemektense sarhoş olmayı tercih eder.

mey şun bize sâķī içelüm rağmına anuñ
kim cehl ile bilmedügi yerden urur dem (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. III/7)

Meyhanede bulunanları kınayıp onların niteliklerini eleştirenler her nasılsa kendi kıt bilgileri ve akıllarıyla Allah'ı bulmak isterler.

her münkir-i keyfiyyet-i erbāb-ı hārābāt
öz 'aķlı ile hāķķı diler bulmağa heyhāt (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. III/8)

Rûhî'ye göre daima akıldan bahsedip kendini yükümlü durumuna düşürmektense divane olup bu mesuliyetten kurtulmak yeğdir. Şair böyle yapmayan sözde akıllı ve bilginlere, çılgın gönlünün deliliğini bin akla değişmeyeceğini belirtir.

'aķl adıñ anuñ kendüñi teklīfe düşürme
dīvāne olup ref' -i kalem kıl üzerün-den (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VIII/7)

èy h'āce eger kim sen iseñ 'āķil ü dānā
dīvānelüğini biñ 'aķla degüşmez dil-i şeydā (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VIII/8)

Rûhî, aşağıdaki beyitlerde “cehl-i mürekkeb” olan şeyh, imam, vâiz, nâsıh gibilerin konuşurken anlattıklarının hep katmerli cahillikleri olduğunu ve fakat bu kişilerin kendi cehaletlerinin derecesinden habersiz olup kendilerini zamanın ermişlerinin başı, kutbu olarak gördüklerini tenkit eder. Bunlar insanları kandırarak kendilerine menfaat sağlama peşinde koşan cahil kişilerdir.

güftāra gelüp söyleseler cehl-i mürekkeb
zu' minca velī her biri bir kûtb-ı zamāndur (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. X/2)

Riyakâr cahiller ister minbere çıkıp hatip olsunlar isterse de mahfilde muarrif olsunlar insanlar tarafından cahillikleri dolayısıyla tanındıklarından utanmazlar.

minberde hātīb ola vü mahfelde mu' arrif
'ār eylemeye olduğına cehl-ile ma' rûf (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XIV/2)

Onlar hakiki mürşide verilmiş olan ilâhî sırlara kitapları toplamakla erişeceklerini düşünürler. Fakat bu mümkün değildir.

cem' -i kütüb etmek-le ne mümkün ola vâkıf
esrâr-ı hudâ ki ola bir mürşide mevķūf (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XIV/5)

Cahil din adamlarının şahıslarında kemal sırları yoksa onlar sırtlarına siyah veya yeşil cübbe giymiş eşekten farksızdırlar. Kılıklarına kıyafetlerine dikkat ederek toplum içinde arziendam ederler fakat bilgisizliklerini gidermeye bakmazlar.

zâtında ki âşâr-ı kemâl olmaya ĥardur
ya şâl-ı siyeh egnine geymiş ya yaşıl şūf (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XIV/6)

Tabii bu cahiller çevrelerine kendileri gibi akılsız ve cahil kişileri toplamışlardır. Bunlar da kendilerine söylenenleri sorgulamaksızın, araştırmaksızın, üzerinde düşünmeden hemen kabul ederler. Akıllarıyla hareket eden insanlar ise böylelerine kesinlikle inanmaz.

erbâb-ı ĥired zerre kadar mu' teķid olmaz
ol mürşide kim mu' teķid-i bî-ĥiredândur (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. X/3)

Dinden bahseden bu kişiler gerçek bir mürşidi taklit ederek onlar gibi seccadede oturup hüküm dağıtsalar da hakikatte dizginini koparmış bir eşekten farkları yoktur. Bir de üstüne ilâhî sırlara vâkıf olduklarını iddia ederler. Şair böylelerini ağır bir dille tenkit ederek onların her sözünün yalan olduğunu söyler.

taķlîd ile seccâde-nişîn olmuş oturmuş
taĥķîķde ammâ ki ĥar-ı bigsiste- inândur (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. X/4)

dêrmiş ki baņa keşf oldu hep esrâr-ı ĥaķîķat
vallahi yalandur sözi bi'llâhi yalândur (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. X/5)

Riya ile kendisini sanki nitelikli biriymiş gibi gösteren cahil sofunun mübarek zamanları da taklitle harcanmaktadır.

şūfî ki riyâ ile êde kendüyi mevşūf
evķât-ı şerîfi ola taķlîd ile maşrūf (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XIV/1)

Rûhî, bu tarz insanların foyasını ortaya çıkardıktan sonra böylelerinin arkasından gitmemeleri gerektiğini, zira onların gittiği yolun hep zan ve şüphe dolu olduğunu söyler.

öjünden ırağ ol düşüp ardına yorulma
şol bî-ğaberün gitdügi yol zann u gümândur (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. X/6)

Bu dünyada cahiller, liyakatsiz insanlar hep iyi yerlere gelmiş, üst düzeyde makam ve mevkileri ele geçirmişlerdir. Bu statütöleri de bilgisizlikleri, aldatıcı davranışları, itibar kazanmak için yaptıkları hilelerle, kendilerinden daha üst mertebede bulunanlara yaptıkları dalkavukluklarla elde etmişlerdir. Haksız yere geldikleri bu makam ve mevkilerde cahiller böyle sefa sürerken, onlar gibi davranmayan, onların tuttuğu yola gönül indirmeyen kâmil insanlar da en ufak şeye muhtaç durumda kalmışlardır. Mademki asıl zevk ve mutluluk cehalettedir, “kâl ehli” mutlu mesut yaşamaktaysa “hâl ehli” olanları ne yapmalı?

dünyâ vère cāhillere el kâmil olanlar
ayağda kalup olmayalar ħabbeye kâdir (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XIII/7)

çün cehldeür zevk kemâli n’idelüm biz
kâl ehli şafâ eyleye ħâli n’idelüm biz (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XIII/8)

Bu duruma daha fazla tahammül edemeyen Rûhî onlara veryansın etmeye başlar.

‘ âlemde [ki] çeke kâmil ğam zevk êde cāhil
yerden göge dek yuf başa kim ger demeyem yuf (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XIV/7)

Cevrî, bir gece yüreğinin yanmasıyla ağlayıp inleyerek Allah’a niyazda bulunur. Nefsinin arzularına boyun eğdiğini, nefsinin esiri olduğunu, kurtuluş yolunu bir türlü bulamadığını, cehennem ateşlerinde yanmak istemediğini söyleyerek gözyaşları içerisinde dua eder. O ânlarda bir nida işitir. Eğer belâ denizinden kurtulmak istiyorsa Allah’ın velilerinden, erenlerinden yardım istemesi söylenir.

Bunun üzerine Cevrî, Allah’ın veli kullarını arar. Halvet tekkelerinde perhiz ve riyazetle bedenini terbiye eder. Sofu gibi esmayı tamamlayıp siyah nuru görme sevdasına düşer. Hakikat sırlarına ulaştığını düşünüp meclislerde bununla iftihar eder. Bir gün lazım olunca tuttuğu yola mana nazarıyla bakar ve mahvolan, yoldan çıkan gafilin kendisi olduğunu fark eder. Günahlara ve haramlara bulaşmıştır. Ancak pek çok tedbirle içine düştüğü bu durumdan kurtulur.

Bu maceraları sırasında Cevrî, çok kez “post sahipleri” yani şeyhlerle oturmuştur. Kendince onların evtadiye abdallardan olduğunu zanneder. Kutup zannettiklerinin gafletin merkezinde bulunduğunu görür. Onların yaptıklarının da ne dinle ne tarikatle

alakası yoktur. Pîrim diyerek kendisinden himmet talep ettilerinin tavırlarını çoluk çocuk dahi kınamıştır.

oldum nice dem post-nişînân-ıla hem-ḥāl
şandum ki ola anların evtâdiye ‘abdāl (Cevrî I Tk. B. V/1)

kuṭb anladuğum merkez-i ḡafletde bulundu
kim dâireden ḥâric idi êtdügi ef’âl (Cevrî I Tk. B. V/2)

pîrüm dëyü himmet taleb êtdüklerüm hep ḥod
ta’ n eyledi etvârına nâ-bâlig u etfâl (Cevrî I Tk. B. V/3)

Allah’ın hakiki mürşitlerini taklit eden, kendi vasıflarından söz eden çok kötü kimseler Cevrî gibi binlerce ahmağı yoldan çıkarmış ve dalalete saptırmıştır.

taḳlîd ile evşâfını ta’bîr eden eşrâr
etmiş nice biḡ bencileyin aḥmakı ıdlâl (Cevrî I Tk. B. V/4)

Cevrî, tüm bunları görünce hiç olmazsa hırka giyip fakirlik kılığında dolaşmak ister. Anlar ki bu yükün altına girenlerin çoğu mecazen hamallık etmektedir. Fânilik kazanmak için eskimiş abanın, sarığın, şalın yardımını olmayacağını fark eder. Giderek bu yaptıklarından şüphe eder. Nihayetinde de o güruhtan ayrılıp rindlerin zümresine dahil olur.

girmek diledüm hırka gëyüp kisve-yi fakra
gördüm ki bu bârı çekenün ekşeri ḥammâl (Cevrî I Tk. B. V/5)

bildüm ki medâr olmaz imiş kesb-i fenâyâ
destâr-ı fenâ köhne ‘abâ şemle vü hem şâl (Cevrî I Tk. B. V/6)

yüz döndürüp ol ṭâifeden ‘âkıbetü’l-kâr
oldum müteveccih ṭaraf-ı âḥara nâ-çâr (Cevrî I Tk. B. V/8)

‘İmâd Dede’ye göre ise kâmil olanlar Allah’ın emirlerine riayet eder, cahil olanlar ise beyhude gam zahmetini çeker.

fermân-ı ḥudâyı gözedür kâmil olanlar
bî-hüde çeker zaḥmeti ḡam câhil olanlar (‘İmâd Tk. B. VIII/8)

4.7.4. Zengin- Fakir

Hace kelimesi sözlük anlamı itibariyle, “efendi, reis, hoca, molla, muallim, tüccar, yüksek rütbeli devlet memuru” manalarını ihtiva eder. Eskilerin bu kelimeyi birçok meslek ve sosyal statüden insanı ifade etmek için kullandıkları anlaşılıyor. Aynı zamanda klasik şairlerin açgözlülükleri, hırsları, bitmez tükenmez tamahları sebebiyle daima tenkit ettikleri, hicvettikleri tiplerdir.

Rûhî, zenginlerin yokluğu, yoksulluğu tercih edenlere, bu âlemin gelip geçici olduğunu bildikleri için dünyaya meyletmeyenlere karşı büyüklendiğini, kibirlendiğini ifade ettikten sonra bu fâni memleketin asıl padişahının ordusu ve maiyeti olmayan dervişler olduğunu söyler. Mademki bu dünya gelip geçicidir öyleyse bu geçici mekânın padişahı da olsa olsa ona meyletmeyen dervîştir.

ëý ħ̣āce fenā ehline zinhār ululanma
dervîşi bu mülkün şehi bî-ħayl ü ħašemdür (Rûḫî-yi Bağdādî Tk. B. II/3)

Rûhî, bu ifadelerden sonra da zenginlere nasihat edip ne kadar alçakgönüllü ve tevazu sahibi olurlarsa Allah’ın yanında mertebelerinin o kadar yükseleceğini belirtir. Bunu yapan insan, toplum içerisinde de baş tacı edilir.

ḫāk ol ki ḫudā mertebeni eyleye ‘ālî
tāc-ı ser-i ‘ālemdür o kim ḫāk-i kademdür (Rûḫî-yi Bağdādî Tk. B. II/4)

İnsanların büyük çoğunluğu aç kalma korkusuyla, geçim derdiyle çalışmaktadır. Ancak zengin insanların böyle dertleri olmadıkları için zevk ve sefa sürerek eğlence içinde bir hayat sürmektedirler.

dünyā talebi-y-le kimisi ḫalkun emekde
kimi oturup zevk-ıla dünyâyı yemekde (Rûḫî-yi Bağdādî Tk. B.XVI/1)

Zenginler ve makam mevki sahipleri rindlere, yoksullara, düşkünlere karşı insafsızdır ve şefkat göstermez.

ëý şāhib-i kudret ḫanı inşāf u mürüvvet
rindān-ı mey-āşāma n’içün olmaya rağbet (Rûḫî-yi Bağdādî Tk. B. VI/1)

Zenginler rindlerin nasibine düşenin hep eziyet ve cefa olduğunu iddia eder. Rûhî’ye göre rindin nasibine eziyet ve cefa düşüyor da niçin zevk ve sefa sürmek

düşmesin? Onlar “Bu dünyada yüzü gülmeyenin ahirette yüzü gülecek.” derler. Bir iki gün rindler de bu dünyanın sefasını sürse çok mudur?

kısmetleri dersen ezelî cevır ü cefâdur
cevır ola n’içün mihr ü vefâ olmaya kısmet (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. VI/2)

dêrsin ki bugün eylemeyen yarın êder zevk
çok mı iki gün bendelerün eylese ‘işret (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. VI/3)

Dünya fânidir, dolayısıyla feleğin uğuru da uğursuzluğu da bâki değildir. Ne seçkinlerde ne de avamda vefâ vardır. Dolayısıyla da feleğin uğuruna da uğursuzluğuna aldanmamak gerekir.

çarhun ki ne sa‘ dinde ne naḥsinde beḳā var
dehrün ki ne ḥāşında ne ‘āmında vefâ var (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. VII/1)

aldanma anuḡ sa‘ dine naḥsinden avunma
naḥsinde dème minnet ü sa‘ dinde şafâ var (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. VII/2)

Dünyadaki seçkin insanlardan bir şey beklememek, halktan da çekinmemek gerekir. Avamında cimrilik, seçkininde cömertlik olduğunu düşünmek yanlıştır.

meyl étme anuḡ ḥāşına ‘āmından üşenme
‘āmında dème hisset ü ḥāşında ‘atâ var (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. VII/3)

İnsana ne seçkinlerden ne de halktan bir fayda olmadığı için bir an önce çalışıp çabalamak mecburiyetindedir. Zira kimsenin kimseye bir faydası yoktur.

cehd eyle hemân ḡayr eline bakmaya gör kim
benden ne saḡa fâide senden ne baḡa var (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. VII/4)

Başkalarının gösterişli kıyafetlerine bakıp da kendi üstündekilerden dolayı üzülmemek gerekir.

egninde görüp ḡayrilerün atlas u dībâ
ḡam çekme ki egnümde benüm köhne ‘abâ var (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. VII/5)

Zenginler mal mülk ve bulundukları konuma güvenerek avama karşı kibirlenmekte ve onları hor görmektedir. Ancak ölümle birlikte mal mülk de makam mevki de yok olacaktır. Dünyadayken altın ve gümüşü biriktirenler ölüm karşısında maddi varlıklarının bir hiç olacağını bilmelidir. Zenginler ne kadar açgözlü ve tamahkâr

davranırsa davransın ölüm onlara ulaştığında maddi imkânlarından ötürü fakirlere kibirlenmenin ne kadar boş bir tavır olduğunu anlayacaklardır.

biñ girye edersin seni âhir ayırurlar
ferzend ü zen ü tañtana-yı sîm ü zeründen (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VIII/2)

sîm ile zeri kendüñe kat kat siper etdün
merg okını geçmez mi şanursın siperünden (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VIII/6)

Şevkî'ye göre ise dünyayı yıkan şeyin sebebi zenginlerin para, eşya gibi maddiyatı toplamalarıdır. O zorla para, eşya toplayan, kendisine menfaat sağlayan derbederlerin namı fenadır.

dünyâyı yıkan cerr-ile hükkâm-ı zamândur
cerrâr-ı fenâ der-be-derün adı yamandır (Şevkî Tk. B. VIII/1)

Mademki insan bu fâni dünyaya yokluktan gelmiştir öyleyse aklını başına toplamalı ve bu seferinden kendisine fayda sağlamalıdır. Dahası bu çöplükten öyle temiz bir şekilde geçmeye çalışmalı ki geçtiği yerlerden en ufak bir toz tanesi dahi ona ulaşmamalıdır.

bu mülk-i fenâyı ki 'ademden güzër etdün
sûduñ nedür ancañ anı bilseñ seferünden (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VIII/3)

bu mezbeleden şöyle güzâr eyleyigör kim
bir zerre gubâr ermeye tâ reh-güzëründen (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VIII/5)

Zamane insanların arzusu şan ve şöret kazanmak, asalet sahibi olmak, soyuyla övünmektir. Tüm bunlar da daha çok üst tabakada yaşayanlarda görülür. Onlar böyle yaparak halk üzerinde maddi ve manevi bir üstünlük elde edecek, bu yolla da işlerini daha kolay yürütecek ve refah içerisinde bir hayat yaşayacaktır.

ebnâ-yı zamānuñ talebi nām u nişāndur
her biri taşavvurda fulān ibni fulāndur (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. X/1)

Şevkî de bu mevzuda insanları ikaz eder. Dünyanın efendisi olarak tanımladığı bu gürhun dış görüntüsüne aldanmamak gerektiğini, onun işinin gücünün hep yalanla dolu olduğunu, zâhirde onun isteklerinin insanlara güzel geldiğini fakat bâtında onların çok fena olduklarından bahseder.

zencîr-i dūrûğuna düşüp hâ'ce-yi dehrün
yaldızdur inanma her işi cümle yalandur (Şevkî Tk. B. III/5)

zâhirde velî yahşidür emânî-yi hâlün
sen bâ'ınıñı gör ki efendi ne yamandır (Şevkî Tk. B. III/6)

4.7.5. Avam/Halk

Osmanlı toplumunda büyük çoğunluğu avam denilen tabaka oluştuyordu. Bu insanlar düzenli bir tahsil görmeyen, beden gücüyle paşa, ayan, havas, bey gibi üst makam ve mevkilerde bulunanların yanında karın tokluğuna çalışan, bütün ömrü boyunca kıt kanaat geçinen, gün yüzü görmeyen, daima horlanan fakir halktır. Şair içinde yaşadığı toplumun bir ferdi olduğu için halkın yaşadıklarından, sıkıntılarından, çektiklerinden habersiz değildir.

Rûhî'nin şu beyitlerinde şair halkın bir sözcüsü konumunda Allah'a veya halkın derdine derman olabilecek makamlarda bulunanlara hitap etmektedir. Halkın isteklerini yerine getirebilecek, ihtiyaçlarını karşılayabilecek konumda olanlar onları bugün, yarın diyerek oyalarlar.

hâcetlerimiz kâdir iken kılmağa hâşıl
şalmak keremünğden bizi ferdâya ne hâcet (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VI/4)

Halk sıkıntısını kime anlatsa ona bu çektiklerinin hikmeti olduğunu söylerler. Fakat söz konusu hikmetin ne olduğunu kimse bilemez. Ona bu dünyada sıkıntı çekmenin daha hayırlı olduğunu iddia edenler, rahat ve huzurlu bir hayat yaşayıp cennete gideceklerini düşünmektedirler.

hâlün kime açsañ saña dër hikmeti vardır
öldürdi bizi âh bilinmez mi bu hikmet (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VI/6)

Halk bu işte bir yanlış olduğu anlar anlamasına da elinden bir şey gelmediği için çaresizce başına gelenlere katlanır.

nâ-çar çeker halk bu miñnetleri yohsa
âdem kara dağ olsa getürmez buña tākāt (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VI/5)

Rûhî'ye göre halkın bu durumda olmasının bir müsebbibi de felek denilen meşakkat dolabıdır. Halkın başı üzerinde boş yere dönüp durmaktadır. Boşuna dönmesindense yıkılması daha evladır.

bî-hûde dönüp n'eyler ola başımız üzre
halkuñ bu felek dëdügi dollâb-ı meşakkat (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VI/7)

bî-hûde yeter döndi hemân terkini ursa
kim ' aksine devr eylemeden yegdi yıķılsa (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VI/8)

4.7.6. Din Sömürüsü Yapan/Dini Kendi Menfaatlerine Alet Eden Riyakârlar

Rûhî, bir seher vakti ibadet etmek için câmiye gider. Normalde câmide görülmeyen bir kalabalık vardır. Bunların çoğu da doğru yoldan ayrılmış güruhtandır. Onlar bir halka şeklinde oturmuşlardır.

vardum seherî tã' at içün mescide nâ-gâh
gördüm oturur halka olup bir nice güm-râh (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. IX/1)

Kimisi tespih çekmektedir. Ancak her birinin duası kırk ya da ellidir.

girmiş kimisi vahdete almış ele tesbîh
her birisinün vird-i zebânı çil ü pencâh (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. IX/2)

Şair onların bu hâlini görünce merak eder ve ne yaptıklarını sorar. Zira hiçbirinin dilinde ne Allah'ın ne de peygamberin adı vardır.

dëdüm ne şatarsuz ne alursuz ne vëirsüz
k'aşlâ dilünüzde ne nebî var ne hüd allâh (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. IX/3)

Onlar da şehrin hâkiminin/yöneticisinin halka hayır yapmak için her zaman câmiye geldiğini söyler. Onun fakirlere ihsanı ise ya kırk ya da elli paradır.

dëdi biri kim şehrimüzün hâkim-i vakti
hayr etmek için halka gelür mescide her gâh (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. IX/4)

ihsân ya pencâh veya çildür fuķarâya
şabr eyle ki demdür gele ol mîr-i felek-câh (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. IX/5)

Şair o gürhün neden cmiye geldiklerini anlar ve onlardan yüz çevirip onlara kimin onlardan uzak ise Allah’a yakın olacağını, zira onların tuttuğu yolun sapkınlık yolu olduğunu söyler.

geldüklerini mescide bildüm ne içündür
yüz döndürüp andan dedüm ey kavm oluñ āgāh (Rūhī-yi Bağdādī Tk. B. IX/6)

sizden kim ırağ oldı ise haqqā yakındur
zīrā ki dālālet yolıdur gıtdüğünüz rāh (Rūhī-yi Bağdādī Tk. B. IX/7)

Onların işinin gücünün riya ve hile olduğunu, taklit içinde olduklarını, taklitle yaptıkları tüm ibadetlerinin boşuna olduğunu söyler.

taḥḳīk bu kim hep işiñüz zerḳ u riyādur
taḳlīd ile siz ṭā‘ atüñüz cümle hebādur (Rūhī-yi Bağdādī Tk. B. IX/8)

Bütün bu anlatılanlara iki cihetten bakmak mümkündür. Normalde câmiye ibadet etmek maksadıyla gitmeyen insanlar, şehrin hâkiminin/yöneticisinin dağıttığı sadakadan nasiplenmek için câmiye gidiyorlar. Bir başka ciheti de dinen sadakanın gizli şekilde verilmesinin makbul olmasına rağmen burada sadaka dağıtan şehrin hâkimi/yöneticisi hem kutsal bir mekânda hem de herkesin önünde sadaka dağıtıyor. Normalde sadakaya muhtaç olanlar onun kapısına gitse belki de onları kovacaktır. Bu davranışının altında bir gösteriş merakı ve itibar kazanma arzusu olabilir. İtibar ve hürmet görmenin en kolay yollarından birisi de halka ne kadar cömert olduğunu göstermektir. Bu amaca hizmet eden en kısa yol da kalabalık ortamlarda hele de kutsal mekânlarda bunu yapmaktır. Bu fikirde olan insanların kalabalık ortamlarda daha cömert olabileceğini düşünenler de böyle yerleri kendilerine mekân edinmişlerdir.

Şevkî’ye göre dini kendi menfaatlerine alet edenler, din sömürüsü yapan riyakârlar hasbelkader cennete girseler dahi tıpkı dikenin gülbahçesine girmekle, orada bulunmakla mutlu olmayacağı gibi söz konusu riyakârların da yüzleri cennette gülmez, orada mutlu olmazlar.

gülmez yüzi cennetde dahı ehl-i riyānuñ
ḥar gül-sitene girmek-ile ḥurrem olur mı (Şevkî Tk. B. VII/4)

‘İmâd Dede’ye göre riya davasını güden bazı alçak kimselerin sözleri hep yalandır. Kendilerini Allah’a adanmış, iman sahibi kimseleri, cahillikleri sebebiyle daima inkâr

eden bu riyakârların her bir sözü insanın canına ve gönlüne saplanan bir mızrak gibidir. Dolayısıyla şair bu kişileri tenkit eder ve onlardan uzak durulmasını öğütler.

da‘ vāyı riyāsında [ol] vü ba’zı denīnū
lāfi-y-la güzāfi-y-la sözi cümle yalandur (‘ İmād Tk. B. XI/6)

cehli-y-le éder ehl-i haqqı dem-be-dem inkār
cān u dile her sözleri bir tîğ-ı sināndur (‘ İmād Tk. B. XI/7)

Şair gösteriş ve itibar kazanmak için üst makamları ele geçirip dinini dünyaya satanların dünyasına, aklına, sarığına çatar.

başın büyüdüp dīnini dünyāya şatanlar
dünyāsına vü ‘ aqlına destārına hem yuf (‘ İmād Tk. B. XV/5)

4.7.7. Dilenciler ve Açgözlüler

Rûhî, daha önce câmiye dilenmek için gelen riyakârlardan bahsetmişti. Aşağıdaki beyitlerde böyle insanları tenkit etmeye devam eder. Bu fikir üzere hayatını idame ettirenlerin davranışlarını, böyle davrandıkları için düştükleri zor durumları anlatır. Dilenmeye alıştıkları için her önüne gelene el açmış, yardım dilenmişlerdir. Fakat zaman zaman insaniyetten uzak, alçak ve kötü insanlarla da karşılaşmışlardır.

dünyāda denīlerden édersin t̄ama‘ -ı hām
éy hām-ı t̄ama‘ niceye dek bu t̄ama‘ -ı hām (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XI/1)

Bir sonraki beyitte şair dilencilerin yardım dilendikleri kişilerin din adamları olduğunu belirtir. Dilenciler; sırtında cübbe, başında sarık olan birisini görünce onun dış görünüşüne itibar edip aldanarak ona hürmette bulunur. Sonrasında da karşılarındakinin nasıl bir insan olduğunu anlamadan, bilmeden hemen onlara fakirliklerinden, sıkıntılarından bahsetmeye başlarlar.

bir nā-ḥalefi cübbe vü destār ile görseñ
eylersūñ anuñ cübbe vü destārına ikrām (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XI/2)

naqşın çıkarup eylemedin zātını ma‘ lūm
başlarsın aña eylemege ḥālūñi i‘ lām (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XI/3)

Böyle dindâr geçinenler utanıp dilencilere az biraz sadaka verseler de karşılarındaki insan dilenci olduğu için onu kınar ve hor görürler. Bundan sonra ona Allah'ın selamını dahi vermezler.

cerrâr dèyü vèrmez olur tañrı selâmın
şermende éder eylese bir ħabbece in‘âm (Rûĥî-yi Bağdādî Tk. B. XI/4)

Eğer bu insanların sırtlarında hırka görürlerse ve onların namı da derviş olursa “Vay dinsiz/imansız!” diyerek onları mahvetmeye çalışır ve onları dinsizlikle suçlarlar.

vây ger olasın ħırkada nâmuñ ola dervîş
mülĥid dèyü yandurmağa eyler seni iĥdâm (Rûĥî-yi Bağdādî Tk. B. XI/5)

Bundan sonra da şair dilenenleri tenkit etmeye başlar. Dilenmeyi kendisine hayat gayesi etmiş insanlara hırsları ve açgözlülükleri sebebiyle bir parça şey için adlarını lekelediklerini ve kendilerini rezil ettiklerini söyleyerek onları kınar. Rûĥî'ye göre başlarına gelen bu tarz şeylerin sebebi onlarda kanaat olmamasıdır. Halbuki insanın rızkını ister sabah ister akşam olsun muhakkak ona ulaşır. Rızkını böyle riyakâr olanlardan değil Allah'tan ummak gerekir.

yazuĥ saña kim eyleyesin ħırş u ħama‘dan
bir ħabbe için kendüñi ‘âlemlere bed-nâm (Rûĥî-yi Bağdādî Tk. B. XI/6)

yok sende ħanâ‘at gözün aç olduğı oldur
rızkunı erişür saña eger subĥ eger şâm (Rûĥî-yi Bağdādî Tk. B. XI/7)

Rûĥî, buraya kadar dilencilere ve fakirlere karşı din adamlarının yaptıklarından bahsetti. Şiirin sonraki beyitlerinde yine ayan, bey, paşa, havas denilen zengin kimselerin dilenci ve fakirlere karşı nasıl davrandıklarından bahseder. Muhtaçların ve dilencilerin, zenginlerin kapısına gidince onların kapıcıları tarafından dövüldüğünü söyler.

maĥbahlarına aç varan âdem degenek yêr
derbânları var göz ħapuda el degenekde (Rûĥî-yi Bağdādî Tk. B. XVI/4)

Rûĥî'nin tenkitlerine benzer ifadeler Cevrî'de de vardır. Onun hücum ettiğı ise zâhid tipidir. Yine şu beyitlerde zâhidin dış görünüşüne son derece önem verip ortalıkta gezdiği, insanların gözünü boyamak için dindarlık alameti olan taç, sof ve şal ile bezendiğı ifade edilir. Fakat aynı sözde dindar zâhid yalın ayak dilenci bir dervişe rastlasa Allah'ın selamını vermez.

tâc u şof u ridâ ile bezenüp
yolda bakmağdasın pes ü pîşe (Cevrî III Tc. B. VI/6)

râst gelseñ vërmezsın selâm
pā-bürehne gedā-yı dervîşe (Cevrî III Tc. B. VI/7)

4.7.8. Yâr-Ağyar

Yâr şairin sevgilisi, dostudur. Ağyar ise onun rakibi ve düşmanıdır. Klasik şiirde yâr daima âşığa eziyet eder, ağyar da ona düşmanlık eder. Aslında âşık açısından bakıldığında her ikisi de âşığa zulmetmektedir. Rûhî, şu beyitte düşmanlarına da kendisine eziyet eden sözde dostlarına da serzenişte bulunur. Ayrıca bu beyit dikkatle incelendiğinde ağyarın karşılığının bir üst mısradaki diken olduğunu, yârın karşılığının da yine bu mısradaki gül ve gülbahçesi olduğunu görürüz. Her iki tip de şaire eziyet ettiğine göre aslında onların birbirinden farkları yoktur ve şair hem dikene hem de gül ve gülbahçesine lanet okur.

yuf hârına dehrün gül ü gülzârına hem yuf
ağyârına yuf yâr-ı cefâ-kârına hem yuf (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XV/1)

Yine benzer bir beyit üzerinden şair yâr ve ağyarın birbirine ters davranışlarda bulunduğundan bahseder. Normalde yârın vefalı olması, âşığa cefa etmemesi gerekirken tam tersine ağyar vefadan bahsetmektedir.

ağyâr vefâdan dem urur yâr cefâdan
âdemde vefâ olmaya da ola köpekde (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XVI/6)

4.7.9. Dünyanın Gelip Geçici Olması

İnsan bu fâni dünyada kaderinin kendisine biçtiği müddetçe kalacaktır. Bu dünyaya imtihan olmak için gönderilmiştir ve bu dünyanın bir günü bir gününe uymamaktadır. Eğer insanoğlunun her günü birbirine müsâvî olsaydı elbette bu dünya zevk ve safa ehline hoş bir yer olurdu.

hoş kûşe idi zevk ü şafâ ehline ‘âlem
bir hâl ile sürseydi eger ‘ömrini âdem (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. III/1)

Sağlıklı günlerden sonra dert ve hastalık, kavuşmadan sonra ayrılık, düğünden sonra matem gelir.

şoḥbet şoḡı derd olmasa vuşlat demi hicrān
nūş āḡiri nīş olmasa şūr āḡiri mātem (Rūḡī-yi Baġdādī Tk. B. III/2)

Klasik şairler insanın mutlu günlerinden sonra muhakkak sıkıntılı günlerinin geleceğini bildikleri için insanların gam ve sürûru birbirinden ayırt etmeksizin bir misafir gibi karşılamalarını, aynı şekilde ağırlamalarını salık verir. Rûḡî de tüm bu söylenenlere uygun şekilde bu gelip geçici yerde sefayı süren kişinin, dünyanın bu birbirini takip eden iyi ve kötü günlerine kapılmadan hep aynı minval üzere hayatını idame ettirenler olduğundan dem vurur.

bu ‘ālem-i fānide şafâyı ol eder kim
yeksān ola yanında eger nīş eger ġam (Rūḡī-yi Baġdādī Tk. B. III/3)

Bir insan bu dünyada ister zengin ister fakir olsun besbellidir ki her ikisinin de sonu muhakkak toprak olacaktır.

zāhir bu ki āḡir yeri ḡāk olsa gerekdür
ger dirheme muḡtāc ola ger mālîk-i dirhem (Rūḡī-yi Baġdādī Tk. B. III/6)

Dünyada gam ve kederden uzak kalmak isteyen kimse, bir servi boylunun kölesi olsun yani birisine âşık olsun.

bir serv-ḡadūḡ bende-yi efgendesı olsun
‘ālemde o kim ġuşşadan āzād olayın dēr (Rūḡī-yi Baġdādī Tk. B. IV/4)

Bu dünyada himmet davası gütmek ancak ne dünyayı ne de ahireti kendisine amaç edinmeyen o şerefli zâta yakışır.

ol zāt-ı şerīfe yaraşur da‘vî-yi himmet
kim oldu ne dünyā aḡa maḡşūd ne ‘uḡbā (Rūḡī-yi Baġdādī Tk. B. V/2)

Bu dünyada en ufak bir eğlence fırsatı insanın karşısına çıktığında bunu değerlendirmesini bilmelidir. Dünya için cefa çekmenin gereği yoktur.

el vērse şafā fırsatı fevt eyleme bir dem
dünyā aḡa degmez ki cefāsın çeke ādem (Rūḡī-yi Baġdādī Tk. B. VII/8)

Haşmet’e göre ise bu dünyada insan, talihin kendisine gülmesine kanmamalıdır. Nasıl ki bahar günlerinin güzelliği, tazeliği hemen geçerse talihin insana gülmesi de öyle çabuk geçer. Dolayısıyla insan böyle durumlarla karşılaştığında dünyanın fâni olduğunu unutmamalıdır.

ḥandānī-yi iḳbāline aldanma bu dehrin
ānide geḫer revnaḫı eyyām-ı bahārın (Ḥaṣmet Tk. B. IX/5)

4.7.10. Dünya Düzeni ile Felekten Şikâyet ve Tenkitler

Buraya kadar şairler genellikle toplumdaki çeşitli statülerde bulunan insanlar üzerinden sosyal tenkitlerde bulundu. Rûhî, meşhur terkîb-bendinin sonuna doğru artık hadiseler ve durumlara daha geniş bir çerçeveden bakarak çeşitli değerlendirmelerde bulunur.

Şairin yaşadığı devirde herhangi bir makam, mevki, rütbe sahibi olmak isteyenler bunlara erişmek için rüşvet veriyordur. Rüşvet çarkının birisi alan birisi de veren olmak üzere iki boyutu vardır. Rüşvet vererek arzularına erişmiş bulunan liyakatsiz insanlar ortalıkta kol geziyordur. İnsanlar ilmi ve görgüsü olmadan çeşitli statülere getirildiklerinde aslında bulundukları konuma da zarar verirler ve bu konumların değerini düşürürler. Şair bu durumu da tenkit ederek böyle unvanlara ihtiyacının olmadığını söyler.

zî-ḫıymet olunca n'idelüm cāh u celāli
yuf anı şatan dūn-ı ḥarīdārına hem yuf (Rûḫī-yi Bağdādī Tk. B. XV/3)

Varlık sahipleri yani ilmi, görgüsü, insanıyeti olan düzgün insanlar bu düzene ayak uyduramaz ve unutulmaya mahkumdur. Şair buna da tahammül edemez, onları bu duruma düşürenlere lanet okur.

çün ehl-i vücūdun yeri şahrā-yı 'ademdür
yuf ḫāfile vü ḫāfile-sālārına hem yuf (Rûḫī-yi Bağdādī Tk. B. XV/4)

Allah'ın hakiki kullarına mademki bu dünya düzeninde yer yoktur, onlara bu dünya haram olmuştur; şair de bu minvaldeki insanlara gönüllerinde ne dünya ne de ahiret sevgisinin olmamasını salık verir.

çün ola ḥarām ehl-i ḫakḫa dünyā vü 'uḫbā
cehd eyle ne dünyā ola ḫāṭırda ne 'uḫbā (Rûḫī-yi Bağdādī Tk. B. XV/8)

Şair öyle kötü bir devirde bu fâni dünyaya gelmiştir ki insanlarda kerem izleri bulunmaz. Hatta mübalağa yaparak bu düşüncesini daha ileri götürür ve dinen günahsız ve temiz varlıklar olarak bilinen meleklerde dahi cömertlik izlerinin olmadığından yakınır.

bir devrde geldük bu fenā ‘ âleme biz kim
âşâr-ı kerem yok ne beşerde ne melekde (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XVI/5)

Bu fânî ve alçak dünyaya gelen insana ne en üst mertebedeki beylerden ne de en alt mertebedeki dilencilerden bir çare ulaşır. Şair bundan sonra insanlara çeşitli nasihatlerde bulunur. Şu hâlde insan çektiği elemeleri ister saklasın isterse de âşîkar etsin, dillendirsin hiç fark etmez. Dünyanın seçkinlerinden cömertlik beklememelidir. Çünkü ihsan ve iyilik alametleri ne paşada ne de beyde bulunmaktadır.

yok derdüne çâre eder mîr ü gedâda
sen çekdügün âlâmı gerek şağla gerek dè (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XVI/2)

a‘ yân-ı cihândan kerem umma anı şanma
âşâr-ı ‘ aţâ ola ya pâşâda ya begde (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XVI/3)

Cahil kimseler rüşvetle, dalkavuklukla elde ettikleri makamları ve rütbeleri vasıtasıyla feleğin zirvesine ayak basmıştır. Buna karşılık her ne hikmetse olgun insanların ne gökte ne de yerde yeri vardır. Şair bu durumu tenkit eder.

evc-i felege başdı kadem cāh-ile cāhil
erbāb-ı kemālün yeri yok zîr ü felekde (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XVI/7)

Bu durumun bir müsebbibi de şaire göre feleğin çarkıdır. Daha fazla tahammül edemeyerek feleğin çarkının dağıttığı uğura da uğursuzluğa da lanet eder. Yine insanlara talih dağıttığına inanılan yıldızların sabit olanlarına da seyyar olanlarına da veryansın eder.

çarh-ı felegün sa‘ dine vü naḥsine hem yuf
kevkeblerinün şābit ü seyyārına hem yuf (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XV/7)

Şevkî’ye göre ise dünya denilen yer fitne ve kötülük çöplüğüdür. İnsan olan da ona meyletmez, sevgi ve alaka göstermez.

dünyā dèdügün mezbele-yi fitne vü şerdür
meyl étmez o kimse aña ḥaḳḳa ki beşerdür (Şevkî Tk. B. IV/7)

‘ İmâd Dede’ye göre ise insan bu alçak dünyaya meyletmemelidir. Zira dünya elem yeridir. İnsanın zevk ve sefa zannettiği şeyler hakikatte hep mihnet ve gamdır. Şair bir sonraki beyitte dünyanın süsünü; dışı nakışlı, içi zehirli bir yılanı benzetir.

meyl eyleme dünyā-yı denī cāy-ı elemdür
zevķ-ıla şafā eyledüğün miḥnet ü ğamdur (‘ İmād Tk. B. II/1)

bir mār-ı münakkaş gibidür zīneti anuñ
kim zāhiri bir naķş-ı nigār bātını semdür (‘ İmād Tk. B. II/2)

Başka beyitlerde de şair insanları ikaz etmeye devam eder. Bu alçak dünyada insan ne vefa ne de sefa bulur. Bulup bulacağı bir alay mihnet, işkence ve cefadır. İnsan dünyanın yüzüne güldüğüne kanmamalı, zira onun içinde biraz kir ve sayısız çeşit belâ vardır.

dünyā-yı denīde ne vefā var ne şafā var
ancaķ bir alay miḥnet ü işkence cefā var (‘ İmād Tk. B. VII/1)

aldanma yüze güldüğüne lāfına anuñ
zımmında biraz üffet şad dürlü belā var (‘ İmād Tk. B. VII/2)

‘ İmād’a göre sadece dünya değil felek de garazkârdır. İnsanlara talih ve baht dağıtırken yanlış dağıtır ve bu şekilde alçak kimseleri besleyip korumaktadır. Şair bu hâllere isyan eder ve feleğin fayda ve zararından el çektiklerini, ondan hiçbir şey beklemediklerini söyler.

ëy çarḥ-ı denī-perver-i kec-bīn kec-i‘ tã
geçdük yüri senden daḥı sūd u zararundan (‘ İmād Tk. B. VIII/6)

aşşı vü ziyān var yüri cümle senün olsun
ne aşşı senün bize sürür u kederinden (‘ İmād Tk. B. VIII/7)

Terkīb-bendinin sonlarına doğru ‘ İmād Dede de tıpkı Rûhî gibi gördüğü her şeyi yuhlamaya başlar. Dünyanın durumlarına, tavırlarına, süsle dolu evine ve duvarına da yuh der. Dünya gelip geçici olduğu için kimseye vefası yoktur. Bunu unutup dünyaya meyleden de ona vefa göstereni de tenkit edip yuh çeker.

yuf ‘ âlemün evzā‘ ına eṭvārına hem yuf
pür-zīnet olan dārına dīvārına hem yuf (‘ İmād Tk. B. XV/1)

‘ âriyetidür kimseye yok çünki vefası
meyyāline yuf daḥı vefā-dārına hem yuf (‘ İmād Tk. B. XV/2)

Şaire göre dünya bir eziyet, sıkıntı yeridir. Bunu göz ardı edip, unutup ona hizmet edenleri de ona tabi olanları da yuhlar.

dünya dedüğün hâşılı bir dâr-ı mihendür
ebnâsına etbâ‘ına muhtârına hem yuf (‘ İmâd Tk. B. XV/3)

Devrinden şikayet eden, serzenişte bulunan şairlerden birisi de Haşmet’tir. Şaire göre devrinde nezaket ve zariflikle birlikte kullanılan halisçe bir doğrulukla söylenen yalandır.

reftâr-ı zarâfet-le bu eyyâmda gerçek
müsta‘mel olan şıdķ-ı hülüşâne yalandur (Haşmet Tk. B. VIII/2)

Sonraki beyitte ise Araplar arasında cömertliği ile nam salan Hâtem’e atıfta bulunur. Fakat bu atıf son derece ironiktir. Ona göre zamane insanları Hâtem misali cömertlik semtinde nam salmak istiyorsa mührü “hâtem”i senetlere basıp esnafı dolandırmalıdır.

hâtem gibi nâm ister-iseñ semt-i şehâda
baş mühri temessüklere eşnâfi dolandur (Haşmet Tk. B. VIII/3)

Sıradan insanları tenkit ettikten sonra bu kez paşalar ve mollalardan şikayet ederek onların durumlarının da fena olduğundan bahseder.

hem-cinsimüz allâh bilür söylemem ammâ
pâşâlar u monlâların ahvâli yamandur (Haşmet Tk. B. VIII/4)

4.7.11. Şair ve Hâmi İlişisine Dair Şikâyet ve Tenkitler

Matbaanın icadıyla birlikte Osmanlı toplumunda kitapların basılıp geniş okur kitlesine ulaştığı, yazarların hayatlarını idame ettirmek ve geçimlerini sağlamak için eserlerinden kazanç elde ettiği dönemlere kadar şair ve yazarlar “ (...) hükümdarın ve seçkin sınıfın desteğine muhtaç idi. “Sahib-i Mülk” hükümdar; bilgin ve sanatkârın en önde gelen veli-nimeti, hâmisi idi” (İnalcık, 2019, s. 7-8). Padişahın ilgisine mazhar olanlar da o toplumun en değerli insanları arasındaki yerlerini alırlardı. Padişahın kendisine sunulan eserleri hakkıyla anlayıp değerlendirebilmesi için sanatla az çok ilgili olması gerekirdi. Osmanlı toplumunda sanatkârın şöhretini ve ortaya koyduğu eserinin niteliğini umumiyetle padişahın takdiri ve beğenisi belirlerdi. Kısacası, bir eserin kıymeti padişahın iltifatına tâbiydi. Sanatçının padişahı en büyük hâmilere

devlet ricali ve varlıklı kimselerdi.

Sanatkâr ve hâmi arasındaki ilişki aslında iki boyutludur: Sanatkâr, şöhretini ve refahını arttırmak için bir hâmi kazanma arayışındadır. Hâmi de devrin mühim bir sanatkârını himaye etmekle şanını arttırmaktadır. Şairlerin önce şuarı meclislerine çağrılıp burada hâmi konumunda olanlara kaside sunmaları, takdir görüp caize veya bağış almaları için gerekliydi. Bu aşamaları geçen sanatkârlar da iyi mevkiler elde ederlerdi (İnalcık, 2019, s. 7-33).

Klasik Türk şairlerinin kendilerine bir hâmi bulma arayışında oldukları bilinmektedir. Hayatlarının bir döneminde bu amaçlarına nâil olanlar bunun keyfini sürerken bir kısmı da bu amaca eriştikten sonra çeşitli sebeplerle hâminin gözünden düşüp bir kenarda yalnızlık ve sefalet içerisinde yaşamışlardır. Tekrar eski güzel günlere dönmek için hâmilerine şiir yazmaya devam etmişlerdir. Kimisi de bu amaca ulaşmak maksadıyla memleketini terk edip Osmanlı başkentine gelmiş fakat aradığını bulamadığı için gerisin geri memleketine dönmüştür. Amacına erişemeyen şairler de bu duruma sebep olarak gördüklerini tenkit etmişlerdir. Mecmuanın incelenen kısmında bilhassa Rûhî-yi Bağdâdî ve Haşmet'in bu meseleye dair söyledikleri dikkat çekicidir.

Rûhî, *Dîvân* 'ındaki şiirlerde Osmanlı ülkesinde şairlerin itibar gördüğünü ve bu sebeple memleketinden ayrıлып oraya gittiğini ancak umduğunu bulamadığı için garip ve kimsesiz şekilde ortada kaldığından bahseder. Dostlarından ve sevdiklerinde ayrı olmanın hüznünü yaşayan şair yine de umudunu korur. Gurbetin “cevr ü cefâsına” daha fazla tahammül edemeyen şair, tekrar doğu illerine “zevk ü safâ” içinde günlerini geçirmeye döner. Şair, gurbete çıkma amacının devlet ricali, âlim ve şairlerle tanışıp onların takdirine mazhar olmak ve onlara hizmet etmek olduğunu söyler. Yani Rûhî, Osmanlı ülkesine gidip kendisine bir hâmi bulmak istemektedir (Ak, 2008, s. 13-14).

vêrdük dil ü cân ile rızâ biz ki kaçāya
ğam çekmezüz uğrasak eger derd ü belāya (Rûhî-yi Bağdâdî Tk. B. XVII/1)

Şair, seferin zahmeti, yücelik ve şerefe sebep olur düşüncesiyle vatanını bırakıp gurbete çıkmıştır.

koymuş vatanı gurbete bu fikr-ile çıkmış
kim renc-i sefer bâ' iş ola ' izz ü ' alāya (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XVII/2)

Hem bu düşüncesi hem de hâmi bulma isteğiyle pek çok yer gezmiştir.

devr eylemedük yer kımaduk bir nice yıldur
uyduk dil-i dîvāneye dil uydı hevāya (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XVII/3)

Rûhî'nin meşhur terkîb-bendine nazire yazan şairler arasında Haşmet de vardır. Haşmet'ten bahseden tüm kaynaklar onun "tab'ının zebândırazlığı ve hezliyatâ mâil" olmasından bahsederler. Bu tarzda söylediği şiirlerle devrinin devlet ricalini incitmesi sebebiyle sürgüne gönderilmiştir. Şeyhülislam Dürrîzâde Mustafa Efendi, devlet yöneticilerini ve muhtemelen kendisini de hicveden şairleri devrin padişahı olan III. Mustafa'ya şikayet etmiş ve bu şairler sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne gönderilenler arasında Haşmet de vardır (Okay, 1997, s. 422-423).

Haşmet, Rûhî'nin yukarıdaki beyitlerine cevap niteliğinde aynı zamanda kendi durumundan da yakınarak şu beyitleri söyler:

vaz' ét ser-i teslîmi der-i emr-i hudāya
cānuş var-ısa vërme rızā hük-m-i kaçāya (Haşmet Tk. B. XVII/1)

dür ét-di tarab-gāh-ı vatandaşan bizi devrān
şahba-keş-i üns eyledi bezm-i gürebāya (Haşmet Tk. B. XVII/2)

Bundan sonraki beyitte Bursa'da 67 ay kaldıktan sonra İzmir'e sürgüne gittiğini söyler.

altmış yedi ay étmiş iken bursada ārām
şaldık yine izmîre dahı nefy-ile sāye (Haşmet Tk. B. XVII/3)

Haşmet'in küçük yaşlarında tanıştığı devrin sadrazamı Koca Râgıp Paşa, onun bir nevi hâmisidir. Bursa'da sürgünde iken Koca Râgıp Paşa'ya yazdığı "tevfik" redifli kasidesinde bu sürgünü hak etmediğini söyler. Yine Râgıp Paşa için yazdığı terkîb-bendinde ise hak etmediği bu sürgünün sebebi olarak kötü şöhretini gösterir. Bu dönemde Sadrazam Râgıp Paşa'ya III. Mustafa tarafından affedilmesi için aracılık yaparak padişahıtan ricada bulunmasını istemiştir. Ancak padişahın bu talebi kabul etmediği gibi aracılık yapan damadı Râgıp Paşa'yı da azarladığı söylenir. (Okay, 1997, s. 422-423).

Terkîb-bendindeki şu beyitler onun yine bu minvalde söylediği beyitlerdir:

şâyeste idik terbiyeye toğrusı biz de
dil ğaflet-ile gitmiş idi rāh-ı hevāya (Hâşmet Tk. B. XVII/4)

zâhirde nedür cürmüme āġāh olaydım
vallāh ağız açmaz idim çün ü çerāya (Hâşmet Tk. B. XVII/5)

Rûhî, terkîb-bendinde Osmanlı ülkesinde kendisine bir hâmi bulamayıp tekrar Şam ve Halep'e dönmesinden dolayı yaşadığı hayal kırıklığından çeşitli beyitlerde bahseder. Hâmi konumunda olanlara seslenerek insafın ve insaniyetin nerede olduğunu, kendisi gibi olanlara niçin rağbet olmadığını sorar.

ây şāhib-i kudret kanı inşāf u mürüvvet
rindân-ı mey-āşāma n'îçün olmaya rağbet (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VI/1)

Şair yaşadıklarından yola çıkarak tecrübelerini dile getirir. Dünyanın ne seçkinlerinde ne de avamında vefa vardır. Yine dünyanın ileri gelenlerinden cömertlik ummamak gerekir. Çünkü ihsan alametleri paşada veya beyde yoktur. Bundan sonra şair kendi kendini teselli eder. Ona göre feleğin uğuru da uğursuzluğu da bâki değildir. Belki bir gün talih onun da yüzüne gülecektir.

a' yān-ı cihāndan kerem umma anı şanma
āşār-ı 'atā ola ya pāşāda ya begde (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XVI/3)

çarhuñ ki ne sa' dinde ne naḥsinde beḳā var
dehrüñ ki ne ḥāşında ne 'āmında vefā var (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. VII/1)

Bundan sonraki beyitlerinden birinde Allah'a yakaran şair, günlerinin felaketle geçtiğini, kendisine yardım edecek bir "hâmi" olup olmayacağını sorar.

yā rab bize bir er bulunup himmet eder mi
yohsa günümüz böyle felāket-le geçer mi (Rûhî-yi Bağdādî Tk. B. XVI/8)

Yine benzer bir söyleyişle içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan yakınan Hâşmet de hidayet yolunu bulmak istemektedir. Yoksa zavallı gönlü bu yolda sürünüp çok çile çekecektir.

āyā bize bir rāh-ı hidāyet görünür mi
yohsa dil-i bî-çāre bu yolda sürinür mi (Hâşmet Tk. B. VIII/6)

Rûhî, yaşadığı hayal kırıklığının acısıyla umutsuzluk içinde kâinatı yuhlar.

çarh-ı felegün sa‘dine vü naḥsine hem yuf
kevkeblerinün şābit ü seyyārına hem yuf (Rūḥī-yi Bağdādī Tk. B. XV/7)

Her iki şair de gurbette aradığını bulamamış ve bunun üzüntüsünü yaşamıştır. Terkîb-bendlerinin sonunda memlekette olan dostlarına ve ahabplarına haber gönderirler. Rūḥî, terkîb-bendinin sonunda gurbette yaşadıklarına değinir. Seher rüzgârına seslenerek ondan memleketteki dostlarına haber ulaştırmasını ister. Seher rüzgârı, Rūḥî’nin dostlarının huzuruna edeple vardıktan sonra kendisine Rūḥî’yi soran, olursa, o “umduğuna erişemeyen ve elinde avucunda bir şeyi olmayanla” buluştun mu diyenlere bir beyit okuyarak cevap verecektir. Rūḥî’nin durumu bu beyitle dostlarına malum olacaktır. Beyte göre Rūḥî, hâlâ Şam güzellerinin düşkünüdür. Aynı zamanda aşk yüzünden ayıplanmanın, hor görülmenin sıkıntısına katlanan rindlerin halkasının başındadır.

bağdâda yolun düşse ger ey bād-ı seher-ḥîz
ādâb-ıla var ḥizmet-i yārân-ı şafâya (Rūḥī-yi Bağdādī Tk. B. XVII/5)

rūḥîyi eger bir şorar izler bulunursa
dêrlerse buluşduḡ mu o bî-berg ü nevâya (Rūḥī-yi Bağdādī Tk. B. XVII/6)

bu maṭla‘-ı ġarrâyı okı ebsem ol andan
ma‘lûm olur aḥvâlimüz erbâb-ı vefâya (Rūḥī-yi Bağdādī Tk. B. XVII/7)

hâlâ ki biz üftâde-yi ḥübân-ı dımışkuz
ser-ḥalka-yı rindân-ı melâmet-keş-i ‘ışkuz (Rūḥī-yi Bağdādī Tk. B. XVII/8)

Haşmet de Rūḥî gibi gurbetten İstanbul’daki dostlarına sabah rüzgârıyla haber gönderir. Eğer sabah rüzgârı İstanbul’a gidecek olursa onun gönlünün durumunu ahabplarına şöyle ifade etmelidir: Haşmet, şimdi tevekkül vadisinin yolunda kalıcı olarak ikâmet etmektedir. Zâhirde susmuş görünmesine rağmen bâtınında söz söylemektedir.

ey peyk-i şabâ semt-i sitânbûla gidersen
aḥbâbıma ḥâl-i dili et böyle ifâde (Haşmet Tk. B. XVIII/6)

hâlâ reh-i vādî-yi tevekkülde muḳîmüz
zâhirde dehen-beste vü bâtında kelîmüz (Haşmet Tk. B. XVIII/7)

V. BÖLÜM: SONUÇ

“Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu Manzum: 547 Mecmû‘a-yı Eş‘âr” numarada kayıtlı şiir mecmuasının 1^b-43^a varakları üzerine yapılan çalışmalar neticesinde şunları ifade edebiliriz:

Mecmû‘a-yı Eş‘âr’ın çalıştığımız kısmında 43 varakta toplam 8 şaire ait 11 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 3 tanesi Cevrî’ye, 2 tanesi ise Aḥmed el-Bursāvi’ye aittir. Bu şiirlerin nazım şekilleri ise terkîb-bend, tercî‘-bend ve müseddestir. Şiirlerde 3 farklı vezin kullanılmıştır. Bu vezinlerden çoğunlukla hezec bahrinin “Mef‘ülü mefā‘îlü mefā‘îlü fe‘ülün” kalıbı kullanılmıştır. Şairlerin umumiyetle Türkçeyi aruz vezinlerine uydurmakta başarılı olduğu görülmektedir.

Çalışmamızın konusu olan Mecmû‘a-yı Eş‘âr’ın 1^b-43^a varaklarında yer alan şiirlerde dikkat çeken en önemli hata, müstensih’in üzerinde çalıştığımız 43 varaktaki 1 şiire müseddes, kalan 10 şiire ise tercî‘-bend başlığını vermesidir. Fakat üzerinde çalıştığımız şiirlerden sadece 3 tanesi tercî‘-benddir. Geriye kalan 7 şiir ise terkîb-benddir. Şiirlerin nazım şekli ve şairleri şöyledir:

- 1) Aḥmed el-Bursāvi’ I: Tercî‘-bend
- 2) Aḥmed el-Bursāvi’ II: Tercî‘-bend
- 3) Cevrî I: Terkîb-bend
- 4) Cevrî II: Terkîb-bend
- 5) Cevrî III: Tercî‘-bend
- 6) Ḥaşmet : Terkîb-bend
- 7) Münîrî: Müseddes
- 8) Rūḥî-yi Bağdādî: Terkîb-bend
- 9) Sāmî: Terkîb-bend
- 10) Tırnaççı ‘İmād Dede: Terkîb-bend
- 11) Şevkî: Terkîb-bend

Mecmuanın incelenen kısmında yapılan çalışmalar bilhassa da mecmua ve dîvân karşılaştırmaları şiir mecmualarına dair şu kanaatlerin oluşmasına sebep olmuştur:

- 1) Mecmualardaki şiirler, şairlerin neşredilmiş dîvânları ile karşılaştırıldığında müstensih farklılıklardan kaynaklanan kelime farkları, şiirlerin yeniden ve daha

doğru şekilde okunmasına ve yorumlanmasına yol açar. Kısaca iki örnek vermek istersek: Mecmuanın 39^b numaralı varaktaki Cevrî'ye ait olan şiirin VII. bendinin 10. beytinde “bühtân” kelimesi “bühtâr” şeklinde okunmuştur. Yine aynı şiirin VII. bendinin 12. beytinde “sereyân” kelimesi geçmektedir. Bu kelime *Cevrî Dîvânı* sayfa 179'da “süryân” şeklinde okunmuş ve yanına soru işareti konulmuştur (süryân?) (Ayan, 1981, s. 179). Ancak lûgatlerde “bühtâr” ve “süryân” kelimeleri yoktur. Aynı zamanda bizim metnimizde yer verdiğimiz kelimeler beyitlerin anlam dünyasına daha uygundur.

- 2) Belki de mecmuaların edebiyat dünyasına en büyük katkısı, daha önce adından ve şiirlerinden bahsedilmeyen şairlerin bu çalışmalar vasıtasıyla ilk defa gün yüzüne çıkmasıdır. Şiirle az çok ilgisi olmuş, kendisine ait müstakil bir eseri bulunmayan, tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde yer almamış, hasbelkader biyografik kaynaklarda ismi anılsa dahi şiirlerine yer verilmemiş birçok şair ve şiiri mecmualarda gün ışığına çıkarılmayı beklemektedir. Bu çalışmada yer verdiğimiz şairlerden Tırnakçı ‘İmād Dede ve Aḥmed el-Bursāwî’ isimlerindeki şairlere dair herhangi bir bilgiye araştırdığımız hiçbir biyografik kaynaktan rastlamadık.
- 3) Bu da şiir mecmualarının klasik Türk şiirinin dîvânlar ve tezkireler gibi ana kaynaklarının yanı sıra mühim kaynaklar olduğunu göstermiştir.

Mecmuanın incelenen kısmındaki şiirlerin çoğu Rûhî'nin meşhur terkîb-bend nazım şekliyle yazdığı 17 beyitlik şiirine naziredir. Nazire şiirler incelendiğinde gerek şekil gerek söyleyiş bakımından Rûhî'nin şiirindeki beyitlerle benzeşen birçok beyit olduğu görülmüştür.

Rûhî'nin manzumesini yazdığı dönemde Osmanlı toplumunda yavaş yavaş bozukluklar, aksaklıklar, yolsuzluklar, haksızlar, liyakatsiz insanların üst makamlara getirilmesi gibi hadiseler ve durumlar yaşanmaktadır. Şair, toplumun bir ferdi olduğu için bütün bu yaşananları gözlemlemiş ve bunları şiirinde tenkit etmiştir. Rûhî'nin meşhur terkîb-bendine yazılan nazirelere baktığımızda şairler hem Rûhî'nin ele aldığı meseleri kendi devirleri açısından yorumlamışlar hem de kendi hayatlarındaki bireysel hususlara yer vermişlerdir.

Şairlerin şiirlerinde tenkit ettikleri tiplerin başında zâhid, sofî, şeyh, vâiz, imam, nâsîh gibi din adamları gelmektedir. Bu tipleri tenkit eden şairler bilhassa onların toplum

tarafından hürmet ve itibar görmek için, topluma karşı güvenilir insan imajı çizmek maksadıyla dindar görünüme bürünmelerini şiddetle tenkit etmektedirler. Onlara göre bu tipteki insanlar dini yükümlüklerini yerine getiren ancak işin özüne inemeyen, gösterişe düşkün, kendileri gibi davranmayanları daima ikaz edip cehennemle korkutan ama fırsat bulduklarında nefislerinin arzularına uymaktan geri durmayan tiplerdir. Fazla zeki olmayan bu tipler dini kendi çıkarlarına alet etmektedirler. Şairler bu tipleri dinen en büyük günah sayılan riyaya bulaştıkları için acımasızca yermişlerdir. Ayrıca bu tiplerin giyim kuşamlarıyla da alay etmişlerdir.

Şairlerin tenkit ettikleri bir diğer grup akıllı hayatlarının rehberi yapmış, Allah'ı akılla bulmaya çalışan, cehaletlerinin boyutlarından habersiz, bilmedikleri mevzularda ahkam kesen “okumuş cahiller”dir. Bütün bu niteliksizliklerine rağmen toplum tarafından itibar görmek ve makam mevki elde etmek amacındadırlar. Bazıları kendilerinden daha cahil insanları kandırıp kendilerine mürit edinmişlerdir. Şairler bu tipteki insanların foyasını ortaya çıkarıp insanları onlara uymamaları hususunda ikaz ederler.

Yine bu şiirlerde tenkit edilen bir diğer zümre de zenginlerdir. Bu tipteki insanlar açgözlülükleri, hırsları, dünyaya olan rağbetleri ve meyilleri ile doymak bilmeyen tamahları sebebiyle şairler tarafından tenkit edilmektedir. Halkın çoğunluğu yokluk içinde yaşamakta iken bu tipler zevk ve safa sürerek günlerini geçirirler. Tevazudan uzak oldukları için fakirlere karşı büyüklenirler. Fakirler ve düşkünler onlardan bir şey talep edince bu insanlara kötü ve acımasızca davranırlar. Şairler bu insanlara dünyanın gelip geçici olduğunu, mal mülke değer vermemelerini öğütlemişlerdir.

Şairlerin avam/halk tabakasına dair de söyleyecekleri vardır. Halk türlü sıkıntılarla boğuşurken onların ihtiyaçlarını giderebilecek konumda olanlar bugün yarın diyerek onları oyalarlar. Sıkıntılarını kime açsalar çektiklerinin bir hikmeti olduğuna dair nasihat dinlerler. Bu sıkıntılardan kurtulamayanlar çaresizce çektiklerine boyun eğler. Şairler hem onları bu durumlara düşürenleri hem bunun müsebbibi olarak gördükleri feleği tenkit ederler.

Din sömürüsü yapanlar veya dini kendi menfaatlerine alet eden riyakârlar da şairlerin tenkit oklarına hedef olmaktan kurtulamazlar. Günlük hayatlarında dini yükümlülüklerini yerine getirmeyenler sırf sadaka almak için câmiye gitmektedirler.

Şairler bu güruhu riya ve hile içinde oldukları, taklitle yaptıkları bütün ibadetlerinin boşuna olduğunu söyleyerek kınarlar. Ayrıca normalde fakir ve düşkünlerin yüzüne bakmayan zenginlerin gösteriş merakı ve itibar kazanma arzusuyla kutsal mekânlarda, kalabalık içinde sadaka dağıtmalarını yererler. Dilenmeyi alışkanlık hâline getirenlere, her gördüklerine el açıp yardım isteyenlere de şairler nasihatlerde bulunur. Bu insanlar dini kıyafetler giyenlerin dış görünüşüne aldanıp onlara fakirliklerinden ve sıkıntılarından bahsederler. Dindar geçinenler utanıp onlara yardım etseler dahi karşılarındaki insanlar sırf dilenci diye onları kınar ve hor görürler. Bu insanlar yine bir şeyler talep etmek için zenginlerin kapılarına gittiklerinde onların adamları tarafından dövülür. Şairler bu dilenci güruhunu açgözlülükleri sebebiyle kendilerini rezil edip adlarını lekeledileri için kınarlar. Rızkı verenin Allah olduğunu, riyakârlardan değil Allah'tan istemelerini öğütlerler.

Şairler şiirlerinde sıklıkla dünyanın fâni olduğunu hatırlatırlar. Bir insan ister zengin ister fakir olsun akıbeti muhakkak toprak olacaktır. Dolayısıyla insan günlerin getirdiği sıkıntılara ve sevinçlere aldanmamalıdır. Zira her şey gelip geçicidir.

Şairler umumiyetle şiirlerin sonlarına doğru hadiseleri daha geniş bir zaviyeden değerlendirirler. Cahil ve liyakatsiz kimselerin üst makamlara getirildiğini, kâmil olanların değer göremediklerini söyleyerek dünya düzeni ve felekten şikayette bulunurlar. Ne insanlarda ne meleklerde kerem izleri yoktur. İhsan ve iyilik alametleri paşada da beyde de bulunmaz. Kimseden kimseye fayda yoktur. İnsan dünyanın süsüne aldanmamalıdır. Dünya fitne ve kötülük çöplüğü olduğu için insan bu alçak dünyaya meyletmemelidir. Onlara göre bu durumların bir müsebbibi de felektir. Felek, yanlış şekilde talih dağıtmıştır. Hep alçak kimseleri besleyip korumaktadır. Tüm bu sıkıntılarından dem vuran şairler işin içerisinden çıkamaz ve önlerine ne gelirse yuhlamaya başlarlar.

Şairlerin zaman zaman yakındıkları mevzulardan birisi de “hâmi”dir. Şairler hem şan ve şöhretlerini artırmak hem de daha müreffeh bir hayat yaşamak arzusuyla kendilerini himaye edecek bir hâmi arayışında olmuşlardır. Kimisi bu isteğine erişmiştir. Kimisi de bir müddet bu zevki sürmüştü, sonrasında çeşitli sebeplerle gözden düşüp yalnızlığa itilmiştir. Bir kısım şair ise kendisine bir hâmi bulmak maksadıyla memleketini koyup gurbete çıkmıştır. Şairlerin hâmi hususunda yaşadıkları ve tenkit

ettikleri bu çalışmada yer alan şairlerden R   -yi Bağd   ve Haşmet  zerinden g sterilmiştir.

KAYNAKÇA

Ahdî: *Gülşen-i Şu'arâ*: [Hazırlayan:] Solmaz, S. (2018). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı (İnceleme- Metin)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).

Ak, C. (2008). *Rûhî-yi Bağdâdî, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 35). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ay, Ü. (2019). *Münîrî Amâsî, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (gözden geçirilmiş 3. basım- EK-2. Cildi). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ayan, H. (1993). *Cevrî İbrâhim Çelebi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 7). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aydemir, Y. (2001). Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü. *Bilig*, 19 (1), s. 147-156.

Ayverdi, İ. (2006). *Kubbealtı Lugatı: Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Bursalı Mehmed Tâhir Bey: *Osmanlı Müellifleri* [Hazırlayan:] Özen, İ. (1975). *Bursalı Mehmed Tâhir Bey: Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi.

Bursalı Mehmed Tâhir Bey: *Osmanlı Müellifleri* [Hazırlayan:] Saraç, M. A. (2016). *Bursalı Mehmed Tahir: Osmanlı Müellifleri*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Canpolat, M. (1993). *Câmiu'n-Nezâir, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 7). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Canpolat, M. (2003). *Mecmûatü'n-Nezâir, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 28). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Cevrî: *Dîvân*: [Hazırlayan:] Ayan, H. (1981). *Cevrî: Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Demirci, M. (2003). *Mâlik b. Dînâr, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 27). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Devellioğlu, F. (2011). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Durmuş, İ. (2013). *Vezin, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 43). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Esrâr Dede: *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*: [Hazırlayan:] Genç, İ. (2018). *Esrâr Dede: Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye (İnceleme-Metin)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).

Gelibolulu Mustafa Âlî: *Kühü'l-Ahbâr* [Hazırlayan:] İsen, M. (2017). *Gelibolulu Mustafa Âlî: Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlar (e-kitap).

Gökyay, O. Ş. (1993). *Cönk, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 8). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Gölpınarlı, A. (1931). *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Güftî: *Teşrîfâtü's-Şu'arâ* [Hazırlayan:] Yılmaz, K. (2019). *Güftî: Teşrîfâtü's-Şu'arâ*. Ankara: Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları (e-kitap).

Harman, Ö. F. (2004). *Meryem, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 29). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Harman, Ö. F. (2008). *Rûhulkudüs, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 35). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Haşmet: *Dîvân*: [Hazırlayanlar:] Arslan, M., & Aksoyak, İ. H. (1994). *Haşmet Külliyyatı*. Sivas: Dilek Matbaacılık.

İnalcık, H. (2019). *Şâir ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İpekten, H. (2012). *Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kınalı-zâde Hasan Çelebî: *Tezkiretü's-Şu'arâ* [Hazırlayan:] Sungurhan, A. (2017). *Kınalızâde Hasan Çelebi: Tezkiretü's-Şu'arâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).

Köksal, M. F. (2003). *Mecmau'n-Nezâir, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 28). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Köksal, M. F. (2006). *Nazîre, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 32). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kurnaz, C. (1995). *Ferhâd, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 12). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları .

Kut, G. (1986). *Mecmua: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/İsimler/Eserler/Terimler* (s. 170). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlar, F. S. (2006). *Mustafa Sâmî Bey, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 31). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Lâtîfî: *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ* [Hazırlayan:] Canım, R. (2018). *Lâtîfî: Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (Tenkitli Metin)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).

Levend, A. S. (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi: Giriş*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mehmed Tevfik Efendi: *Mecmûatü't-Terâcim* [Hazırlayan:] Zübeyiroğlu, R. (1989). *Mecmûatü't-Terâcim Mehmed Tevfik Efendi*: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Mermer, A.; Keskin, N. K. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (s. 66). Ankara: Akçağ Yayınları.

Münîrî: *Mihr ü Müşterî*: [Hazırlayan:] Akmandor, A. (1983). *Müniri ve Mihr ü Müşteri Mesnevisi*: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Münîrî: *Gülşen-i Ebrâr ve Maden-i Esrâr* [Hazırlayan:] İspir, M. (2004). *Münîrî'nin Gülşen-i Ebrâr ve Maden-i Esrâr Mesnevisi (İnceleme-Metin-Sadeleştirme)*: Erzurum Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, Erzurum.

Münîrî: *Dîvân*: [Hazırlayan:] Ersoy, E. (2010). *II. Bayezit Devri Şairlerinden Münîrî Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul .

Münîrî: *Dîvân*: [Hazırlayan:] Ersoy, E. (2017). *II. Bayezit Devri Şairlerinden Münîrî ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).

Mütercim Âsım Efendi: *Burhân-ı Katı* [Hazırlayanlar:] Öztürk, M; Örs, D. (2009). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Okay, M. O. (1997). *Haşmet, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Cilt 16)* . İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ömer Şevkî Mardinî: *Dîvân*: [Hazırlayan:] Kanmaz, F. E. (2010). *Ömer Şevkî Mardinî ve Divanı*: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Pala, İ. (2013). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Rûhî: *Dîvân*: [Hazırlayan:] Ak, C. (2001). *Bagdatlı Rûhî Dîvânı: Karşılaştırmalı Metin*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

Sâmî: *Dîvân*: [Hazırlayan:] Kutlar, F. S. (2017). *Arpaemîni-zâde Mustafâ Samî: Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).

Saraç, Y. (2012). *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim- Ölçü- Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbu Yayinevi.

Sehî Beg: *Heşt-Bihişt*: [Hazırlayanlar:] İpekten, H., Kut, G., İsen, M., Ayan, H., & Karabey, T. (2017). *Sehî Beg: Heşt-Bihişt*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).

Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmani (C. 4)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmani (C. 5)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Şentürk, A. A. (2014). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şentürk, A. A., & Kartal, A. (2014). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şevkî: *Dîvân*: [Hazırlayan:] Yakar, H. İ. (2010). *Edirneli Şevkî Dîvânı*. Konya: Palet Yayınları.
- Şevkî: *Dîvân*: [Hazırlayanlar:] Durmuş, T. I., & Canım, R. (2018). *Edirneli Şevkî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).
- Şevkî İbrahim Efendi: *Dîvân*: [Hazırlayan:] Tezcan, E. (2007). *Şevkî İbrahim Efendi Divânı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey: *Tezkiretü's-Şu'arâ*: [Hazırlayan:] Çınarcı M. N. (2019). *Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey: Tezkiretü's-Şu'arâ (İnceleme- Metin)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).
- Tanyaş, H. (1995). *Bağdatlı Ruhi ve Ziya Paşa: Terkibi Bentler ve Terci-i Bent*. Ankara: Kavaklıdere Kültür Yayınları.
- Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uzun, M. İ. (2003). Mecmua, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 28) s.265-268. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uzun, M. İ. (2011). *Terciibend, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 40). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yavuz, K. (2013). Türk Şiirinde Nazire. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 10 (1), s. 359-424.
- Yıldırım, N. (2017). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Zülfe, Ö. (2007). *Pervâne Bey Mecmuası, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 34). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

EKLER: TIPKIBASKI

تجسس و دروغی بخوار و بجا
 ۳۸۱
 منک برکم شیره انور ابرستور
 زشت عزایان و من استور
 زو امن اولد زنی اوج منور لیک
 زبانی اوس ب جام کف و منور
 صدین کوزه و و سلیم لم بوم جهانک
 بای هم میر و میر نای و برستور
 مثال کینلو کفنه کک آاویسه احسا
 خاطر شکی زاده بیانه کینستور
 ارباب عرض برون ابرای اولدی
 و شمن بره ز او فرض بیستور
 یو عالم قایم نه بیجو منکدر بوز
 اعلایه اعلا یوز زبانیستور
 هم فاشه ارباب و منی غریب غریب
 بیجا بیوز کیم و غریب کیم
 خمشاق کیم فاشی حاشور
 سحله عیبت بیانه کین ابر
 شاق کینو دل بلده کیم و افغ غدر
 شاق کینو دل بلده کیم و افغ غدر
 دلست از یوز و فایان ایل بر دم
 شول باوه کیم یوز و فایان ایل بر دم
 ای خورش و شاهان زبانی اولد کینه
 و ویشی و ملکن شیری و خیل و شمشیر

خاک او لکه خدا مرتبه کی ابدی عالمی
کرم و خورده لم میلیم بر غنیمت انک
حق صفت بره ساقی بر دلاوی قوی کرد
بر نظم و یار داشت عالم مناسب
ما شایسته حیوانی دود مست لستم
خوش کوشستم ابدی دود و صفا عالم
صفت بر کوفه و لستم صفت و می جهان
بوعالی فایس صفای اول ایدر کرم
دام اول و عصمت و زبان قوی نوش
ضو کرم ضفا کرم و زمالک و پنهان
ظاهر بود که اخری خاک اول لستم کرد
تاجی سر عالم را و کم خاک قد مدد
کرم بار بار داشت بر کرم سی قدر
زندان صوفی دود و غنیمت قد مدد
کرم زبانشان است سفیدان بخور
پیش از کرم و کرم و پیش از کرم
بر حلی و صوفی و کرم و کرم
نوش از کرم و کرم و کرم
بکرم اول با کرم و کرم
وارد توبه میدان کرم و کرم
بر دهنی ملک و کرم
کرد و کرم و کرم

ناجار جگر خلق بود خستاری بویوسف
 ادم فرودایغ اولسب کتور هر بود طاقت
 حالک کبک افسسک سکا دجگنی وارور
 اولار دی بنی اده بلنتری بوکنت
 بهرهم دونیبالرلوا باشترا وزره
 خلق بو فک و پروکود و لای مشقت
 بهرهم یتر دونیها توکنی اورسه
 کم عکسنه دورایلیت کبکی بقسه
 جبرخ کز سندن نه خشن بقاوار
 دهک کتخاصن نه عانی و فوار
 مللهم لک سندن خشن لای شفته
 خن اده فتنه سمن صفا واد
 میل امله انک خاصن عا
 عا شین سمنه خاصن عطاوار
 جبرایله عا بنو الله بقعه کور کم
 بدنه سکا انا سندن نه کجا وار
 دکننه کور و بیخو کک اکل و بیا
 غم حکم ککمن بو کجه نه عباوار
 سرگشته افصنک باشنه هواوار
 کج صبور افکار و طعار فت اول
 خودا ان حکمی الحق بو رخ خوب
 عاشقو فراده و فی وعد لقاروار

84

[illegible]

دریم نه صفا سر نه الوی سر نه و بر سر نه که اصلا دلیک زده نه بی وارنه خود اندله
 دریم بر یکم شهریک عالمی و قتی خیر انک بکوی خلقم کلور سیم هرگاه
 احشایه بنجاه ویه جلد رفقایه صبر ابله که در کله اول میر نکجاه
 کله کلونی سیم بلدم نه انجو ندر بوز و ندر جانه دریم ای قوم اولک اکاه
 سز و ندر کم ایراخ اولدی ایستقیق ندر زیر اکضلاوت بولیر کدر کفر راه
حقیق بوم هایتکی ذوق ویاور تقلید ابله سر طاعتک جلیها در
 اینای زمانک طلبی نام و نفا ندر هر بری هتورم قانون این قلا ندر
 گفتاره کلوج سولیسلم جمل حرکت زنجیر و طهری بر قطب و ما ندر
 ارباب خرد زده قدر معتقد اطار اولعشیم کم معتقدی خرد و اندر
 تقلید ابله سجاده نشیت اولمش و توشا خفیه اما که خریک سیم عنا ندر
 درشک کاکشف اولدی اسرافیه و لکلی باوند سوزی بالله یا و ندر

انک
 انک

اولک ندر ایراخ اول شوخه دیند بولر شول یحییو که کدر کی بول فلق کلا ندر
 ایضا تحقیق اکو وایسم بلکک کوششیت بوسوزیکم خبر یا حیا ندر
نهارا ویت بلدیکی و شعله ضاده بر پیوه بایشکم ایره سیم سر معاده
 دنا و ده یلکون ایدر سیم طمع خام اعظم طمع نیه دک بو طمع خام
 بر اطلع جبه و دستار ابله کور سیک ایلوسک ناک جبه و دستار ابله اکرام
 نقشب چاروب ایلد خد انتی معلوم بشلر سیم کالایکله حالکی اعلام
 جراد دیو و روح ناولو دیکو کار سیم شرمین ایدر ایلیم بر جبه جبه اعلام
 ولی کرا و ایلین خرقم نانی اولد و شوی محروم و یازده سفد ایلر سنی اقدام
 یاز و یلکا کم ایلیم سیم حوص طحوف بوجه کچون کلدو کی عالمه بد نام
 بوق سیم قناع کور کز اولد و خلدل در قک ایلر سیم کاکر صبح اکو شام
اولکیم سی لوتی طبیور مزنی سنی ناک زهر ایلر سیم اولق کد کد سنی ناک

صورتی اگر زده ایست عین یوحنا روح القدس بر عین نفی ایندی و چون
 بپایه خوشی بدیدیم هر صبح این در عین عیسی با آن کش لای صبح
 ایند که شاد اینج که توبه کوز لست ثابت قدر توبه مرا و تنم نصوح
 ما را ایست عدد بیز بیضای کلیمز طوفان ایست بویا غمی بر کشتی یوحنا
 مناره او تو سوزد شرح معانی متن قدری صوبه براهل شهر و من
 صوفی بری من جسم کوز بکوره منین ای جان کوزینی ایله نظر کوز که نه روز
 بر کوز لب بست کوز فلک یوز اتمان رندان حبیبی دم مفتاح فتوح
 عیسی و دم و روح لقب حق صبا نوز در بای صفت ابجره زها کوهی نوز
 ایانچه بره و در این بوجار عناصر کم الکانه اول اول معلوم و نه آخر
 کاه ایله بر عالم بحر بر ده سیران کاهی اول بر عالم ترکیب سائر
 تقریب ده جار اول و نه جار اول و در ترکیب کلین سه مواید اوله ظاهر

۳۳۰

بوجیه مظاهر اوله معتبر انسان انسانک و اجماع طبعی بر مظاهر
 نفسی بلنلر کوره خالق اعیان بلنلره ایمان کوز ندر دیه کافر
 کاهر بکین دوزخ ایدر جهلن ایدر جوف جبر حقیق و اوله کفر عجیب
 دنیا و یوه جاهلله ال کامل اولنلر ایقور فالوج ایله بر حصیه قادر
 جوه جملده در دوق کما فی بر علم بر قالای صفا ایله حالی بر علم بر
 متو که ریا ایله این کندی موصوف اوقاتی شوقی اوله تقبلدای موصوف
 منبر خطیب اوله و خفایا معرف عار الیمیه اولدو غم جهلده معرف
 آیینم قلبی کدورت این تیره دشمنی بر فیض حقیقه اولیمه کشف
 جان و دلکلی دوزخ سنی اعلیه بر نور دائم بری محسوف اوله انک بری کشف
 جمع کتب انکله ممکن اوله واقف اسرار خدا کد اوله بر شده موصوف
 ذاتنم کما انار کمال اوله خردور یاک اکیسه اکتد کیش بریش صوف

عالمه جگر کامل غم ذوق این جاهل بردن کو که دگر یو پاکم کویدی یوف
 جو حق دینی ایلد یلطلاله بردار باطل سوزده اغاز ایدم بزدلی اچار
 یوف خایینه دگر کوی کلزارنه هم یو اغیارینه یو بار خفا کارینه هم یوف
 بعیشنه که موقوف اوله کیفیت غم عیاشنه یو خجینه غم یو
 ذی قیامت اولنج یوینم لم جاه جلاوی یو ای صناد دوزخ یوینم هم یوف
 جو اهل وجود کیری هم ای عدد یو قافله وفا فلا سارا یوینم هم یوف
 عالمه که کبکتر اوله واقف اسرار خیرانتم یو اندر که اسرارینه هم یوف
 عارف که مدبر و قائل اوله مقبول افکارینه یو اندر که بارینه هم یوف
 جرحی فلک سورنه تخمین هم یوف کوکلوینک ثابت سیارینه هم یوف
 جو اوله اهرام حق دنیا و عقبایا جهل ایدم دنیا اوله خاطر نه عقبایا
 دنیا طبله کهیمسی خلقک امکر کیمی و نور و دغله دنیا یکن

۳۰

یو قدر دیکه جاده ایدر میرو و کداده سن جگر کجک لای که صغیر که ده
 احیان جهانف کوم اومه اخ صنه افکار عطا اوله یا پاشاده یا بکر
 مطبخ یوینم ای وارف نام دکنک بر دربانلوی وار کور قورال و کنگر
 بردور که کدک یو فنا عالمه بزم انار کرم یو نه بشردنه ملک
 اغیار وفادرم اورر بار جفا و اومع وفا اولمیه هم اوله کو بکر
 اوز فلک بصد قدم جاهله جاهل ارباب کجک یو یو یو زیرو فلک
 یاد بزم بران لو لوت یوینم ایدرمی یو خشم کوغز یوینم فدا کنگر یوینم
 ویر دکنک و جانیله رضایت که قضاء غم جگر و اوغز سق کور و دکنک
 قویق وطنی غریبه یو فکر به حقیق کم دنج سفر باعث اوله غم و غل
 دور بلبل که بر قوما دق برنج یلدر اویرق و لوی و انبند ل ویرق و لوی
 اولد قنیه نه وار دق ایشتم که قنار الموی کوی بر صنی ماهی لقای

بغداد و بولک و کرم کرای با بخت خیز ادبیه و ارضیت یاران صفایه
روحی اگر بر صورت زینر بولور سه در لیس بولوشد کجای بولک نوبه
بوظیفی غرای و قوا بول اول اذن معلوم اول و اول را باب و فایه
حال که بر افتاده خواب و مشفق **مخلفه دران ملکت کشتی مشفق**

ترجمه بنظره جور خلافتی رحمه الله

صنایک بری صفتی کبی سجاد و پستور سجاد و کوشم محراب السور
اوقات عبودیتی فوق امتزاج صلو فرق الیز روز رشتی کجی که پستور
مستوایه کجی بوقین علم سجدی اول بر زری هر کیست بهانه پستور
هب و ستم سایه و نور الهی تا جریه کجی خدایت پستور
یک صورت الیه جلی ابدی غم دلیزم عشق اهل بیت و زما که شکستور

المبارک

اسایتم بر یوق بزم باران بار و ف بوخانه ویرانه و جای نشستور
خلوتیکم فلسفی بولعش نکهری هر مجبور صفای طرب بزم السور
اول خیرت الیه خوف جگر بونی ابدی **مطرب بیت ناله دل کوشی ابدی**
دورانیکه فضا جوی کبی بزم بقادف بر عالمه ابدی که اکثر بوق و صفادف
بولدق کوزا جوب روحی محسوس بیل سلسله بند و لشی کارخ و صفادف
اول بلبل قدسی نفسی محسوسه و شمس لرزین و پر خورقین دام هوادف
هم و لشی اندکی بر مار کزیم کم بر نفسی بوی و بور پنج رغانی
بلبل پر جوب الیام او جهم افاز ما راستی ایر لعله بر شاخ فادف
اول حسرت کلزار حقیقتیه فغان کجی بر مجاری هوس بر و نوادف
قالدق را سنع بولک ضد قونیک ایش مشکی ابدی که مدد ایزد خدادف
اول بلبل ادا دایه کجی قدرتمس یوق **اول ما و هلاک الیام که قوتش یوق**

بر شب که بوسه نشسته ایرون ناله و زاری انشاه یا قدم دلی بهماره فیکاری
 سوردم یوزم باب کی خاک نیاره ایندم هم و دم فاعن کرم و زاری
 در دله ایروب و کیم مولایه فاجات ویرمکی باخته دین خوشی باری
 بحر و صله شد ایرد مرهم شافی خوشی دله سدیستو عت باری
 بن نفس هوا بندینه خوش براسیم کیم بولدم اصل طرفی راهی فراری
 باند رفته بنی انش قهرینه او دیوک ای دوسنه کلشن ایدچی و ده ناری
 یوزم یوزم قوت حق ایدر کن یوناری اولری بوز جان و دکن کوشکوار
 کر آه نکات استرینیک بحر و بلورن حق طلبیت زمرع مردن خداداد
 اولدم پنجه دم طالب مردان الهی کزدم دوشود و عی و عیجانید راهی
 ایندم پنجه کز صومعه خلوتیا تن برهیز و ریاضتله نئی زردی کاهی
 دوشدم هم او بوم یه که یوزم کیمینا تکیل ایدوب اسماء کورم نور سیاهی

دهم

او هام خیال آهتیه جوق واقفم کوردم سیرتیری کوزم نفس و افانی کاهی
 ختم اولدی باصوت اسرار حقیقت اولدم بولکانه محال سده مباهی
 لازم کلچیک کویه معنی نظم ایندم کوردم که بنم خاف کمره تناهی
 بردامه دوشورن بنی صبا و هوا کم هر دانه بنی برنجم معاهی و مناهی
 اولدم پنجه دم یوزم اولم ایدر یوزم ایدر یوزم ایدر یوزم ایدر یوزم
 اولدم پنجه دم پوست نشاندله محال ضد می اولد اندرک و تادیه عبدال
 قطب اکلیم کز غفلت بولندی کیم دایم دغ خارج ایدر ایدر کافکار
 بزم جورعت طلبیا بند کلریک حب طعن ایدر اطرارینه نابالغ اطفال
 تقلید ایلله اوصافنی تعبیر ایدر ایدر انش پنجه سیک بخیلین اصحاب
 کیم مکن دلام خوض کیوب کس فخر کورمکی یوزاری جکدن اکثری محال
 بلرمکی مزار اولمناش کسب فناء دستاره اکبره عبدالشاه و همثال

ایندم کیم دکن سجده صوفی کی شبهه سر زشته او میری بر غرق اشکال
 یوز دوزخ اول طاف غایت الحار **اولدم متوجه طریقی احرار**
 ارباب خرابه ایدوب جانیه رغبت قیلیم پنجه دم زعفران زبانه محبت
 الدم المله آینه صاعتر ایتم اول طائفه صوت احواله وقت
 اولش کیمست و عشق مجازی المثنی کیم نشوق صحای صقیقت
 صالمش کیم نشوق کیمیت ایدق المثنی پویتی صوم کیم خاک مذلت
 عیدان قیوب وارینی انکار کدار شاهان کلاهن کج ایدوب نایله شرت
 مشربلرک بریننه هوار موافق صونرقلری هب بریننه جام محبت
 بلجام اچلور کیم قبله بنه امتا مرنا ایدق حمله برنشوق حکمت
 عربونی بر شکره خوش طبعی **یاد ایلیم اوصلی کورق** جم التی
 بر صبح دم اول شوقه الوب المصالح ایتم بنه آینه یی خورشید بر ابر

اول

اطلس مبارک دم اول جام صفایک ایدری اتری جان و دل لطفی مکتور
 اول فیضیه آینه دل اولدی محبت و بدایینی عرض اولدی بر روح کسور
 رضا بر بنور جرات تابنه با قدم یانتی انک زره دکل مهر منور
 جستن می نخوت و کشتن پیاد اولش و وجهان لطفه فخرینه مظهر
 ارواح مجرد سر زلفن مفید اجناسی مکررین سنک کشتن سی کیم
 توفیق بر م وصف جمالک اوبرینک جوسند یوق نوچ بفرم الا کوز
بریننه اید قیلدی بنی حسن عقیق اولدی دلی دیوانه احوالی و کیم کون
کیم ایدری دلی زشتی صحای محبت دوشی سر پور شو رعبه دای محبت
 جالدم باشنه عقیقک او دم زشته تنکی ایتم دلی دیوانه روحای محبت
 کیم نفسی ناله پور شو رد مادم کیمون انزود علم افزای محبت
 کیم جلوه کیم کوشه بازار ملاعت کیم جای قرارم سر صحای محبت

که سبب بابت ایل اولمق و روانم که غوطه خور بخت دریای محبت
 میدان قیوب باشی فرهاد و شن ایندم جوق تو و ساها اینله دهوی محبت
 شمع که و جان او نیا وین عقل زبرا کوندت کوندت کرم اولم غوغای محبت
 دنیا یقوب باشه که تو بسم قیامت **گل زین بو معر کدت با که فراغت**
 عالم کهن ازین فیض دم عشقم سر کرم هوای من حرم عشقم
 عملین عینش و طریناک نشا طم حرم دل و اندوه و بلا و غم عشقم
 خاک زه جانا نه چین سای کدایم باش افرم افر که شهری عالم عشقم
 تا فرقی سپهر صبحارم جرجی جای ایوان خرابات فنا ده جم عشقم
 طوفاناله محسوس کجور موج بلغم در بالوی بر قطره یه صبر عشقم
 خوشید و من تبا ویت ذره زویم بام فلک سیه صلا طارم عشقم
 فرم ایلرم سر از روزی دی عشق بیگانه ایسم عقل ای که من محرم عشقم

مدرسه

مدرسه رموزی خبری مشکل عقل دیوانه ایم اتمانینه داغ دل عقلم
 عقل آیت حکمت خبری منوع خداور عشق ایت اندیشه عقل حکماور
 عقل شرفی حکمت کشف نظر بدر عشق کاشی جالبه سی بر کشتاور
 عقل المینه درد دل عاشقم جاره عشق ایسم دوی خفقان عقل اور
 عقل ایسم رفته جوهر آینه صورت عشق ایسم دل ایسم کی ناب و جلاور
 عقل ابرینور کوهرینه کاه کسافت عشقک دله فیض ایندی که هواره صفادر
 عقل خبری سببه معنی مبهسر عشقک هتوی حتی رموزاد تضادر
 عقل اولی ره عالم تحفیرم محراه عشق اولی لطف ایسا که راه غادر
عقل کادر که اول عشقینه محراه دیوانه او در که پورو عقلیم هرگاه
 مغرور اوله عاقل و دانا دله مناصف اولر سبب و ایدین سوزم عقل مخالف
 بن عاشق دیوانه بیرون کارم ممکنه که دیوانه اوله حکمت واقف

بن و این فرهاد باده عجمی است
 بن توقف خیزد ز یاد بستم و پیوسته
 بن نفسم و زایل عجز و قاصر
 بن عشقه اشرف خوار و خصل و هام
 بن خبر معرفت عالم هستی
 بن وقف رازد و اسرار کاشف
 بن خوی تو ای که بایرها نمی تفهیم
 بن محبت اید عارف اولاد و حدیث
 عاقل و سوز مطبوع بستی که در
 بن عاقل عارف سوزنی نغمه زانکار
 جاهد و زنی و کلمه و علم اولم
 جاهد و بیرون نقطه تحقیق و مجاهد
 بر اهل دین عالم و جاهد و نزار
 دل نوح و دیگر شخصیتش نوح دیگر در
 ۱۲۹

هر نوح بشیر فهم ابریزد و دیگر
 انسان که بود عارف اگر انجیل
 نه عالم و نه عارف و واقف حال و
 یارب تری و قفا یارب معنی حال
 دل بسته قوم و طبعی نکستم قاله
 ترجیع بند شوق (فرغی نظیر روحی نوداد همدم
 الملت لله می عشقیه استوز محشر و حق نعم زد جام بیکستوز
 زاهد کبی صفت تری سحر کعبه بن عارف و کعبه الله بیکستوز
 اولست تو در شرف و تاباد و اول قدر و انعام بیکستوز
 جام و در خشت کعبه و بیکستوز زاهد و کعبه بشور شوری عسکستوز
 یکستوز محال و لاری قلوب در نیستی اندر و دیواره فی خیر الله استوز

بر سادہ دل نیست و نہ افروز **بنا طقم خون و جلا بستم و با نوز**
 بسدر سکا ای فارغ دنیا بود او را وقت و در این کجی هب بری خد بستم سموات
 کرو نیل بستم مقصد کج بقصد آن **جک** گمراہ بودن ایکسی لقمه شامانات
 کوشی لیدر و لیس سمع قبولک بکاو **جک** قیل ذلک شایسته و لا طاقی اثبات
 جونا مر و آدم اید و جوی خونی قلدی کنز خود خازن اسرار کرامات
 بلا کسم صفا کاشف کج ذلت **جک** سفلہ نہ لایق قدس عجیبات
 ترکیب کتاب ازہ فی خلقتی کور **جک** اعلا و فی مرکز کلائی کہ برین ذات
بر عالمه غوم ایک جان و لیم وقف نہ اسفل اولہ ازہ نہ اعلا و نہ مصارف
 کار ہنر دیکہ مشہود جہا نہ در **جک** انا ہر شای مرا یادہ عیانہ در
 سر عشق عیان واسطہ حقہ شہر اول **جک** عالم بود و سکا و محبوت فلانہ در
 بلکہ ہنر اسب و مرغ عشق **جک** کمرہ پیادہ فہم و لیاہ عیانہ در

وہ

ای غنچہ ہزار کلہ بنی بر ایک کوند **جک** بر فاعل شمع و فاقوت خزانہ در
 زنجیر دروغ و غم و خوف خواہد **جک** بالذکر و رہنا غنہ ہر شای جہا نہ در
 ظاہر و لی بخشد را مائی حلالک **جک** سن باطنی کو کہ لفری نہ بمانہ در
ترکیب الہ دیکہ کہ بر غنہ سکا سوای **جک** گاہ کہ کور خاطر کہ باری بقای
 ساقی جہا نہ بشور و جی جہد **جک** بروم اورالم کیف و کم برم فہد
 انگشت بدندان جہالت اولہ عالم **جک** برفند و جہا نہ لم او سنا و عدہ
 بوسلہ معاد شش بد کہ جاہد و جہد **جک** بزدنی خلاص و طرق اولہ ستر
 اقبالہ او بایمیری البلیز فر **جک** دو لیسنا عوش متجہنی بد
 مہجید اطوار بزرگ و کد و دشمن **جک** یوقد فرح حاکمک فرقی الہ
 المنت للہ کہ داما غز الدق **جک** دست ہوس دینہ ادا بہر
دینا بد و کل نہ ختم و شد **جک** میل اتہز او کسم لا حقا کہ بشور

جمع ایت باشد عقلی فکر دیگر ایله آیت ذائقه الوج نظر ایله
بوهیت پوشکل و شامل بوصف خلق اندی حشیشکی نصف تر ایله
فهم و خود فکر و حشیش و تامل و احسان خداد رسکله برلی بر ایله
جوت بوکر هر حاجت بهایه صرف اولدک قالمه طرف جوی مجر کدر ایله
بل کنی سن مطلع انوار فشیب ظلمات کویله عجب د حدرا ایله
نابود مکان اوله بقو کوطن خلق آدمک کمر طغله هر دلی بر ایله
عقبای قیود دینه به ایا نه بو آرزو انبای کما بناده میل همجو تر آرزو
اسما و طیاد من مستمایه خلقدر امتا شرف معنی خلق من سلفدر
دل بدر منیر فکای فیض و هرایت عقل و هنر علم و ادب اکا کلعدر
سن آخر تک ایسه کوردانی تحصیل دنیا و دین ادمه محطو یکعدر
حقدر املی زوی ادم ذائقه صفی بهایه صفتک فکر و علعدر

ذائقه کاف قد فی صبحی متقال رقاص دلی اهل غن سینه سی ددر
دریا کی نسایه لایحه زده عاشق اشکی کمر دروغ بهایه چشم صرددر
جوت بزه جوت مکتوب سن و فاقی سجام می مهر بقا صفت دیل فاقی
دایخ سینیه به ایا ام اولوری اوشوغو بحب یازم مرهم اولوری
ذائقه کوی صفت اولو عاشق جانانی داده کورد بر دم اولوری
عجرات کد آیم اولو لذت و راحت بر طنت شاهلق بلغم اولوری
کولن بوز عجبش دخی اهل ربانیک خور کلتنه کرمیکله صرم اولوری
هر دلم بولمز و لا القلب تحت عرقیه و لیلی مرام محرم اولوری
دو نیشل زنی ادم اولو اوله می بیغم به غم اولو از من عجب ادم اولوری
حکایت کز اوله قیدی بدو نیک جعفر دی آیه نغمه قیدی دیک
دنیا بی یقین جریله حکام زماندر جزا رفنا در بر دیک ادی یماندر

هر جنبه مروت کزک اباب هنرم اندام دکل دلکنی ای دیویری اندر
 یا نقشه کز خواصم و زری قصه اولجه هله شمع ریا برتوی یا ندر
 رنج و عله خوج کراندر سب اول غفلتم قومه کنیز کی و قبیله او یاندر
 اعلامه ایتره جوجا فارخ دنیا اسفل قارونیک کی نفسم و یاندر
 مستعل اولد دولت لایم حیفا قسط بدر و سب سراد و سلا ندر
 یاد کوز غنیمت توفیق کورمی **یوسف بوجها بویه چول اوزره یوردمی**
 بقاول و نجانه ماه شب نادرک وارستم قاسیت اکانیک ویرکارک
 سینه بهمداری دنیا و بقایه حکمیرا و نیستی همه مائه نادرک
 دور اولد که مجلس کرم و فادان کانتد ایران اولد خیر محو شزارک
 او صد فرخ و شوق ستان بولون عک شمر کز اولد و فادان اولدم اهل کارک
 انصا کرک نلوه طوغ و صیقل قهر بنی چکر که مدبر دست و جودادک

۶۶

الی فتن سیه شهر حنائف برستمی بول ای دله بیچاره قرا رک
بارک طلی بانه یسی کلیدک دنیا کشتی کلد و کتی جوقی بلیدی
 انکور له یمن یاده نظاره عبوت مرکز و کلی ایسا و نغ شفا و ت
 منبع لری بیک ساهر کفنه رکن کور و یاده مرارت نه بل جوجا اوجت
 هب عدنک لعل قمر طلعتی ایکن بچک یکسی بیت شرف و کجی خست
 عاقل لری اتمیزی جنون کرم افکار ابواثر فکر پریشان کن حکمت
 کم زک بر قاف حکم کوسرت عقل و هسته یدن عالمی اولم حب قدرت
 بر قاهر و جبار خداوند عظیم کم قهر و کرم استسبلدی یک صورت
در کجی و عید سی ترک ادبدر شوق سلا دراک حکم بته بلدر
 یارب توک شوق شایسته عقی اولم ترکب عاصی نابود ثوابی
 انتمز سک اگر طفلانه اذاده و وزخ کیمت پره اولجا رده جاده صوابی

اوله که بر قومه انکه دامن الدف به مرشد و اولی تو زلم بر سر خلدت
استغفار کفر و اولین ابرو در ادم رشک بلیست و اوضاع که طوایف عالم
اول اهل توضیح صوفی و لا متکبر کبر ایلین ادم اولور البسی ایلیم
تا کئی اوله سین نفس بر ایندن کبریری قتل اغماخ اولور کورم جو ستم
برهین ریاضتیه ایلقال ایلیم و جوی طاعت عبادتله اوزک اوله کتم
اوقات کله غایب عمری تلف اقله بهرور بره کرمه اولور حق ستم
تحصیل معارف ابروین لکله خدای الی بیلن کیمسه در فضل و اعلم
بهر صفت و خلقی اولون اولم برینش اخلاق نیکو صاحبید روح مجسم
افعال پسیریه ایل صاحب اول ارباب کماله یا بنو جاهلی کمال اوله
اصحاب ریایک ایلله یا داولین در هم زرق ربایه بنم معناد اولین در
ارباب حقیقت اوله لاشی نظرنم زنجیریم اوتادیه افراد اولین در
و کفر

بر کندی کبی اصف صید ایلیم تا کم دام دغل و مکر ایلیم صیاد اولین در
صبر بلیست ادم و جفا سینه جریان شول کسم که عقبا ده کولت اولین در
به معنی انک کذب دروغینه ایلناغه عالم اولم صاحب ارشاد اولین در
زهد و روحی کندی و سینه بیت ایلنوت اندک کسم که همی دین اولین در
بخل و میل طاعیه جانشین و کسم خوف و خطم و سید اذاد اولین در
باک ایلله ریاضت عبادت تا اوله سینه غایب صفت اولم عمل که ایلیم اخلاق
ای غافل بیروم به حاصل معنا بنکله اید کدی و یللمه رسوا
کچ ما و سید ایه کور و صحت ذات محوله وجود ک بر غمبا اولو ایلها
اول عارف و نادان و ازین اسرار دارنم به تا کم اوله سین عاقل و انا
ایله صفت ذاتی باک ایلله کدر دت تا کم سکایوز کوسته ماسما و مستی
رفع ایلوین بره هستی اذاد اول اولی خلج ایلیم کور حاتم صفا

ترك بيهو او هوسك كى بجاهاك اول فقر و فنا ما جى جنت اول فاوا
 جاذ و دل ايله صبح و ساد اكرى حواله تسبیح و جمله سجد راسبیا
 كرم صبح اولميسك ذكر خداي **جنانم ۳ حد كوره سن ذوق و مقام**
 اولوق ديليسك سن كرايق جناات دائم اول كور صاحب نفوس طهارت
 كرهل حقيقت اولم ديو ديلرسك انك كرك اول هله كميل شريعت
 نفسك بيلون حقيقى بيل عاقل و دانا فسنى بيلن بيلنى بيلدى حقيقت
 غوغاي جهر ايزن كذابت عارف وقت اول عاقل اولون بيلوى فنا عالمه رغبت
 و كله عقلا نك و زيني جان و كوكلان عاقل اولانك قولى در رعنى نصيحت
 كلور او مقدره اوله ايزد كرك نفيس رضا اولره اولو جكم ملائت
 قسام ازل ذوقنى نفيس ايو بدر بيهو جره جكم نفيس كورم مشقت
 شكر الله خدا نعمتى ايه **ذيا ده كفران نعم كند ذوق و مريد فساد**

بنوا

دنيای ديسك و فادارنه صفا وار اجنى برالى تحت اشكجه صفا وار
 الدغمه بوزه كله و كنه لافنه انك ضمتنم بر اوقت صد و ديلو وار
 تلخ ايله كل بنخر و منور اديبي زهر ايسه بر تریاق صفت نرم شفا وار
 شاهانه كجى وقت ادا بينه الاجنه مولاهم شكر ايدى كجى فقر وار
 فانغ اول اولم قارون زمانسن مشهور و راليش قناعه غنا وار
 دائم ايدى كور عالم يانكده ايدى صحبت عاقل اوله اول محل وار جهر وار
 جاهلتر ايله ايله الفت حذر ايله اول محل وار كرم علما و صفا وار
زیرا که اولو الفت و صحبت متأثر كارك صلی الله اوله اوله اوله
 بكد رسك صدمه سبب دل سیم و زركدن حجاب نیازی قوم هر كز نظر كركن
 اولونى بولكم دائم اولسين فرق معامی مجبور اولسك عفت و ور و سخر كركن
 تاكم اولسك كعبه مقصود روانه خادوسل و ما كيم در ره كز كركن

اول تا بت مستغفر و حاجت دعاي
 سر تا يك لاله زهر و صبر و عفت و بهر
 اي جو خورده و پور و كنج بني كنج اعطا
 اقصي و زبان و ابروي جديك اولست
فرمان خدای كوزه در كامل اولنار
 اول مؤمن كامل اول بيدار سحرگاه
 عفو بپوشان اعطا بخش خطا بوش
 تسليم و توكل و اولين عاشق صادق
 اول كس كه استراحت حق بار و معيني
 دنيا را ايكن آخرت كيد و كور كم
 هي بار نيكي خصلت نيكو اوله كاري
 هر كيمكه صلوة او زره اوله هر دم
 دانه

ذكر ايله خلوص شب روز خدای
 كبر صفة طاعة دايه جهاد ايت
 ناكام اوله كور دنيمر كاه استويك كام
 اولكم طمع خام ايله در خور و ذليلدر
 كوشاكي دايه ايمس صدق قناعت
 جان و دل ايله ايمهان حق توكل
 هب مرضي ايله ايلور و عاشقيني ايلدر
 خرس طمعي ترك ايدوب اول اهل محل
 جود كرمي بوق كرمي حقه نهايت
هر دم اربع بر سر كاه الله فاجات
 دانا دل اوله دنا ده به نام و نشاند
 تانفس و هو اعس كونه اوليكين كاه
 غالب اوله كورده و شمع حق استي با ايت
 اولمه طمع خامه و دوستوب عالمه بزم
 استوسم فرط اوله ايه حبي بر سهام
 رزق جهان ايمه لطفك سكا انعام
 غم به كه در ذوق ايت شور صبح كوشام
 بوق يره جگر خلق جهان محنت و ارام
 ادنا مال اجم ايله كور صبر ايله ارام
 دائم طرف حق منا جات فيل قدام
 احتشاي اول بر سر كاه و بهر مقام

عثمان و کمالی الله اگر چه در بکشت خلق بجه و بی الله و کف و زبان در
 در یاد معانی و صفات شناور اما نظر خلق و نادان همان در
 جلیل و لوب و کج و کژی و نهان یکسان با آنست که نجشی و عیان در
 دانست اسرار و موزات الهی که سار و صفین کد زینیر و زبان در
 دعوی با آنست و بعضی و نینک اوفیم که ازین سوزی حمد یا و نه در
 جلیل ایدر اهل صفت و عدم انکار جان و دل هر سوزی برین سنای در
 عقل و اولیست بک دعوی ریاست تا که نیست دین و عقیده سیاست
 در ویش و پادشاهی ریاضت کشی و خوش هم تابش و غفر ز اول و کلو و خوش
 اوید بخت الی و بی و جعفر و حقیقت بر طالب جویاش کشتی و خوش
 که کج و نرا و ناموس بهی فنادن عاشق و پسر کشی و ستا و صبح و
 اولوب الم و کجش نیند متا ذی در و دل و غم و بیانم شرو و خوش

طرا

کالای هم باقی نام از پس بزه خرق بز فقر و فنا کجین متعلق و خوش
 صورتی که زرع کور رسم بری عدا معنای که بزدین احیان و خوش
 قلب دل و دود و لایف جای الهی بز کلب و بیهود و کلقاب و خوش
 ادم و اوفی حضرت حق قلدی مکریم ادم اول و کورنا اول و بن شرف کرم
 خلق ابدی عالمی و خوش صانع قادر ترکیب ابدی و بی و کال و جواهر
 ضد ابدی بی بی برین حکم مطلق یعنی که قبلا حکمتی ظاهر و باهر
 بر وجهی که حکم برین است برین غفلت در کین نام عاقل از عاجز و فامر
 الجی بزه لازم اولای عاقل و دانا ترک الیه و زهر نه که در حکمت داهر
 قولی و تلب و بود اولوب کج و کدند مطهر و ش و زلفه و خوش اول و خوش
 صحن الیه هم بهی و کد و زنی کور کد و کج و جاد و کد و کج و عین و ناظر
 عاقل و کد ادم برین عین و نیاز بواله اول و ادم اول و جعفر و طاهر

بار باری من مغفرت ایله سزاوار **تالیم اولدو و حقیقتک لایق هر بار**
 اول مرتد کامل که او را نادیده گرفت **بانتیم انک جمله اشیا اوله کشف**
 دلماننی لذت قومیه اول کالیم **قلبک متور دکر ولس کسوف**
 مولای سلوک بولمغای عاقل و دانا **بر واقف اسرار خدا مرشد موقوف**
 صرف ره جانا ایم کو کسم ایله جان **وصلتی ولو جسمه جان اوله**
 قلبکم اگر بخت دنیای محبت **انکلم یه اطلایه به خرم و بیوف**
 کونیک و کربدیا سکت هب کابج **هریک که اولد اولد و ربه عطف**
 بدو که کبد لکله ایدر رستی بدنام **سوی است که اولد سن ایلمک لایق دینه**
ایلمک ایله فی ایلمک یار ایدر **قاجوب بر مزده و خفی یار ایدر**
 یوق عالمک و هماغه طوایف هم یوق **بر زینت اولد دینه دیوانه هم یوق**
 عاریتیدر کیسه یوق جوئی و فاسی **میانک یوق دخی و فاد اینه هم یوق**
 دنیا

دنیا دیدو کلک حاصلی بردار کند **اینا سن اتباعیم مختارینه هم یوق**
 برنجوت ناموس اولد ارباب غورک **ناموسی ایله نخوتنه عارینه هم یوق**
 باشی بودو دینی دنیا صنادک **دنیا سنه عقله و ستارینه هم یوق**
 جمع ایله دینار و دیم (ایلمه جنوی **ایلمه انک درهم دینارینه هم یوق**
 حق اولد سنکرایم اول باطلی اقرار **بطاروخ ایله اینه و کفرینه هم یوق**
اقرار ایدر اولدی حق اهل سعادت **انکار ایدر اولدی حق اهل مذلت**
 خجیر ایله بقیه که تورا ر کست کیم **فرمانبر کاما هله خورشید فلکیم**
 اسرار خدا قاشی انک قلبی پر نور **هیچ حاجتی یوق قدر انک لایق و ملکیم**
 الله ایله درکاری و غیره دکلر **یوق در برامید کاما کله ستمکیم**
 انلور اولد و اصل مقصودنه مردم **مستد ایله خلص ایله دینه خیر و ملکیم**
 دنیا ده محض ماده اول مقصود اصل **الله ایلمه هر کیم اوله رنج و امکیم**

هر کار بی تقوی بیاورد از حق عاقل و دانا بماند و پند
 ادم و شاد و بولدی صغیر و غمگین حق بولین اهل و زلفت و دشمن
 تقوی و حوریه حق جان و کوکلن قولی این کوهر که کوه رسد و گذشت
 رفع بلبلین دست غمای ده گایه شد و کرد و گشت با شعله ضاجات دعای
 یارب بزه تقوی هر دم تقوی این تا بول با کلوب و دشمنی دم بلام
 یارب بی سواد و عصیان و شوم پادشاه و غمگین و شیطان هوای
 حفظی الله بزی اولیم بدله مقارین عدم اولم کچه و کونز صلحای
 یارب بزی بومد کرد فقر و حق سلخو اولم حشرم و دخی فقرای
 یارب بزی غنای اید سرخراز عشق که سلوک ایدیم راه و فای
 هر عباد که بتضرع بیاوردی جنات واصل اولد ویدار خدای
 انفسا که قلبی اید محض ویدار که اید و حق جان اولد مستور

ترجمه نرسی از فیضی روحی نوری محمد

صوفی کبی ظن اتمه بزی سحر پیروز بدانه شمار که هر عهد و الوتوز
 ارباب دینان سرتین جویم نثار بیمانه سرشاری عشق استوز
 کمال البصر زیای کبی دین مهره خاک قدم اهل ملامت که بستانوز
 کعبه یاله ضم خانه یکرنگ سبوز برخالف دل که الله پرستانوز
 بلرسته نوا در فری اهر خودی اول آیینوز کم کف ز کین شکستوز
 سرست برزد و دوا دانی بنوعر و طیلان سحاری کبی بجای نشینوز
 مکرده کالج رضیانه عشق حضر یاله اوادیم که بزدست بستانوز
 ساغر کف میل عشق خدا بوز فرقه نکه مورع دشمنان طریقه کوبوز
 ای زاهد شرک سخنی و دعوی باصل بیدان قلب کالوات افاضل
 تاج اوله سین متکرار باب حقیقت انکار سلف اید و ابرود لاولی

عالم که کجاست و اولم سگ اهل کلاک که زنده کفریم که فقیه فاضل
 ثابته توقف این اقوال و کباری ظاهر هر قیوب افراس که باطنی زائل
 جوهره انکار کبی را بش اید نشی لایختم اولو حیل حرارت مسافلی فل
 لایق اولو معتسف جاده نصیری زنباله و طبع اولو بر خج اهل
 حفظ انگاه جزین فل فیاتی ظن انکه کولک که محقق عاقل
 بله کی ندیوه ابلا سمیت معادی علم الکله ای تیور در وقت سودی
 اباب شهود که سخی کشف حکم مقبول صنایع سندان احمد
 اندیشه حجاب نهان اسرا مقناح طلسمات معارف قدرد
 آیین قلنس اورو تکریم انک زلت انانیت نوی محض عدد در
 یکتا که وحدت رغب اولو اندر انهار کبی و اصل سر فزله عدد
 صورت که ایدان ندیوشی ملومت معناده و طین مای خیل و خشمدر
 انعمی

انعامی بخشیش فیهن از اندر خلفا و رسل پاک و شیدر
 عاذری هب نزل لولی حقیقت احساندری کجسته انفا س همد
 کور و کبری انار شنوات الهی سیر لیل و حق ظاهر هم کماج
 کوشی ایه مراتب ندیتر حقیقت ارباب شهود لیل و یله روایت
 اولم کرا و جوب سراپا لویب اطلو قنقا جرم غیب هویت
 باران ایوی کیشو افازده تعین آیین غا و لری جمال احداث
 اسما و صفا بیله ظهور لیل و اعیان جون بیری دوم مرتبه طبع محبت
 ارواح بساطین که اولری صحتی تعیین اید حراز سر انکذت انقارت
 و شد کج مرای الیه عکسی صحای تجلیس کوز نری بوضوح
 بومرتبه دن صدم سیمو عناصر اندیسه مو الیم اید تویب شهاد
 انسان اولو بانوز و کل ذات صفا بس مظهر طام اولری و صله حضرات

اولی خط جمع بیست و هشت انسان حکم خلق الله علی صورت رحمان
 باقی در عین اول آینه پاکه اولست در بسک بر مصیقت غایان
 آدم بسک ای طایب حق من سنی کله کجسته خفیه جلد ردل و بران
 بیل کلا و کفی ملک وجوده ای کدر سنی که اولین بادشهر کنور و غایان
 مفتوحه ربوای کرم استم خداون اول غایان دانوده صحبت پیران
 صیقله اوقانی باز بجه لیس دیوانه کبی اوله صیقلی صیقلی
 انجی بوهو او سنان منی مقصود بوماده مشرک اولی سکا حیلون
 دفع ایله کوکلات هجای غلام نوزی نظاره دراره دکشت جنت حوری
 عارف بسک فلیرم برن از خفیا تا کم اولسین موح خلونکله معنا
 برکت نگاه ایله پس برن رازه استاد صور باز اوله اوله برن هویا
 جوت کار نهانی و مشت اوله معلوم جکه غم امروزه انزیم اف و ا
 هرج

صدیق رضا داده تقدیر خدا اول ویمه طحان قلبه تدبیر ایله اقبال
 سنک انهم کوده منشآت اوله شکست بخیر روشن اول عاقل بسک ای ذل
 آیین کبی تصفیه لوح دروایت تاسکا کدر و بریم نیگوید و نیا
 بکرتک ساوانه کمر کدر نظر من توبیخ عدد و سنه نواز ای احبا
 مستانه نماز طریحانه اول مستغنی عشرتکله هرد و جهان اول
 ساقی صوا و میدنکی اوله دشتنه ناک جلیله قبل دفع خمار دل غمناک
 اول باده کدناشته رخ کرد ریای میسای صابون کف سوج ابد پاک
 اول باده بر فیضی که کلا کمر وجود ناجر سخی کلا کمری صابون بویه
 شیخ حرم افروز دل نبوه نهادان بر قطره سید آیین دل دارک
 اول آتش سینه ناعوس صیقل سوز بامال اکین زهر و بر جوش خاشاک
 دفع ابد بری خاکدانی پیر و خراباق قالد بر یا غیل با پیشی دستم پاک

دلشتم لر جام می عشق کلبک بویک ابرو و رو ذباغ دل صبر جان
 دلشتم لر جام می عشق کلبک بویک ابرو و رو ذباغ دل صبر جان
 دلشتم لر جام می عشق کلبک بویک ابرو و رو ذباغ دل صبر جان
 دلشتم لر جام می عشق کلبک بویک ابرو و رو ذباغ دل صبر جان
 دلشتم لر جام می عشق کلبک بویک ابرو و رو ذباغ دل صبر جان
 دلشتم لر جام می عشق کلبک بویک ابرو و رو ذباغ دل صبر جان
 دلشتم لر جام می عشق کلبک بویک ابرو و رو ذباغ دل صبر جان
 دلشتم لر جام می عشق کلبک بویک ابرو و رو ذباغ دل صبر جان
 دلشتم لر جام می عشق کلبک بویک ابرو و رو ذباغ دل صبر جان
 دلشتم لر جام می عشق کلبک بویک ابرو و رو ذباغ دل صبر جان

درد

برو رخ آغوش و بالید شایسته خیر الخلف سلسله اوم عشقم
 بیک صورت ابله زیب مجازی شوم که حسن و کرم عشق و که عالم عشقم
 که وادی این کهر موسی بخلا که عیسی معج نفی حرم عشقم
 که پیوسته بیک البسه بستم بود که ساز کف زهره دم عشقم
 کاهی کمره مصیبت معصومه نهانم که جلای کمره کیف و کیم عشقم
 معنای بریده اثری کفیله نونک ترکیب رنور کلمات عشقم
 بوم چه بود و کهری مدعو ظوهم محل کشی سوزا اضافات علوم
 یارب قوی اولدم که نهان ایدی بونه نور افکن و صلیت ایدی چشم دل جان
 اعتبار نهان یار نما دل دخی نابود نه رسم غایبان ایدی نه نام و نشانه
 بر بزم ایدی اول بزم صفایم یوغید غشای غشای جمال بونجه بهانه
 بر نشو ایدی مجوسی بوجام صفادان هب بازده و حیرت صونو لوری دل

کسرت بوعی وحدت محظاری او عالم اثبات وجود نمک بر یوق و گران
 هب غرق بنور حدیث ابدی اشیا معلوم ابدی عیانیت غیر مبیانه
 معلوم این نکته آون که لاون صدیف که اولدق بن بر خوبش
دل شیفته آونی اول چشم شهروز **خیرت دده آینه به رنگ وجود**
 ای نو دده هستی افرا که عناصر فیاض وجود و صورت آری مظاهر
 دانسته هر شکل سر بسته ایجا ه بینش امر رضا بای ضمائر
 بلکرم که لاون کی نادر کل صیوت عقل و حکما و علمای مختیر
 ای هر و عا بر فاع اطلاق جماعت هر زره بر بنهائیه زره مظاهر
 ذائق که اول اطلاق حقیقی که طواق در کلیل دل و لور البت مختیر
 بمطلع ذائق ایلدردی خیالی خیرت اید و کین اهل و منزل
ای بر تخت آدل عیشاق نشانه **خلق بو شوق تو ضایب و سیاه**

دل مع کف کوشه ایوی محبت جا رسلسله و گردن لیکو محبت
 کلهوک دخی تمصیح صیغه صحاف ازها حقایق نهان بوی محبت
 توحید به الطاف الهی یله تعلیم طوطی دله آینه روی محبت
 فرد و حقیقین ابدی دم حوا آسیا ایسم هب زاده یک موی محبت
 ای عشق هدرایت و سیر عشق زاره دوشوم بوله کوسه زره و رسوی محبت
 واصل اولدیم قون مقصود و درو قبل چشم ابریم فرشی ده کوی محبت
 صدیحه یله اولدی دل مجبور و کار بر بنم ناجیز ناکوی محبت
ساقی خیم یوز بیک صلو اولد حواله **اولد صیغ شریفه فی اصحابه اله**
 هستی مجازی نهان ابله الهی اسرار خفیات عیان ابله الهی
 قبل عین نقیب ابله بری و قوی اولد رفیع نطق ذیب کمان ابله الهی
 مستغرق اوار شهوات دل زاری کشف محجب دخی جاذ ابله الهی

محو ایله کولان انی نقش سوی غیری بری بی نام نشان ایله الهی
 موعظم لطفه اولیم وجودک قابلیم کهر جزیه کات ایله الهی
 اول منظر خانه ولی ایله مقابل برزیه این مهر جهان ایله الهی
 بر بیره قول ایله بی کم ظل خداور محمد و محی اول صاحب شافیه الهی
 لطف ایله بی محبوب وجود ایله یارب **ناحرمه انار وجود ایله یارب**

ترجمه بر خشی لقرنی نظیر روح بقرادی

کیفیت بی کیف ایله الله برستوز سرمستی صریبا ایله بیانه شکستوز
 در دسر اولو اهل دلاشته امال بزاده بی رنگ ایله کاکان ایله کتوز
 شراه تعین دله وادی نبستی دعوای وجودی قویه لم همپستوز
 اعلام مرتب عیان ظل وجودوز دوشدک بیه زیبا جصف خاک ایله کتوز
 ایومز الیز داسره کشته اصلو بزخلفه فوجید کبی دست بدستوز

۹۰

صوفی بر صافی دل نور صفایوز مرآت جلال داده وجهه عرفانوز
 درک ایله بودورانغ در دور عکافا هدا اشرع و رادمه حیوان و نبات
 تفصیل یزین دتو اجمالی دافاق انفسد لور پرتوینی نور سموات
 بت کبی پرستشی اولو شش و جهانه بی قید جبر و مالیدر دله عبادات
 آینه سیدر وجهش نور جمالک اسما و صفت اولو مستانه مرآت
 نه غرض بهارایت و نکاشت دیارایت عفاف دکن اولو نور و مرادات
 نه رفیع آسترال هیم سوز او طراز یوق جرم جان و ذر راه مقالات
آینه صاف کمر کی سینه عارف کیم از به بدیدار اولو عتبات عارف
 نور سید دکن سویراده نه اندر اول نور سید حرم ملک دی جاندر
 ترک ایله قیودات اضافات پراسر کیمسه و محسوس سکا فانون این فلو
 سیل لورج دکن هوس بود و نبود یل سحر کالو کی نه این ونه آندر

واقع اولم دسک اکوثر ظهوره انا خلاقیم عیاف دل نه اندر
 آمدشده این نظر لیل و نهارین اقبال ابداد بار جهان ان عیاند
 کبر و اثر و صفت و روانه قباله اقبال ابداد باده سبب دور زماندر
 جان سرین محرم اولو اکبر و صفای بودارضا انجم بود و ذوق بقای
 حق ایزد صفت باده انکوری اردن کفایت اخیری قیام مشرب محمد
 بر باد و دوشو سه شاری و مادم و پیون و اشتیاقی بر زم قدم
 بخت و کل عاقل و انا و او و کم بی قدر و له زنجیر و فاق فلد
 کدین بلین ایلدی نظر نفسی و موم وارسته و راج بقا خیل و خشن
 بویک بلنی واضح کرد ایل بو خلق سن و صبر ادا و اولیین با و خد
 انسان حق تعالی نظر عین حضور ای مردم و بیام یاده نشان **نظر**
 انسان اوله و بی جانم بر ایله مرد مده ای قره عینم نظر ایله
 سکن

عکسک الیم و رسک انکونر جماعت آیینم کبی لوح دلاک صافتر ایله
 نور صریحین نصیحت ایلد بر قیل ای دل کمالک حذر ایله حذر ایله
 اسقاط قبول ایله کلو بر تو و صفت انوار نجر دله و لک شعلو را ایله
 کلدک بو فضا لکته جوض کج عیاف بواصی صو زایله باری کدر ایله
بی فای دنیا پریش بجه بر بو **اولد دی بزی آه بوسه و نکابو**
 دنیا نبض خرمات و بقا صبح شوقد بیدار بقا اولمیه تک خری تلخدر
 ای صحرای کائنات ظاهر بولبتله کوه دریا خد ایلد کین سنک خد قدر
 مانند بدیون شرفی نو رسیده ماه رخت هر کوزک خطی کله در
 زاهد دل ستانه نهی دست دکلدر زلف فی شام صفا جام بکدر
 طعم سیر اولد بچ اور منوی عارف سهم ستمه اهل دیک جسم هد قدر
 بر حاله هوس ایلد کد دایم اوله باقی **صنعت** انک طاعتین زهر خرقی

اغبار دل از اسکا هم اولوری مرغان کلاه ذبح سیه توام اولوری
 اولرسم اگونهادن اگر جوهری مری هم صد در صد انکه کشی ادم اولوری
 بخسابش حق ظاهر تطبیق اولر منان نشینم کوکل در هم اولوری
 دنه صیقین بقوه حقیرا فقیر وادی بخشتم کشی هم کم اولوری
 هب فاعل حکمت مرهون راشیا بی رابطه شرم عالم اولوری
 حاله کوره زرقی اولیری بدو نیکی اولوری زرتام عیاری و نیکی
 بیما کشی ظلم حکام رضا ندر برمی عفت بنه نوش رواندر
 رفقا طرفه لاله بویا صم کربک مسعل اولو صدق خلوص باوردر
 خاتم کبی نام استویسک سمت ستاده باصم روی تمسکله صناعی در اندر
 هم جلسمن الله بیلوسوید صم اما پاشالری عتلا وین احوالی یا ندر
 بق کدی کیم مسکله بق مسکله حق اولر زارت ره دوزخیا ندر

ایابره بر راه هرات کوردینوری بوضم دل بیچاره بویولم بویولی
 عارف کجایم طوری بنی نور ستم کبارین آله که اغاصدینه کجی جوهر دین
 ارباب غنا و غنی جاهله جاهل وادی بجاهل ایدر کشت کداری
 برضی کلریزه دخی ایلری بادی کوشی ایلک افغانی کلنم خدایین
 در ندر جهان کشت شاهنشاه اولندر هب کت تراب ایلدیلری طای شرایین
 خدای افغانه الدنم بود هرک آئیم کجی رونق ایا تم بهارین
 هر سدی کیم کاره الکی برکن ایدری دنیا یه کشی کلری کیم یاری دیدی
 حق اولر بر حق حکم بود قدرت کم و برمدی ایدی مراد انکر خصص
 تو را جز اوزن لطمه مولی بودف کردام و براد می عنوان ریاست
 دنیا یو احوالی مریضا نکه دشمن احباب دکلد و شمسکله ایدر مروت
 اولو دینی سن ما کیم پارشی ایدرسن اینسانه میوات پدربا عت نکبت

طوغرقم ایدر کلدیه انای زمانه اطوار سفینه‌ها بی سر مشق ظرافت
 بر ذاتک و لمر تب و مالی مکمل شبانه فی ظلم ایدنه مایه دولت
 الدغمه در زینت دنیا بی ندر سگ بی وایه کلوب دهیم تهریه کلبه
 ظاهر هم سید کوکبا بسک معین نور بر تو فکن بارتق و وجه طو رز
 بر لعمه بر شعشعه یوز نور سیردن خوشید صفت شعله بر صبح خوروز
 روشنی قیلور یکس معانی کلنج حجت که غلام بر شمع شعوروز
 عیسایه و برین جلوه احیای و مادم اول عمر که آرای حشر نفخه صوروز
 نقشین نهان عالم کبری بلامغوی سربله سلیمان زمان جسد موروز
 عیان حقیقده خلق لولؤ و انور با دست قرینسین سید صفا نور
 قول بندی بری حق او شهر هر دو جهان صغر عظم کو کیه سی کون و مکانه
 هر زده سی بر قلعه قاف و لسه زادر شمسی رقی بنج صفر اوج و بیان

بجز

کبوتر کوزینه بر احد بن نور بخلی کحل انجمن خاک رهاک دین جان
 درگاهه یوز سور مکمل جانکه کشتا هب بنه فرمانبری شاهان زمانه
 جاذب ولدی ظریفوت انک قالب عالم روح اولدی وجودی از صیم بهانه
 اول پادشاه با جو خطبه لولؤک سلطان شرف پرو رهنعت کشور افلاک
 ای شمس هدا بر تو نوکت نه بشیرا نور ظلام الزلال الشریک دنیا
 اردوی تو هر یک و بری بریم بخت اوتبتا علی الخلق بشیرا و نذیرا
 یکنج باخ شیت عین بهشت لاجانه فی جنته ان کنت ظهیرا
 از آتش دوزخ چه کبریم و چه پاکم فرشت لی روضتک روحی حصیرا
 رویم بر دست سن شمس است بر سعا سرباستند کار هم علی و عمر سیرا
 خوشید شعلت طلبم از دلطف جوامه سیه کاسه باخ و اخشت
 یوز ویرک دلا بر تو خورشید نهی دوز ویرک و باض سخره دوی سیاهی

برده اول عشق شه شاه نبوت تاب فلک خوشیدار و لور پرتوی اهی
 مشکلی فالو اول دل بر نور حکم هب کشف اولور اسرار شئون کاهی
 حقیقت بیلور زجمله خورق برادر اسباب دخی بلرز نیم و کاهی
 جفر بود کشف یولمن سمت صلوح الدن تومه معنای کیدن مسکاهی
 بولطنت و شک و عواش اهل خورق دهرین نومه کدری پوشاها و ساهی
مرضا یلم دیا به یاذق محرمی تلخدر **دنیاسلفا خری بلنه خیر قطدر**
 جوت اول کور قاف دلاک منقاسین البت ارمه یاف دلور بولور مواسین
 عارف دشم می جنگی قیل و قاله فهم ایلدین ستر دلاک منقاسین
 هب کور دیکم لطف کرم قهر و ستم بلاد روی فلک بزهره خمر کی کرماسین
 دلنشته بدر فیض اطراف کرمور اوز دانسته خصوص قلوب جوی عطاسین
 فقر اول غنا دینت وز بولر بلنمز فرق ایرم مکن شریقا با ای کداسین

برپایه

برپایه یا پستی کم اولدین واقف اسرار سحایت سکا پیش و پشت زمره اسرار
 یارب اسافلیم نذر بولر سعادت بودنم اعلایه نذ کلاری مذک
 بی برک ونوا فالدی المهر و فاعز اولدی جر و زعره سی هب نال دولت
 دوشدک بوخر با به ندر جاده بلنمز مست ایدی بری آه بویا حاکم
 کور و کچی بواستین دور انم سولمه کم و بردی نرا و زره خیال آه تنه صوفی
 ذوق بولر نم نشو صهربانی فنانک دل اهل خرابا به دوزن الیم عشرت
 بزکش کش حله غریبه صفا و ف کابل از بر کمر بر ساه خلوت
بلم بوظر بوردیتی زیور و محرم **بالله قصور مدافع کار حرم**
 وضع ایت سر سیمج درم خدایه جانک واریم و برمه رضا حکم قضایه
 دور ایت صحر کلاه و طربن بری دور صهربا کش انش ایدی نغم خدایه
 انش ای انش یکن بوزده ارام صالاق بنه ارمه دخی نفیسه سایه

نشسته ایو که تیر به طوخر و سنی بر
 دل غفلت نه کنش بزی راه هوای
 ظاهر هم ندرو صم آگاه اولیدم
 والله اعز اجزایم خوف و حیران
 بلد کاه وطن جلوه که سر خداور
 بخش ایو که سلبا نبوی یاران صفای
 وارش طوته لم که قطره کشی باش
 دور ادیش احبای وطن سمت و فای
 اغلیه لم غیو یو چشم بر آب
 در دست طرب ایلم طرب شری
 بوبله حرکت ایلم بزم صفا ده
 که پرتش جانان که خوشی با ده
 جک صاغر سن رفیع علم این بر سر
 هیانه کنش اولسون بونان سمت زیاده
 دلخواهی کبی و اشعی مرده الی بکشی
 مجز مدد عالم خدا نکر را راده
 ربط ایو بی بری در که مولایم بوغریب
 باعث اوله نک عمر نبی حق ایلم زیاده
 خشت کبی سر داده منت و لوب این
 لوب قدره جبره تسلیمی نهاده
 ایو یک صبا سمت ستان بود کدریک
 احباب حاکم دلی بیت بوبله افاده

حالا

حالاره وادی تو که نه مقیم ظاهر دهنی بستم و باطن دکلیم
 سن عاشق اولد که طعن ایوب کانه در سینه کور و کور بن عاشق غنا کی اندر کن کور سن
 نجیب ایوب جواله باش صلور سن نصیحت شوری کالار ایو وطن ایو سن
 کل ای ناصر تو پیری حال دلان به حیر سن بی دیوانه قیلدی اول پیری بلم در سن
 اولید غفل هیتم زلف دلی برون پر اکتن نه صبره طاقتم وارونه دل ارام ابر سن
 غام اولدی تم ایشتم بحالم فالمدی تنم دلی بچاره به دروم بتر بکار د سن
 فنادره ولت وینا ایلد افکار انمز جراتل مخوتننن کجی جام اعتبار انمز
 ملوشت اختیار ایدما و شمد نکو عار انمز بنم عالم مکدر و رخصت کالار انمز
 صورت حال دلی بچاره بی بر خط خوشی انمز ند کلاه و فریاد ایلم اول یاره ایشتم
 عجب برده واکم بو کوکل دیبایی جوشن قوراعم غم ستان لرون غیری کوئی انمز
 هلاک نمایم قررد بنی همجران جانا تم مانی فکری له تلخه فالدی صفر جانم

منیری قلاری در دلم بوعالم در مانم همان الله فالله ربهم حال پریشانم

تجوی بر جوی لشکر محمد امیر

صنای بزم مقصد قول حکیم بزم غزل معنی خراف کربیم
لازم دکل اخبار حوادث بزم بزم بزم کایسرا رخسار بزم
ادراک کایسرا رخسار بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
حق تسلیم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
بکتره ای بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
شعر بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم

دفع ابر بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم

قورودی خلاص بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم

دوسری دلجاء هوس معنی الله مغلوب هوا اولدق المنت الله
صهای بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
بهموده کرب بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
یاد ایلم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
فکر ایلم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
عکس ایلم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
وار بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
دخا بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم
قادر بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم

برین سنی ایلم در کاهنه دیت و امانی اکن خوته فرخار گذرگاه
 بر رهبره پروا بر راه طلب تا کم پتوره ساکی سر منزله ناگاه
 بودی او یوب بر قدم راه هدایه دوشوک کیدر که بادی عشق خدایه
 اول بادی در سناک ادباج محبت عشاقی جگر اول بره قلاب محبت
 سرفروز منصور او وادین اریش وصل توین ایلین اصحاب محبت
 اول وادی بر فون افن سبل بلور چشم و عاشقده کی خواب محبت
 وادی دکل اول بحر فنا در کو دوشلر البته اولور خرقة کرداب محبت
 حاله برادر بایه دوشن جیس ویا یوز جزا بندی بزی کوهن نیای محبت
 شرح ایلدیم وصفی اول کوهن کاهنا لبسته ایدر نطفی ادب محبت
 عشق اهلنی ادبیه سولتمی کهوری کم نشو بر شوق می ناب محبت
 جگر کتاب اول کهرک وصفی ایدر هب فیه المرافی درسی اولون باب محبت

دل کرم طلب منزل دلدار نمایان حاصل بوکر اماده در اسباب محبت
 الدف جگر باده کیدر راه گذارکت عزم ایدر که شوقیه سر کوبه یارک
 اول کوبک دلور فرشده غربی معتر اول کوبه حرمگاه اوله خجست علا
 اول کوی حکرم که صفا اهلنه اولشی هر کوشه سی بیت الحرم کوبه علیا
 اول کوبه شایه کیمز بیت مقدس اول کوبه منابه اولون طور بختی
 اول کوبه دیو عالم انوار که کورشی برلمه سنی شعله انش کی بوسی
 اول کوبه دیو کلشی اسرار که اولشی برنجشک ظهیری باد دم عیبسی
 اول کوی مقدس اولون نصر وصالک آفاقه دوشن سیاه سید ریله اسرا
 اول فخرک اولور رسم خوش صورتن بکرکی عشق دل عشوق هویدا
 اول کوبه خاک اولم فحوت بله یوز بن بهرور دکل اوله و غم بادیه پیمای
 بر زره قدر کمر دهری باد هدایت شاید که اول فخرک حومین ابر ماوا

بر اهل دل باینه دو شرک بطریق هم نفر دل جانی اگا ایلدک اهدا
 اول اهل دلک امرینه راحه بوهاده ثابت قیصر موقوف سلیم ضاده
 اول اهل دلک کم فکله حکمی رواندر وابسته فرمانی اولن شاه جریاندر
 ادنا نظری حرم به اکسیر سعادت کم هقی سرمایه جاه دوجریاندر
 اول ولای قلم ولایت که در نع هر بنوع و نهان بری بر قطب زماندر
 اول ساق صبرهای صفت که الذم بر جام ایچم کنش خضر زماندر
 اول واقف اسرار الهی که سوز نیت بر نکتہ دوی سله دلی دل جاندر
 اول عارف تحقیق که سوز کلماتی انش فلن خاکی سطن و کماندر
 آغاز ایچک نکتہ تحقیق مجاده هم کشف عیاندر روزی هم داز زماندر
 هم پر کشای صور معنی اسرار هم پر کشی چشم دل کچ نظر اندر
 تفسیر این موصی تعریفی او ذائق بومقنیتین در او کوی شمع بیاندر

الشی

اولش دل مومن ینه آیینه مؤمن صاحب نظر اهل دلک طایع اندر
 خضر سوزم اقرار ایدر ایمانی اولنلر اکثر ستمدت افایضانی اولنلر
 باطل کو بنور کرم بوحق سوز جریاندر معلوم در اول سله امعا غلایه
 جلاله راو کم الکلیوب مر جرای بلز دلک ابد نایع اولور حکم هوایه
 بلز بلجک بندو کنی بلکه فوری اول جیل که صالمشدراف دام پوزایه
 بلز دلز کم دکل اول علم اگا نافع حقا که ضرور دبر پوعاش سفرایه
 حاصل یوک بوعلم شریفک بر کانی نقصان بتورر رادینه اهل غنایه
 هم مانع اولور جمعه احوال حرامک هم داخل ایدر زمره ارباب قنایه
 فکر انسه بومعنی قیامت بلور اول سولید با پشتوب هم ینه بالان دیایه
 حکمک دوجم بنیدین بن بو حریقک جا تو کوار رسم اوادینا هبایه
 بلز بوزک صفی کم هب جبر لیلک سالکوبدر رهبر اولن راه خدایه

اوله سالک خفیه مضان راه خلوات کورسونیک بولن جعفر و زقیات
 جورکی قیویشوهره که سوز سرادانی بولن قالور زده کلر بسک نکرانی
 سرتول کامه ایرام بر قدیم اول فکری ایلم حرقت محرکز رانی
 برکم سری بالمشور راه خداده هر خطوم باماکو این درگون مکان
 اولزین اوکورد اولام بر بولم بارانیم کندی جسمه جان
 حل ایلم عین سرشته قیدی بند ایلموز جنوکه بو خدمت میانی
 بنیاد و معوی ویم باه فانی ویران ایرام کار کهر نام و نشانی
 برد لکه صاف بله دوق ابدینک قالور ویاغیم انک لذت فانی
 بدیم که غرق کوره شمع اذینک صالخری نظر دمه خوشید جیاف
 وفضای دلایع لایق و قیوتم اتیز بوسی غیو به میل نکرانی
 اوله دوق و قیو دق و دق وادی غنم تکلیل ایرام طی مکانیله زمانی

نخ

ترجی بندجوری (فرنی)

تاکم ایره وزیر زمانیه مکانه رنبر ابو مکانیت کوجوری زمانه
 دوسنکی عروجان بوله سین دولت قدر جادوان بوله سین
 ایده سین افتاب فرقه تاراج پایه خرف فرقوان بوله سین
 هم اوعالی مکان حیرتم کندوکی شاه کامران بوله سین
 اوله سین نامراد هر ووجرهان کوهری کامی رایگان بوله سین
 ایره سین نقد جسمکی بر باد بی تعب کچ رایگان بوله سین
 اولینه عزم دلنه خاطر یکی بزم وصلنه شادمان بوله سین
 نوشن ایدوب جام عشق و جانانی ذوق جان جهان جیهان بوله سین
 خرا ایدوب جام ستر اخلاصی مکی ایلب رف امان بوله سین
 بیله سین ستر منطق الطیبی راز سیر غدت نشاف بوله سین
 کشف سکا معنی عرفان ولی اوله لاله و جهان بوله سین

کند و کی بوقلا و چی دنیا ده سائین روضه جناف بولسین
 ادم اول ادم اول که جان بولسین **جانم کجینه نهان بولسین**
 ای گرفتار ذوق شهروانی وی سیر هوای نفسانی
 بخبر برخوا بکاه غفلت ده این حفت چشم از دعای
 ارج کوز و کس سکا نظر ایله کوند نقش لوح امکاف
 ایله مرآت عقلی پیش نهاد انده کور عین صورت جان
 کورنه کار او زده در نه خفایت ایدر بده ننه قوای جماف
 بیل وجود کد در نیت کلاه کک نیمه و رسنه میل روحانی
 اصل کی انکار ایدوب اول فرعی صکوه ایله بنهانی
 جوهر کک کون کبی عیانت ایله عرض کجمله ایه کور فانی
 جیفه کور کشتن بناییدن کلایسک قوبولک تانی

نوح

نافه صالح اولد کسمه الکمر ایله طی مکات حیوان
 روحیه اشناقی استوسک منزله قبل مقام انسانی
 اوم اول ادم اول که جان بولسین **جانم کجینه نهان بولسین**
 مرد باسک اوله اول و آخر زینت افزای صورت ظاهر
 ایلوب جل هفتی مبدول ایله فکری جامه فانی
 هیچ مکنمیدر که ابر حرکت جل زربفت عینی ساتر
 اولو لوت دوت شهوت دوت نفس کی ایله طیب و طاهر
 صکوه انشاک باک اولوب ایله کون کبی نور ذات کی باهر
 نفس کی دتکی ایدوب ادراک بیل ندر سر غائب و حاضر
 نفسی ربی بلن اولور ماسواد فراغت خاطر
 سحر بر علی اینمکه تحصیل روز شب جدد و جدد قیل وافر

توتی همتی کتور فعه مدحک لولس بو صفت نادر
 جمله اوقاتنی بو که صرف است تا کشفنده اوله سین ماهه
 فارخی فی عبادده داخل اولوب وادخی جنتی هم اول حاضر
 بود آب و حوض و حیوانی قالمه دلی مردم خائب خاسر
 ادم اول ادم اول که جان بولسین **جانم کجینه نهان بولسین**
 سحر اربوب شهره جهات اوله جهاد اربوب عمر زمان اوله
 قید نام و نشانه بسته اولوب طالب اعتبار و شان اوله
 کند و که حسن ظن اربوب دائم اهل تحقیقه بدکات اوله
 قالمه تحصیل علم رسیده سنکر فضل عارفان اوله
 دوشمه فکر فضایه زعمکله خسته دروه امتحان اوله
 ترک اندیشه ریاست قیل یعنی جز نرسار باد اوله

ج

لحج که نفطک اربوب مفتوح لفظه معنای ترجمان اوله
 استماع اتمه فلسفیات مائل ذوق دانسان اوله
 ادبیک بونگله کسب اولماز یوق بره مظهر زیان اوله
 خورلا بفصو اوله دغل هم ایت کند و عقلی نکتہ دان اوله
 جفا کور حاصلی بو قالدیت یعنی محروم فیض جان اوله
 نکشد قیل و قالی اتمه دراز تو بوجهلی حوی زیان اوله
 ادم اول ادم اول که جان بولسین **جانم کجینه نهان بولسین**
 زاهر اخیره اوله طاعت که استناد اتمه عبادده تنگه
 اتمه دنیا به صومگی اظهار فاقه دائم ریا ریاضت که
 بورینوب شال و پرده بهرگاه خلقی اشفته اتمه صورنگه
 سحر کی دام و دانه انمکله عالی جگه بند خدمت که

سعی بپرهوده ده اولوب جاوون و برمه ازار پای همت که
 طونالم اولمشد جهان تسلیم تو بیکه فعلیکه کرامت که
 طونالم نوبت که جن و ملک اوله خادم حرم خلوت که
 طونالم کم همیشه نوح بشر این سیم جناب حق که
 یشه معیون و یشه خاسرین اومد کسه اگر حقیقت که
 اهل انصاف بسک سوزم ده که اعتراف بت خطا و ذلت که
 بریوله سالک اولکه ابریشین منزل عنتهای عزت که
 جسم بی بر حسین حقیقت صورت باقیه شکل و هیا که
 ادم اول ادم اول که جان بولسین **جان کجینه نمان بولسین**
 دوشمه صوفی دعا پیشه خلقه مکر اینک نشویشه
 بر ایکی ایلی مزید ابدینوب درها تنگه و برمه اندیشه

دفعه

واقعه صورمه مست غافلان جگه هر فی شعور کفایت
 عرضه قائم طریق و مذهبکی در صاغ کش صفا کیش
 غیری تو کورنه حاصل انشدر شایع جسم که کی رن و ریش
 تاراج وضو و روا ایله ینوب بولم با قفس سین پس و پیشه
 راست کلسک و برزین سلوم پا برهنه کدای در ویشه
 استک آینه درونی صاف میلک اولمزدی شانه و ریش
 دماغ شیر لغسه ابر سین خور و زار و وجود کی پیشه
 از وجوه و ارباب کرم عقلم خرمی قویعت کم و پیشه
 انچه آینه صورت بشری صفت کا و بره و پیشه
 ادم اول ادم اول که جان بولسین **جان کجینه نمان بولسین**
 من عرف نکته سین ایوب اذعان اولی کورست نشوم عرفان

سالک اول صدقه راه حقه ایله بیک درلو عالی سیران
 جهد ایدر برمکل ادم بول که بلدره ندرانسان
 همتیله سنی ابر کامل که او موزع قالمیه نقصان
 کوج که عقلکه او یوج درس اولسه عاکم بویه عارف جان
 باش قیوب ایغینه اولوردم ایا جانیه بیل فرمان
 کزورخی کله وارمیدر بوضه او یله ادم غیری کونه نشان
 ندر ادم علامتی بجه در بجه بلسون سنک کبی نادان
 اکتوی بویه ادمک دیرا یکسی هست یکسی خیرات
 سنایس بویه کور دکل شخصی دیم ایدرسن ایدوب بجه بهتان
 ادی بیک استوسک اکر اکلر **جوری** کبی بورغری عیان
 اوله کور مظهر دم تبسی تاکی روح ابر جسم که سربانی

۲

۴۰
 ادم اول ادم اول که جان بولرسن جان کجینه نسان بولرسن

ترجمه بند احمد البورساوی

دنیا دا ایدر اقل لایه قطع علقه بویه زنت دهره و بور بجه طاروق
 کل معرفت حکمت سلطه اولدور کم بجه بجه دکل سلطنت شام و عراق
 شیری سکا اسان کلا احوال قیامت اول کوب بیسن کوق؛ باشک طراق
 مغرور اولوبن سلطنت عالی و برسن کمرانک بجه و ادوی یله تحیط طاق
 بوقانی ایا اکلر بون حال ایدر برسن فقر ایدر ایدر بون بون برقی
لایقیشی حرام استوسک صحت باقی دروشی اولدور کم سکا سلطه اولدور باقی
 واقف دلوبن صفا بوسک کس نهانی انفا سنیستک دوشر حمید جریانی
 یعقوب دل اولرم بولور نور بر کم بوجان بدندن جهم اولدور سف ثانی

عیب انکسرتو فاش ایلم اهرم عاشق اوله فاک ا لر ک کیم بر صفا
 جهر ا لکی نوش ایلمیسم جام و صفا قرقم بجه رد و کسن باشله قافی
 معسوم جمالی به هود من بختی پاک ایلمیسم غیورن آینه جانی
 کل عیش مراد استیلمیسم صحت باقی درویش اوله کور کم سلاسلها اوله قفا
 جاحل اولوم بجه صفتن کز لو کاهنی سر ایلمیسم صفا به هی هم کیم بر عافی
 واعظ یور عاف ا به خلقی او شنه سر مست اولون عارف اوله نوشن ا بر جانی
 شرف اولوب اوله کوسار صحن کیم طوطی صحت کوره بود و قیامی
 زاهد یور کسن مشاکر حل ایلمیسم دایود الور عاشق اوله کز لو بیایی
 ناصح اوله کز ایلمیسم بیدک نفسی بلینن هج واره ایلمیسم ادبانی
 کل عیش مراد استیلمیسم صحت باقی درویش اوله کور کم سلاسلها اوله قفا
 ای صبح سعادت کیم جبین کیم هویدا طوبی و سی ذبی حسن تقدس و تعالی

چند

دنیا ده اکور اوله سین مرده خراسن خود اهرن اتم صفتن قریح کز فردا
 کوزد کوزد ارتوری بدم که فغانی او صفتی دیوانه کولک بزم یم اصره
 کازار جمالت بوجان بلبلای دوست و صحت کولکی بولدی او در اوله دخی کوبا
 اسراف صفتن اکور و بیک ایلمیسم شاد اوله یور سالم سن امانی شیدا
 کل عیش مراد استیلمیسم صحت باقی درویش اوله کور کم سلاسلها اوله قفا
 کل باغ جمانک نظارت یاسمن کور هب جوهره ارمی کلدر صحن کور
 کلشنه کلن کلدر کز شتره اولورن کل غنچه سنک فام بولمیش کهن کور
 احمد یور کز رویش لیک الا غنچه دنیاسونن ازم بلا و صحن کور
 به جوت و جهر استیلمیسم صحت باری موسی کوی جان اوله یور کور بزم کور
 کل عیش مراد استیلمیسم صحت باقی درویش اوله کور کم سلاسلها اوله قفا

بنکلت الک بکراسک جان اولیسی **ترک انتر اسک کفری ایمان اولیسی**
 دل خا غنی جهدا بدین دیو بر برف ضبط انتر اسک کلاسیما اولیسی
 نیدو کنی طور الیه بو کوک وادی این فیه انتر اسک موسی عمران اولیسی
 صبر انتر اسک حب و لا یحک ای هراتینه در دیله بریان اولیسی
 وحد کوئی بولن اسک باغ جنازه جان کلشنه مرغ خوشی لقا اولیسی
 اصدا معارفه اولان در یتیمی مالک انتر سین بنه محلات اولیسی
 سر صقله یا طالب حق جاسوز اینت سرو برن اسک صفا پیدا اولیسی
ترک انتر اسک جسمی جانان اولیسی درونی اولیسی بوری **صفا اولیسی**
 خیمه لیسک نظری سن ذات صفاتک ادر لک این کور معنی اب حیاتک
 دل خاضعی پاک این کور حسنک او بدر طالب بوی یوز و اراسیم کر لقا عنانک

بحیره او کوشن بحر صفات البحر وینکن اوشیدلو قوسین هر چه داتک
 نفسک سنی چون مرکب این نیکو الفار جهدا الیه کویول سنک لقا انک
 نوش لیلی طی جام لیک جرم سنی دیو شج لذتی بود بدورم قدر و نباتک
 زلفش یوزک کور که ای دل طلب است عید اوله نوک هم کیم سی قدر و براتک
 بیل صبح کی عارف اسک الیه معانی خلعت کیدوبن یوز اوله جید جهانک
ترک انتر اسک جسمی جانان اولیسی دوش و لیس سنی بوری **صفا اولیسی**
 ای دل بود کور جهدا بدیله بر دیو هم هم حال اوله احوالک هم سیر کیم خرم
 دلک ادا و لور رجونه جانان خزلک بز دست غم ایل اراسیم قائم خسر
 دیوانه لوز زلفی هوا سنه حبیبک دور بزه عالم کون شادی انیم غم
 خیوان این محبت سیر سیران لاله کرد رقصان اوله جانم کرد و رویه جمد
 مست ایلدی روجمزی با ده وحدت بر چو بچه دکل عینوه بویاک عام

بارک رخصت کوی حاله دوشدی
 عیب الکر دانیه میل ایلم ادم
 عشق اهنه کردار اولم دایلدی دل
 درو استه یوز زخمه وار استه مرهم
 ترک اتم لیسک **حکمی جانان اولم سن**
 دروشی اولم سن **یوز کله اولم سن**
 الدنه کوی مار فک فک و خیا له
 تبدیل به کور فک فک و صاده
 مقصودنه ایشدی هر کیمکه جهان
 غفلتله کوی و یوزی ایلمه ایلمه
 دل شمع رختی ایلمه ایلمه ایلمه
 بویاه صفت باغدی هر بویه باه
 سیوا به دوشوب کره صورت و دردی دل
 کل مالک عاین اوش عین دوزله
 فرقت صانورم شام و صحرانم ایشد
 عاشقون اکلیم سید راه ایلمه ناله
 بزورده هجره کور و قاشی هلاقی
 فریان ابع زجاغری عبیر و صاده
 بیخانه عشق ابع بکوت بخت و سوا
 مست تملک یوز دستمه صوکی بیاله
 ترک اتم لیسک **حکمی جانان اولم سن**
 دروشی اولم سن **یوز کله اولم سن**

جایزه

جانانه فنی عشق ایلمه بر نظر ایلم
 بکسان اولم فنی کله اولم و در ایلم
 خاصیت عشق صفا قتل و یاشی
 پایک نثار اتمک اهل کهر ایلم
 دلخام نه غم دوش سوار کله
 جان فنی و صفا عزت ایلمه ایلم
 اولد کور و یوز کورک عاشقی جانان
 محشر صاکی ابع حسایی نذر ایلم
 کلشن لبیک ذکر فنی ایلمه شبنم
 یوز غنچه لراغونی کله و بیله تر ایلم
 معز و یوز یوز کله جان اولم سن **احد**
 دروشی اولم سن **یوز کله اولم سن**
 ناز یاه تکلم ابد و یوز باغدی و یوز کور
 نیلوسه بنم حاله اولم غمزه تر ایلم
 ترک اتم لیسک **حکمی جانان اولم سن**
 دروشی اولم سن **یوز کله اولم سن**
غزل ضیای تجلی رحمتی رحمتی
 اولم و یوز صوم شایل در معنای بلبلر
 حقیقت دینک ابع ندر شای بلبلر
 بر بحر ابع صرفه اولد دیکلای بلبلر
 جهان آتجران ابع درای بلبلر